

**A HATÁRON ÁTNYÚLÓ EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS A
TURIZMUSFEJLESZTÉS KAPCSOLATÁNAK
VIZSGÁLATA KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYE,
NYITRA KERÜLET ÉS AZ ISTER- GRANUM EGTC
PÉLDÁJÁN**

PhD-értekezés

Készítette:
Hartl Mónika

Témavezető:

Prof. Aubert Antal

Intézetigazgató, egyetemi tanár

Pécsi Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Földtudományok Doktori Iskola

Pécs, 2016

1.	Bevezetés.....	3
2.	A kutatás célja, problémafelvetés	6
3.	Kutatási módszerek.....	9
3.1.	Primer kutatási módszerek	9
3.2.	Szekunder források	10
4.	Szakirodalmi összefoglalás.....	12
4.1.	Határmenti térségek vizsgálata.....	12
4.1.1.	A határok szerepének fejlődése	13
4.1.2.	A határ funkciók - határ tipizálások elemzése	17
4.1.3.	A határon átnyúló együttműködések bemutatása.....	21
4.1.4.	A határok és határmenti térségek kutatása Magyarországon	25
4.2.	Régiók, interregionális együttműködések Magyarország részvételével.....	32
4.2.1.	A régiók csoportosítása	36
4.2.2.	Eurorégiók, interregionális kapcsolatok Magyarországon.....	37
4.2.3.	Az Európai területi együttműködési csoportosulás.....	39
4.2.4.	Az EGTC lehetőségeinek vizsgálata.....	41
4.3.	A határ és a turizmus – elválaszt vagy összeköt?.....	42
4.3.1.	A turizmus fejlesztő hatása a határterületeken	46
4.3.2.	A határterületek jellegzetes problémái.....	48
4.3.3.	A határterületek együttműködését ösztönző tevékenységek típusai.....	49
5.	Az Ister- Granum EGTC közigazgatási keretei: Komárom–Esztergom megye és Nyitra kerület társadalmi, gazdasági és turisztikai jellemzői	52
5.1.	Magyarország és Szlovákia Duna menti határtérsége	52
5.1.1.	Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület társadalmi, gazdasági elemzése .	54
5.1.1.1.	Közúti közlekedés	54
5.1.1.2.	Vasúti közlekedés	58
5.1.1.3.	Vízi közlekedés	58
5.1.1.4.	Kerékpárút	59
5.1.1.5.	Légi közlekedés.....	61
5.2.	A demográfiai-, foglalkoztatási viszonyok bemutatása	64
5.3.	Gazdaság, foglalkoztatottság	68
5.4.	A két megye turizmusának kereslete – kínálata	81
5.5.	Komárom –Esztergom megye és Nyitra megye turisztikai SWOT elemzése	95
6.	Az Ister-Granum EGTC turisztikai kínálati jellemzőinek elemzése	98

6.1.	Vezető vonzerők és termékek	99
6.1.1.	Az egészségturizmus.....	100
6.1.2.	A kulturális turizmus	101
6.1.3.	Természetjárás, ökoturizmus.....	102
6.1.4.	A vízi turizmus.....	103
6.1.5.	Sport- és kerékpáros turizmus	104
6.1.6.	Lovas turizmus	105
6.1.7.	Vadász- és horgászturizmus	107
6.2.	Kereskedelmi szálláshelyek és vendégérkezések összefüggései.....	108
6.3.	Az Ister-Granum EGTC turisztikai fejlesztésének lehetőségei	111
6.4.	Az Ister-Granum Borút.....	113
6.4.1.	A borút természeti és környezeti adottságai	115
6.4.2.	A borút infrastrukturális ellátottsága.....	117
6.4.3.	Borutas termékkínálat	119
6.4.4.	A szőlészeti és borászati lehetőségek elemzése	120
6.4.5.	A borút településeinek jellemzése	122
6.4.6.	A BORÚT SWOT ELEMZÉSE.....	126
6.5.	A kérdőíves felmérés főbb eredményeinek összefoglalása.....	130
7.	Összefoglalás.....	142
8.	A kutatás jövőbeni irányai, hasznosítási lehetőségei.....	150
9.	Köszönetnyilvánítás	151
10.	Felhasznált irodalom	152
11.	Ábrák és táblázatok jegyzéke	170
12.	Mellékletek.....	174

1. BEVEZETÉS

A határmenti térségek a hazai területfejlesztési politikában, mint önálló fejlesztési célterületek, közel két évtizeddel ezelőtt kerültek meghatározásra. Az 1985-ös, majd az 1996. évi területfejlesztésről és területrendezésről szóló XXI. törvény a határmenti térségeket – mint sajátos adottságú térségek – a kiemelt térség kategóriába emelte (1996. évi XXI. tv.).

A határon átnyúló együttműködések hathatósan erősítették a „Régiók Európája” eszme megvalósulását, ezért a határtérségek az Európai Unió részéről is kiemelt szerephez jutottak (SÜLI-ZAKAR I. 2001). A doktori értekezés célja elemezni a határon átívelő együttműködések a magyar-szlovák határ mentén, Nyitra megye és Komárom-Esztergom megye példáján, különös tekintettel a turizmusra. A turizmus-fejlesztés és a határmenti térségek fejlesztése ebben a térségben mára összekapcsolódott, melyet jól szemléltet egy olyan kezdeményezés a magyar-szlovák határtérségből, amely az Európai Unió határon átnyúló együttműködéseinek fejlődése során Közép-Európában elsőként alakította ki az európai területi együttműködési csoportosulást EGTC (European Grouping of Territorial Cooperation). Az Ister-Granum EGTC-t 2008-ban jegyezték be, de tevékenységét már az Ister-Granum Eurorégió keretei között 2000-ben elkezdte (<http://www.istergranum.hu/index.html>). Az EGTC az Európai Unió innovatív megoldása a tartós határon átnyúló együttműködések biztosításához, intézményesítéséhez, magát az intézményesülés szükségességét pedig az tette lehetővé, hogy helyi és közösségi szinten megfogalmazódott a határok megnyitására és a határmenti periférikus térségek fejlesztésére való igény (SCOTT, J. 2000).

Helyi szinten a határmenti fekvésből a következő hátrányok adódhatnak: ezen térségek általában periférikus fekvésűek, funkcióhiányos adottságúak, előnytelen közlekedési infrastruktúra jellemzi őket, alacsony a gazdaság dinamikája és a befektetői készség, ebből adódóan pedig munkanélküliség, illetve elvándorlással és elöregedő demográfiai mutatókkal bíró települések jellemzik (RATTI, R. – REICHMAN, S. 1993). A Közösség szintjén viszont fokozatosan fejlődő jogi és finanszírozási támogatási rendszertől számolhatunk be (SCOTT, J. 2000).

A határmentiség jelentősége Magyarországon különösen fontos a Kárpát-medence történeti-politikai viszonyai következtében. A szlovák-magyar

határszakasz hazánk leghosszabb határmenti területe ezzel párhuzamosan pedig itt a legtöbb a határmenti együttműködések száma is (TÓTH P. 2008). A térségben alapvetően a határmenti fekvésből adódó hátrányok leküzdése és az ebből adódó lehetőségek kihasználása a cél, azaz a határmenti versenyképességben rejlő, a versenyképességet pozitívan befolyásoló adottságok megtalálása és kihasználása válik prioritássá. A kapcsolat kialakításának legfontosabb elemei: a közlekedési infrastruktúra, a társadalmi bázis és a gazdasági folyamatok. Ezen utóbbi szempontrendszer kapcsán pedig ki kell emelnünk, hogy a tercier szektor ágazatai, ezen belül pedig az idegenforgalom kiemelt szerepet tölt, tölthet be a térségben.

A turizmusban megvalósuló együttműködések alapvetően generálják-generálhatják a gazdaság további, határon átívelő összefogásait is (AUBERT A.-SZABÓ G. 2007). Fontos továbbá azt is észrevennünk, hogy a határmenti területek a turizmusfejlesztéstől a térség jövedelemteremtő képességének a növekedését (is) várják, bár számolni kell azzal, hogy az idegenforgalom egymagában nem képes megoldani valamennyi hátrányos helyzetű térség problémáját, sok esetben azonban kiegészítő jövedelemszerzési lehetőséget nyújt az ott élő emberek számára (AUBERT A.- SZABÓ G. 2007). Ezért a turizmus a gazdasági diverzifikáció egyik (és nem az egyetlen) fontos pillére.

A határmenti turisztikai együttműködések egyik fontos célja a turisták költségeinek helyben tartása, amellyel természetesen a helyi lakosság megtartása, az életfeltételek javítása is elérhetőbbé válik. Ezt a folyamatot erősíti az Európai Unió integrációs politikája is, melynek célja a „varratmentes Európa” vagyis az akadályokat jelentő nemzeti határok „lebontása”, a határmenti térségek átjárhatóbbá tétele (BARANYI B. 2004). Maguk a határok a turizmusra több szempontból is hatással bírnak: befolyásolják a turistaforgalmat, a desztinációk elérhetőségét, a közös turizmustervezés lehetőségeit, a közös marketing és promóciós tevékenységet. Fontos azt is kiemelni, hogy a határterület a turizmusban önálló desztinációként is megjelenhet, ami egyben a sikeres határmenti turisztikai együttműködések alapja is lehet.

A turizmus az Ister-Granum EGTC területén is a megélhetés és a gazdasági diverzifikáció alternatívájaként jelenik meg. A turizmus fő centrumterületeit Komárom-Révkomárom, Esztergom-Párkány és Visegrád városai adják. A tárgyalt térség további településein már csak komolyabb turisztikai vonzerő-fejlesztés révén érhető el a jelentékenyebb turisztikai mozgások erősítése, egyben a

gazdasági haszon lecsapódása. Az EGTC területén jól megtervezett és szervezett komplex turisztikai csomagokra van szükség akár a térség adottságaihoz illeszkedő, és azokat láncként felfűző tematikus utak formájában. Empirikus és szakirodalmi adatokra is hivatkozva elmondható, hogy a kutatott terület bővelkedik a történelmi múlt által felhalmozott és a természet által kialakított potenciális adottságokkal (HARTL M. 2009a, 2009b, HARTL M. 2010), melyeket megfelelő tervezéssel és fejlesztéssel természetesen be lehet kapcsolni a turizmus folyamataiba. A terület legfontosabb természeti- és imázsseleme a Duna, melynek turisztikai szerepe, mint természeti, tájképi tényező döntően meghatározó.

Fentiek alapján a disszertáció alapvetően a határon átnyúló együttműködés és a turizmusfejlesztés kapcsolatának vizsgálatát tűzi ki célul Komárom-Esztergom megye, Nyitra megye és az Ister-Granum EGTC példáján.

2. A KUTATÁS CÉLJA, PROBLÉMAFELVETÉS

A disszertációban a turizmus területén megvalósuló határon átnyúló együttműködések modell értékű bemutatását tűztem ki célul. *A kutatás célja, hogy a határmenti fekvés, a nemzetközi együttműködés és a turizmus összekapcsolásának lehetőségét regionális megközelítésben vegye górcső alá. A doktori értekezés esettanulmány segítségével kíván bemutatni egy olyan kezdeményezést a magyar-szlovák határtérségből, amely az Európai Unió határon átnyúló együttműködésének fejlődése során Közép-Európában elsőként alakította ki az Európai Területi Együttműködési Csoportosulást (EGTC).*

Az értekezés elsősorban társadalomföldrajzi és azon belül turizmusföldrajzi összefüggések feltárására és bemutatására törekszik, azonban a térben szerveződő gazdasági folyamatok megértéséhez szélesebb társadalmi folyamatokat, tényezőket is figyelembe vesz. A disszertáció egyik legalapvetőbb kutatási kérdésköre *a határterületek kapcsolatainak, együttműködéseinek feltárása.*

1. hipotézis: *Kiinduló hipotézisem szerint a határmenti térségek fejlesztése és a határmenti turizmusfejlesztés kérdésköre összekapcsolódik.*

A dolgozat vizsgálatba bevont területeinek összehasonlító elemzése kapcsán a közlekedési adottságok, a demográfia és foglalkoztatás folyamatai, a gazdasági környezet, valamint a turizmus jellemzőinek elemzése kap kulcsszerepet. A határterületeken, elsősorban a fejlődésben lemaradó régiókban – ha rendelkeznek potenciális, vagy már működő turisztikai háttérrel – lehetőség kínálkozik a közös turizmusfejlesztésre is. Elemezni kívánom tehát azokat a folyamatokat, amelyek során a turizmus multiplikátor szerepe révén generálhatja a gazdaság további határon átnyúló erősítésének mechanizmusait.

2. hipotézis: *Előzetes feltevésem alapján a határmenti fekvés befolyásolja a települések és vállalkozások kapcsolati rendszerét.*

A határmenti térségek természetes módon egyfajta „híd” szerepet is betölthetnek a szomszédos országok között. Ennek a szerepnek a dimenzióit vizsgálom az Ister-Granum EGTC közigazgatási kereteit adó Komárom-Esztergom megye és Nyitra megye társadalmi, gazdasági, kiemelten pedig turisztikai jellemzői kapcsán. A vizsgált magyar-szlovák határtérség számos területe kínál lehetőséget az integrált

fejlesztéshez, de ehhez meg kell teremteni az együttműködés kulcsfeltételeit, ösztönözni kell a térség szereplői közötti együttműködések kezdeményezését. *Kiemelt céloom megvizsgálni, hogy mely tényezők befolyásolják ezeket az együttműködéseket.*

A témakör elméleti alapjainak felvázolása után a gyakorlati megvalósulás jellemzőit esettanulmány keretében kívánom elemezni, melyet az Ister-Granum EGTC bemutatásával végzek el. Kiemelve a turizmus adta lehetőségeket, fókuszálva a Mária Valéria híd valóságos katalizátor szerepére, mely nagy lendületet adott az Ister-Granum Eurorégió majd EGTC működéséhez. A vizsgálat fontos tárgyát képezte, hogy az értekezés bemutassa az Ister-Granum EGTC vonzerőit és az arra épülő termékeket, valamint a kínálati és vendégforgalmi pozícióját, elkülönítve a magyar és szlovák területen. Összegzés céljával el kívánom készíteni az Ister-Granum EGTC turizmusának tematikus SWOT elemzését.

3. hipotézis: *Feltételezésem szerint a terület meghatározó eleme a Duna, melynek turisztikai szerepe, mint természeti, tájképi tényező meghatározó.*

Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület fejlesztési lehetőségeit a közlekedés (közút, vasút, légi, kerékpáros és vízi közlekedés), a demográfia struktúrája és a foglalkoztatási viszonyok, valamint a gazdaság adatainak elemzésével kívánom bemutatni. A fejlesztési területek közül hangsúlyozottan foglalkozom a határon átívelő turizmus szerepével, melynek révén a Duna szerepe kiemelt hangsúllyal fog szerepelni az elemzésben. Ennek kapcsán elemzem Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület turizmusának kínálatát és keresletét, turisztikai szempontú SWOT elemzés segítségével pedig helyzetelemzést végzek.

4. hipotézis: *Hipotézisem szerint az Ister-Granum EGTC területén a szlovák-magyar együttműködések közül a legaktívabb a szőlőtermeléshez és a borkészítéshez köthető.*

Az értekezés ezen eredményeinek bemutatása az Ister-Granum borúthoz kapcsolódik. A vizsgálat fontos tárgyát képezi a borút alapinformációinak ismertetése, a természeti környezet adottságainak, infrastrukturális ellátottságának bemutatása. A vizsgált területen a vezető vonzerők és turisztikai termékek közül a bor és gasztronómiai turizmus a legkeresettebb.

A dolgozat ezen részében turisztikai szempontú összegzést készítek a borút településeiről tematikus SWOT elemzés segítségével, megfogalmazom a borút fejlesztési irányait, elemzem a társadalmi és gazdasági céljait, gazdasági környezetét, illetve elvégzem a borútban résztvevő települések komplex értékelését.

A dolgozat primer kutatási bázisát erősíti az általam végzett kérdőíves felmérés is ahol azt kívántam lekutatni, hogy hogyan működik az együttműködés, ez mennyire tudatos a fogyasztókban, mennyire sikerül népszerűsíteni a borvidéket, milyen a borvidék imázsa, mennyire tudatos a borfogyasztó. Az Ister-Granum EGTC, a Neszmélyi-, és a Dél-Szlovák Borvidékek ismertségét, valamint a fesztiválon résztvevők borismeretét is kérdőív segítségével dolgoztam fel. Feltételezésem szerint az Ister-Granum EGTC turizmusfejlesztési programjaival utat nyit és mutat az együttműködés különböző formáinak erősítésére.

3. KUTATÁSI MÓDSZEREK

A kutatásban nagy hangsúlyt kapott a szakirodalmi források áttekintése és feldolgozása, ezen túlmenően pedig a kvantitatív és kvalitatív vizsgálati módszerek alkalmazása. A kvantitatív kutatás kérdőívezésen alapult, míg a kvalitatív személyes megkérdezésen, mélyinterjún, megfigyelésen és terepbejáráson. A felmérés adatainak feldolgozását számítógépes, statisztikai módszerekkel végeztem el (SPSS 17.0), mely az elemzés alapját biztosította.

A primer és szekunder források összegyűjtése és értékelése eltérő hangsúllyal jelenik meg az egyes fejezetekben.

3.1. PRIMER KUTATÁSI MÓDSZEREK

Kérdőíves felmérés

A kérdőíves felmérés alkalmas nagyszámú minta körében végzett adatgyűjtésre, ez egyben a primer kutatások során alkalmazott egyik leggyakoribb módszer. Ennek is köszönhetően az értekezés célkitűzéseiben megjelölt kérdések és hipotézisek vizsgálata céljából kérdőíves felmérést folytattam, melyet kiegészítettem mélyinterjúval és látogató megfigyeléssel. A kérdőív az Ister-Granum Eurorégió, az Ászár-Neszmélyi és a Dél-Szlovák borvidékek ismertségét kutatta.

A kutatástervezésnél kiemelten fontos volt a kutatási problémát kutatási céllá gyúrni, majd a kutatási szempontokat meghatározni, továbbá a kutatás idejét és helyszínét, valamint a megkérdezett minta nagyságát és a mintába kerülés kiválasztási módját meghatározni.

Ezt követte a kérdőív összeállítása, majd a próbalekérdezés, így fókuszcsoportos vizsgálat keretében teszteltem a kérdőív tartalmát és szerkezetét. Ezután hajtottam végre a szükséges módosításokat. Az alapsokaság alapvetően a vizsgált fesztivál résztvevőinek köre volt, a mintába a felnőtt korú nők és férfiak kerültek. A minta nagysága 624 fő, a mintavétel típusa önkényes mintavétel volt. A következő lépés a lekérdezés lebonyolítása, majd az utolsó szakasz a kérdőívek kiértékelése, feldolgozása és a közlési táblák elkészítése volt.

A kutatás során sztenderdizált kérdőívet állítottam össze, törekedtem arra, hogy a kapott adatok összehasonlíthatóak legyenek. A kérdőív összeállításánál az információvesztés elkerülése végett elsősorban zárt kérdéseket vagy értékelési

skálába sorolt válaszokat tartalmazó kérdéseket használtam (mivel a lekérdezés egy borfesztiválon történt, nagy esélye volt az információtorzulásnak). A válaszlehetőségek között szereplő „egyéb” kategória kis szabadságot adott csak a válaszadónak.

Maga a válaszadás természetesen önkéntes és anonim volt, a kérdőíves lekérdezés pedig személyesen és kérdezőbiztosok bevonásával történt. Az adatok feldolgozásánál az SPSS 17.0 programot használtam.

Interjú, mélyinterjú, látogató megfigyelés, terepbejárás

Az interjú és a mélyinterjú szóbeli megkérdezéssel alapuló kutatási módszer, az adatgyűjtés során a szubjektív vélemények kifejtésére alkalmas. (BABBIE A. 1999) Interjút és mélyinterjút készítettem borászokkal (7 darab), polgármesterekkel (5 darab), illetve az EGTC menedzserével. Az összehasonlító analízisbe bevont polgármesterekkel készített interjúk a kérdőíves felmérést egészítették ki, pontosították az eredményeket.

A terepbejárás, látogató megfigyelés során felkerestem a vizsgált borvidékeket, ahol különböző megfigyeléseket tettem, illetve magam is kipróbáltam a szolgáltatásokat.

SWOT elemzés

A tematikus SWOT elemzés alkalmas arra, hogy megszabott szempontok alapján az Ister-Granum EGTC területén a két borvidéket értékelje mellyel aztán megfelelő következtetéseket vonhattam le. A vizsgált témakörök a térszerkezeti pozíció, a közlekedés, a környezet, a gazdasági környezet, a népesség, a humán erőforrások, a települések, a kistérségek, a fejlesztési politika, az imázs, a marketing, az attrakciók, a szervezés, az intézményrendszer, a szolgáltatások, a programok, a turisztikai termékek, a kereslet, a vendégkör és a desztinációk kérdéskörét fedték le.

3.2. SZEKUNDER FORRÁSOK

Statisztikai adatok

Elemző vizsgálataim szekunder forrásai a Központi Statisztikai Hivatal, a Szlovák Statisztikai Hivatal (Štatistický úrad Slovenskej republiky), az Európai Unió

Statisztikai Hivatala (Eurostat), valamint a regionális, megyei, kistérségi és települési helyzetképek (REMEK) és a szlovák REGDATA adatbázisai és alkalmazásai voltak, melyek segítségével lehetőség nyílt különböző területi szintekre vonatkozó, előre definiált szempontok szerinti lekérdezésekre. Ez kiegészült turisztikai szaklapok, fejlesztési dokumentumok elektronikus adathordozókból összegyűjtött forrásaival.

A kutatás során településsoros adatbázist, kistérségi/járási és megyesoros adatbázist használtam. Az Ister-Granum EGTC elemzésekor a kistérségi/járási adatokat nem tudtam használni, mert a vizsgált terület határai átlépik a kistérségi/járási határokat, ugyanakkor több esetben csak megyei adatokkal lehetett dolgozni, mivel kisebb kutatható egység nem állt rendelkezésre. Ez természetesen nagyban befolyásolta a kutatás területi meghatározását is.

A kutatómunka nehézségét továbbá az adta, hogy a magyar és szlovák oldalról beszerezhető statisztikai adatsorok sokszor nem azonos időszakban és/vagy nem azonos NUTS kategóriájú területi egységekre vonatkoztak. A statisztikai elemzésben sajnos több esetben csak LAU1-es szintig lehetett a vizsgált területet elemezni, ugyanis a szlovák statisztikai hivatalnak nincsenek erre vonatkozó települési bontású adatai.

Vonzerőleltár

Az első országos vonzerőleltár 1997-ben készült el Magyarországon, amely összefoglalta és minősítette a hazai vonzerőket (Magyar Turizmus Rt. 1997). A vonzerőleltár viszont állandó frissítésre szorul, hiszen a vonzerők értéke folyamatosan változik, ezzel turisztikai hasznosításuk is módosul. A dolgozatban a vonzerőket a borturizmus szempontjából értékeltem, mintaterületként az Ister-Granum EGTC-t határoztam meg. Területi adatbázis összeállítása az Ister-Granum EGTC területére Quantum GIS szoftverrendszerrel az OpenStreetmap és a saját adatim alapján készült.

4. SZAKIRODALMI ÖSSZEFOGLALÁS

4.1. HATÁRMENTI TÉRSÉGEK VIZSGÁLATA

Mivel Európában a nemzetállamok méretük alapján alapvetően kis és közepes országoknak számítanak, ezért kontinensünkön kiemelt szerepet kap a határmenti térségek kutatása. A határok természetesen fejlődnek, átalakulnak, meghatározzák az országok térszerkezetét, melynek során sok esetben a határok menti térségek perifériává váltak az országok központi, centrum területeihez képest, ahol gyakran – a Kárpát-medencében mindenképpen – komplex problémákat vethet fel az etnikai, kulturális és nyelvi sokféleség. Meg kell jegyeznünk továbbá, hogy az államhatárok funkciója kettős: egyrészt védik a határon belüliek integritását, másrészt – valamilyen mértékben – akadályozzák a határon kívüliekkel történő kapcsolatokat (PRESCOTT, J. R. V.1987).

A periféria földrajztudományi megközelítésben általában kedvezőtlen természetföldrajzi adottságokkal rendelkező, rossz forgalmi helyzetű (nehezen megközelíthető), alacsony infrastrukturális ellátottságú, elmaradott társadalmi-gazdasági berendezkedéssel rendelkező vidék. Rendszerint a közigazgatási és szellemi központtól távol, az ország (tartomány, régió stb.) határán fekszik (ÉGER Gy. 1996).

Wallerstein nevéhez fűződik a centrum-periféria fogalompár megalkotása, ami a földrajztudomány, a területfejlesztés és a regionális tudományok területén is széleskörűen használt. Gazdaságföldrajzi megközelítésben ezek a történetükben, fejlődésükben folyamatosan változó kategóriák egymás jelenlétét kölcsönösen feltételezik (WALLERSTEIN, I. 1983).

A periféria a centrumhoz viszonyítva általában elmaradottabb mely elmaradottság nem csupán gazdasági területeken figyelhető meg, hanem a lakosság életminőségében is (TÓTH J. –CSATÁRI B. 1988, NEMES NAGY J. 2009). Nemes Nagy József szerint létezik:

- Helyzeti (földrajzi) centrum-periféria
- Fejlettségi (gazdasági) centrum-periféria
- Hatalmi (társadalmi) centrum-periféria (NEMES NAGY J. 2009).

Természetesen a regionális tudományok (is) kutatják a centrum és periféria komplex viszonyrendszerét, melynek során alapvetően a határmenti területeket

sokszor depressziós térnek értelmezik (PERKMANN, M. 2003). A perifériák nemcsak a földrajzi értelemben vett külső területeken, hanem szórványosan az adott ország belső területén is elhelyezkedhetnek. Ezek a belső perifériák fejlettség tekintetében távol esnek a centrumoktól, földrajzi távolságuk azonban nem meghatározó, gyakran a centrumokhoz közel helyezkednek el (VERES L. 2004, 2005).

A határmenti térségek az adott országon belül földrajzi értelemben a periférián helyezkednek el, ami egyben sok esetben halmozottan hátrányos helyzetet is jelent (MACKINDER, H. J. 1996). Napjainkban a globalizáció és az európai integrációs folyamatoknak köszönhetően léteznek olyan határrégiók, ahol az együttműködéseknek köszönhetően a felek leküzdötték a határmentiségből adódó nehézségeket, így fejlődőképes, pozitív gazdasági teljesítményű, már nem elvándorlás sújtotta térségekké váltak, ahol ki tudták használni a határmentiség előnyeit és lehetőségeit (SIKOS T. T. – TINER T. 2008).

A határtérségek és a perifériák közötti kapcsolatot vizsgáló kutatók közül Éger György munkásságát szeretném kiemelni (ÉGER GY. 2000), aki szerint a határ ez egyén életében leginkább befolyásolja az életmódot, az életkörülményeket és a lehetőségeket a munkaerőpiacon, melynek egyenes következményei lehetnek a migráció egyes típusai.

A határtérségekben gyakran megfigyelhető a kistelepülések elsorvadása, az elöregedés és az elvándorlás folyamata (SIKOS T. T. – TINER T. 2008). A határtérségek lakossága természetes módon gyakran „vegyes” nemzetiségű, az asszimiláció bizonyos fokain átesett népesség, a határ két oldalának történelmi, kulturális, örökségi, etnikai, településszerkezeti és gazdasági tekintetben vett rokonsága ellenére.

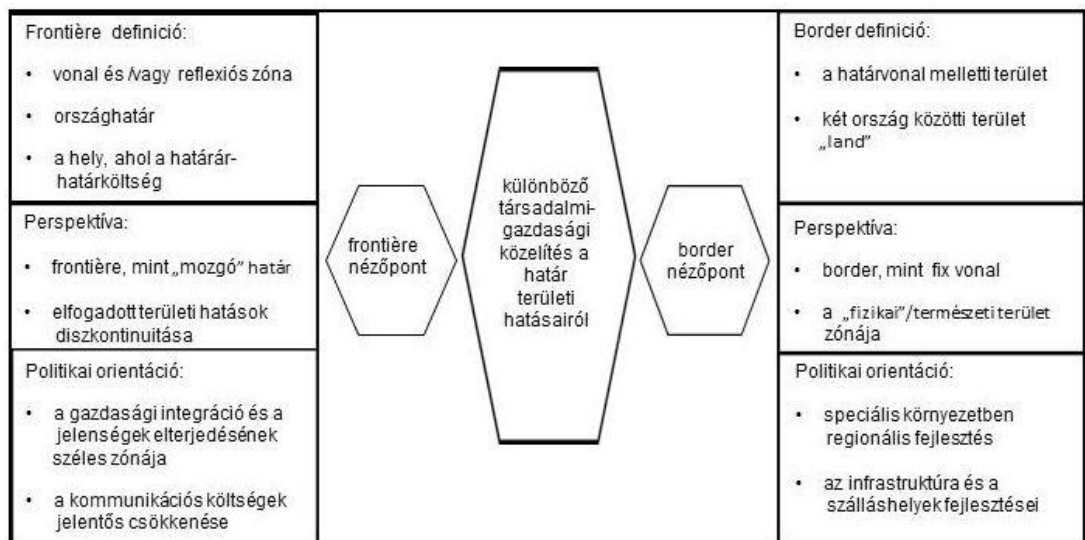
4.1.1. A HATÁROK SZEREPÉNEK FEJLŐDÉSE

A határok (ki)fejlődése, változása, az államra gyakorolt hatásuk már a 19. század végétől a politikai földrajz központi témájává vált. (RATZEL, F. 1897, ANCEL, A. 1999, RAFFESTIN, C. 1993, PRESCOTT, J. R. V. 1987, MACKINDER, H. J. 1996).

Prescott kutatásaiban a határt, mint a kultúrtáj elemét értelmezi, vizsgálja az államhatár hatását a gazdaságra, illetve a határmenti területekre, a határ mentén élők attitűdjét elemzi, valamint a határ és a politika kapcsolatát vizsgálja.

Kutatásaiban többek közt kiemeli a határ fizikai megjelenését, illetve csoportosítja a határokat megjelenésük szerint mesterséges, természetes és mentális határra. Vizsgálja továbbá, hogy milyen konfliktusok születhetnek a határok kapcsán, illetve milyen funkciókat tölt be maga az államhatár (PRESCOTT, J.R.V. 1987).

A határkutatások természetes módon foglalkoznak a határzóna és a határvonal megkülönböztetésével (GUICHONNET, P. – RAFFESTIN, C. 1974, PRESCOTT, J. R. V. 1987, TAYLOR, P. J. 1993, RATTI, R. – REICHMAN, S. 1993). A szakmai terminológia szerint a „frontier” egy határzónát jelent, az elhatárolt területről kifelé orientál, míg a „boundary” egy határvonal, ami inkább befelé irányul (1. ábra). A „boundary” tehát az elválasztás meghatározott vonala, míg a „frontier” egy kontakt zónát képez (TAYLOR, P. J. 1993, PRESCOTT, J. R. V. 1987, HARDI T. 2009).

1. ábra: A határok területi hatásai

Forrás: SZÉKELY A. 2007

Nyugat-Európában az 1970-es, 1980-as évtizedekre a határmenti periférikus területek az integrációt akadályozó, az egységesülés esélyeit csökkentő tényezőkké váltak (COURLET, J. 1988). Ezt támasztja alá az is, hogy a II. világháború utáni Európa szellemisége az államok integrációján, a politikai és a gazdasági egységesülésen alapultak. A gazdasági kapcsolatok a vámhatárok és gazdasági korlátok csökkentését kívánták meg, az államhatárok és a határok mentén kialakult periférikus határtérségek politikai és gazdasági elválasztó szerepe pedig korlátozta az integrációt (CSAPÓ, J. – CELAN, T J. – TRÓCSÁNYI, A. 2015).

Anderson és O'Dowd kutatásai az európai integráció kezdeti időszakában arról vallanak, hogy az államhatárok „stabil képződmények” (O'DOWD, L. 1997), az 1990-es években azonban ez a stabilitás jelentős változásokon ment át gazdasági, társadalmi és politikai tekintetben egyaránt (ANDERSON, J. – O'DOWD, L. 1999).

A mindinkább érzékelhető változások természetes módon megjelentek a kutatások tartalmában is, melyek az Európai uniós és a Közép- és Kelet-európai térségben immáron a határok megújuló funkcióit, hatásait is vizsgálták.

Guichonnet és Raffestin (1974) klasszikusnak számító határfunkció-típusozása különféle kategóriákat különít el (GUICHONNET, P. – RAFFESTIN, C. 1974). A határ *jogi funkciója* egyrészt elválasztja a két szomszédos államjogi, szabályozási és igazságszolgáltatási rendszereit, másrészt lehatárolja azt a területet, amelyen belül az egyes államok élhetnek a szuverén államhatalom eszközeivel. A határok *fiskális funkcióját* az állami bevételek növelése adja, vámok és egyéb nemzetközi kereskedelmi tevékenységet korlátozó eszközök alkalmazásával. Az *ellenőrző funkció* a határokon átáramló emberek, tőke, áruk, információ stb. ellenőrzését jelenti. Az ellenőrző funkciót olyan szabályozóeszközként értelmezik, melynek segítségével az állam „szűrheti” a határain átáramló tényezőket. Természetesen az áramlás szabályozásával, illetve annak adminisztratív előírásaival könnyítheti és nehezítheti a különféle tényezők határon átvélő mozgását. A *katonai funkció* a határok védelemként való értelmezését jelenti. A határok, mint *ideológiai választóvonalak* a „mi” és az „ők” tudat kialakításában és fenntartásában játszanak fontos szerepet (GUICHONNET, P. – RAFFESTIN, C. 1974).

A két kutató határfunkció-csoportosításából egyértelművé teszi, hogy a határok jelenléte összetett hatást gyakorol a határ közelében élő embercsoportokra, a térségben működő vállalkozásokra, illetve egyéb szervezetekre azáltal, hogy befolyásolja tevékenységüket, térbeli mozgásukat, kapcsolatépítésüket, gondolkodásukat (GUICHONNET, P. – RAFFESTIN, C. 1974).

A határ politikai-földrajzi értelemben olyan „övezet, sáv vagy vonal, amely az államok területét egymástól elhatárolja” (SÜLI –ZAKAR I. 2003). A határok jelentését és funkcióját tekintve sokfélék lehetnek, mivel a határok egyszerre lehetnek történeti, természeti, kulturális, politikai, gazdasági vagy szimbolikus jelenségek.

Hardi Tamás (2002) majd Mezei István (2009) szerint „A funkcionális felosztás azért fontos, mert érvényes minden szuverén államra. Szerintük a határnak elsődlegesen törvényességi funkciói vannak, mert a határok által körülkerített

területen belül érvényesül a jogi intézmény, a jogi norma” (HARDI T. 2002, MEZEI I. 2009). Fontos azt is megjegyeznünk, hogy a funkciók állandóan vagy ideiglenesen lehetnek jelen egy adott határ esetében (HARDI T. 2003).

Ezek a funkciók a mai határszakaszok mindegyikén előfordulhatnak és megjelenhetnek pontszerűen (kapujelleggel), illetve vonal, vagy zónaszerűen is (BARANYI B. 2007). Ahogy a határfunkciók az idők folyamán fejlődnek a gátfunkció szűrőzónává válik, majd azt követően kontaktuszónává alakul (ILYÉS Z. 2004).

A határkutatások hangsúlyozzák az államhatárok elválasztó-összekötő, védelmet adó-kirekesztő, körülölelő-elválasztó, szűrő és/vagy nyitott jellegét is (NOVOTNY G. 2003). A határ működhet úgy is, mint egy kerítés. Ebben az esetben adott területeket, egyben védelmi funkciót is betöltve, elválaszt egymástól. Ilyen esetekben a határ az együttműködéseknek egyértelműen gátat szab.

A határ lehet kapcsolati zóna is (RATTI, R. – REICHMAN, S. 1993, EHLERS, N. – BUURSINK, J. 2000), mely esetben kulturális és gazdasági kapcsolatokról származó előnyök közös kihasználásáról beszélhetünk, mely értelmezésben a térségek a szomszédos területek, országok közötti kapcsolatok előnyeit használják ki (FRITSCH M. – NÉMETH S. 2003).

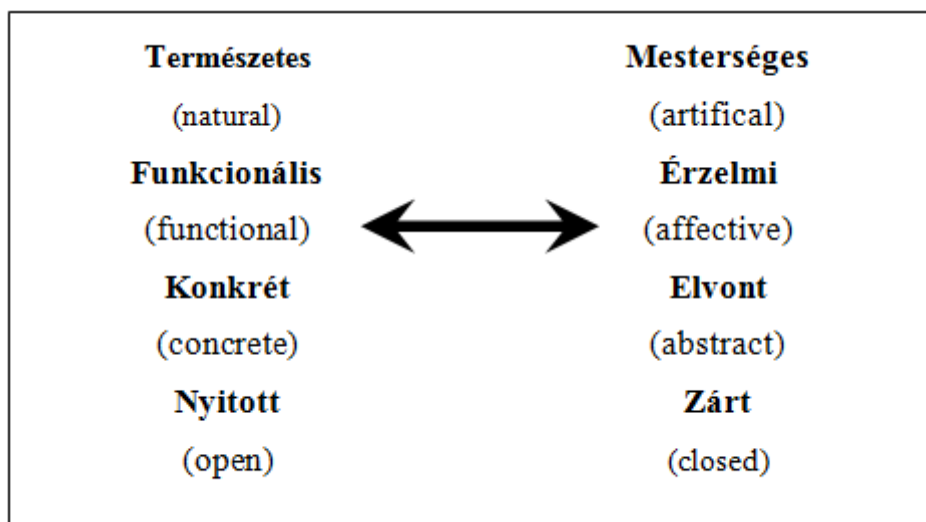
1. táblázat: A határforgalom különböző jelentései

A határ mint elválasztó térelem, gát (barrier)
A határ mint szűrőzóna, kapukkal (filter)
A határ mint perem és ütközőzóna (frontier)
A határ mint összekapcsoló elem (kontaktuszóna)

Forrás: NEMES NAGY J. 1998

Nemes Nagy József határfunkciói közül több is (barrier, filter, kontaktus) minden határvonal (határtérség) esetében egyszerre, egy időben lehet jelen, a határ „működése” és jellege pedig attól függ, hogy a különböző funkciók mennyire eltérően jelennek meg az adott határszakaszon (2. táblázat). Henk van Houtum (VAN HOUTUM H. 1998) ellentétpárokkal jellemzi a különböző határtípusokat (2. ábra).

1. ábra: A határjellemezők ellentétpárjai

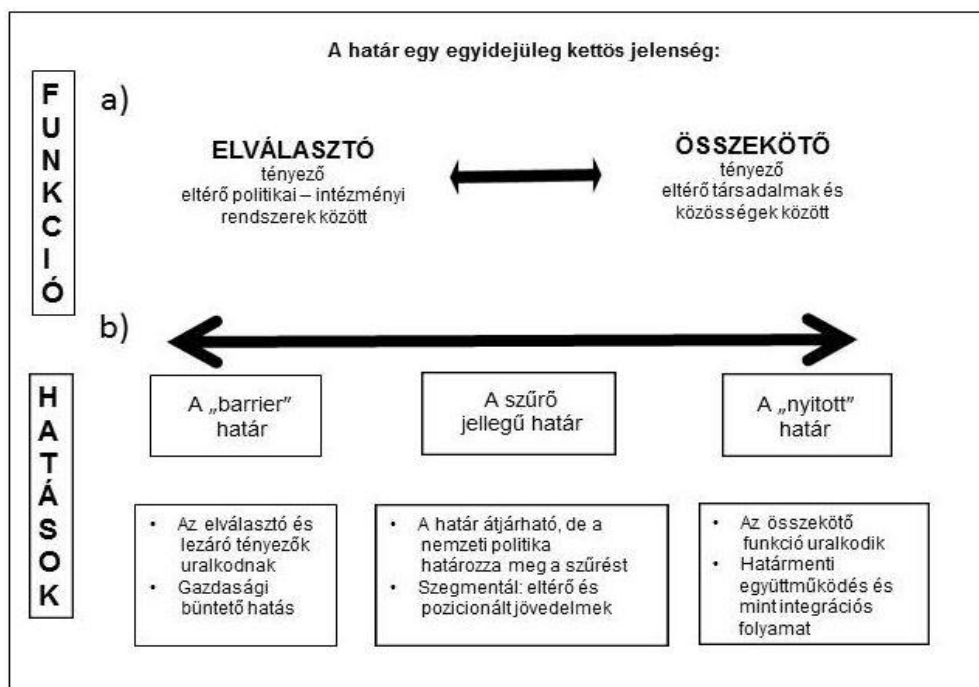
Forrás: van Houtum, H. 1998

4.1.2. A HATÁR FUNKCIÓK - HATÁR TÍPIZÁLÁSOK ELEMZÉSE

A Ratti, R. (1993) által meghatározott három határtípus közül a zárt határ – meghatározva a kapcsolatait – erősen korlátozó jellegű, periférikus folyamatokat indít el földrajzi, gazdasági, politikai, társadalmi tekintetben egyaránt. Az ilyen határmenti térségekre jellemző az elvándorlás, a határmenti területek lakosságának előregedése és a rosszabb életkörülmények kialakulása (RATTI, R. 1993).

A szűrő jellegű határ, Ratti szerint már sokkal nyitottabb és szabadabb, mivel a szűrő jelleg a külső, „másik oldalon érvényesül”. Ebben az esetben a határ mentén élőköt vonzzák a szomszédos ország egyes lehetőségei. (Bár várhatóan megjelenik a határ két oldalán a szürke-, vagy feketegazdaság.) Megjelennek továbbá a határon átnyúló helyi kezdeményezések, melyeknek köszönhetően gazdasági, társadalmi és közös területfejlesztési programok alakulhatnak ki (3. ábra) (RATTI, R. 1993).

3. ábra: A határfunkciók és hatásaik

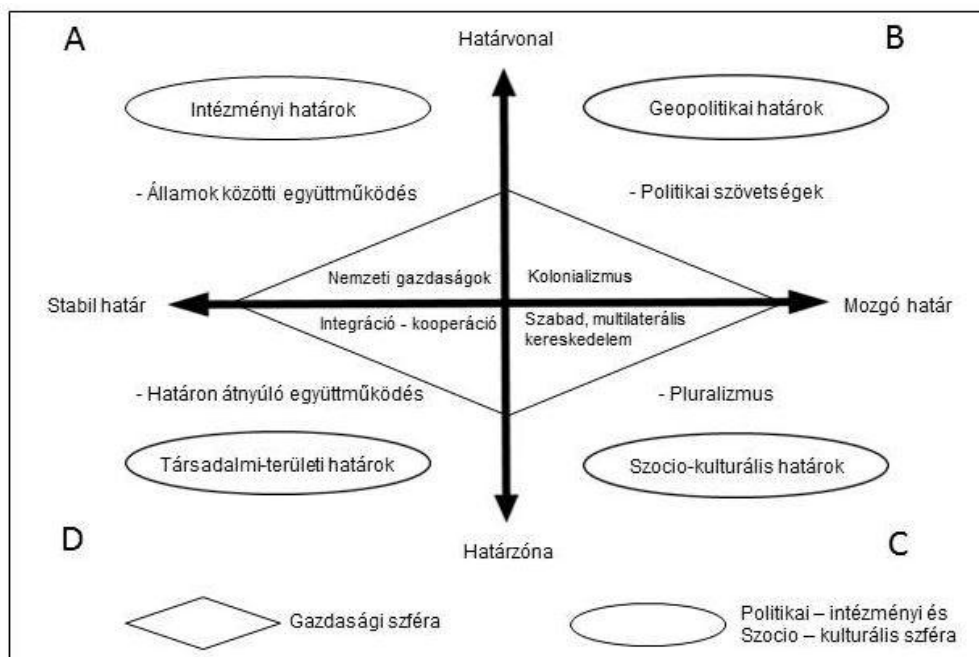

Forrás: Ratti, R. 1993, Hardi, T. 2000 nyomán szerk. Hartl M. 2015.

A nyitott határ, olyan államhatár, amely nem korlátozza a határ két oldalán megvalósuló társadalmi, gazdasági, területfejlesztési programokat, a határátlépés pedig akadálytalan magán és üzleti ügyekben egyaránt (HARDI T. 2004). Ez a helyzet azonban nem ellenőrizetlenséget jelent, csupán az adminisztratív akadályok mértékének jelentős csökkentését. Az ilyen típusú határnál megvalósul a lakosság, munkaerő, tőke, áru és információ szabad áramlása.

A „nyitott” határoknál lényeges jellemző a regionális fejlettség eltéréseinek oldása, a szomszédos határmenti területek közötti gazdasági-társadalmi különbségek (fokozatos) megszűnése, megszüntetése. A határmenti területek továbbá egyenrangú partnerként vesznek részt az együttműködésben, a határmenti térség pedig egységes gazdasági teret alkot, így kialakul a határon átnyúló térség (4. ábra) (HARDI T. 2008).

2. ábra: A határmenti területek vizsgálata, alapvető határ problémák típusai

Forrás: Ratti, R. 1993, Hardi, T. 2000 nyomán Hartl M. 2015

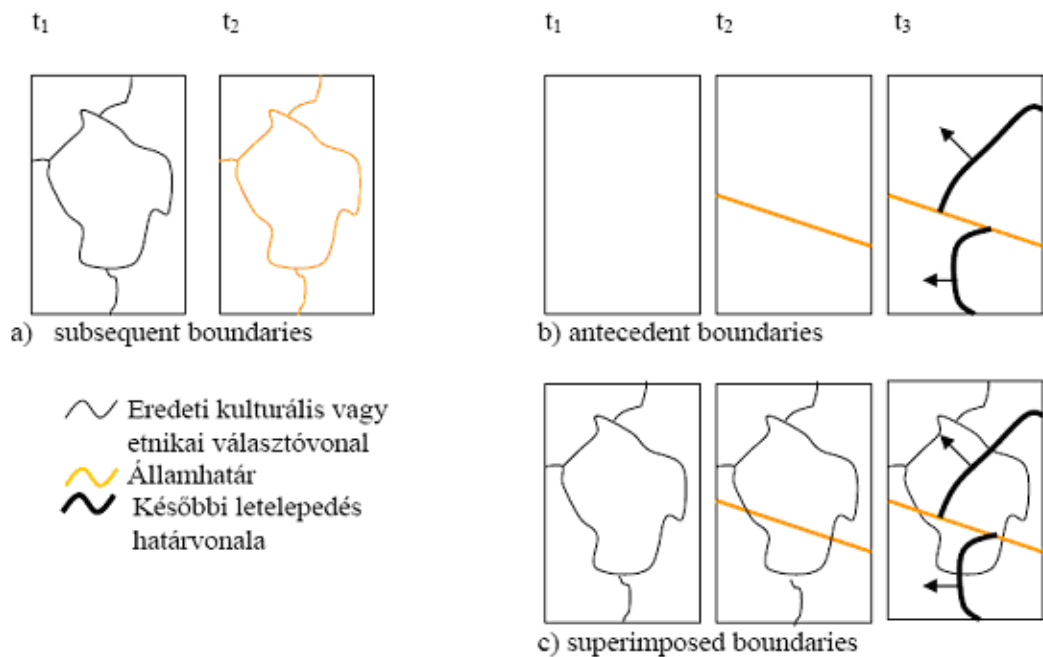
Hansen, S. (1977) megfogalmazása szerint a határmenti terület a természetes tér azon részére vonatkozik, ahol a gazdasági és a társadalmi életet közvetlenül és jelentősen befolyásolja a nemzetközi határ jelenléte. Ebben az értelemben megkülönböztetünk nyitott vagy potenciálisan nyitott régiókat és elzárt régiókat (HANSEN S. 1977).

Fentiekén túl Suchsa, M. S. (1995) megállapítja, hogy a legmagasabb szintű határon átnyúló együttműködési forma az eurorégió, bár vannak olyan regionális együttműködések is, melyek kívül esnek az EU-n és nem viselhetik az eurorégió nevet (SUCHSA M. S. 1995). Az eurorégiók általános jellemzői és hatásai:

- Segítik felszámolni a határmenti területek fejlődésbeli különbségeit
- Kapcsolatot alakítanak ki a határtérségben élő népesség között a határ két oldalán
- A múlt negatív örökségeit feloldják, a pozitívumokat erősítik
- Az EU-val határos országoknak segítik az EU-ba való bekapcsolódást
- A határmenti együttműködéseknek a legeredményesebb formái

Haggett, P. (1979) a határok kapcsán a következő határtípusokat állapította meg: a határ, mint következmény, a határ mint előzmény, illetve az erőltetett határ (HAGGETT, P. 1979).

- A határ, mint következmény, mely az adott etnikum letelepedése után rajzolódik ki. Ha a határ megegyezik az etnikum letelepedési határával, akkor következményként alakul ki.
- A határ, mint előzmény, ha a határ már a letelepedés előtt létezett és az adott etnikum ahhoz igazodott.
- Az a határ, ami nem illeszkedik az etnikai vagy kulturális választóvonalakhoz, erőltetett határvonal (5. ábra).

5. ábra: A határok típusai

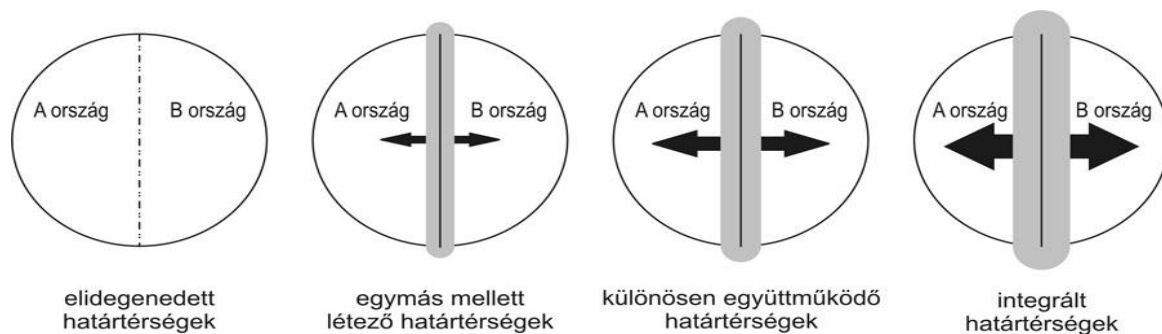
Forrás: HAGETT, P. 1979, MOLNÁR J. 2000 nyomán

Fentiekén túl a határkutatások a határok funkcióival és a határmenti térségek kapcsolatával is foglalkoznak, amivel többek közt a határmenti térségek együttműködési lehetőségeit is górcső alá veszik célul tűzve ki a határmenti területek fejlődésbeli különbségeinek csökkentését, esetleges felszámolását (HARDI T. – NÁRAI M. 2001).

4.1.3. A HATÁRON ÁTNYÚLÓ EGYÜTTMŰKÖDÉSEK BEMUTATÁSA

Martinez, O. (1994) modellje a határok funkciójának leírását mutatja be, ahol a megadott négy típus a határmenti térségek szereplői között létrejövő együttműködés szimbólumai (6. ábra). A kutató modelljében az Amerikai Egyesült Államok-Mexikó határán élők interjút használta fel, mellyel a határnak a megkérdezett sokaság életére vonatkozó hatásait vizsgálta:

- *Elidegenedett határmenti régiók:* Martinez modellje szerint ilyenkor merev elzárkózás jellemzi az országok közötti kapcsolatokat, így semmilyen átjárás vagy kapcsolat nem létezik. A határforgalom nagyon szigorúan ellenőrzött.
- *Egymás mellett létező határmenti régiók:* A szomszédos országok között elenyésző a kapcsolat, feszültséggel teli, de már kevésbé ellenségeskedő. A probléma kezelhető, az együttműködések kialakulásának azonban még nem kedvezőek a feltételei.
- *Együttműködő határmenti régiók:* Megjelennek a kapcsolatok az egymással szomszédos régiók között, bár a kapcsolat még nem egyenrangú. A kapcsolatok mozgatórugója az egymásra utaltság, célja az együttműködés. Az együttműködést legtöbbször a gazdasági egymásrautaltság gerjeszti.
- *Egyenrangú határmenti régiók:* A legfejlettebb kapcsolatrendszer az egyenrangú határmenti régiók között. Feltétele, hogy a szomszédos országok között nincsenek politikai, társadalmi, gazdasági különbségek, a határ két oldalán az államok egyenrangúak (MARTINEZ, O. 1994).

6. ábra: Interakciók a határmenti térségekben

Forrás: Martinez, O. 1994, Hardi T. 2009 nyomán

A határon átnyúló együttműködések természetesen számos és nagyon komplex tényező határozza meg, az együttműködések pedig alapvetően a kölcsönös környezeti, társadalmi gazdasági, kulturális egymásrautaltság kelti életre. Együttműködés létrejöhet a határmenti területet fenyegető természeti veszélyek elhárítására (árvíz, lég- és vízszennyezettség stb.), vagy éppen a periférikus fekvésből adódó hátrányos gazdasági helyzetből való kilábalás elérésére. Ebben az esetben a folyamatok kialakulását-működését segíti a földrajzi közelség, vagy a közös történelmi múlton alapuló kulturális és gazdasági előzmények (KOVÁCS Z. 1990).

További oka lehet az együttműködések kialakításának a „mesterségesen”, politikai okokból eredően elszakított térségek egységének gazdasági, kulturális, társadalmi újrateemtése (EHLERS, N. – BUURSINK, J. 2000). A konkrét együttműködések generálhatják a gazdasági előnyök, a városmarketing, a település- és területfejlesztési lehetőségek.

A gazdasági motiváció elsődlegesen az erőforrások közös kihasználásával, közös infrastrukturális beruházásokkal, katasztrófavédelmi szolgáltatások megszervezésével, oktatási, kulturális, egészségügyi, turisztikai, környezet- és természetvédelmi programokkal érhetőek el.

Az együttműködések a regionalizációs folyamatok is segítik, hangsúlyt kapnak az „alulról”, helyi szintről érkező területfejlesztési döntések, így a helyi érdekek számos esetben generálják a határon átnyúló együttműködések. Ezeknek a területi együttműködéseknek az intézményesített megjelenései Európában az Interreg és a Területi Együttműködési Operatív Programok (KUJALA, J. 2000).

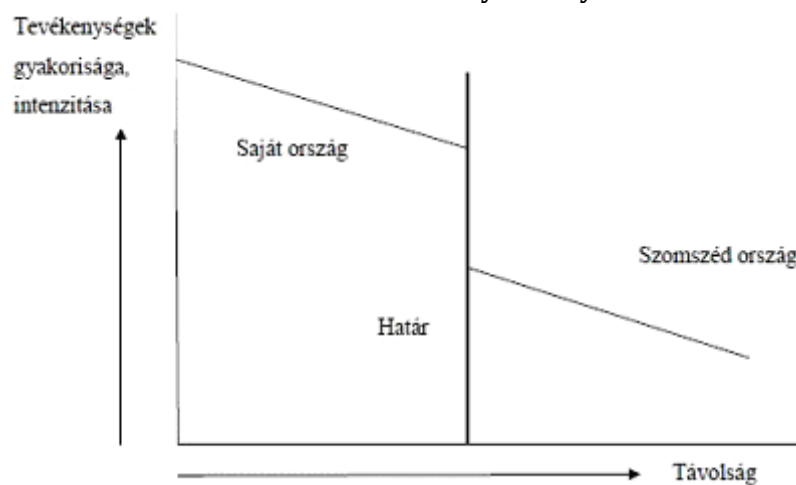
A globalizáció az államhatárokon átívelő gazdasági, kulturális, társadalmi, politikai együttműködések teszi lehetővé ezzel is megerősítve a két vagy több ország szerteágazó kapcsolatait (PAASI, A. 1999), meg kell azonban jegyeznünk, hogy a globalizáció mellett erősödik a lokális szint is (SCOTT, J. 2000).

A határok gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális hatásainak vizsgálata az utóbbi három évtizedben vált egyre fontosabbá, a határkutatások különösen az Egyesült Államok és Nyugat-Európa különböző határainak vizsgálatait vették górcső alá.

Van Houtum modelljében (VAN HOUTUM, H. 2000) a határ fontos szerepet kap az államok közötti gazdasági kapcsolatok leírásában (7-8. ábra). A modell jól

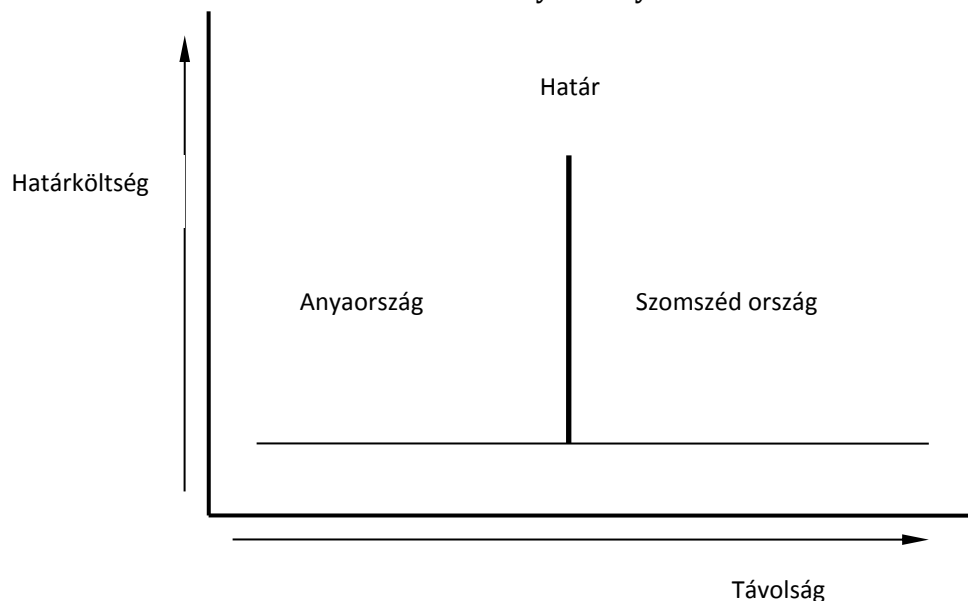
illusztrálja, hogy az államhatár „megszakítja, eltávolítja” egymástól a szomszédos határmenti tereket, és a folytonosság megszakítását eredményezi a folyamatos földrajzi térben. Van Houtum rámutat továbbá, hogy ez a „megszakítás” mekkora földrajzi távolsággal egyenlő. Megállapításai szerint (van HOUTUM, H. 1984) Nyugat-Európában ez a távolság 375 km-nek felel meg, vagyis egy államhatár akkora taszító tényező két ország közti interakcióban, ami megfeleltethető 375 km-es földrajzi távolságnak (államhatár nélkül). Napjainkra ez a távolság kissé csökkent, de teljesen nem tűnt el, (HORVÁTH Z. 2007) a lassan változó társadalmi, pszichológiai, kulturális tényezők továbbra is negatívan befolyásolják a szabad interakciókat.

7. ábra: A határ hatása a határon átnyúló tényezőáramlásokra 1.

Forrás: van HOUTUM, H. 1994, HARDI T. 2009 nyomán

8. ábra: A határ hatása a határon átnyúló tényezőáramlásokra 2.

Forrás: HOUTUM, H. VAN 1994, HARDI T. 2009 nyomán

Nijkamp értelmezésében az államhatárok térbeli és időbeli korlátok, melyek gátolják az információk és tevékenységek szabad, zavartalan áramlását (NIJKAMP P. 1993). A természetes európai tér homogén egész, melyben a határok mesterségesen törik meg a természetes folytonosságot. Van Houtum szerint a nyugat-európai országokban a határok általában csökkentik a nemzetközi kereskedelem volumenét (van HOUTUM, H. 2000).

Van Houtum vizsgálatának egyik fontos következtetése, hogy a határ jelenléte leginkább akadályozza a határon átnyúló kapcsolatok – kiemelten a gazdasági együttműködések – fejlődését. A kutató kiemeli a határ, mint mentális akadály fontosságát olyan esetekben, mikor a határ már fizikailag nincs jelen, de mentálisan a tudatban létezik.

Fentiek alapján a határokon átnyúló együttműködések alapvetően meghatározzák:

1. Társadalmi tényezők: amelyek a két vagy több ország társadalmi, etnikai szerkezete közti eltérésekből adódnak. Minél inkább hasonlítanak az érintett országok társadalmi szerkezetei, annál gyorsabb, tartósabb és mélyebb együttműködés alakulhat ki.
2. Politikai tényezők: a helyi, regionális és országos politika jelentősen befolyásolja a kialakuló együttműködések.
3. Gazdasági tényezők: ilyen tényezők például a piacok mérete, az eltérő árszínvonalak, az eltérő termelési viszonyok, az adórendszerek különbségei, a munkalehetőségek, a munkaerő száma-képzettsége, a szezonális munkavállalás.
4. Földrajzi tényező: kiemelten a természetföldrajzi tényezők és a velük szorosan összefüggő infrastrukturális lehetőségek, valamint a természetföldrajzi adottságokhoz igazodó településhálózatok.
5. Kulturális, nyelvi tényezők: a beszélt nyelv az érintett országokban – nyelvi korlát, kulturális hasonlóság /eltérés, „mentális távolság”.

Ahogy a disszertáció elméleti fejezetében már megjegyeztük, a határokon átnyúló együttműködések a gazdasági, kulturális tevékenységek új „területi” hálózatosodásai, amelyek az államok korlátozott lehetőségeit hivatottak feloldani, további pozitív hatásuk pedig a határmenti területek/ perifériák fejlődése (SCOTT. 2000).

A legmagasabb szintű területi együttműködési struktúráknak napjainkban az eurorégió (ER), illetve az EGTC (European Grouping of Territorial Cooperation) felel meg. Az Európai Unió 2006-ban teremtett lehetőséget arra, hogy az uniós források felhasználásának hatékonysága, a már meglévő, vagy jövőbeni együttműködések sikeressége érdekében a tagok egy jogi személyiséggel rendelkező csoportosulást, Európai Területi Társulást (ETT, angolul EGTC) hozzanak létre (RECHNITZER J. 1999).

Az EGTC egy mozaikszó, a European Grouping for Territorial Cooperation, azaz az európai területi együttműködési csoportosulás rövidítése. Kiemelendő, hogy a határon átnyúló, transznacionális és a régiók közötti együttműködések is megvalósíthatóak ezen új eszköz keretében. Az eurorégióknak és az EGTC-knek irányító tanácsuk, munkaszervezetük van, ahol gazdasági, környezetvédelmi, szociális és intézményi problémákkal foglalkoznak. Az együttműködésektől a határmenti térségek természetesen alapvetően azt remélik, hogy erősödik a határmenti kohézió, illetve a térség felkelti a befektetők érdeklődését (RECHNITZER J. 1999).

A határ mentén fekvő települések sorsát, a lakosság életének minőségét erősen befolyásolja a határ jellege. Nagyban javulhat a határ mentén élők életminősége, ha kibővül az országok, régiók, települések közötti együttműködések lehetősége (pl.: testvérvárosok, ikervárosok). Ahol a határok átjárhatósága növekszik és többfajta mennyiségű és minőségű kapcsolat alakul ki, ott az államhatár összeköt, a helyi fejlesztések erősödnek. A határon átnyúló együttműködések tovább befolyásolja, hogy a határtérség milyen jellegű határ mentén helyezkedik el.

4.1.4. A HATÁROK ÉS HATÁRMENTI TÉRSÉGEK KUTATÁSA MAGYARORSZÁGON

Hajdú Zoltán is kiemeli, hogy Magyarország határmenti ország, hiszen az ország 19 megyéjéből csak 5 nem érintkezik az államhatárral, 174 kistérségének közel egyharmada kapcsolódik az államhatárral (HAJDÚ Z. 1996).

A hazai határmentiség kutatása kapcsán ki kell emelnünk, hogy a második világháború utáni időszakban a szocialista tábor országaiban a határok kérdésének vizsgálata a nem kívánatos kutatási területek közé tartozott. Magyarországon a határmenti térségek kutatása 1983-tól vesz lendületet többek közt az Alföld

határmenti területeinek népességföldrajzi vizsgálataival és a határon átnyúló együttműködések jelenségeinek feltárásával. (TÓTH J. – CSATÁRI B. 1983, CZIMRE K. 2003).

Az elinduló folyamat a nehezen átjárható határok időszaka utáni enyhülés éveinek köszönhető, hiszen az 1970-es évektől korlátozottan, de ismét megindul a kishatárforgalom, amely megkönnyítette a határ mentén élők helyzetét, családi kapcsolataik ápolását (TÓTH J. 1996).

A hazai határmenti kutatások 1988-tól indulnak el, amikor az Országos Középtávú Kutatásfejlesztési Terv (OKKFT) finanszírozásában elkészült a „Sajátos helyzetű térségek terület- és településfejlesztési problémái” című mű, melyben elsőként kaptak kiemelt figyelmet a határmenti térségek speciális jellegzetességei (ENYEDI GY. 1988, ERDŐSI F. 1988, RECHNITZER, J. 1988, 1990).

Kocsis Károly 1988-ban a szlovák-magyar határ mentén demográfiai elemzéseket végzett, így a határ mindkét oldalán vizsgálta az Ipolytól keletre eső szlovák-magyar határszakasz népesedési folyamatait (KOC SIS K. 1988). A későbbiekben további tanulmányok jelentek meg a határmenti területek központhálózatáról, illetve megfogalmazódik a határmenti területek egyedi jellege is (KOVÁCS Z. 1990). Ezt követően elindul a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja vizsgálata, mely a határmenti területek állapotát, illetve a határ hatásait hivatott elemezni (KOVÁCS T. 1991).

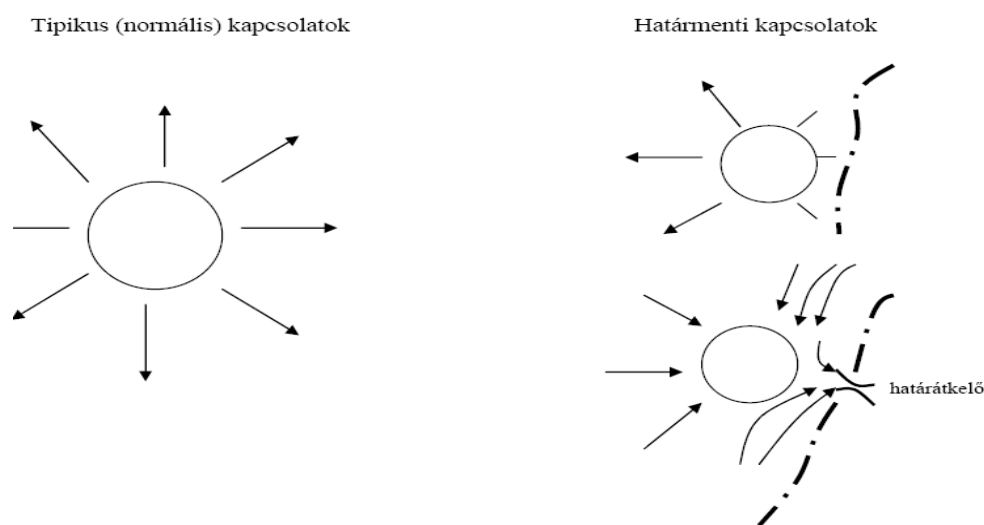
A rendszerváltást követően nagy lendülettel kezdődtek meg a határmenti kutatások Magyarország különböző államhatárain. A határmenti terek vizsgálata a földrajzi és regionális tudományok középpontjába került, azonban más tudományterületek érdeklődése is figyelemre méltó volt (szociológia, kulturális antropológia, jogtudomány stb.) (TÓTH J. 1996). Ettől az időszaktól fogva, az önkormányzati rendszer bevezetésével lehetőség nyílt az önkormányzatoknak és a civil szervezeteknek a határon átnyúló kapcsolatok kiépítésére.

Kovács Zoltán 1990-ben a határok és a településhálózatok kérdésével foglalkozott (KOVÁCS Z. 1990), Süli-Zakar István a határmenti periféria és az elmaradottság összefüggéseit kutatta (SÜLI-ZAKAR I. 1991, 1992). Hoóz István tanulmánya a határmenti sáv népességnövekedését elemezte a rendszerváltásig bezáródó időszakban (HOÓZ I. 1992).

Tóth József az 1990-es évek második felében a volt szocialista országok határmenti kapcsolatait elemezte (TÓTH J. 1996) és térkapcsolati formák

modelljével tipizálta a térség országainak határon átnyúló kapcsolatait (9. ábra). A modell zárt és erősen ellenőrzött határvonalat feltételezett: „Kelet-Közép-Európa Szovjetunió vezette államai egyrészt – a deklarációk szintjén – baráti, sőt testvéri viszonyban álltak egymással, másrészt viszont a területi integritás és a belügyekbe való be nem avatkozás elvének hangsúlyozásával, az etnikai problémák szőnyeg alá söprésével, a centralizált szervezési-irányítási modell tartós működésével olyan helyzetet hoztak létre, amelyben a határokat szinte fétisként kezelték, nehezen átjárhatóvá tették” (TÓTH J. 1996, pp. 38.).

9. ábra: Tóth József térkapcsolati formáinak modellje

Forrás: TÓTH J. 1996

Nagy jelentőséggel bírt az 1996-ban, majd 1999-ben Szegeden megrendezett „Határon innen – határon túl” konferencia. A tanácskozás előadásai rávilágítottak arra, hogy a magyar lakosság jelentős része határtérségben él, ezért kiemelten fontos a határon átnyúló együttműködések vizsgálata. Süli-Zakar István a Kárpátok Eurorégió problémáit ismertette, Tóth József a határmenti együttműködések mutatta be különböző korszakok szerinti szempontok alapján. Mindkét szerző kiemeli a határmentiség, annak történetisége, a határmentiség hatásának fontosságát (TÓTH J. 1996, SÜLI-ZAKAR I. 1996).

A magyar-osztrák határkapcsolatokat Csapó Tamás, Szörényiné Kukorelli Irén, Nárai Márta és Rechnitzer János valamint Hardi Tamás kutatta, akik közül Nárai Márta és Rechnitzer János főként a magyar-osztrák határszakasz társadalmi-gazdasági változásaival foglalkoztak (CSAPÓ T. 1996, SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I. 1996, HARDI T. 1999, 2001, 2004, 2005, 2009).

A pécsi geográfiai műhelyből számos kutató a déli határvidék együttműködéseit elemezte (MOHOS M. 1996, GYURICZA L. 1996, 1996, HAJDÚ Z. 1996, CSAPÓ J. 2014, CSAPÓ J. – CELAN T.J. – TRÓCSÁNYI A. 2015). Aubert Antal foglalkozott behatóan a turizmus és a határmenti térségek kapcsolatával (AUBERT A. 1996, AUBERT A. – MISZLER M. 2000, AUBERT A. – CSAPÓ J. 2008). Aubert Antal, Miszler Miklós és később Csapó János a turizmus lehetőségeit kutatta a határmenti térségekben és kiemelten foglalkoztak a Duna – Dráva – Száva Eurorégió turizmusának fejlesztési lehetőségeivel.

A magyar-román és magyar-ukrán határszakasz kutatások legfőbb képviselője Süli-Zakar István főként a periférikus helyzetet vizsgálta az említett határszakaszok esetében (SÜLI –ZAKAR I. 1991, 1992, 1996, 1997, 1999, 2001, 2002). Bujdosó Zoltán (BUJDOSÓ Z. 2001) Bihar-Bihor eurorégiós kutatásokat végzett. A magyar-ukrán határmenti migráció és infrastrukturális kutatásokat Baranyi Béla, Dancs László és Balcsók István végezték. Kutatásaik kiterjedtek a munkaerő piaci kutatásokon túl a térszerkezet vizsgálatokra is. (BARANYI B, 1999, 2001, 2002, DANC S L. 2001, 2000).

A magyar-szlovák határszakasz-kutatások két nagy csoportra oszthatóak: a választóvonal az Ipoly, attól keletre, illetve nyugatra irányuló kutatók közül kiemelkedőek Éger György kutatásai, melyek az etnikai hovatartozást vizsgálták (ÉGER GY. 1993, 1994a, 1994b, 1996a, 1996b, 1996c, 1997a, 1997b). Tiner Tibor a határátlépéseket kutatta (TINER T. 1994), Molnár Judit kutatásai szociálgeográfiai jellegűek (MOLNÁR J. 2000) voltak. Darabos Ferenc a szlovák-magyar határtérség versenyképességét kutatta (DARABOS F. 2010).

A magyar határ teljes szakaszán és mindkét oldalán fellelhetünk különböző, a határközeli településekkel, térségekkel foglalkozó határmenti tanulmányokat. A szlovák-magyar határszakasz „hazai oldalát”, ill. annak egy szakaszát komplex vizsgálat alá vonja Sikos T. Tamás és Tiner Tibor (SIKOS T. T. – TINER T. 2002, 2008), azonban ezek a vizsgálatok a határon átnyúló kapcsolatokra nem terjedtek ki.

Mezei István hazánk északi határrégiójának eurorégiós kapcsolatait elemezte és a területfejlesztés gyakorlati megvalósulásait vizsgálta (MEZEI I. 2000, 2008), így górcső alá vette a határ menti szlovák és magyar városokat, munkáiban pedig elemezte a szlovák-magyar határmenti kapcsolatok esélyeit. Kutatásokat folytatott továbbá a képzettség és a területi fejlettség kapcsolódási pontjairól is. Kutatási területe elsősorban az Ipolytól keletre eső területeket fedte le.

Szörényiné Kukorelli Irén és Hardi Tamás főként az Ipolytól nyugatra eső szlovák-magyar határmenti területek együttműködésének lehetőségeit elemezte. A két kutató vizsgálta hazánk határmenti térségeinek és városainak határon átnyúló kapcsolatrendszerének átalakulását, illetve kiemelten foglalkoztak a határmenti térségek, határon átnyúló kapcsolatok lehetőségeivel. Elemezték továbbá a szuburbanizáció jelenségét és hatásait határon innen és túl. (SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I. 1996, HARDI T. 1999, 2001, 2004, 2005, 2009).

Egy összefoglaló és egyben hiánypótló kutatás szerkesztője a pécsi Horváth Gyula Dél-Szlovákia c. könyvével, ami a Felvidék történetén keresztül mutatja be Dél-Szlovákia térszerkezetét, népességét, munkaerő piaci mutatóit, gazdaságát, kiemelve a turizmus lehetőségeit, a térség közigazgatási intézményrendszerét és a határmenti együttműködések (HORVÁTH GY. 2004, GULYÁS L. 2004, 2009).

Hardi Tamás vezetésével magyar-szlovák közös kutatások indultak el a határ mindkét oldalán. A minta nagysága 2.000 fő volt, a munka során alapvetően a megkérdezettek viszonyát elemezték a határ másik oldalához. Interjúkat készítettek hivatali és intézményi vezetőkkel, önkormányzatokkal, civil szervezetekkel, gazdasági szereplőkkel és munkavállalókkal. Kutatásaik folyamán behatóan megismerhették a határtérség térszerkezetét, földrajzi adottságait, a munkavállalók, a gazdasági szféra, a területfejlesztés, a lakosság és az oktatás határon átnyúló viszonyrendszerét (HARDI T. 2008).

A különféle intézmények, az eurorégiók, a térségi és helyi önkormányzatok és a civil szervezetek együttműködésének lehetőségeit kutatta a szlovák-magyar határon KRUPPÁ É. (2003), HARDI T. (2007), NOVOTNI G. (2007), TÓTH P. (2008) és MEZEI I. (2009).

Számos kutató alátámasztja munkáival, hogy a határokon átnyúló társadalmi tér folyamatok vizsgálata igen szerteágazó, többek közt a demográfiai folyamatok, a lakossági kapcsolatok, oktatási vonzáskörzetek, identitás-vizsgálat szempontjából is (ÉGER GY. 2000, HARDI T. – NÁRAI M. 2001, RECHNITZER J. – SMAHÓ M. 2007, REISINGER A. 2008, CSIZMADIA Z., 2008).

A szlovák-magyar határmenti kutatások leggyakrabban elemzett területe a határmenti gazdasági kapcsolatok vizsgálata. A határokon átnyúló gazdasági tényezők (munkaerő, tőke, áruk, szolgáltatások) mozgásával több kutató is foglalkozott, de a hazai kutatások legnagyobb része elsősorban a vállalkozások, a vállalkozási környezet elemzésére irányultak (LENGYEL I. 1996, GROSZ A. – TILINGER

A. 2008). Megállapítható továbbá, hogy az uniós és a schengeni csatlakozást követően megnőtt a határon átnyúló munkaerő-ingázás (GULYÁS L.2008, HARDI T. – LAMPL Zs. 2008, KOVÁCS A. – SZABÓ I. 2008). Fentiekén túl a határon átnyúló területi tervezés, gazdaságfejlesztés (NAGY G. 2007), közlekedés (TINER T. 2005) és a kiskereskedelem (SIKOS T. T. – KOVÁCS A. 2008) lehetőségeit is vizsgálták hazai kutatók.

A kutatásokban az MTA RKK Nyugat-magyarországi és az MTA RKK Észak-magyarországi munkatársai valamint a Fórum Kisebbségkutató Intézet munkatársai vettek részt. Itt Lelkes Gábor munkáját kell kiemelnünk, aki a regionális fejlesztéspolitika megvalósulásait vizsgálta (LELKES G. 2008).

Dövényi Zoltán és Hajdú Zoltán, valamint Peter Mariot (Pozsony) a dunai térség aktuális problémáira hívták fel a szakma figyelmét (DÖVÉNYI Z. – HAJDÚ Z. 2002, MARIOT, P. 1988).

Szlovákiában a rendszerváltás előtt nem volt jellemző a határmenti kutatás. Az előző bekezdésben említett Peter Mariot az ipari ágazatok struktúráját kutatta (MARIOT, P. 1988), majd 2002-ben a Magyarországi Duna-völgy területfejlesztési problémáit vette górcső alá. A 1990-es évek közepétől az eurorégiók létrehozása kapcsán, illetve az új szlovák államhatárra vonatkozóan indultak el a kutatások (IŠTOK, R. 1995). Az etnikai kérdésekkel Vladimir Baran foglalkozott (BARAN, V. 1995), aki többek közt geopolitikai kutatásainak eredményeit a közigazgatási határok kijelölésével vetette össze.

A határmenti térségi sajátosságok egy-egy szegmensét elemzi Hakszer Richárd, aki az INTERREG-programok szlovákiai tapasztalatait értékelte. Szabó Ingrid a komáromi (Komárno, Szlovákia) Selye János Egyetem oktatási vonzókörzetét tanulmányozta (HAKSZER R. 2006, SZABÓ I. 2006). Vladimír Drgoňa és Bacsó Péter a rimaszombati határmenti térség változásait vették górcső alá (DRGOŇA V. – BACSÓ P. 2005), Lelkes Gábor pedig a szlovákiai fejlesztéspolitikai dél-szlovákiai hatásait értékelte (LELKES G. 2008).

Összességében elmondható, hogy az 1990-es évektől (Szlovákia és Magyarország esetében a rendszerváltást követően) a határkutatások fő problémakörei a határterületek kapcsolatainak, együttműködéseinek keresése, a gazdasági kapcsolatok építése, a társadalmi együttműködések, a turizmus, a kommunikáció, az infrastrukturális kapcsolatok, továbbá a környezeti és

vízgazdálkodási, valamint a közös területfejlesztési lehetőségek keresésére irányultak.

Kiemelt szerepet kapnak várhatóan a határmenti és a határon átnyúló kutatásokban a fizikai és mentális határok lebontása, az uniós és schengeni csatlakozás, a gazdasági és társadalmi kapcsolatok újjáépülése, napjaink gazdasági válságának hatásai is.

A régiók szerepének megerősödését többek közt a Maastrichti Szerződés helyezte középpontba. Meg kell jegyeznünk, hogy magának a régiónak nagyon sokféle értelmezése van. A régió egy olyan terület, hely, tér, amely alapvetően a társadalmi cselekvés egyik színterét adja (NEMES NAGY J. 1997). A társadalmi szerveződés térségi szintjeinek modelljét Nemes Nagy József készítette el. Maga a modell a tér egymásra épülő szintjeiből épül fel (2. táblázat).

2. táblázat: Térségi szintek a társadalomban

Makroterek	Világ, ország
Regionális terek	Nagytérség, mezokörzet, kistérség
Lokális terek	Település, lakókörzet, szomszédság
Mikroterek	Család, munkahely, egyén

Forrás: NEMES NAGY J. 1997

Keating, M. a regionális teret területi, funkcionális és politikai kiterjedés alapján csoportosította (KEATING, M. – LOUGHLIN, J. 1997).

- Területi kiterjedés: a régió területi mértékegységgel meghatározható tere. Az Európai Unióban a közös terület szintjeinek és nagyságának egységes rendszere a NUTS rendszer.
- Funkcionális kiterjedés: területfejlesztési funkció.
- Politikai kiterjedés: a régió a legitim döntéshozatal helyszíne.

Természettudományi megközelítésben a régió természeti határokkal bíró geográfiai és ökológiai egység. A régió fő típusait Keating és Loughlin határozták meg (KEATING, M. – LOUGHLIN, J. 1997).

3. táblázat: Gazdasági régió

GAZDASÁGI RÉGIÓ		
<ul style="list-style-type: none"> Olyan terület, amely gazdasági jellemzők alapján lehatárolható 		
TÖRTÉNELMI, ETNIKAI RÉGIÓ	TERVEZÉSI, STATISZTIKAI RÉGIÓ	POLITIKAI /TERVEZÉSI RÉGIÓ
<ul style="list-style-type: none"> Olyan terület, amely történelmi, kulturális és nyelvi különbséget mutat. 	<ul style="list-style-type: none"> Olyan térfelosztás, amikor az állam gazdaságfejlesztés vagy adatgyűjtés céllal határol le területeket. 	<ul style="list-style-type: none"> Egy országon belüli hatalom területi megosztása. Olyan szint, amely az állam és a helyi szereplők között helyezkedik el.

Forrás: saját szerkesztés

A 3. táblázatban bemutatott lehetséges megközelítések és definíciók, területi lehatárolások közül a *határrégiót érintő együttműködések*, a regionális programok vagy projektek a határ-menti régió *statisztikai-tervezési szempontú* megközelítését követik. A régió lehatárolása és definiálása, a megfogalmazott célok és feladatok is ezt a szemléletet követik (3. táblázat).

Maga a területi lehatárolás programonként, kisebb vagy nagyobb NUTS szint szerint történhet. A kialakult regionális szerveződések egy része sikeres és jól működő, másik részük viszont nehézkes, nagyobb területet átfogó és nehezen átlátható szerveződés, ami sokszor formálisan és csak ügyel-bajjal tölthető meg tartalommal (HAKSZER R. 2006).

Magyarország már 1999-től bekapcsolódott a határon átnyúló együttműködésekbe, első lépésként, a rendszerváltást megelőzően, majd a legelső időkben inkább formális, sok országot átölelő nagy szerveződésekben, úgynevezett munkaközösségekben. Ezt követték az 1990-es években az ún. nagyrégiós modellek, melyek határon átnyúló, középszintű tartományi és/vagy megyei, ún. transborder típusú együttműködések voltak. Az ezredfordulót követő időszakra a nagyprojekteket felváltották a kistrégiós, megyei, kistérségi, városra és vonzáskörzetére szerveződő ún. kistrégiós modellek és egyéb kezdeményezések (HAKSZER R. 2006).

Az utóbbi években a határon átnyúló együttműködések és modellek gyorsan bővültek, és lényegében a magyar határt ma már teljesen körbeveszik. A

kapcsolatoknak keretet adó jelenlegi határon átnyúló egyezmények NUTS 3 szinten meghatározott területek és az ország 19 megyéjéből 15-re terjednek ki (HÁRS Á. 2010).

A régiók nemzetközi kapcsolatainak okai és csoportjai (4. táblázat).

- *Interregionális* (határmenti kapcsolatok): A határok mentén a régió két, vagy többoldalú együttműködés mentén szerveződik. Az együttműködés fő célja a területek közös érdeken alapuló fejlesztése. Európában az ilyen jellegű együttműködések az *eurorégiók*.
- *Transznacionális* kapcsolat: A határok mentén a régió két, vagy többoldalú együttműködés keretében szerveződik a régió bizonyos funkciói alapján. Ha több sajátos funkció alapján történik az együttműködés, sokoldalú/multilaterális szervezetről beszélhetünk (HARTL M. 2005).

A határmenti és a határon átnyúló régiók az államhatárral való kapcsolatok jellemzőivel leírható területek, lehatárolásuk, azonosításuk azonban a sokféleségük miatt nem egyszerű. A meghatározást keresve nehezen találunk jól értelmezhető és pontos definíciót. Az Európa Tanács már 1980-ban dokumentumot fogadott el, melyben szorgalmazta a szomszédos térségek határon átnyúló együttműködését (Council of Europe 1980). Az Európa Tanács ajánlása azonban hosszú idő múlva is csak – nagyon semleges – értelmezést ad: „*A határon átnyúló régió egy, a hasonló geopolitikájú földrajzból, történelemből, ökológiából, etnikai csoportokból, gazdasági lehetőségekből stb. származtatható potenciális régió, amelyet azonban a határ két oldalán uralkodó államok szuverenitása két részre oszt.*” (BARANYI B. 2009).

4. táblázat: A régiók nemzetközi kapcsolatainak okai

Gazdasági okok	<ul style="list-style-type: none"> • a régiók piacokat, forrásokat keresnek • az együttműködésektől a gazdasági szektor fellendülését, a foglalkoztatottság emelkedését remélik • a határon túli együttműködésben rejlő lehetőségek
Politikai okok	<ul style="list-style-type: none"> • a régiók a fejlődés, növekedés érdekében keresik a külső kapcsolatokat • a határok térségében, ha azonos etnikai csoportot vágnak ketté, a régiók együttműködését nemzeti/nacionalista törekvések is erősíthetik
Kulturális okok	<ul style="list-style-type: none"> • nyelvi és kulturális okok • határmenti etnikai közösségeknek kiemelt szerepe van az anyaországgal való együttműködésekben • a határ mentén a kultúra megismerése

Forrás: saját szerkesztés

A határmenti együttműködések nemzetközi jogi szabályozása még várat magára, a regionális érdeket megfogalmazó nemzetközi szervezetek (Európa Tanács, Európai Határmenti Térségek Szövetsége) és az EU Régiók Bizottsága ajánlásai csak keretet biztosítanak a szabályzáshoz, a pontos törvényi háttér az egyes tagországok alakítják ki. (HÁRS Á. 2010) (5. táblázat). „*A határmenti együttműködések előtt álló kihívás az intézményes és a nemzeti, szubnacionális partnerségekre épülő kormányzás komplementaritásában és feladataik megosztásában rejlik*” (Soós E. 2010 pp. 5).

5. táblázat: Az interregionális és határon átnyúló kapcsolatok típusai

FÖLDRAJZI JELLEMZŐK	KIS KITERJEDÉS	NAGY KITERJEDÉS
ÖSSZEFÜGGŐ TERÜLET	EURORÉGIÓK pl. Ister-Granum	MUNKAKÖZÖSSÉGEK pl. Alpok-Adria
NEM ÖSSZEFÜGGŐ TERÜLET	INTERREGIONÁLIS ÉS TESTVÁRVÁROSI KAPCSOLATOK Európa négy Motorja	ERNYŐSZERVEZETEK AEBR (Európai Határmenti Régiók Szövetsége)

Forrás: PERKMANN M. 1998.

4.2.1. A RÉGIÓK CSOPORTOSÍTÁSA

A régiókat több szempont szerint lehetséges csoportosítani, így beszélhetünk formális vagy természetes, funkcionális vagy normatív régióról is.

- „A *formális vagy természetes régiók* határait a közös táji-földrajzi, történelmi-kulturális örökség jelöli ki. A formális régió nem szükségszerűen egyezik meg a közigazgatási határokkal, mégis egyfajta szerves egységet alkot.
- A *funkcionális régió* – mint a neve is jelzi – valamely feladat, funkció térbeli eloszlási sűrűségéhez igazodva alakul ki. Egy-egy város az ott ellátott funkciók (oktatás, egészségügy, szociális intézmények, munkahelyek, javak elosztása stb.) révén válik egy ilyen régió (a funkcionális vonzáskörzet) központjává.
- A *normatív régió* az előzőekkel szemben egy normának, jogszabálynak köszönheti a létezését. Az adminisztratív eszközökkel végrehajtott regionális reform, megyék vagy tartományok kialakítása mindig feltételezi a jogszabályi és ez által a politikai előkészítést, és nem szükségszerűen veszi figyelembe a természetes és a funkcionális régiók kiterjedését. Ez a három szint jól szemlélteti a határon átnyúló együttműködések fejlődését.” (CESCI, 2010 pp. 6)

A magyarázatból láthatjuk, hogy a regionális együttműködések kezdeti szakaszát a formális régió szintje adja. Itt elsősorban az ember-ember kapcsolatok jellemzőek főleg ad hoc együttműködések formájában. A későbbi kutatások világítanak rá arra, hogy a jellemzően periférikus elhelyezkedésű határmenti térségek fejlesztésével a centrum területektől való látványos leszakadás nagymértékben mérsékelhetővé válhat, amihez azonban megfelelő jogi-gazdasági kereteket kell kialakítani.

Ez a felismerés vezetett a Madridi Konvencióhoz, ahol arra próbáltak választ keresni, *„hogyan lehet ezeket a funkciókat úgy szabályozni, hogy mindkét érintett államban működő struktúrákat eredményezzenek. Így a konvenció egyfajta kezdőlépésként értelmezhető a 2006-ig vezető folyamatban, amelyben a jogosultságokat szélesítő és konkretizáló kiegészítő jegyzőkönyvek (1995, 1998) képezték a közbülső állomásokat. A második kiegészítő jegyzőkönyv, a Karlsruhei és*

a Benelux Egyezmény ahhoz is példát mutatott, miként lehet határon átnyúló, önálló jogi személyiséggel rendelkező szervezeteket létrehozni.” (CESCI, 2010 pp. 7)

4.2.2. EURORÉGIÓK, INTERREGIONÁLIS KAPCSOLATOK MAGYARORSZÁGON

„A határ két oldalán működő települési, megyei vagy regionális önkormányzatok szövetséget hoznak létre a saját nemzeti jogrendszerüknek megfelelően, majd ezt követően ezek a szövetségek csatlakoznak egymáshoz egy határon átnyúló egyezmény alapján, ezzel létre hozva az eurorégiót” (BARANYI B. 2009).

Az eurorégió jól körülhatárolható földrajzi terület, mely a határokon átívelő együttműködéssel bír, amely két vagy több állam helyi és/vagy regionális kormányzatai közötti kapcsolataira épül. A két, vagy több ország területének egyes részeit magukba foglaló régiók tagországai megegyeznek, hogy egyes tevékenységeket összehangolva végeznek, miközben a határok átjárhatósága biztosított.

Az eurorégiók fogalmi meghatározása több szerzőnél olvasható (SCOTT J. 1997, ÉGER GY. 1998, SÜLI-ZAKAR I. 1997, 2001, NOVOTNY G. 2003, KRUPPA É. 2003, RECHNITZER J. 1999, HARDI T. 2004, GULYÁS L. 2005).

Kruppa Éva eurorégió meghatározásában kiemeli az önkormányzatok támogatását az európai országok határmenti együttműködése kapcsán. Véleménye szerint a szerveződés alapvetően egy *bottom-up* azaz alulról jövő kapcsolatépítési rendszer, az önkormányzatok támogatásával szervezeti formában megvalósuló együttműködés, melynek célja a közös érdekeken alapuló gazdasági, környezetvédelmi, szociális és kulturális együttműködés és forrásteremtés (KRUPPA É. 2003).

Magyarországot összesen 2242 km hosszú, részben vízi, részben szárazföldi államhatár veszi körül. A hét statisztikai-tervezési régió mindegyike szomszédos külső határral, és a megyék közül is 14 határos az ország külső határával. Az ország 174 kistérségbe (2012-től 198 járásba) sorolt területének mintegy 1/3-a érintkezik az államhatárral. A települések 10 százaléka közvetlenül a határ mentén fekszik, és lazább értelmezésben 43 százalékuk határ közeli, következésképpen az ország területének és lakosságának 1/3-a esik a határrégiókba (BARANYI B. 2009).

Magyarország hét országgal határos (Szlovákia: 677 km, Románia: 443 km, Ausztria: 366 km, Szerbia: 151 km, Horvátország: 329 km, Ukrajna: 103 km,

Szlovénia: 102 km). A határmenti régiók két oldala közötti természetes kötődést a régió egészének története, a területet egybefűző korábbi kapcsolatok, a közös nyelv, a gazdasági és munkaerőpiaci kapcsolatok is meghatározzák (HARDI T. 2009).

Az egyes határrégiók nagyon eltérő sajátosságokat mutatnak és a határrégióban kialakult kapcsolataik is igen sajátosak. Az egyes határrégiók mutatói alapján különböző gazdagságú, eltérő népességű, hagyományú és nemzetiségi összetétele alapján is különböző régiók találhatók a magyar határ mentén.

Az eurorégiók számára modellként a holland-német határon 1965-ben megalakult Enschede Gronau központú Eurorégió tekinthető Hollandia és Németország határmenti övezetében. Fejlődésük első szakaszában a térség kapcsolatai többnyire kulturális rendezvényekre korlátozódtak. A határmenti területek legtöbbször elmaradott térségnek számítottak, mert általában a fejlődési centrumoktól távol estek. Az együttműködés fő célja a gazdasági-társadalmi együttműködés, társadalmi-kulturális interakció, a közös területfejlesztés megvalósítása érdekében (CZIMERE K. 2003).

1970-től jelentősen nőtt az eurorégiók száma, ami egybeesett az európai országok belső közigazgatásának decentralizációjával. A határmenti kapcsolatok támogatása fontos volt az Európa Tanács számára, az eurorégiók fejlődése pedig a nyugat európai integrációs folyamatok részévé vált, melyeknek további lendületet adtak a Maastrichti Szerződésben megfogalmazott közösségi források (CZIMERE K. 2003).

Nincs az Európai Unióban olyan határszakasz, ahol ne jött volna létre határon átívelő együttműködés, példát látunk rá, hogy még a tengerek sem akadályozhatták meg az együttműködések kialakulását. Az eurorégiók segítettek abban, hogy a „bent és kint-jellegű” feszültség feloldódjon.

6. táblázat: A határmenti együttműködések kialakulása Magyarországon

Államszocializmus időszaka	<ul style="list-style-type: none"> • határmenti térség nem tartozik a fejlesztendő területek közé, perifériák • határszakaszok eltérően „nyitottak-zártak” • erősödő határon átívelő kapcsolatok (kultúra, turizmus)
Rendszerváltás időszaka	<ul style="list-style-type: none"> • tudomány érdeklődése a határmenti periférikus területek felé • felgyorsuló határmenti együttműködések • területi kiegyenlítődség
EU csatlakozás időszaka	<ul style="list-style-type: none"> • a határon átnyúló együttműködések „híd szerep”-et töltenek be • kiemelt szerepet kaptak a határmenti térségek (Interreg, Phare CBC, ETE)
EU csatlakozás utáni időszak	<ul style="list-style-type: none"> • közigazgatási szerkezet átalakítása • határmenti térségek gazdasági aktivitása

Forrás: saját szerkesztés

Az eurorégió alapítás első hulláma Magyarországon 1993-ban indult el, majd jelentősen megnőtt az érdeklődés (Phare CBC programok 1995-től veszik kezdetüket, Madridi konvenció kihirdetése 1997-ben volt) 1998 és 1999 között, a második hullám pedig 2002-2003-ban volt (6. táblázat). Az eurorégiók alakításának kezdetén a minél nagyobb területi kiterjedés volt a cél pl.: Kárpátok Eurorégió területének népessége meghaladja Magyarországét. Baranyi Béla szerint, aki az eurorégiókat terület és népesség alapján vizsgálta (BARANYI B. 2009), a 2.000 km² vagy annál kisebb eurorégió csoportba tartozott az Ister-Granum Eurorégió és a Bihar-Bihar Eurorégió, míg a legnagyobb kiterjedésű a Kárpátok Eurorégió volt a maga 161 192 km²-es kiterjedésével (1. melléklet).

Csak a Bihar-Bihar, az Ister-Granum és a Zemplén Eurorégió népessége kevesebb, mint 300 000 fő, ezzel szemben a Kárpátok Eurorégió területén több, mint 16 millió, a Duna-Kőrös-Maros-Tisza Eurorégióban pedig 5,6 millió fő él. Az eurorégiók fejlettebb formája az európai területi együttműködési csoportosulások.

4.2.3. AZ EURÓPAI TERÜLETI EGYÜTTMŰKÖDÉSI CSOPORTOSULÁS

Az EGTC-k az eurorégiós együttműködések következő generációja, mivel az eurorégiós kapcsolatokat emelik egy magasabb-fejlettebb szintre. A legtöbb megalakított EGTC a közvetlen, határmenti területfejlesztést tűzte ki céljául. A

kezdeményezők eredeti szándéka szerint az EGTC olyan „eszköz” és „intézmény”, amelyet a határon átnyúló programok, fejlesztések megvalósítására hoztak létre (HARTL M. 2009, 2010).

„Az EGTC rendelettel olyan szervezeti keretet kívántak megalkotni, mely alkalmas a határon átnyúló programok és projektek menedzselésére. Az EGTC-rendelet (1082/2006/EK-rendelet az Európai területi együtt működési csoportosulásról (angolul: European Grouping of Territorial Cooperation, röviden: EGTC) forradalmi változást jelent a határmenti együttműködések történetében, mivel önálló jogi személyiséggel ruházta fel ezeket a nemzetállami kereteket túllépő szervezeteket. A csoportosulások várhatóan közbülső állomást jelentenek a teljesen informális kapcsolatokon alapuló határon átnyúló együttműködések, az eurorégiók és a területi igazgatási jogkörökkel is rendelkező „határon átnyúló megyék” között.

Az EGTC-k több ponton hasonlítanak a megyékre, azokkal majdnem megegyező jogosultságokat szerezhetnek, és ez által alkalmasak lehetnek intézményfenntartóként tehermentesíteni a nemzeti szintű területi önkormányzatokat. Az ilyen EGTC határon átnyúló intézményeknek a nemzetállami kompetenciák erősítése a céljuk, olyan közös projektek megvalósításával, amelyek a periférikus határtérségek gazdasági kapacitásait növelik.” (CESCI, 2010 pp. 9)

Az EGTC a legalább két uniós tagállam helyi és/vagy regionális önkormányzatainak (valamint azok közfeladatot ellátó intézményeinek) közös tulajdonában lévő szervezet. A közös projektek, elsősorban nonprofit célok megvalósítására jönnek létre, akár vállalkozói tevékenység folytatásával is. Az EGTC-ket olyan határtérséghez tartozó önkormányzatok hozzák létre, melyek többoldalú határokon átnyúló együttműködésekben intézményesíthetőek (testvér települések) és azonos problémákkal, kitérés lehetőségekkel rendelkeznek.

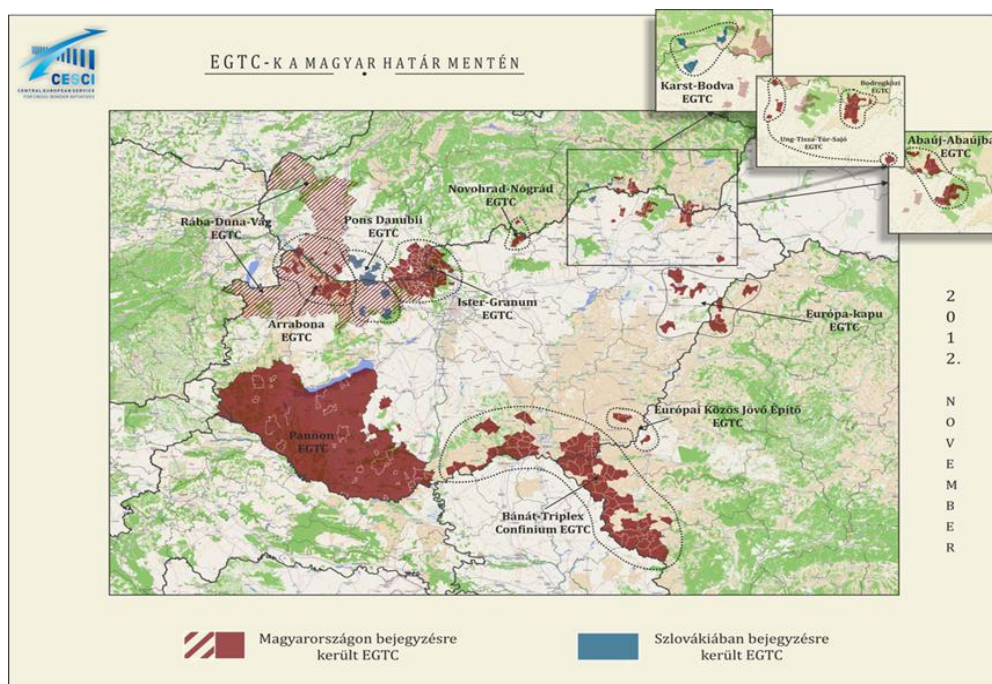
Az EGTC-ket többféleképpen csoportosíthatjuk nagyságuk szerint, valamint az EU országain belüli EGTC-k (belső határ), továbbá nem az EU országaihoz kapcsolódó együttműködések (külső határ) alapján. (2. melléklet) Az EGTC-k funkcióik tekintetében 4 nagy csoportba sorolhatóak, így megkülönböztetjük a határmenti területfejlesztési EGTC-ket, a hálózati EGTC-ket, a programozási EGTC-ket és a projekt EGTC-ket. Jelen kutatás a határmenti területfejlesztési EGTC-k kérdéskörével foglalkozik.

4.2.4. Az EGTC LEHETŐSÉGEINEK VIZSGÁLATA

Az EGTC lehetőséget biztosít a működési és a stratégiai-fejlesztési feladatok elválasztására, melyhez szükséges a kormányzati segítség, legalább az első időszakban. Hazánkban megalakulásuk sorrendje alapján a következő EGTC-k kerültek kialakításra:

- Ister-Granum Európai Területi Együtműködési Csoportosulás (2008)
 - Ung-Tisza-Túr-Sajó Területi Együtműködési Csoportosulás (2009)
 - Abaúj Abaújban Európai Területi Együtműködési Csoportosulás (2010)
 - Banat – Triplex Confinium Európai Területi Együtműködési Csoportosulás (2011)
 - Arrabona Európai Területi Együtműködési Csoportosulás (2011)
 - Rába-Duna-Vág Európai Területi Együtműködési Csoportosulás (2011)
 - Novohrad-Nógrád Európai Területi Együtműködési Csoportosulás (2011)
 - Bodrogi Európai Területi Együtműködési Csoportosulás (2012)
 - Pannon Európai Területi Együtműködési Csoportosulás (2012)
 - Európa-kapu Európai Területi Együtműködési Csoportosulás (2012)
 - Európai Közös Jövő Európai Területi Együtműködési Csoportosulás (2012)
- (<http://egtc.kormany.hu/magyarorszagon-nyilvantartasba-vett-ett-k>)

10. ábra: EGTC-k a magyar határ mentén

Az Európai Unióban megszűnő belső határok egészen új geopolitikai viszonyokat idéznek elő Közép-Európában is (10. ábra). Itt szeretném megjegyezni, hogy a tervezés folyamán a magyarországi EGTC-k kialakításánál egyrészt a hagyományos-történelmi vonzaskörzeteket, másrészt pedig az 1920 utáni határok centrumterületeit, pólusait mindenképpen figyelembe kell venni (CESCI, 2010).

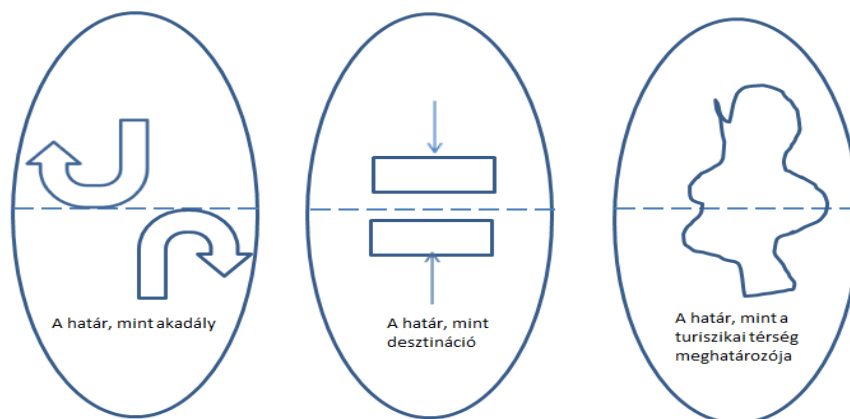
4.3. A HATÁR ÉS A TURIZMUS – ELVÁLASZT VAGY ÖSSZEKÖT?

A határmenti területeken a turizmusfejlesztéstől a térség jövedelemteremtő képességének növekedését várják. Az olyan rurális területeken, ahol a szétesett agrárjellegű üzemek jellemzőek és a gazdasági szerkezetátalakítás alacsony eredményeket tudhat magáénak, kitörési pontként jelenhet meg a turizmus. Fontos célként jelölhető meg, hogy a máshol megtermelt jövedelmeket a sokszor leszakadó határmenti térségbe vonzzák, ezáltal nagyobb esély alakul ki a lakosság megtartására, az életfeltételek javítására. A másként kevésbé, vagy egyáltalán nem hasznosítható természeti és kulturális értékeket, erőforrásokat, csak így képesek integrálni a gazdaságba, ettől a diverzifikációtól kiegészítő jövedelemre tehetnek szert, a turizmus multiplikátor hatása révén pedig a gazdaság más területein is kifejtheti élénkítő szerepét (LENGYEL M. 2004).

A határtérségek számos területen kínálnak lehetőséget az integrált fejlesztéshez, de ehhez meg kell teremteni az együttműködés kulcsfeltételeit, és ösztönözni kell a térség szereplői közötti együttműködések kezdeményezését is (VERES L. 2007).

A turizmusfejlesztés és a határmenti térségek fejlesztése természetesen módon összekapcsolódhat, mely folyamatot alapvetően erősíti az Európai Unió integrációs politikája is. A nemzeti határok a turizmusra sok szempontból hatással bírnak, így befolyásolják a vendégérkezéseket, a turistaforgalmat, a turisztikai desztinációk elérhetőségét, a közös turizmustervezést, a közös marketing és promóciós tevékenységet (11. ábra).

11. ábra: A turizmus és a határok kapcsolata

Forrás: TIMOTHY D. 2001 nyomán HARTL M.

Ahogy azt már korábban kiemeltük, a határon átnyúló együttműködések gyakorisága és folyamata a határ természetétől függ. A „zárt” határok jellemzően akadályt jelentenek a forgalomra és a turisztikai fejlesztésekre. A „nyitott” határok esetében viszont a turisztikai fejlesztés már komplementer lehet, hiszen a határ két oldala között kismértékben léteznek kulturális, politikai és gazdasági különbségek. Ebben a helyzetben a legrosszabb eset, ha a határ két oldalán fekvő régió egymással csak verseng. A lehető legjobb forgatókönyv szerint a turizmusfejlesztés egy interaktív folyamat, amelynek során a határmenti térségek a közös fejlesztésre törekednek (TIMOTHY D. 2001).

A határon átnyúló együttműködések motivációját a lényeges határmenti egymásrautaltsággal vagy a regionális szövetségekkel lehet indokolni. A regionális szövetségek ugyanakkor azokra a periféria (határtérség) és politikai centrum közötti feszültségekre jelentenek megoldást, amelyek a regionális szereplőket a határon átnyúló partnerkeresésre ösztönözhetik (BLATTER, J. – CLEMENT, N. 2000).

A regionális folyamatokban a turizmus kiemelt szerephez jutott, mert az utazások során a turisták részben a határok legyőzésére törekedtek, a turizmus pedig természetesen kapcsolatot jelent az emberek számára, hogy más országokkal, kultúrákkal ismerkedjenek meg.

A turizmus fontos szerepet tölt be két vagy több ország kapcsolatrendszerében, s a közös fejlesztéshez is megfelelő alapot nyújthat, ugyanakkor ez a potenciál csak akkor lehet kellően kihasználva, ha a térség rendelkezik közös turisztikai programcsomagokkal és közös marketing és promóciós tevékenységet végez. Ez a folyamat elvezet a transznacionális

desztinációk fejlesztéséhez. Saarinen (SAARINEN, J. 2004) értelmezésében a turisztikai régiót úgy kell érteni, mint egy társadalmilag meghatározott entitást. Ebben az értelemben a turisztikai régió más területi egységekhez hasonlóan társadalmi és történelmi képződmény, amelyet számos térségspecifikus cél, szándék és terv határoz meg közelebbről.

A turisztikai régióvá válás valójában egymásra épülő folyamatok összessége, amelyek kettős természetűek. Egyrészt magukba foglalják a turisztikai desztináció alap gondolatát, másrészt pedig a fizikai és szimbolikus térség felépítését szolgáló tevékenységeket is (SAARINEN, J. 2004). A turisztikai desztináció ezen értelmezése a határon átnyúló desztinációkra is érvényes. A határon átnyúló turisztikai fejlesztések többé – kevésbé jelzik az uniós integrációs folyamatokat is.

Az 1975-1988 közötti támogatási időszak alatt a turizmus csak kismértékben részesült az Európai Regionális Fejlesztési Alap forrásaiból, de a Maastrichti Szerződésben (1992) már hivatalosan is elismerték a turizmus fontosságát a regionális fejlődésben, valamint a rurális és periférikus régiók – gyakran határmenti térségek is – felzárkózási folyamatában (PROKKOLA, E. K. 2007).

A turizmus elősegíti a tagállamok gazdasági és társadalmi közeledését, egymás kultúrájának megismerését (VERES L. 2008). A turizmust az Európai Unió nem szabályozza közösségi szinten, meghagyta a nemzeti hagyományokon, sokszínűségeen alapuló jellegét, a turizmus szektor működési feltételeinek meghatározását a tagállamokra bízta. A szubszidiaritás érvényesülésekor az EU nem avatkozik bele azokba a területekbe, amelyek helyi, regionális és nemzeti szinten kezelhetőek, úgy, mint a turizmus. A turisztikai szektor szabályozásánál is érvényesül a négy szabadságjog elve: az áruk, a szolgáltatások, a személyek és a tőke szabad áramlása. A belső piac létrehozása, a Schengeni egyezmény megvalósítása nagyban érinti a turizmust, mert az Európai Unió belüli vám- és határ formalitások fokozatos leépítésével az EU lassan egységes turisztikai desztinációvá válhat a nem EU területről érkező turisták számára (HORVÁTH Z. 2007, KRUPPA É. 2003).

Az Európai Bizottság 2003-as, a támogatási források hatékonyabb felhasználását segítő dokumentuma is hangsúlyozza, hogy a történelmi-gazdasági-társadalmi alapokra építkezve a turizmus a határmenti térségekben munkahelyeket teremt és jövedelmet biztosít az ott élők számára. A turisztikai fejlesztések három területen is lehetővé teszik a fenntartható fejlesztést: gazdasági

fejlesztések, környezetvédelem és a helyi lakosok identitásának megőrzése. A turizmus a határmenti térségek számára valós fejlődési lehetőséget biztosító „utolsó kitörési pont”, mivel jellemzően alacsony a népsűrűség, általában rossz a megközelíthetőség, a határtérségben az egyik legnagyobb kihívást a gyengén kiépített közúti infrastruktúra jelenti és a nagy távolság (centrum-periféria viszonylatában) megakadályozza más ágazatok fejlesztését (KRUPPA É. 2003).

Napjainkban a határon átnyúló turisztikai térség kialakításánál már elengedhetetlen a közös turisztikai menedzsment szervezet kialakítása, csak az együttműködő határon átnyúló fejlesztésekkel válhat tehát a határterület turisztikai attrakcióvá. Nem hagyható figyelmen kívül a sok esetben közös történelem és kulturális örökség sem, amelyet figyelembe kell venni a határon átvívelő turizmusfejlesztés kapcsán, ugyanakkor problémát jelenthet az egyenlőtlen területi folyamat, mely jelentős különbségeket gerjesztett (LELKES G. 2011).

A transznacionális határon átnyúló együttműködések jó példája a DATOURWAY projekt, mely a Duna-menti turizmus fejlesztéséért jött létre. A projekt teljes neve: *„A Duna mente fenntartható nemzetközi stratégiája, különös tekintettel a turizmus fejlesztésére”*. A projekt feltárja, hogy milyen lehetőségei vannak a turizmusnak, mint területfejlesztő erőnek a térségben.

A projekt fő célja hozzájárulni a Duna mente fenntartható területfejlesztéséhez, közös turisztikai stratégia megfogalmazásával, valamint különböző speciális térség típusokra vonatkozó mintaprojektek kidolgozásával. Célja továbbá a turista szempontjából, hogy a vendég, aki a programjait tervezi, a Dunát egyben lássa, mint turisztikai desztinációt (VERES L. 2011).

A DATOURWAY projekt a 2009-2012 közötti időszakban az EU Délkelet-Európai Transznacionális Együttműködési Program (SEE Transnational Cooperation Programme) keretein belül, annak támogatásával valósult meg. A 7 ország részvételével kialakított stratégia egyik fő célkitűzése az attrakció- és turisztikai desztináció fejlesztésen alapuló közös dunai turizmus márka létrehozása volt. Ezt a munkát határon átnyúló TDM szervezetek és turisztikai klaszterek létrehozásával lehetne erősíteni. Jól érzékelhető, hogy milyen különleges feladatról van szó, ha belegondolunk, hogy a projektben résztvevő országokban a Duna turisztikai szempontból rendkívül alulértékelt (VERES L. 2008, 2011).

4.3.1. A TURIZMUS FEJLESZTŐ HATÁSA A HATÁRTERÜLETEKEN

A határon átnyúló turisztikai fejlesztések a helyzetelemzésen túl leginkább az együttműködés lehetőségeinek felmérésén, a közös tervek kidolgozásán és azok kivitelezésén alapszanak.

Megállapítható, hogy az idegenforgalom multiplikátor hatásának köszönhetően katalizátorként működhet a határterületek szerkezeti összehangolásában és fejlesztésében. Az idegenforgalmi fejlődés alapját a fenntartható fejlődés jellemzi, tekintettel a turizmus negatív (pl. a környezetre, mezőgazdaságra, helyi közösségekre gyakorolt) hatásaira. A környezetvédelmi szempontokat messzemenően figyelembe kell venni a döntéshozatalnál és az idegenforgalmi projekteknél.

A határmenti idegenforgalom sikeres fejlesztéséhez elengedhetetlen az együttműködés stratégiai szinten (termékek tervezése, piacok, marketing tevékenység stb.) tekintettel több különböző érdekre (köz- és magánérdekekre).

A határrégiók közötti erőteljes versenyt fel kell váltania annak a felismerésnek, hogy egy határterület közösen egyedülálló termékeket és szolgáltatásokat nyújthat.

Az idegenforgalom sikeres fejlesztéséhez hozzátartozik a változatos termékek és szolgáltatások felsorakoztatása, annak érdekében, hogy a turistákat vonzza, megtartsa, és minél hosszabb tartózkodásra ösztönözze; a piac különböző szegmenseinek hatékony megcélzása és teljes körű szolgáltatások biztosítása.

A határterületek idegenforgalommal kapcsolatos szükségletei és prioritásai szoros összefüggést mutatnak. A környezet színvonala kulcsfontosságú a régió idegenforgalmának fejlesztéséhez szükséges feltételek megteremtésében a turizmus legmegfelelőbb típusának fejlesztésében csakúgy, mint a turizmussal kapcsolatos termékek és a látogatók típusa terén (VERES L. 2007A). Ez egyaránt igaz a falusi turizmusra, amelyben a környezetnek, a tájnak, a földrajzi adottságoknak, és a tiszta levegőnek kulcsszerepe van, és a városi turizmusra is, amely a kultúrára, a hagyományokra és a szabadidős tevékenységekre épül, és ahol elsődleges fontosságú az épített környezet és a kiegészítő infrastruktúra, valamint a szolgáltatások (pl. a közlekedési lehetőség a régióba és azon belül) színvonala. A határterületeken, elsősorban a fejlődésben „lemaradozó” régiókban általában jó lehetőségek kínálóznak a turizmus fejlesztésére. Ezen lehetőségek kiaknázása és

továbbépítése katalizátorként hathat a régiók szerkezeti összehangolásában és fejlesztésében, és további területek fejlődését segítheti elő:

- *Regionális gazdaságfejlesztés:* Az idegenforgalom gyakran viszonylag új terület a határterületek gazdasági tevékenységei között. Változatossá teszi a régió gazdaságát, új gazdasági tevékenységeket és bevételeket generál közvetlenül a szektorban, és közvetve új piacok kialakításával a helyi termékek és szolgáltatások értékesítésére (VERES L. 2007A).
- *A regionális munkaerőpiac fejlesztése:* Az idegenforgalom jellegzetesen munkaerő igényes, így különösen alkalmas munkahelyek teremtésére. A turizmus fejlődése új lehetőséget nyújt munkahelyek teremtésére és alternatív foglalkoztatásra. Segítségével kezelhetővé válnak a határterületek foglalkoztatási nehézségei, mint például a munkanélküliség, melynek oka lehet a határmenti gazdasági tevékenységek változása, a hagyományos ágazatok munkaerő igényének csökkenése, valamint az alulfoglalkoztatottság és a munkaerőpiacon való alacsony részvételi arány (pl. nők, részidős gazdálkodók stb.). Folyamatában új szakmai tapasztalatok szerzését is elősegíti (VERES L. 2007B).
- *Infrastruktúra és turizmus:* Az idegenforgalom egyik fontos feltétele a magas színvonalú infrastruktúra és szolgáltatások, beleértve az úthálózatot, vasutat, telekommunikációt, információs központokat, szállást és szabadidő tevékenységeket. Emellett szükség van hatékony közszolgáltatásokra is, mint a tömegközlekedés, egészségügyi ellátás és bevásárlási lehetőségek (VERES L. 2007).
- *Befektetés és vállalkozások telepítése:* Az infrastruktúra és az üdülési lehetőségek megléte, valamint a magas életszínvonal és szép környezet növeli a határrégió vonzerejét a befektetni kívánó vállalatok számára is (VERES L. 2007B).

Az idegenforgalom katalizáló szerepének mértéke nagymértékben függ a régió turisztikai értékeitől (tengerpart, hegyek, kulturális örökség), a turizmus fejlesztésére fordított stratégiáktól és tevékenységektől és a határmenti együttműködéstől.

4.3.2. A HATÁRTERÜLETEK JELLEGZETES PROBLÉMÁI

Az idegenforgalom, a környezet és az infrastruktúra problémái szorosan összefüggnek. Elsősorban a vidéki és a határmenti régiókban kulcsfontosságú a turizmus olyan típusainak fejlesztése, amelyek mellett színvonalas környezet tartható fenn és elkerülhető, vagy kezelhető a hiányosan megtervezett infrastruktúra-fejlesztés által előidézett környezetkárosodás. A fő problémák megoldásában nem csak az irányelvek különböző szempontjait kell szem előtt tartani (pl. a környezetvédelmi szempontok és a turizmusfejlesztés stratégiájának összehangolását), hanem a határ izoláló hatását is le kell küzdeni. Az országhatárok izoláló hatása mindig negatív hatást gyakorolt a határmenti idegenforgalom fejlesztésére, így ezeknek a területeknek éveken keresztül nem volt módjuk a turizmus által nyújtott lehetőségek kiaknázására (AUBERT A. – BERKI M. 2007).

Alapvető problémaként sokszor hiányzik a határterület idegenforgalommal foglalkozó vállalkozásai által nyújtott szolgáltatások megfelelő színvonalának eléréséhez szükséges tudás. Jellemző a felkészültség hiánya, a piaci ismeretek hiánya, járatlanság az idegenforgalmi termékek fejlesztésében és a turizmus hatékony értékesítése a megcélzott piacokon. A turizmus fejlesztésében komoly nehézséget jelent, elsősorban a vidéki perifériális területeken, a javak (a jövedelem és a munkaerő) elszivárgása a határmenti vállalkozásoktól és lakosságtól a külső vállalkozásokra, a szállítási és utazási vállalatokra való támaszkodás miatt. A határ két oldalán zajló komoly verseny pedig megnehezítheti az együttműködést.

Ez a hozzáállás azonban hosszútávon nem előnyös a határmenti turizmus fejlődése szempontjából. A turizmus egyre inkább globális piacnak számít, ahol a versenyhelyzetnek sok forrása lehet, de jellemzően nem a szomszédos régió. Éppen ezért a turizmus sikeres fejlesztési stratégiáját a turistákat vonzó, megtartó és hosszabb tartózkodásra ösztönző, változatos termékek és szolgáltatások létrehozására, a megcélzott piacokon való hatékony működésre és a legjobb minőségű szolgáltatások biztosítására lehet alapozni. A határterület a turizmusban önálló turisztikai desztinációként jelenhet meg, ez lehet az alapja a határmenti turizmus együttműködéseknek.

4.3.3. A HATÁRTERÜLETEK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉT ÖSZTÖNZŐ TEVÉKENYSÉGEK TÍPUSAI

A határmenti együttműködési stratégiák és tevékenységek középpontjában a környezet és az idegenforgalom fejlesztése közötti összefüggéseknek kell állnia. Nemcsak a turizmus- és a környezetpolitika kölcsönös függése, hanem a két terület határmenti együttműködésének kooperációja is befolyásolja a terület fejlődését. Az idegenforgalom fenntartható fejlődésének figyelembevétele általánosságban azt jelenti, hogy kerülendők a környezetre, a természeti erőforrásokra vagy mezőgazdaságra ártalmas tevékenységek. Ilyen módon elérhető, hogy a turizmus és a környezetbarát mezőgazdaság harmonikusan, egymás mellett létezzen (TÉSITS R. 2006).

A határmenti régióknak gyakran ugyanazok a történelmi és kulturális hagyományai és vonzerővel bíró természeti tájai. A határmenti területek önálló turisztikai desztinációként fejleszthetőek, így alapját adják a határmenti turisztikai együttműködéseknek. A határmenti régiók mindkét esetben hasznosan kooperálhatnak, az együttműködés segítségével változatosabb és differenciáltabb idegenforgalom és környezet alakítható ki, nagyléptékű gazdaság és hatékonyabb propaganda folytatható és könnyebben kezelhetővé válnak az idegenforgalom fejlesztésével kapcsolatos sajátos problémák és kérdések, mint például az idényszerűség leküzdése, a határmenti turizmusban való foglalkoztatás fenntarthatóságának fejlesztése, a hagyományos időszakokon kívüli turizmusnak a termékkála növekedésével együtt feltáruló lehetőségei (AUBERT A. – BERKI M. 2007).

A turizmus a határterületek számára rendkívül fontos, mivel:

- a turizmus a határterületek gazdasági fejlődésének alapvető eleme;
- kiemelt fontosságú a megfelelő infrastruktúra kialakítása a határterületek turizmusban rejlő lehetőségeinek maximális kihasználhatósága érdekében;
- a legtöbb régióban javítani kell a turizmus termékeinek minőségét a szektor minél nagyobb nyeresége érdekében;
- a közös értékesítési stratégiák kidolgozása és hálózatok kialakítása a turisták számára minden jövőbeni törekvésben prioritást kell, hogy élvezzen a határmenti idegenforgalom területén.

A turizmus, így a határon átnyúló turizmusfejlesztés kiindulópontjának az erőforrás számít. A turizmusi erőforrásai közül az idegenforgalom klasszikus vonzerői a kulturális és sok esetben a határon átnyúló vagy éppen a határt adó természeti erőforrások. A vonzerőfejlesztés és a turisztikai infra- és szuprastruktúra kiépítése hatására alakul ki a turisztikai attrakció. A turisztikai attrakció a turisztikai termék alapelemét adja, mely megkívánja az elsődleges és másodlagos szuprastruktúra létrehozását, így komplex turisztikai termék kialakítását teszi lehetővé. A turisztikai desztináció a legátfogóbb fogalom, melyet a turisták utazási célként választanak. A desztináció több egymásra ható turisztikai termék rendszere, ezért a desztináció a turizmus kiinduló pontja (AUBERT A. 2009).

A határon átívelő turizmusfejlesztésben még jelentősebb szerephez jut a turisztikai desztináció menedzsment. A határokon átívelő turizmus két vagy több ország együttműködése esetében a menedzsment a turizmusban jelentős szervezési feladatokat lát el a horizontális és vertikális integráció kialakítása, majd működtetése által. A desztináció menedzsment a határon átnyúló turizmus esetében egy eurorégió/ EGTC turisztikai kínálatának közös tervezése, irányítása, fejlesztése, szervezése és értékesítése (AUBERT A. – JÓNÁS-BERKI M. – MÉSZÁROS B. – SARKADI E. 2009).

A turisztikai desztináció menedzsment célja a turizmusfejlesztésben érintett határmenti területek érdekkülönbségeinek tompítása, kiegyenlítése. Az együttműködés sikerének kulcsa a szolgáltatók együttműködése és nem versenye, az erőforrások közös összerendezése, a közös jövőkép kialakítása, stratégiai tervezése, marketing tevékenység, kínálatfejlesztés, szinergikus hatások kiaknázása. A jövőkép akkor lehet elérhető, megvalósítható, sikeres, ha a turisztikai desztináció minden felelős szereplője támogatóan részt vesz a folyamat kialakításában és működtetésében. A határon átnyúló turisztikai fejlesztések esetében kiemelt szerepet kap a politikai és adminisztratív döntés, mely két ország eltérő jogrendjét követi, a turizmusszervezet pedig a politikát szakmai tanáccsal tudja befolyásolni. Ezért elengedhetetlen, hogy a térséget érintő fejlesztési stratégiák kijelölésekor a turizmusszervezet beleszólási jogokat kaphasson. A desztináció menedzsment jelentős feladata a közjavak és kínálatok rendelkezésre bocsajtása. Az egyes kínálati területek összeadásával nem várható el hosszabb ott-tartózkodás, ezért a két vagy több ország együttműködésével közösen kialakított szolgáltatási csomagokat kell kialakítani, amelyek illeszkednek az adott szegmens

igényeihez. A desztináció menedzsmentnek úgy kell kialakítani a kínálati elemeket, a részszolgáltatások összetételét, minőségét, hogy az egységes kínálati mátrixot alkosson. Keresnie kell a desztinációnak azt a lehetőséget, amelyben unikálisat tud nyújtani, egyedi arculatot képes kialakítani (AUBERT A. 2009).

A határon átnyúló kínálatfejlesztés lehetőséget teremt a két ország közötti szinergiák kiaknázására, ennek nagyon szép példáit tapasztalhatjuk az ikervárosok esetében. A határmenti eltérő gazdasági területek meglévő potenciáljainak kiépítése, majd fejlesztése is kitörési lehetőségeket hordoz.

A közös marketingtevékenységnek segítenie kellene a megfelelő közös turisztikai kínálat létrejöttét. A turizmusmarketing különböző országokban és különböző szinteken megy végbe, ezért átfogó marketingstratégia, marketingkoncepció kidolgozására van szükség, mely koordinálja a marketingeszközök alkalmazását. A turisztikai desztináció menedzsment a térség, az EGTC/ETT turizmusát szerves egységben képes kezelni.

5. AZ ISTER- GRANUM EGTC KÖZIGAZGATÁSI KERETEI: KOMÁROM–ESZTERGOM MEGYE ÉS NYITRA KERÜLET TÁRSADALMI, GAZDASÁGI ÉS TURISZTIKAI JELLEMZŐI

5.1. MAGYARORSZÁG ÉS SZLOVÁKIA DUNA MENTI HATÁRTÉRSÉGE

A magyar-szlovák térség számos tekintetben hasonló problémákkal és hasonló kihívásokkal szembesül a határ mindkét oldalán. A két országot érintő főbb globális, európai, közép-európai folyamatok a településhálózat nagytérségi összefüggésrendszerét jelentősen befolyásolták. Az elmúlt évek legfontosabb fejleménye Magyarország és Szlovákia Európai Unióhoz csatlakozása volt (2004), ezzel a Schengeni határ átkerült (2008) a déli, délkeleti, keleti országhatárra.

A schengeni határ átkerülésével Magyarország és Szlovákia között megszűntek a tényleges határok, lehetővé vált az I. világháború előtti természetes vonzaskörzetek helyreállása, ami különösen Esztergom és Komárom vonatkozásában kiemelkedő jelentőségű. A különböző vizsgálatok szerint ma Esztergom vonzaskörzete kb. 50 településre terjed ki, melynek mintegy kétharmada szlovákiai területre esik (JASCHITZ M. 2010).

A politikai változások nagyban hozzájárultak a két határváros (Esztergom-Párkány és Komárom-Révkomárom) gazdaságának fellendüléséhez, másrészt a határ két oldala közötti kiegyenlítődés elindulásához.

Általánosságban megállapítható, hogy a határ két oldalán található térség hasonló problémákkal és kihívásokkal küzd. Ezek közül is az egyik leglátványosabb az uniós színvonalhoz képest gyengén kiépített közúti infrastruktúra, ami többek közt a közutak minőségében, a határátkelőhelyek áteresztő képességében érvényesül, illetve a határfolyók fizikai akadályával indokolható.

A gazdaság szempontjából erősségként értelmezhető, hogy a határ mindkét oldalán gyorsan fejlődő, dinamizáló gazdasági központokat találhatunk. Ennek ellenére azt is észre kell vennünk, hogy a magyar-szlovák üzleti kapcsolatok száma kevés, a munkaerő-piaci együttműködés pedig az Ipolytól keletre nagyon alacsony szintű. A térség bizonyos területein a munkanélküliség elég nagy méreteket ölt, itt is különösen az Ipolytól keletre lévő területeken, ugyanakkor közvetlenül a határmentén a nagyobb gazdasági központok esetenként munkaerőhiánnyal küzdenek. A térség fontos erősségeként könyvelhető el, hogy számos felsőoktatási intézménnyel rendelkezik. Az intézmények minőségi oktatást nyújtanak és a

kutatás-fejlesztési tevékenységhez is bázisul szolgálnak. Az egyetemek, valamint az egyetemek és a vállalkozások közötti együttműködés szintje is alacsony, ami alapvetően a határtérség versenyképes és integrált fejlődésének újabb akadályát jelenti (http://www.husk-cbc.eu/hu/a_regiolorol).

A turizmus fontos szerepet tölt be a két ország kapcsolatrendszerében, s a közös fejlesztéshez is megfelelő alapot nyújt. Ugyanakkor – annak ellenére, hogy a határmenti térség mindkét részén fejlettnak mondható a szolgáltató szektor – ez a potenciál nincs kellően kihasználva. A térség a természeti-társadalmi környezet ellenére nem rendelkezik közös turisztikai programcsomagokkal és közös marketing és promóciós tevékenységet sem végez (VERES L. 2006).

„Összességében a magyar-szlovák határtérség számos területen kínál lehetőséget az integrált fejlesztéshez, de ehhez meg kell teremteni az együttműködés kulcsfeltételeit, és ösztönözni kell a térség szereplői közötti együttműködések kezdeményezését is” (http://www.husk-cbc.eu/hu/a_regiolorol) (7. táblázat).

7. táblázat: Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület összehasonlító adatai

Megyék	Népsűrűség	Egy főre jutó GDP	Regisztrált társas vállalkozások	1000 lakosra jutó kereskedelmi szálláshelyeken töltött vendégéjszakák száma	Belföldi és nemzetközi vándorlás	
					%	
	2010 (fő/km ²)	1000 €	%	2010	város	falvak
Komárom-Esztergom megye	138	2819	40	937	-2	4
Nyitra kerület	111,1	1007	42	1002	-2,3	2

Forrás: Komárom-Esztergom megye Területfejlesztési koncepció KSH, RegDat ŠÚ SR alapján saját szerkesztés

5.1.1. KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYE ÉS NYITRA KERÜLET TÁRSADALMI, GAZDASÁGI ELEMZÉSE

Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület fejlesztési lehetőségeit a közlekedés (közút, vasút, légi és vízi közlekedés), a demográfia struktúrája és foglalkoztatási viszonyok valamint a gazdaság adatainak elemzésével kívánom bemutatni. A három kiemelt terület indokoltsága, a kapcsolattartás, munkaerőmozgás feltétele a közlekedési infrastruktúra fejlettsége. A demográfiai folyamatok meghatározzák a határmenti együttműködések intenzitását és minőségét. A vizsgált területen a természetes szaporodás minden kistérségben/járásban negatív volt. A vizsgált időszakban a belföldi vándorlás pozitív volt, a vándorlási nyereség kimutatható. Az együttműködés fő alapja az azonos történelmi múlt és kulturális hagyomány.

5.1.1.1. KÖZÚTI KÖZLEKEDÉS

Ahhoz, hogy a két megye gazdasági, foglalkoztatási, társadalmi sajátosságait földrajzi összefüggésrendszerbe helyezve foglalhassuk össze, ismertetni kell a

térségre jellemző közlekedési viszonyokat is, hiszen mindennemű kapcsolattartás, munkaerőmozgás alapjaiban a közlekedési infrastruktúra függvénye.

A közlekedésben elfoglalt hely meghatározó egy ország geopolitikai helyzetét illetően (MEZEI I. 2008.). A Szlovák közlekedés esetében elsődleges a kelet-nyugati közlekedési tengely, az Ostrava-Zsolna-Kassa és Lemberg irány és csupán másodlagos az észak-déli irányú közlekedési folyosó, melyből az egyik a Vág-völgyében a Katowice-Zsolna-Pozsony viszonylat, mely útvonalnak országon belül van kiemelt szerepe, kevésbé nemzetközi jelentőségű. A másik észak-déli irányú folyosó a Krakkó-Kassa-Miskolc viszonylat, ami jóval kisebb forgalmú.

A közúti kapcsolat szempontjából a térségben nagyon hiányzik az Árva-Beszterce-Budapest közúti folyosó. A közútnak természetesen kiemelt jelentősége van a települések fejlődésében. A 2001-ben átadott Mária Valéria híd, amely Párkány és Esztergom között épült új lehetőségeket adott a két városnak, utat nyitott a két ország közötti mindennapos kapcsolatnak (MEZEI I. 2008., HUSZTI Zs. 2008). A Duna két partján lévő ikerváros Párkány-Esztergom és régió között megélénkültek a kereskedelmi kapcsolatok, melyek a teherforgalom növekedését jelentették.

A térség gazdasági szempontból „kinőtte” a szimbolikus Mária Valéria hidat, melyen a teherkorlátozás 3,7 tonna. Ezzel egy új „teher-híd” szükségessége fogalmazódott meg. Az új híd bekapcsolhatná a területet az európai közlekedési folyosó V/C jelű Helsinki korridorba az Esztergom-Budapest-Dunaújváros-Szekszárd-Bóly-Ivándárda viszonylatban, ezzel meggyorsítva az észak-déli közlekedési folyosó mozgásait, Zsolna, majd Lengyelország felé. A hídépítés lehetőségét Komárom-Révkomárom kapta meg, ami egyben nagy lendületet adhat a révkomáromi intermodális kikötőfejlesztésnek is.

Komárom-Esztergom megye esetében a Duna mentén jelentős problémákat találunk, különösen az Almásfüzitő és Esztergom közötti, a fő közlekedési irányokról leszakadó területrészen, ahol a Duna szlovákiai oldalán megfelelő közlekedési kapacitás áll rendelkezésre, ám az oda irányuló kapcsolat nem megoldott. Tipikus példája az együttműködés hiányának, hogy az esztergomi Suzuki autógyár nem használhatja a Párkányban rendelkezésre álló vasúti rakodó- és szállítókapacitást, ezért a sokkal kisebb kapacitású magyar oldalon kell, hogy megoldja szállítási feladatait.

Szlovákiában az egyívű nyugat-kelet irányultságú közúthálózat kiépítése folyik, míg az észak-dél irányú nemzetközi kiépítettség lassan fejlődik. Magyarország estében az egyívűséget az egyközpontúság jelenti, melyet a történelmi Magyarországtól örökölt Budapest központú út- és vasúthálózat jellemez (MEZEI I. 2008). Az Európai Unió a társadalmi-gazdasági kapcsolatok hálózatosodását támogatja, azaz a „négyzettrácsos modellt” és nem az egyívű közlekedési koncepciókat (MOLNÁR L. A. 2007).

Magyarországon és Szlovákiában elsősorban a nyugat-keleti irányú közlekedési folyosók épültek ki, kevésbé az észak-déli irányú közlekedési vonalak. Szlovákiában a határmenti sávot, az ország déli területsávját nem szeli át gyorsforgalmi út.

A két megye legfontosabb erőforrása a földrajzi fekvéséből adódik: a megyéket átszelő európai közlekedési folyosó és a Bécs-Budapest-Pozsony-Győr négyszögben való fekvés igen kedvező makro-térségi feltételeket biztosít a gazdaság számára. Még kevésbé kihasznált, a megye jövője szempontjából azonban kiemelt jelentőséggel bír, hogy a kb. 400 kilométeres magyarországi Duna szakaszból 70 km a tárgyalt megyére esik.

A térség társadalmi-gazdasági lehetőségeinek elemzésénél mindenképp ki kell hangsúlyozni, hogy a Duna és a dunamenti közút-vasúti infrastruktúra és a kikötői kapacitások hiányosságai mellett a két ország belvízi közlekedéssel kapcsolatos pozitív politikai szándéka is hiányzik annak ellenére, hogy ez a Duna Régió Stratégia egyik kiemelt prioritása. Az együttműködésnek kiemelt érdeke, hogy felülvizsgálja a belvízi hajózás fejlesztésével kapcsolatos tartózkodó álláspontot, Magyarország Szlovákiával szorosan együttműködve pedig kihasználja a Duna Stratégiában rejlő ez irányú lehetőségeket (KOMÁROM – ESZTERGOM MEGYE TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA, 2012).

A térség gazdasága természetesen a dinamikusan fejlődő városokban koncentrálódik, így kiemelkedik Győr, Nyitra, Tatabánya (Tata) és Székesfehérvár szerepe karöltve a kisebb határvárosokkal, így az Esztergom-Párkány és a Komárom-Révkomárom várospárokkal. Közép-európai jelentőségű továbbá a Bécs-Pozsony-Budapest fejlődési tengely. Elérhetőség szempontjából a magyarországi megyeszékhely, Tatabánya külső, nagy központokhoz viszonyított időtávolsága jónak mondható (KOMÁROM – ESZTERGOM MEGYE TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA, 2012).

Nyitra ugyanezen külső kapcsolatai azonban már kimondottan rosszak. Ha a térség belső kapcsolatait vesszük szemügyre, a két megyeszékhely közül ismét Tatabánya helyzete kedvezőbb. A belső viszonyok nehézkességét jól szemlélteti, hogy Tatabányáról Esztergomba negyed órával tovább tart eljutni, mint a közel kétszer olyan távolságra lévő Győrbe; illetve, hogy a két megyeszékhely közti időtávolság ugyanannyi, mint a Tatabánya és Bécs között. Ugyanakkor a Nyitrai kerület székhelye a két határmenti központból (Komárno-Komárom, illetve Párkány-Esztergom) is aránytalanul hosszú idő alatt közelíthető csak meg.

Összességében tehát megállapíthatjuk, hogy a két megye belső közúti kapcsolatai a legtöbb esetben (különösen a szlovák oldalon) igen gyengék, fejlesztésre szorulnak. A jelenleg aktuális Helsinki folyosók és TEN-T hálózat elemei közül a 4-es közúti és vasúti, (E75-ös autóút, Bécs-Budapest vasúti fővonal mindkét ága) és a 7-es vízi (Duna) folyosók futnak át a két megye területén (12. ábra).

12. ábra: A Helsinki folyosók

Forrás: http://www.cesci-net.eu/tiny_mce/uploaded/komarom_esztergom_sk.pdf/

Elmondható, hogy a régió közutakkal viszonylag jól behálózott, a gépjárművel való közlekedés lehetőségei kielégítőek. Ugyan a két megye határszakaszán jelenleg összesen csak két közúti híd ível át a Dunán, ezek településhálózati szempontból a legjobb helyen vannak, és ha nehezen is, de képesek ellátni összekötő szerepüket a két megye, a két állam között. Komáromban folyamatban vannak a déli elkerülő út építési munkálatai, amely egyben a tervezett új közúti híd és az M1-es autópálya közötti kapcsolatot teremti meg. A híd 2015-re

várt megépítése jelentősen bővíti a közúti kapcsolatokat a két megye és a két főváros között is. Az új hidak megépítését a kialakult, élénk forgalom indokolja. Mára az átlépési pontok szűkössége és a megszűnő határellenőrzés hatására a két jelzett átkelőn a forgalom egészen hatalmasra duzzadt, ami egyben a kutatásunk szempontjából is fontos kapcsolattartás igényét is jelzi.

5.1.1.2. VASÚTI KÖZLEKEDÉS

A vasúti közlekedéssel kapcsolatban a legnagyobb probléma a térségben vertikális kapcsolatok hiánya. Az egyes megyék belső behálózottsága is bőven hagy kívánnivalót maga után (a közelmúltban több szárnyvonalat is bezártak, leépítettek 2009-ben), ennél is nagyobb problémát jelent azonban, hogy közvetlen vasúti kapcsolat egyedül Komáromnál biztosított.

Mind gazdasági, mind személymozgási szempontokból indokolt lenne legalább még egy vasúti átkelési lehetőség kialakítása a térségben. Ez véleményem szerint a Budapest-Esztergom-Nyitra vonal megteremtésével és fejlesztésével lenne a legideálisabb, leggazdaságosabb és leginkább hiánypótló, amennyiben a tervezett új hídon vasúti forgalom is bonyolódhat. A két megye vasúti infrastruktúrájának nemzetközi kapcsolódásai ugyan nem mondhatók rossznak, a belső, helyi forgalombonyolítás mégis igen hiányos hálózattal bír.

5.1.1.3. VÍZI KÖZLEKEDÉS

A Duna tekintetében jelentős komplex hasznosítási lehetőségek rejlenek. Az egyik a vízi közlekedés, melynek nemcsak a belvízi hajózásban van szerepe, hanem a nemzetközi szállításban is, hiszen elérhetővé válik a Fekete-tenger, és – mesterséges csatornán keresztül – az Északi tenger is, ezzel együtt Európa legjelentősebb kikötői is (pl. Amsterdam, Rotterdam, Constanta). A Duna stratégia egyik legfontosabb eleme a belvízi hajózás fejlesztése, mind a teherszállítás, mind a turisztikai célú hajózás vonatkozásában, így a programban hangsúlyosan jelenik meg a dunai hajózás feltételeinek javítása is. A Széchenyi Terv Komáromot, mint az ország kiemelten fejlesztendő trimodális kikötőinek egyikét említi (Győr-Gönyű, Budapest-Csepel, Érd-Nagytétény, Dunaújváros és Baja mellett). Ugyanakkor a két megyében hiányoznak a kapcsolódó közút vasúti infrastruktúra- és kikötői kapacitások. A megyében több kikötő is van (pl. Komárom, Szőny, Almásfüzitő,

Lábatlan), de egyetlen nagy kapacitású teherforgalomra alkalmas kikötő sincsen (csak Szlovákiában, Révkomáromban). Fontos, hogy a megye a jövőben Szlovákiával együttműködve kihasználja a vízi szállításban rejlő lehetőségeket is.

A vízi közlekedés szempontjából egyértelműen a Duna az az ütőér, amely (komplex közlekedési szempontból is) bekapcsolja a régiót a nemzetközi mozgásokba. A teljes régiónak érdeke tehát, hogy a Duna hajózhatósága fenntartható módon legyen zavartalan. (LOVÁSZ Gy. 1985) Az érintett Duna-szakasz mentén a két Komáromban, Lábatlanon és Párkányban található teherkikötő.

A komáromi két kikötő kiváló vasúti kapcsolattal rendelkezik, az új komáromi híd megépítésével a közúti kapcsolat is egyértelműen javulni fog. Ezekre az adottságokra alapozva az ipari tevékenységet is segítő logisztikai bázis építhető ki. Hasonló elképzelések eredményezték az Esztergom-Párkány teherkomp megtervezését. A tervezett teherkomp a Mária Valéria hídon a két belváros védelme érdekében érvényben lévő súlykorlátozás kedvezőtlen hatásainak ellensúlyozásán túlmenően a szlovák oldalon meglévő logisztikai és a Magyarországon meglévő ipari potenciál összekötését is célozza. A tervezett Ister-Granum Vállalkozási Logisztikai Övezet stratégiai koncepciója elsősorban a kevésbé kihasznált párkányi vasúti pályaudvarra épít, amelynek forgalma a rendszerváltás előtti szint egy ötödére esett vissza. A IV-es folyosó mentén fekvő, 62 km-nyi sínpárral és egy önálló, korszerű rendező pályaudvarral rendelkező csomópont a magyar főváros északi agglomerációját teljes mértékben képes volna kiszolgálni. Ezt az adottságot a párkányi teherkikötő és a teherkomp, illetve a későbbiekben tervezett új teherhíd révén kapcsolnák be a nemzetközi vérkeringésbe.

5.1.1.4. KERÉKPÁRÚT

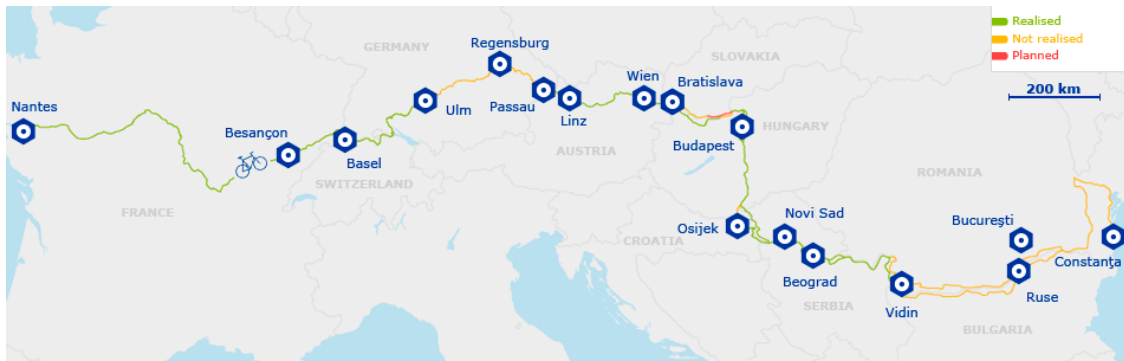
A Duna vonalát követve szakaszokban kiépült az a kerékpárút, mely az országos és a nemzetközi törzshálózatnak egyaránt részét képezi. Jelenleg Búbánatvölgy és Esztergom, Tokod és Nyergesújfalu, valamint Almásfüzitő és Komárom nyugati kapuja között lehet ezeket igénybe venni. A Duna menti kerékpárút része a nemzetközi EuroVelo 6 kerékpáros útvonalnak (13. ábra). A kerékpárutat a következő szakaszokra osztották fel:

- szakasz: Donaueschingen-Passau (550 km),
- szakasz: Passau-Bécs (320 km),

- szakasz: Bécs-Budapest (330 km),
- szakasz: Budapest-Fekete-tenger (1670 km).

A III. szakasz a szlovák és a magyar oldalon is megtehető, mégis véleményem szerint érdekesebb a magyar oldalt választani, mert itt jobb a kerékpáros infrastruktúra kiépítettsége. Bár a kerékpárút több szakasza itt is hiányzik, de az ezeket összekötő autóutak kevésbé forgalmasak és viszonylag biztonságosan kerékpározhatóak. Az útszakasz a világörökségi várományosi listára is felkerült Dunakanyar szépségeit mutatja be (<http://www.eurovelo.com/en/eurovelos/eurovelo-6>).

13. ábra: EuroVelo 6 Duna menti nemzetközi kerékpárút

Forrás: <http://www.eurovelo.com/en/eurovelos/eurovelo-6/imageMap>

5.1.1.5. LÉGI KÖZLEKEDÉS

A két megye területén nemzetközi forgalmú repülőtér nem található. A meglévő repülőterek turisztikai, sportolási és kis mértékben üzleti célú felhasználása jelentős mértékben nem érinti a határon átnyúló együttműködéseket. A közlekedési és logisztikai lehetőségek alapján két olyan pont rajzolódik ki, ahol jelentősebb gazdasági koncentrációra, klaszteresedésre nyílik mód. Ezek Komárno-Komárom és Párkány- Esztergom ikervárosok.

Összességében a két megye kapcsolatait leginkább az lendítheti egyre pozitívabb irányba, ha a Duna elválasztó szerepét céltudatosan egyre inkább összekötő szereppé sikerül változtatni. Ehhez nagyszerű eszköz lehet az átkelési pontok sűrítése, különböző határon átívelő programok megvalósítása, közös térségfejlesztés, környezet- és vízminőség-védelem stb. kialakítása. Minderre kiváló lehetőséget kínál az Európai Duna Régió Stratégia, amely keretében megvalósítható programokhoz a két megyének közös érdekegyeztetéssel, közös elképzelések alapján kellene viszonyulnia (8. táblázat).

8. táblázat: Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület közlekedési mutatói (2011)

KÖZLEKEDÉS MÓDJAI		Komárom-Esztergom megye	Nyitra kerület
KÖZÚTI KÖZLEKEDÉS	Belső közúti kapcsolatok	egyközpontú közúti hálózat kiépítettség Budapest központú úthálózat	egyívű kelet-nyugati irányultságú közút hálózat kiépítettség észak-déli irányultságú kiépítettség lassan fejlődik
	Duna menti közúti közlekedési kapacitása	Almásfüzitő – Esztergom leszakadása a fő közlekedési iránytól	Révkomárom-Párkány megfelelő közlekedési kapacitás
	Határmenti sáv gyorsforgalmi ellátottsága	kapcsolódás az M1 autópályához	nincs gyorsforgalmi út az ország „déli területsávján”
	Közlekedési erőforrás Bécs- Budapest Győr-Pozsony négyszög	a megye fekvése kedvező makrotársági lehetőségeket biztosít a gazdaság számára	a megye térszerkezetét a IV. Helsinki folyosó közelsége határozza meg
	Hidak	Mária Valéria: 3,7 tonna súlykorlátozás	Erzsébet hídon nincs súlykorlátozás
	Megyeszékhely elérhetősége	jónak mondható	rossznak mondható
VASÚTI KÖZLEKEDÉS	Vasúti közlekedés hálózata	egyközpontú vasúti hálózat kiépítettség Budapest központtal vertikális kapcsolatok hiánya szárnyvonalak leépítése	vasúti logisztikai központ megszűnése Párkányban
	Vasúti infrastruktúra	alacsony kihasználtság	alacsony kihasználtság
	Vasúti határátkelés	vasúti határátkelés hiánya a Budapest-Esztergom-Nyitra viszonylaton	vasúti határátkelés hiánya a Budapest-Esztergom-Nyitra viszonylaton

VIZI KÖZLEKEDÉS	Dunához kapcsolódó vasúti, közúti kapcsolat	nincs teherforgalomra alkalmas kikötő	Révkomárom, Párkány teherforgalomra alkalmas kikötő
	Kikötői kapacitás	Komárom, Lábatlan, Szőny, Almásfüzitő, Esztergom	sport kikötők: Karva Dunamocs
	Kompközlekedés	Lábatlan	Karva
KERÉKPÁROS KÖZLEKEDÉS	Kerékpárút	szakaszokban kiépült	nemzetközi EuroVelo 6 kerékpárút része
		nincsen szolgáltatás	hiányos szolgáltatások
LÉGI KÖZLEKEDÉS	Nemzetközi repülőtér	nincsen	nincsen
	Sport repülőtér	Esztergom	nincsen

Forrás: saját szerkesztés

5.2. A DEMOGRÁFIAI-, FOGLALKOZTATÁSI VISZONYOK BEMUTATÁSA

A térség demográfiai helyzetének megismerése talán az egyik legfontosabb szempont az elemzés során, hiszen a tervezett együttműködések is majd a két NUTS 3-as egység lakói között jöhetnek létre. Emellett a jelenlegi demográfiai folyamatok meghatározzák a későbbi határmenti együttműködések intenzitását, minőségét is.

9. táblázat: Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület lakónépessége (1990-2011)

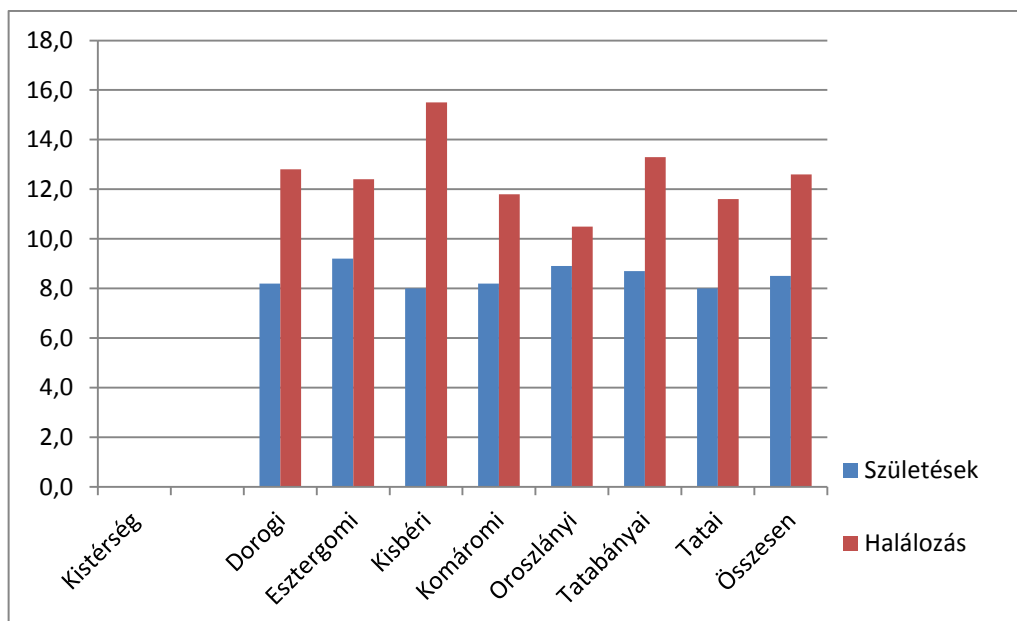
Év	Komárom-Esztergom megye (fő)	Nyitra kerület (fő)
1990	314014	716846
2000	316998	713422
2011	311411	706758

Forrás: Komárom-Esztergom megye statisztikai évkönyve, 2011 KSH

<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=24273> alapján saját szerkesztés

Nyitra kerület esetében a népesség fogyása tapasztalható, Komárom-Esztergom megye lakosságának száma gyakorlatilag stagnál, de a népességszám alakulásában kistérségenként számottevő különbségek mutatkoznak a természetes szaporodás, illetve fogyás, valamint a belföldi vándorlási különbözet függvényében (9. táblázat) (<http://portal.statistics.sk...>). Az elmúlt, közel egy évtized során, a megye kistérségei közül az Oroszlányi és a Kisbéri kistérségben csökkent a megyei átlagot többszörösen meghaladó mértékben a lakónépesség, míg két kistérségben – Tatai és Esztergomi kistérségek – növekedett a lakónépesség száma. A természetes szaporodás, azaz az élve születések és a halálozások különbözete 2000 és 2010 között minden kistérségben negatív volt (14. ábra). Ugyan a természetes fogyásból következő veszteségek egy részét kompenzálta megyei szinten a belföldi vándorlási különbözetből származó pozitív egyenleg, de összességében, tíz év alatt így is öt és félezerrel csökkent a megye lakosságának száma (<http://portal.statistics.sk...>).

14. ábra: Élve születés és halálozás (1000 lakosra) Komárom-Esztergom megye kistérségeiben 2011

Forrás: Komárom-Esztergom megye statisztikai évkönyve, 2011. KSH

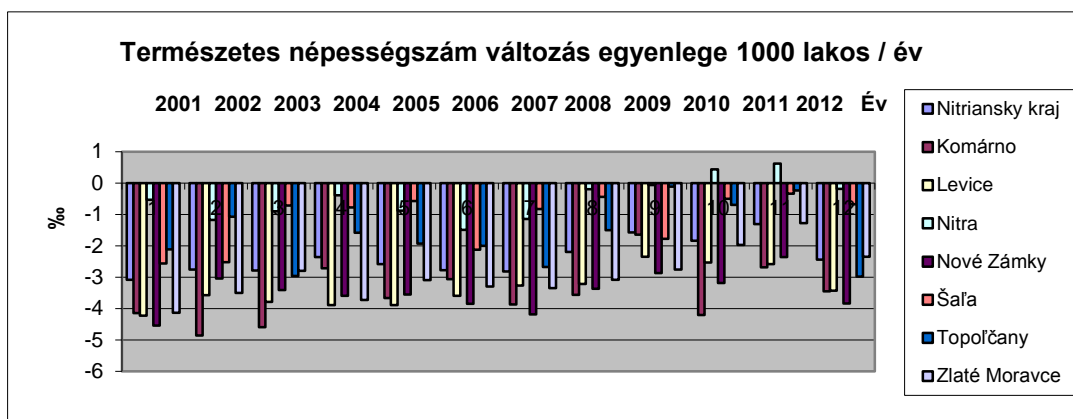
Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl az ezredfordulót követően nyertese volt a belföldi migrációnak, míg az ország többi régiójában a belföldi vándorlási veszteség a természetes fogyáson túl, tovább csökkentette a lakónépességet. Komárom-Esztergom megye kistérségei közül egyedül az Oroszlányi kistérségben volt nagyobb az elköltözők száma, mint a beköltözőké ebben az időszakban. Igazán számottevő vándorlási nyereség a tatai és az esztergomi kistérségben mutatható ki, ugyanakkor ebben a két kistérségben a legnagyobb a 60 éves és idősebb népesség aránya is (www.ksh.hu...) (9. táblázat).

A Komárom-Esztergom megyei népesség életkor szerinti összetételének alakulását továbbra is az előregedés jellemzi. A megye 65 községe közül mindössze 6 település lélekszáma nem éri el az ötszáz főt. 2001 és 2011 között összesen 5 város (Kisbér, Oroszlány, Bábolna, Látatlan és Dorog) népességszáma fogyatkozott 5%-t meghaladó mértékben, ezek közül Kisbér népességvesztése kiugróan magas (29,3%), Ászár kiválása következtében (www.ksh.hu...).

A vizsgált térség egy valamivel több, mint egymillió embernek otthont adó régió, amelyben Nyitra kerület népessége (706 ezer fő) több mint kétszerese Komárom-Esztergom megyének (317 ezer fő), a népsűrűség a településszerkezetnek és a területnek köszönhetően mégis a magyar megyében nagyobb. Komárom-Esztergom megye népessége a rendszerváltás óta

gyakorlatilag stagnál, alig csökkent 2000 fővel. A Nyitrai kerület népességszámában viszont csak 1998-ig volt megfigyelhető ez a stagnálás, azóta egy szignifikáns mértékű népességfogyás tapasztalható, ami 2006-óta ismét lelassult, csaknem megállt (<http://portal.statistics.sk...>) (15. ábra).

15. ábra: Nyitra kerület és járásai a népességszám-változás tükrében 2012

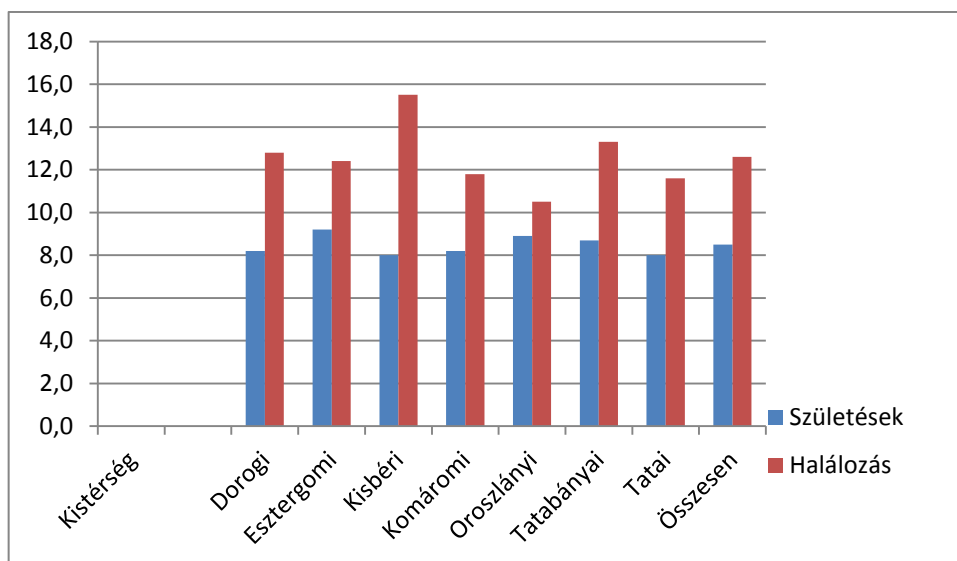
Forrás: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=24273> saját szerkesztés

Magasabb népességkoncentrációval az eredendően ipari múltú, jelentősebben városiasodott területeken (pl. Tatabánya, Oroszlány térsége), illetve a Duna-, Nyitra-, Garam-, és Vág-völgyek mentén találkozunk (ami pedig a folyók menti fekvés kedvezőbb telepítő tényezőinek következménye). A határ mentén fekvő térségek népsűrűsége a Duna jobb partján magasabb.

Bár számszerűen a Nyitrai kerület fogyása nyilván jelentősebb, az arányokat figyelembe véve mégis meg kell állapítanunk, hogy a természetes reprodukciós képessége jobb Komárom-Esztergom megyénél (16. ábra). Az adatsorokból kiolvashatjuk még, hogy egyik-másik év között igen jelentős ingadozások is előfordulnak (ez Komárom-Esztergom megyében még jellemzőbb, mint a Nyitrai kerületben) (<http://portal.statistics.sk...>).

16. ábra: Élve születések száma a Nyitrai kerületben és Komárom-Esztergom megyében

(1000 lakosonként) 2001-2012

Forrás: <http://www.statistics.sk/>, www.ksh.hu alapján saját szerkesztés

A határon átnyúló együttműködések és a demográfiai adottságok között kölcsönös kapcsolat áll fenn. A ritkán lakott határtérségekben az együttműködés intenzitása is alacsonyabb (GULYÁS L. 2009), ugyanakkor az együttműködés erőssége generálhat olyan beruházásokat, amelyek a demográfiai viszonyokra is kedvezően hatnak. Nem véletlen, hogy Komárom-Esztergom megye esetében jóval intenzívebbek a társadalmi-gazdasági kapcsolatok, mint a ritkábban lakott kelet-magyarországi térségek esetében. Látható, hogy területi szempontból a magyar oldal tűnik kiegyenlítettebbnek (amihez hozzá kell tenni, hogy itt szűkebb területről beszélünk). A települések természetes szaporodását tekintve a Duna mindkét oldalán az enyhén fogyó városok, falvak vannak egyértelmű túlsúlyban. Súlyosan fogyó települést a szlovák oldalon tizenhatot, a magyar oldalon csupán egyet találunk, viszont gyarapodó település a magyar oldalon mindösszesen négy darab van, míg a szlovákon negyvenkettő. A határ mentén fekvő szűkebb térségre általánosan a stagnálás, lassú fogyás jellemző (<http://www.statistics.sk...>, www.ksh.hu...).

Az egyes települések természetes szaporodási arányát nagyban befolyásolja az adott település kor- és (közvetetten) etnikai összetétele is. A roma etnikum rendelkezik a legmagasabb szaporodási mutatókkal, a magyar pedig a legalacsonyabbal, a szlovák ebből a szempontból középutat képvisel (<http://www.statistics.sk...>, www.ksh.hu...).

5.3. GAZDASÁG, FOGLALKOZTATOTTSÁG

Komárom-Esztergom megyében a gazdasági válság kezdetéig növekedett a foglalkoztatottak száma. A csúcspont 2008-ban volt, 2009-ben már jelentős visszaesés volt tapasztalható. Azt is érdemes megjegyeznünk, hogy Komárom-Esztergom megyében a foglalkoztatási arány 2000 és 2010 közötti években rendre magasabb volt az országos átlagnál. A Közép-Dunántúli régión belül az évezred elején még Fejér megye volt jobb pozícióban, de 2004-től Komárom-Esztergom megye gazdasága bizonyult stabilabbnak. A foglalkoztatás bővülése a megyén belül elsősorban az ipar (azon belül is a feldolgozóipar) felfutásának a következménye (<http://www.statistics.sk...>, www.ksh.hu...) (10. táblázat).

10. táblázat: A népesség gazdasági aktivitásának változása Komárom-Esztergom megyében 2000-2012

Év	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Gazdaságilag nem aktív népesség	Foglalkoztatási arány	Munkanélküliségi ráta %
Komárom-Esztergom megyében 2012	131,3	10,3	95,2	54,1	6,7
Nyitra megyében 2012	354,6	54,3	283,8	51,5	14,8

Forrás: Komárom-Esztergom megye statisztikai évkönyve, 2011. KSH

Komárom-Esztergom megye munkanélküliségi rátája 2000 és 2010 között meglehetősen hektikusan alakult. A megye munkanélküliségi rátája 2005 és 2006 kivételével minden évben az országos átlag alatt maradt. Az országos mutatók a legkedvezőbb 2001. évi szintről (5,7%) fokozatosan emelkedtek 2010-ig (11,2%), a megyében viszont hullámzóan változott a munkanélküliség aránya. A megyei munkanélküliségi ráta szélső értékei ebben az időszakban: 2002-ben 4,1%, 2010-ben 8,8%. 2010-ben országosan 49,2% volt a foglalkoztatottak aránya, a vidéki átlag (Budapest nélkül) ennél rosszabb, 48,04% volt. Komárom-Esztergom megye

53,5%-os foglalkoztatási aránya tehát az országos adatokhoz képest relatíve kedvezőnek mondható.

11. táblázat: Mutatók a Nyitra kerület járásaiban nyilvántartott munkanélküiségről 2012-ben

Terület	Gazdaságilag aktív lakosság	Állás-keresők össze- sen	ebből				Nyilvántartott munkanélküliség mértéke (%)
			Rendelésre álló munkakörök száma	Képzés és munkaerő-piaci felkészítésen	Átmeneti munkanélküliség	Főiskolai képzettséggel gyakorlaton	
Szlovákia	2 702 281	425 858	390 111	25	29 692	6 030	14,44
<i>ebből</i>							
Nyitra kerület	354 696	54 377	49 937	12	3 707	721	14,08
<i>jársók</i>							
Komárom	54 203	10 991	10 380	12	582	17	19,15
Léva	57 925	10 283	9 092	0	978	213	15,70
Nyitra	83 595	9 323	8 669	0	523	131	10,37
Érsekújvár	73 605	12 166	11 132	0	834	200	15,12
Selye	27 465	3 382	3 159	0	184	39	11,50
Nagytopolcsány	37 897	5 317	4 852	0	378	87	12,80
Aranyosmarót	20 006	2 915	2 653	0	228	34	13,26

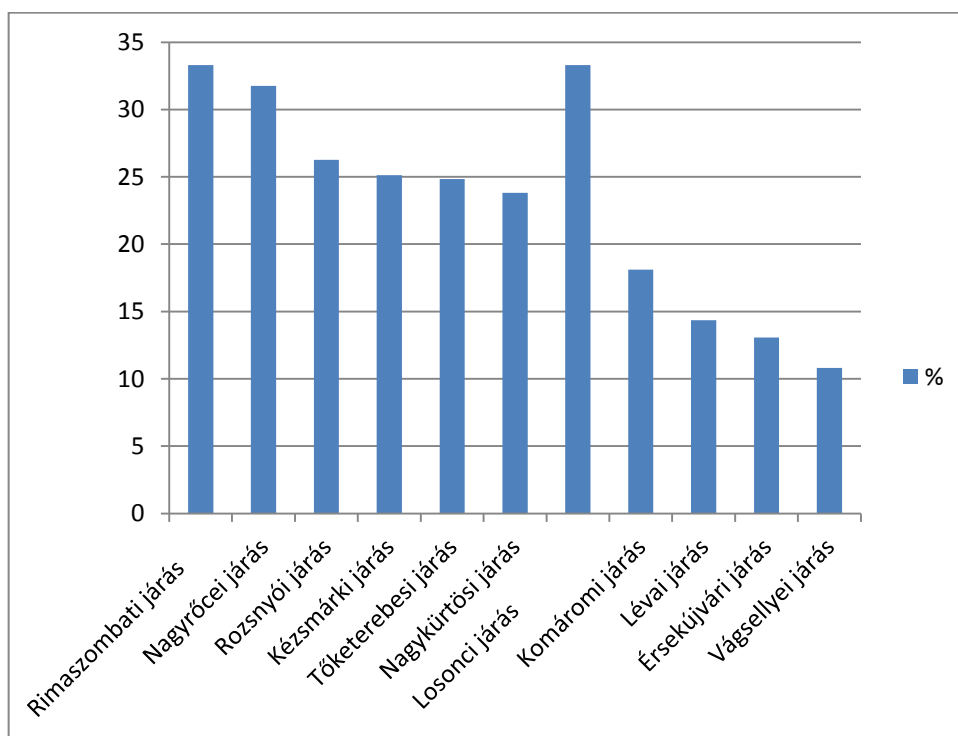
Forrás:http://portal.statistics.sk/files/KrajskeSpravy/NR/inf_spr_4q2012/tab_inf_spr_4q2012.pdf alapján saját szerkesztés

Ahogy a népességmegtartó erő függ a gazdaságtól, úgy függenek a gazdasági lehetőségek is egy térség demográfiai összetételétől. Könnyen felismerhető tendencia, hogy a szlovák oldal települései ma még többnyire kedvezőbb helyzetűek a potenciális munkaerőt jelentő korosztály szempontjából, a fiatalok

aránya viszont zuhan (11. táblázat). A magyar oldal ebben a megközelítésben, általánosságban is kedvezőtlenebb helyzetben van. Külön ki kell emelni, hogy Komárom-Esztergom megyének éppen a határmentén fekvő sávja rendelkezik e tekintetben a legkedvezőtlenebb mutatókkal.

Ezzel szemben a Duna túlsó partján jóval kedvezőbb adatokkal találkozhatunk, ami már önmagában is megfelelő alapot biztosítana egy mindkét érintett térség számára előnyös, jelentősebb mértékű munkaerőmozgásnak. A továbbiakban azonban látni fogjuk, hogy ezen az alaptényezőn kívül még számos olyan körülmény figyelhető meg a térségben, amely fokozza a gazdasági együttműködések lehetőségét, sőt egyenesen igényli azokat (17. ábra).

17. ábra: A munkanélküliség aránya 2011-ben Dél-Szlovákiában

Forrás: <http://www.statistics.sk/>, KSH.hu alapján saját szerkesztés

Az első Dzurinda-kormány megalakulása után, 1998-ban Szlovákia fejlődésében váltás történt, így az országban fontos alapvető intézkedések és széleskörű reformok valósultak meg. Így például az alacsony hatékonysággal működő vállalatok csődjének taktikus elodázása már nem volt lehetséges, ami magával hozta a munkanélküliség drasztikus megemelkedését. Ez a tendencia a Nyitrai kerület területén 2001-ben érte el a legmagasabb szintet, utána 2008-ig

folyamatos csökkenés volt megfigyelhető. A munkanélküliségi értékek újabb növekedését a gazdasági világválság okozta 2009-ben.

A magyar oldalon ehhez képest igen kiszámítható, végig alacsony, közepes szinten hullámzó munkanélküliségi arányokat tapasztalunk, ami jórészt Komárom-Esztergom megye kedvezőbb foglalkoztatási lehetőségeinek tudható be. A térség a nagy és stabil foglalkoztatók korai betelepülésének köszönhetően más közép-európai területekhez képest aránylag könnyedén, viszonylag gyorsan vészelt át a gazdasági átalakulás, ipari degradálódás időszakát, a válság azonban itt is jelentősnek mondható foglalkoztatási problémákat teremtett. A megyéken és kistérségeken, járásokon belül is jelentős területi különbségek rajzolódtak ki az egyes időszakokban (<http://www.statistics.sk...>, www.ksh.hu...).

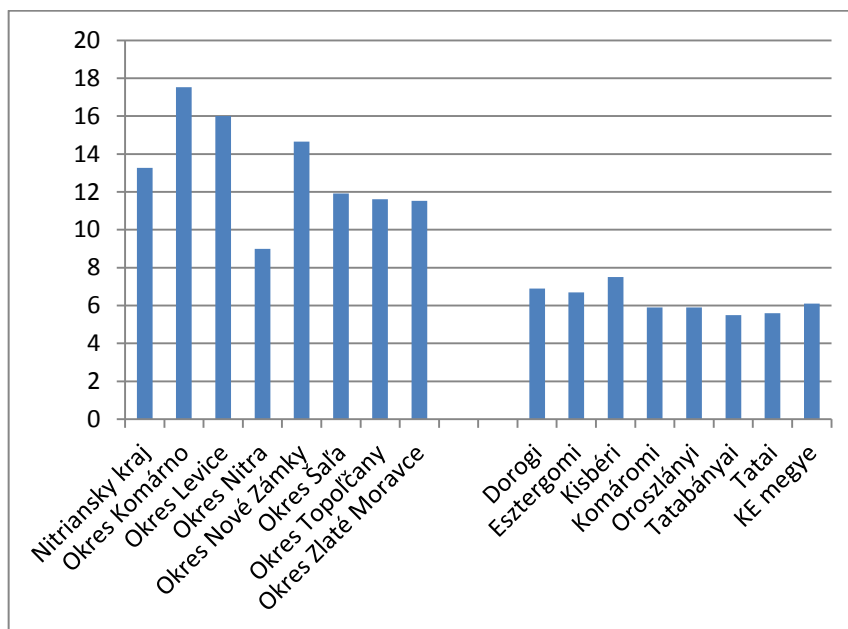
Azt is látni kell ugyanakkor, hogy 2003 és 2008 között a szlovák oldali fejlesztések elsősorban Nyitra térségét erősítették, itt javult a foglalkoztatási helyzet. A déli, Duna mentén fekvő települések munkanélküliségi helyzetének javulása túlnyomórészt a magyar oldalon található nagyobb vállalatok (pl. Nokia, Suzuki) határon átnyúló foglalkoztatásának köszönhető. Ugyanakkor a Nyitrai kerület délkeleti részén megmaradt egy olyan egybefüggő, súlyos munkanélküliséggel sújtottnak mondható góc, amely azelőtt nem volt jelen. Mivel ez a terület is jórészt határmenti fekvéssel bír, ez esetben is ki kell emelnünk a határokon átívelő együttműködések esetleges pozitív, foglalkoztatás serkentő szerepét, létjogosultságát. Ez a térség azért maradt ilyen kedvezőtlen foglalkoztatási helyzetben, mert egyrészt a szlovák gazdaság áramlásába nem tudott bekapcsolódni, másrészt pedig itt a határ túloldalán sem található olyan dinamikus gazdaságú térség, mint a Duna mentén fekvő szakaszon (<http://www.statistics.sk...>, www.ksh.hu...).

Ez a jelenség is azt támasztja alá, hogy a Duna menti sávban elsősorban a magyarországi foglalkoztatási lehetőségek javították a mutatókat. 2008-tól kezdve ez hatványozottan idézett elő másfél évtizeddel korábbi jelenségeket, mivel a foglalkoztatás Magyarországon is drasztikusan csökkent. A Nokia Romániába települése, a Suzuki kapacitáscsökkentése és ezzel együtt a beszállítók leépítései első körben a határon túlról érkező munkaerőt érintették. A válságot tovább súlyosbítja a párkányi papírgyár bezárása, ami újabb 1500 munkahely megszűnését jelentette a térségben. Ezek a folyamatok aztán a térség népességmegtartó erejének radikális csökkenését hozták (HARTL M. 2006).

Kedvező változást hozott a 2004-es év foglalkoztatási viszonyaiban Szlovákia Európai Unióhoz való csatlakozása, amivel megnyílt a lehetőség az Unió számos országában a külföldiek szabad munkavállalása előtt, és az EU-s csatlakozás után rövidesen el is kezdődött a szlovákiai és magyar munkaerő külföldre vándorlása (HORVÁTH Gy. 2004, GULYÁS L. 2004, 2008, HARDI T. 2008). A mobilitásra vállalkozó szlovákiai munkaerő kedvelt célállomásai Magyarország, Csehország, Ausztria, Németország, Nagy Britannia és Írország voltak. Pontos adatok a külföldön dolgozó szlovák állampolgárok számáról nincsenek, hiszen a munkaerő szabad áramlásának köszönhetően nincs bejelentési vagy nyilvántartási kötelezettség, csak becslések szólnak arról, hogy valószínűleg 300–400 ezer ember dolgozik külföldön. A vendégmunkások többsége (körülbelül 60%-a) férfi, és a munkavállalók általában alapiskolai vagy egyetemi végzettséggel rendelkeznek (GULYÁS L. 2004, 2008, HARDI T. 2008).

Ha a két megye álláskeresőinek kistérségi adatait összehasonlítjuk, megállapítható, hogy a regisztrált álláskeresők területi eloszlása kiegyensúlyozottabb, mint a szomszédos Nyitra kerületben (18. ábra).

18. ábra: Nyitra kerület járásai és Komárom-Esztergom megye kistérségei területén nyilvántartott álláskeresők 2011-ben

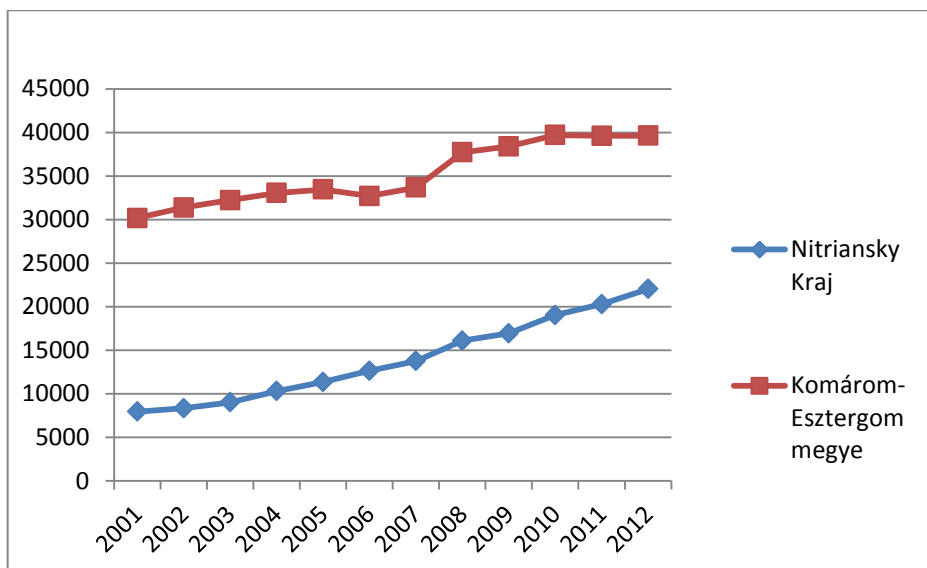

Forrás: <http://portal.statistics.sk>, <http://www.ksh.hu/> alapján saját szerkesztés

A foglalkoztatási, munkanélküliségi helyzet megismerése után mindenképp érdemes elemezni a régió gazdasági potenciálját is. Kutatásaim alapján megállapítható, hogy a határtérség magyar oldala előnyösebb helyzettel bír, mert a Duna jobb partja nagyvállalkozásokkal sűrűbben ellátott, mint a szlovák oldal. Ennek komoly munkaerő mozgást befolyásoló hatása van, ami kiterjed a határ túloldalára is.

Azt a sajátosságot azonban még a további magyarázatok előtt meg kell említenünk, hogy a két állam jog- és adórendszere közül Szlovákiáé bizonyul a vállalkozások létesítése szempontjából kedvezőbbnek, ez pedig alapjaiban befolyásolja a vállalkozásalapítási hajlandóságot, viszont nem szükségszerűen utal valós termelő tevékenységre (19. ábra).

19. ábra: Regisztrált vállalkozások száma Komárom-Esztergom megyében és Nyitra kerületben

Forrás: www.statistics.sk, www.ksh.hu alapján saját szerkesztés

A szlovák gazdaság erősen duális szerkezetű. Az egyik oldalon a külföldi tulajdonú nagyvállalatok állnak, amelyek a kivitelén keresztül a hazai össztermék (GDP) növekedéséhez jelentősen hozzájárulnak, ezen vállalkozások azonban profitjuk döntő részét általában kiviszik Szlovákiából. A gazdaság másik oldalát a szlovák tulajdonú KKV-k jelentik.

12. táblázat: A szlovák vállalkozások helyzete 2014-ben

	Szlovákia (db-fő)	Szlovákiai arány (%)	EU-27 arány (%)
KKV cégek száma	62 567 db	99,2%	99,8%
Alkalmazottak	562 982 fő	58,3%	67,4%
Magánszemély vállalkozók aránya		13,6%	14,2%
Hozzáadott érték		52,2%	58,1%
Pénzügyi forgalom		55,0%	56,0%

Forrás: Baross Gábor Terv alapján saját szerkesztés

A nagyvállalatok GDP-n belüli részesedése egyre nagyobb, míg a KKV szektor teljesítménye folyamatosan csökken. Az elmúlt években a szlovákiai KKV-k állandó forráshiánnyal küzdöttek, valamint őket sújtották legjobban a legutóbbi kormányok gazdaságpolitikájának negatívumai, így az adó- és járulékkerhek folyamatos emelkedése, a bürokratikus terhek növekedése, a jogszabályi környezet állandó változása (BAROSS GÁBOR TERV, 2014) (12. táblázat).

13. táblázat: A szlovákiai KKV szektor egyes mutatói 2012-ben

	Szlovákia	EU-27
Import az EU államokon kívülről	11%	5%
Export az EU államokon kívülre	5%	3%
Importköltségek (2012)	1 540 USD	1 101 USD
Exportköltségek (2012)	1 560 USD	1 032 USD

Forrás: Baross Gábor Terv alapján saját szerkesztés

A szlovák KKV szektor 2008 óta országon belüli és nemzetközi versenyképessége is folyamatosan romlik, hiszen ez a szegmens is megszenvedte a 2008-ban kirobbant globális gazdasági válságot és az ezt követő kormányok aktuális intézkedéseit, amelyek jellemzően az alábbiak voltak: a kedvezményes elszámolási rendszer korlátozása, a társadalombiztosítási terhek emelése és ebből adódóan a személyi jövedelemadó és a társasági adó emelése (BAROSS GÁBOR TERV, 2014) (13. táblázat). 2008 utolsó negyedéve és 2013 első negyedéve között az egyszemélyes (egyéni) vállalkozások száma 418 ezerről 377 ezerre csökkent, ami

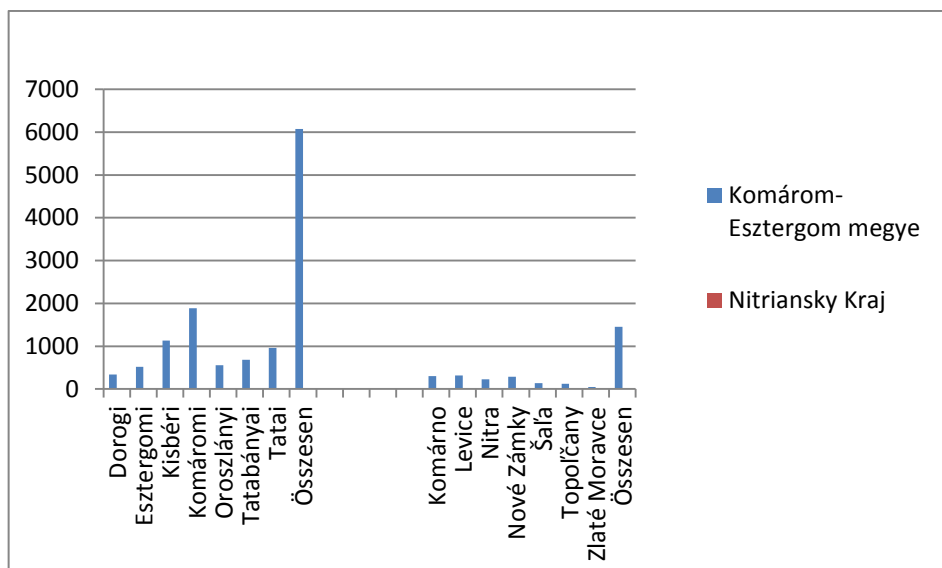
10,8% csökkentést jelent. Ezzel arányosan növekedett az önálló jogi személyiséggel rendelkező vállalkozások (kft.) száma. A piac így reagált elsősorban a közteher jellegű kiadások – társadalom- és egészségbiztosítási járulék, személyi jövedelemadó – növekedésére. 2012 és 2013 között a vállalkozó természetes személyek azonos összegű bevételből számított nettó jövedelme 3,67%-kal csökkent. 2013 végén minden hetedik gazdaságilag aktív személy Szlovákiában vállalkozott, amely arány gyakorlatilag megfelel az EU-27 átlagnak (137 vállalkozó/1000 gazdaságilag aktív lakos) (FARKAS I. et al 2014).

Dél-Szlovákia mezőgazdasága már a középkortól kezdve jelentős volt, a területet nagy kiterjedésű szántók, legelők borították, a helyiek állattartásból, gabonafélék termesztéséből éltek. A főbb mezőgazdasági körzeteknek a Csallóköz, a Mátyusföld, a Duna és az Ipoly mente, illetve a gömöri és a bodrogi térség számított.

A rendszerváltás után a térségben megindult (mind a szlovákiai, mind a magyarországi oldalon) a megművelhető mezőgazdasági területek magánkézbe juttatása, ami azonban sokszor szűk gazdasági érdekek kiszolgálása mentén ment végbe. Ezzel párhuzamosan a háztáji gazdaságok és az őstermelők száma drasztikusan visszaesett, az 1990-es évek elején létrejött családi vállalkozások és középvállalkozók pedig fokozatosan versenyképtelenné váltak, a tevékenységükkel pedig felhagytak, így ezek a térségek jellemzően el is néptelenedtek (BAROSS GÁBOR TERV, 2014).

Magyarországon a területek állami gazdaságok (Bábolna, Dél-Komárom) és szövetkezetek (Ács, Nagyigmánd) tulajdonában voltak, Szlovákiában kizárólag szövetkezeti tulajdonban. Az ezredforduló után a megművelhető területek 80%-a már mindkét térségben jogi személyek tulajdonában volt (Dél-Komárom térségében ez a 90%-ot is meghaladta). A mezőgazdasági vállalkozásokból közel hatszor több van Komárom-Esztergom megyében, mint Nyitra kerületben 2011-ben (BAROSS GÁBOR TERV, 2014) (20. ábra).

20. ábra: Mezőgazdasági vállalkozások Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület járásában 2011-ben

Forrás: www.statistics.sk, www.ksh.hu alapján saját szerkesztés

Az ipar tekintetében a szlovákiai oldalon a hajógyár játszotta a főszerepet Észak-Komárom iparában, a magyar oldalon fejlődött az infrastruktúra, a könnyű- és élelmiszeripar, és a nyersanyag-feldolgozó ipar is (SIKOS T. T. – TINER T. 2007).

A határon túli munkavállalás a tárgyalt térségben régi hagyományokkal rendelkezik. A rendszerváltás (1989) előtti időszakban például érdemes kiemelni a szlovákiai komáromi hajógyár szerepét, ahol, Közép-Európa legnagyobb hajógyáraként, magyarországi munkavállalók nagy létszámban dolgoztak. Magyar oldalra pedig főleg a női munkaerő érkezett a térség fonógyárába, vagy a mezőgazdasági üzemekbe.

1999 februárjától kormányközi egyezmény szabályozta a kölcsönös foglalkoztatást (Egyezmény a Magyar Köztársaság Kormánya és a Szlovák Köztársaság Kormánya között az állampolgárok kölcsönös foglalkoztatásáról). Ez az egyezmény az első évben 400 embernek biztosított egyéves időtartamú külföldi munkavállalást, 2000-ben aztán már 800-as keretre volt szükség, majd 1200 főre emelkedett a szükséges létszám. Ezzel a lehetőséggel elsősorban a szlovák állampolgárok éltek, akik az akkor munkaerőhiánnyal küszködő Komárom-Esztergom és Győr-Moson-Sopron megyékben vállaltak munkát (SIKOS T. T. – TINER T. 2007).

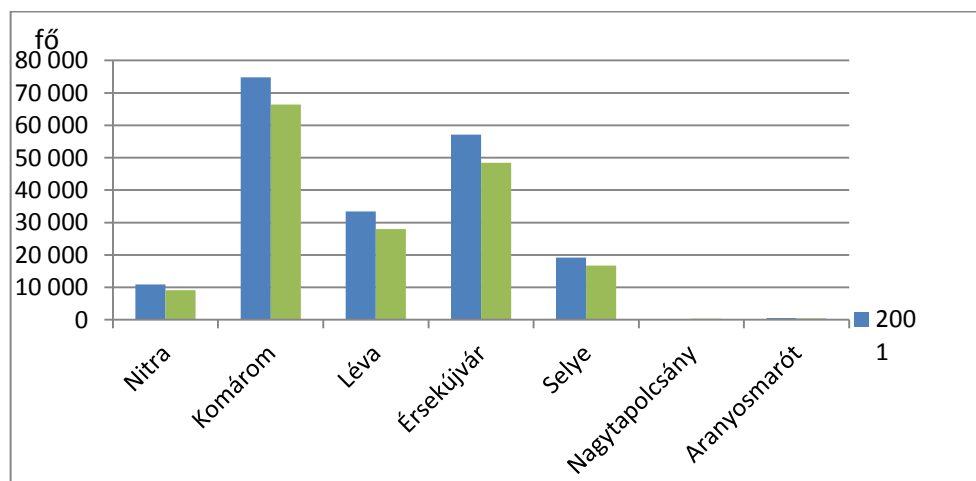
A 2004-et megelőző esztendőkből már 2000 személy magyarországi munkavállalását engedélyezte az egyezmény, de akkor már ez sem volt elég.

Érdekes tény, hogy az akkori munkavállalók nagy többsége (98%-a) alacsony képzettségű volt és betanított munkásként dolgozott, csak 1–2%-uk dolgozott magasabb beosztásban. A 2004-es európai uniós csatlakozás után szlovák-magyar viszonylatban is megszűntek a jogi és adminisztratív akadályok, 2004 májusa óta a munkaerő szabadon áramolhat át a szlovák magyar határon, megoldva ezzel sok szlovákiai állampolgár munkanélküliségének problémáját (Baross Gábor Terv, 2014).

Mivel 2004 óta nincsenek adminisztratív szabályozások, és a külföldi munkavállalókra vonatkozó bejelentési kötelezettséget sem minden vállalat teljesíti (nincs szankcionálva), azért nem ismertek pontos adatok a külföldi munkavállalók számáról. Csak becslésekkel találkozhatunk, melyek szerint a napi ingázók száma a 2005-2007 közötti években körülbelül 30 ezerre volt tehető. A szlovák-magyar határ közel 700 km-es szakaszán keresztül tömegek ingáztak, leginkább a szlovák oldalról Magyarországra. Az ingázók nagy többsége szlovákiai magyar volt, akiket a külföldi munkavállalásra leginkább az alábbi három tényező motivált: Egyszerű közlekedés, magasabb bérek, nincsenek nyelvi korlátok (Gulyás L. 2008).

A szlovákiai magyarok számára a felvételi beszélgetéseken és a későbbi munkavégzés során a magyar nyelvtudásuk elégséges a foglalkoztatáshoz. Fontos hangsúlyozni, hogy a szlovák-magyar határon át ingázó munkaerő-állomány döntő többségben a szlovákiai magyar kisebbségből kerül ki, amelynek lakóhelye az államhatárhoz viszonylag közel fekvő térségekben helyezkedik el, így Révkomárom, Érsekújvár és még Léva is ide sorolható (21. ábra).

21. ábra: Nyitra kerület magyar kisebbsége 2001 és 2011 évben

Forrás: <http://portal.statistics.sk> alapján saját szerkesztés

A térség határin átnyúló foglalkoztatása tekintetében fontos kiemelni, hogy a Szlovákiából Magyarországra érkező munkavállalók nagysága és aránya mindig jóval nagyobb volt, mint fordítva, viszont a szlovákiai alapítású magyar cégek száma a lényegesen kedvezőbb adórendszer miatt fordított arányokat mutat. A Szlovákiában alapított magyar cégek természetesen alkalmaznak anyaországi munkaerőt, de ezek teljes száma alacsony (GULYÁS L. 2008a, 2008b). A gazdasági válság bekövetkezésének (is) köszönhetően továbbra sem beszélhetünk jelentős létszámú Szlovákiában dolgozó magyarországi munkaerő-állományról (SIKOS T. T. – TINER T. 2007).

A szlovák-magyar határmenti munkaerőpiacok jellemzői: a dél-szlovákiai régió Szlovákiában a munkanélküliség által leginkább sújtott és gazdaságilag is az elmaradottabb területek közé tartozik, ami részben a helyi adottságoknak, másrészt a szlovák gazdaságpolitika Pozsony-központúságának is köszönhető. A szlovák és a magyar munkaerőpiac strukturálisan nagyon eltér egymástól. Szlovákiában a munkaerő-piaci aktivitás jóval magasabb, mint Magyarországon, ami magasabb szintű munkanélküliséggel jár együtt. A foglalkoztatottság szintje ezzel szemben közel azonos a két országban.

A már említett okok miatt is a magyar oldal az átlagosnál (magyarországi átlagot vizsgálva) fejlettebb, a szlovák oldal viszont Szlovákia elmaradottabb régiói közé tartozik ahol a gazdasági és politikai rendszerváltás után a szövetkezetek nagy része megszűnt vagy magángazdasággá alakult. A nagyrészt alacsonyan képzett munkaerőt, amit korábban a szövetkezetek foglalkoztattak, szerencsés módon fel tudták szívni a szlovák és magyar nagyvárosok ipari üzemei.

A dél-szlovákiai munkaerőt leginkább a mezőgazdaságban, az építőiparban, a kereskedelemben, a szolgáltatóiparban, a közlekedésben, az oktatásban és az egészségügyben foglalkoztatják. A szlovák-magyar határmenti munkaerő ingázás kapcsán azt is ki kell emelnünk, hogy nyelvi korlátok nem akadályozzák a munkavállalást Magyarországról Dél-Szlovákia irányába (SIKOS T. T. – TINER T. 2007).

A magas munkanélküliség nem csak a régió problémája volt az 1990-es években és a 2000-es évek elején. Az egész szlovák gazdaság legsúlyosabb gondját jelentette, hogy a munkanélküliségi ráta országos szinten is 20% körüli értéket ért el. A megoldást szlovákiai viszonylatban is, és Komárom számára is a betelepülő nemzetközi vállalatok jelentették. A nemzetközi tőkebefektetések a viszonylag jól

képzett munkaerőnek, viszonylag alacsony béreknek, és az előnyös adózási lehetőségeknek köszönhetően kezdtek áramlani Szlovákiába. Az egyik legfontosabb munkaerő piaci alapmutató a személyi jövedelemadó nagysága. Korábban progresszív adó volt érvényben 10%-tól 38%-ig terjedő adókulcsokkal, ezt váltotta fel 2004. január 1-től az egykulcsos adó 19%-os adókulccsal és havi 335,5 EUR adómentes jövedelemmel (BAROSS GÁBOR TERV, 2014).

A nemzetközi tőkebefektetések megjelentek a magyarországi határmenti térségben is, így 1991-ben gépkocsi-összeszerelő üzemet létesített a japán Suzuki Esztergomban, 1993-ban elkezdte a termelést a német Audi Motors Győrben, 1999-ben pedig megindult a mobiltelefon-gyártás a finn Nokia Komáromba telepített gyáregységében.

A nemzetközi tőkebefektetések sorolásánál nem volt cél a teljesség bemutatása, csak azok a befektetéseket kerültek a vizsgálatba, amelyek a szlovák-magyar államhatár közelében vannak és nagyszámú szlovákiai munkaerőt foglalkoztatnak. A 2000-es évek elején, illetve 2004 után, amikor már szabadon lehetett külföldön munkát vállalni, a magyarországi keresetek átlaga jelentősen meghaladta a szlovákiai bérek átlagos nagyságát, legalábbis a határmenti régiók bérvizonyait figyelembe véve, ami természetesen megfelelő motivációt is jelenthetett a határon túli munkavállalás tekintetében (SIKOS T. T. – TINER T. 2007)..

A 2008-ban kitört gazdasági válság mind Dél-Szlovákiában mind a határ magyar szakaszán erőteljesen visszavetette a korábbi lassú, de biztosnak tűnő fejlődést. A válság pénzügyi hatásai, a tömeges elbocsátások, a befektetések elmaradása kedvezőtlenül hatott a határforgalomra és a határ menti kapcsolatok erősödésére is.

A válság kitörését követően, 2009-ben 4,7%-os recesszió volt Szlovákiában, 2010-től gazdasági növekedés tanúi voltunk, ám a gazdasági növekedés üteme évente nagyjából 1%-kal csökken, 2013-ban kevesebb, mint 1%-os volt. Míg a GDP enyhén növekszik, addig a GNI (bruttó nemzeti jövedelem, a GDP azon része, amely itthon marad) évről évre nagyobb ütemben csökken. A jelenség alapvető magyarázata a duális gazdasági szerkezetben (multinacionális vállalatok – kis- és közepes vállalkozások) kereshető. A gazdasági válság eredményeként 2013-ra az ipar részesedése a GDP-ből országos viszonylatban 15%-ra csökkent. A dél-szlovákiai/felvidéki járásokban folyamatosan nő a munkanélküliség. A vállalatok megszűnése és leépülése miatt voltak olyan térségek is (Párkány - 2009, Komárom

- 2011, Dunaszerdahely - 2012), amelyekben a munkanélküliség növekedése ugrásszerű volt (BAROSS GÁBOR TERV 2014).

A határ mindkét oldalának gazdasága a 2010-2011-es évtől a stabilizálódás jeleit mutatja. A fejlődés főbb irányait továbbra is a feldolgozóipar adja, a járműipar, a gépipar és az elektronikai ipar szerepének a megerősödésével.

Magyarországon a 2014-2020-as fejlesztési időszakra kiemelten fontos a fejlesztések speciális területi kategóriáinak az előzetes kormányzati meghatározása, melyek célzott gazdaság- és területfejlesztési beavatkozást képesek biztosítani a kiemelt gazdaság- és területfejlesztési fejlesztési térségek kapcsán.

A 2014-2020-as programozási időszakban lehetőség nyílik európai uniós forrásokból olyan térségi alapon szerveződő (gazdaság) fejlesztési programok végrehajtására, amelyekre a korábbi támogatási időszakok elaprózódott regionális fejlesztési forráskeretei, valamint rugalmatlan szabályozási keretei miatt nem volt lehetőség. A 2014-2020-as időszakban az Európai Bizottság javaslata alapján újszerű területi integrációs eszközök alkalmazására nyílik lehetőség.

5.4. A KÉT MEGYE TURIZMUSÁNAK KERESLETE – KÍNÁLATA

A határmenti együttműködésekben a turizmus tud az egyik leghatékonyabban működni, legoptimálisabban tudja függetleníteni magát az együttműködésben részt vevő államoktól. A szlovák-magyar határ mentén az eurorégiók és az európai területi együttműködési csoportosulások a turizmusfejlesztést prioritásként kezelik, tudatosítva, hogy a határmenti régiókban az önkormányzatok által megvalósítandó turisztikai infrastruktúra kialakításán túlmenően a határon átnyúló turizmusfejlesztésre is szükség van. A határmenti területek turisztikai sikerének a kulcsa a közös termékfejlesztésben, turisztikai termékcsomagok kialakításában és a közös marketing munkában is rejlik. Az együttműködés mélységét tekintve az egyik legnagyobb sikertörténetet az Ister-Granum EGTC mondhatja a magáénak, amely tevékenységei közt felmutathatja többek közt egy regionális borút és egy regionális idegenforgalmi tájékoztató rendszer kiépítését, azonban a fejlesztési projektjeik nagyon szerteágazóak, az egészségügy és a katasztrófa-elhárítás integrálásától egészen a közlekedésfejlesztésig nyúlnak (LELKES G. 2011).

Szlovákia és így Nyitra kerület turizmusára az euró 2009-es bevezetése ösztönzőleg hatott, hiszen megszűntek a pénzváltás adta nehézségek és költségek, így könnyen összehasonlíthatóvá váltak az árak. Nagy jelentősége volt a schengeni határnyitásnak 2007 decemberében így a határátkelés nehézségei is megszűntek. Az ország gazdasági növekedése pozitívan hatott a turizmusra (települések közterületeinek rekonstrukciója, fürdők felújítása, aquaparkok kiépítése). Nemzeti szinten a turizmus fejlesztésének központi irányítása az elmúlt egy évben 3 minisztérium hatáskörébe tartozott: 2010 tavaszán a gazdasági minisztériumtól a kulturális tárca vette át, majd 2010 őszén a közlekedési, építésügyi és régiófejlesztési tárca alá került az ágazat. Az országban erre az időszakra a turisztikai központok minősítési rendszerét is kialakították.

A régió egyik meghatározó idegenforgalmi vonzerejét a külföldiek által is jelentős számban látogatott termál és élményfürdők jelentik. A hazai keresleten túl a látogatók főleg Csehországból, Lengyelországból és Magyarországról érkeznek ezen létesítményekbe. Jelentős beruházások zajlanak a régió számos fürdőhelyén, amelynek pozitív hatásai a vendégforgalomban követhetőek nyomon. A termálvízre alapozott egészségturizmus kiegészítői lehetnek az egyéb

turizmusnak, mint például a természetjárás, a kerékpártúrák. Az elmúlt pár évben a kerékpárturizmus is egyre jelentősebb a térségben. A vizsgált tér adottságai kiválóak a kerékpárturizmus számára, az első lépések a turizmus ezen szegmensének fejlesztésére azonban még gyerekcipőben járnak, a kerékpáros infrastruktúra meglehetősen szegényes, ebből kifolyólag az elkövetkező években a kerékpárturizmusban rejlő lehetőségek kiaknázása szempontjából az infrastruktúra fejlesztését elsődleges feladatként kell kezelni (LELKES G. 2008). A Duna töltésen halad végig az EURO VELO 6 Nemzetközi Kerékpár útvonal (az Atlanti-óceánt köti össze a Fekete-tengerrel 4448 km hosszan).

A kulturális és épített örökség értékei komoly vonzerőt képviselnek, hiszen a térségben nagy számban találhatóak kastélyok, kúriák, egyházi épületek. A régió egyik legjelentősebb építészeti öröksége, de fejlesztésre szoruló létesítménye a komáromi vár és erődrendszer, amelyet várhatóan a két ország a jövőben az UNESCO világörökségi listájára jelöl majd. Fontos megjegyezni, hogy a világörökség várományos területek (Dunakanyar kultúrtáj, Komárom-Révkomárom erődrendszer, római limes, tájház hálózat) átnyúlnak a megyehatárokon, ezzel az országhatárokon is.

További határon átívelő együttműködést feltételeznek a tematikus utak. Ezek közül a „Mária út”, egy spirituális turista- és zarándokút. A Via Mariæ zarándokút célja, hogy Közép-Európa vallási értékeit egységes rendszerré szervező spirituális turista és- zarándokútvonal hálózat jöjjön létre, amely összeköti a kelet-nyugati és az észak-déli irányban a Szűz Mária-kegyhelyeket, ezzel egy nagy „keresztet” rajzol ki Közép-Európa „spirituális-térképén”. A vallási kegyhelyeket érintő gyalogos zarándokútvonal- tágabban értelmezve 7 országot köt össze Czestochowától Medjugorjeig és Mariazelltől Csíksomlyóig (HARKÁNYINÉ SZ. ZS. ET AL 2010).

Ezen túl meg kell még említeni a „Gyöngyök”útját vagy a Szent Márton utat (MOLNÁR A. J. 2012), illetve a tematikus utak másik típusát, a közelmúltban szerveződött Duna menti borutat is. Nagyon szép példája lehet a határon átívelő tematikus utaknak, ha a Neszmélyi borúttal összekapcsolódna és egy nemzetközi határon átívelő borút jöhetne létre.

A régió turisztikai tengelye a Duna. A Duna menti térség közös turizmusfejlesztése gazdaságélénkítő és foglalkoztatás serkentő potenciállal bír. A turizmusban megvalósítható együttműködések katalizátorai lehetnek más, a

határon átívelő regionális együttműködésnek is, továbbá a térség dinamikáját egyértelműen növeli a turisztikai együttműködés a két ország, a két megye között.

Komárom-Esztergom megye műemlékállománya igen jelentős (496 db védett objektum, 26 db kiemelt műemléki környezet, 2 db műemléki jelentőségű terület, 536 védettségi bejegyzés). Az objektumvédett emlékek 60%-a 5 településen található (Esztergom 134, Tata 94, Oroszlány 25, Bábolna 24, Komárom 12, összesen 289 db). A megyében mindössze 7 helyiségben nincs műemlék (14. táblázat).

A vizsgált terület turizmusfejlesztési lehetőségei között prioritásként szerepel a gyógyturizmus. A jelentős termál- és egészségturisztikai kereslettel rendelkező települések számára további problémát jelent, hogy különösen a téli időszakban nincsenek a vendégek számára elérhető kulturális rendezvények és események.

A napjaikban még csak pontszerűen megjelenő kulturális örökség (épített örökség, hagyományok, fesztiválok) önálló vonzerőt jelent a vizsgált területen, de fontos kiegészítő attrakció az aktív pihenési és gyógyulási céllal érkezők számára is.

A fejlesztési területek közt kiemelendő a gasztronómiai turizmus is, ugyanis a régió etnikai sokszínűsége gasztronómia értéket is rejt magában, az ízek nagy turisztikai vonzerőt jelentenek. A régióba látogató turista megkóstolhatja a magyar, a szlovák és a német konyha ételeit is, továbbá a gasztronómiához kapcsolódik a nagy múltra visszatekintő borkultúra és sörkultúra is. Az elmúlt években egyre népszerűbbé váltak a borutak, amelyekhez számos egyéb program is kapcsolható: víz melletti pihenés, lovaglás, vadászat, halászat (HARTL M. 2010).

A turizmus kínálati oldalának egyik igen fontos feltétele a szálláshelyszolgáltatás. A szálláshelyek teljesítménye csökkent a gazdasági válság hatására mind a látogatószám és a vendégéjszakák száma esetében. Dél-Szlovákia a szálláshelyek minőségének tekintetében gyors fejlődést mutatott az elmúlt fél évtizedben, több szálloda felújításának eredményeképpen magasabb osztályba nyert besorolást, illetve több zöldmezős és barnamezős szállodaépítési projekt is megvalósult. Azonban ezen fejlődés egyértelműen a Duna menti térségben zajlik, a középső és keleti régiók a színvonalas szálláshelyek tekintetében komoly gondokkal küzdenek. Dél-Szlovákiában két 5 csillagos szálloda található: a Párkány közelében található Béla községben a Château Béla Kastélyszálló, valamint a

Dunaszerdahely melletti Nyékvárkonyban található ötcsillagos Hotel Amade Château kastélyszálló (LELKES G. 2011).

14. táblázat: A két megye turisztikai kínálatának értékelése

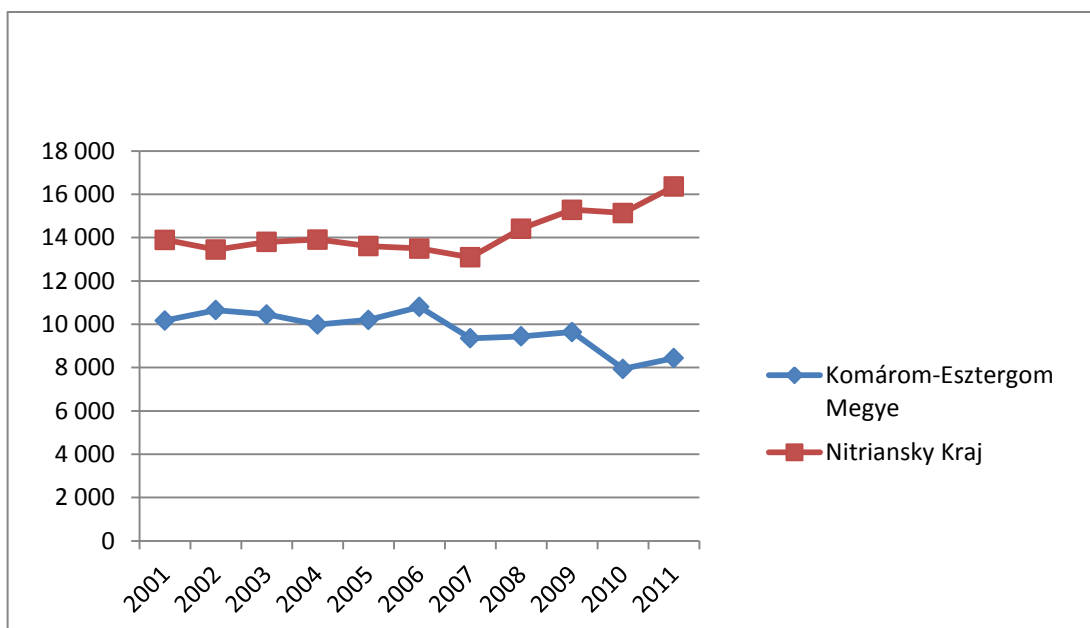
Turisztikai kínálat	Komárom-Esztergom megye	Nyitra kerület
Geopolitikai szempont	központi helyen fekszik	központi helyen fekszik
Természeti értékek	sokszínű domborzati viszonyok bővelkedik természeti értékekkel: Duna, Ipoly	sokszínű domborzati viszonyok bővelkedik természeti értékekkel: Duna, Vág, Garam, Ipoly
Éghajlat	kedvező: mérsékelt övi nedves kontinentális éghajlat	kedvező: mérsékelt övi nedves kontinentális éghajlat Szlovákia legmelegebb része a Dunamenti-alföld egyben a legszárazabb is
Meghatározó idegenforgalmi vonzerő	épített örökség a Duna meghatározó tájképi, természeti vonzereje	termál és élményfürdők a Duna meghatározó tájképi, természeti vonzereje
Épített örökség	nagy számban találhatóak kastélyok, kúriák, egyházi épületek műemlékállománya igen jelentős	kastélyok, várak
Kulturális értékek	hagyományok továbbélését szolgáló fesztiválok, gasztronómiai fesztiválok	hagyományok továbbélését szolgáló fesztiválok gasztronómiai fesztiválok
Szálláshelyek (kereskedelmi)	bőséges szálláshely kínálat (főleg panziók)	kereskedelmi szállásférőhelyek egyre növekvő száma
Várományos világörökségi helyszín	komáromi vár és erődrendszer Dunakanyar kultúrtáj római limes	révkomáromi vár és erődrendszer római limes tájház hálózat

	tájház hálózat	
Turizmus irányítása	központi	központi
Pénzváltás	a pénzváltás adta nehézségek	megszűntek a pénzváltás adta nehézségek € bevezetés (2009)
Határ (schengeni határnyitás 2007)	határátkelés nehézségek megszűnése	határátkelés nehézségek megszűnése
Gazdasági helyzet	a gazdasági növekedésre pozitívan hatott a települések közterületeinek rekonstrukciója, a fürdők felújítása, az aquaparkok kiépítése	a gazdasági növekedésre pozitívan hatott a települések közterületeinek rekonstrukciója, a fürdők felújítása, az aquaparkok kiépítése
Közlekedési infrastruktúra	közepes színvonalú közúti megközelíthetőség szakaszos kerékpár útvonal sport kikötők	közepes színvonalú közúti megközelíthetőség É-D irányú vasúti megközelítés hiánya Euro Velo 6 Nemzetközi Kerékpár útvonal áthalad
Tematikus utak	Via Mariæ zarándokút Duna menti borút	Via Mariæ zarándokút Dél-Szlovák borút
A régió turisztikai tengelye	Duna	Duna

Forrás: saját szerkesztés

A régió turisztikai potenciálját a kereskedelmi szállásférőhelyek egyre növekvő száma és szolgáltatásaik minőségi színvonala is jelzi. A tíz évvel ezelőtti szálláskapacitás napjainkra megtöbbszöröződött, illetve a minőségi színvonal is lényegesen megemelkedett a vendégforgalom igényeinek megfelelően. Ma már a régióban találunk 5 csillagos szállást is, míg pár évvel ezelőtt még 3 csillagos szálláshelyet is alig lehetett találni (a minőségi szálláshelyek iránt elsősorban az egyre gyakrabban megforduló külföldi turisták, valamint az üzletemberek mutatnak nagy érdeklődést (LELKES G. 2011).

22. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye szálláskapacitása 2001-2011

Forrás: <http://portal.statistics.sk>, <http://www.ksh.hu/> alapján saját szerkesztés

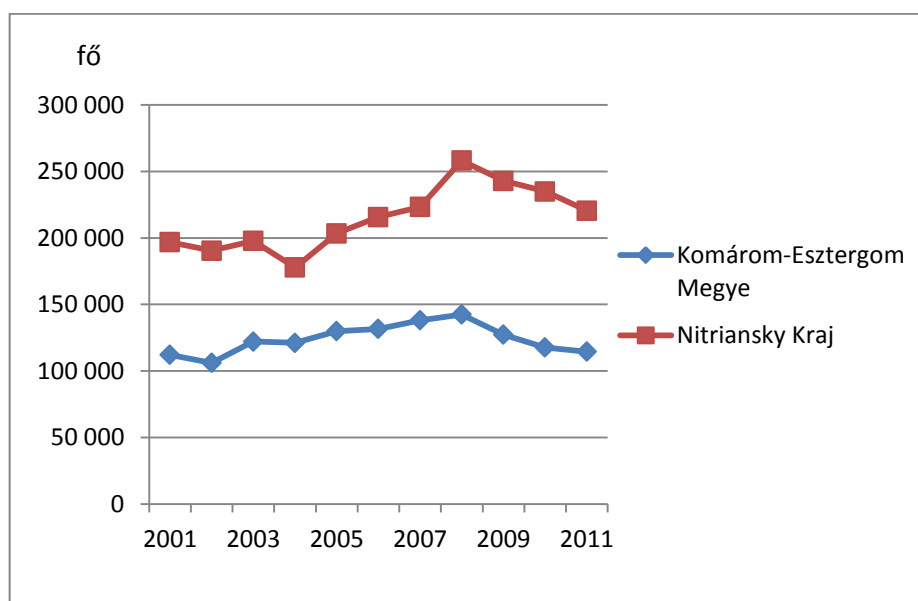
A statisztikai elemzésben sajnos csak LAU1-es szintig lehetséges a régiót vizsgálni, ugyanis a szlovák statisztikai hivatalnak nincsenek erre a szektorra vonatkozó, értékelhető települési bontású adatai.

A két megye összesített szálláskapacitásainak alakulása kapcsán a 2001-2011 közötti időszakban: elmondható, hogy a vizsgált időszak első öt évében szinte csak stagnáltak az eredmények. Ezt követően azonban egészen átrajzolódtak az egymáshoz viszonyított arányok, a magyar oldalon a turizmusfejlesztés eredményeként 2006-ra sikerült elérni a megközelítőleg 11 000-es ágyszámot, amely érték aztán lassú csökkenést mutatott. A gazdasági válság hatásának egyértelmű lenyomatát adta a 2010-es év, ahol ez az érték 8000 alá csökkent. Az EU csatlakozás és a Schengeni határnyitás kevésbé éreztette hatását.

A szlovák oldalon a 2001-2007 időszakban a szálláskapacitás stagnáló értékeket mutatott, majd a határnyitás jótékony hatásai voltak megfigyelhetőek a határmenti területek szálláshely-fejlesztése kapcsán, amit a szálláskapacitás növekedés adatai támasztanak alá. Ha kiragadott példát nézünk, Párkányban gomba módra szaporodnak a panziók egyrészt a helyben található Vadas termálfürdő vonzásában, másrészt Esztergom és Budapest közelsége miatt.

A nyitrai kerületben a határmentén fekvő járásoknak és kistérségeknek a legjobb a turisztikai kiépítettsége, ami nyilván annak köszönhető, hogy a régió területén belül ez az a térség, amely a legtöbb kikapcsolódási lehetőséget, látnivalót nyújtja, itt található azok a fürdőhelyek is, amelyek a legtartósabban vonzzák a vendégeket a térségbe. A szálláslehetőségek számának szembetűnő emelkedésével párhuzamosan Nyitra kerületben 2007-től a vendégforgalom szám is jelentős emelkedést mutat. A töréspontig, 2008-ig, a 2004-es mélyponttól intenzív növekedés figyelhető meg Nyitra kerület vendégforgalmában, azt követően pedig lassú csökkenés tapasztalható. Nyitra kerület vendégforgalma megközelítőleg folyamatosan duplája Komárom-Esztergom megye vendégforgalmának, ami betudható többek közt annak is, hogy a szlovák megye nagyjából 2.5-szerese területében és népességében is a vizsgált magyar megyének (23. ábra).

23. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye kereskedelmi szálláshelyeinek vendégforgalma 2001-2011

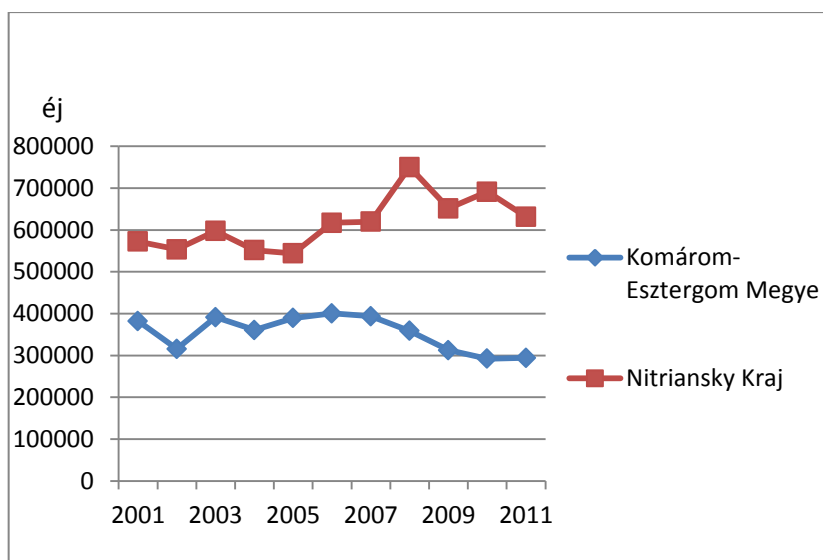
Forrás: <http://portal.statistics.sk>, <http://www.ksh.hu/> alapján saját szerkesztés

Ahogy a 23. ábrán is látható, Komárom-Esztergom megyében a 2002-es mélyponttól folyamatos növekedés tapasztalható, a gazdasági válságig emelkedést mutat a vendégforgalom alakulása, 2008-tól 2011-ig viszont egyenletes csökkenés figyelhető meg (23. ábra).

Ha mindezeket összevetjük a vendégérkezések alakulásával, megyei szinten a következőket kell megállapítanunk: a vizsgált időszak során mindkét megyében

nőttek a vendégérkezések, amit a szlovák oldalon a kapacitásbővítés nagyban elősegített, a magyar oldalon viszont a szálláskapacitás csökkenése mellett növekedtek a vendégszámok, ami a megmaradó szálláshelyek sokkal intenzívebb kihasználtságát mutatja.

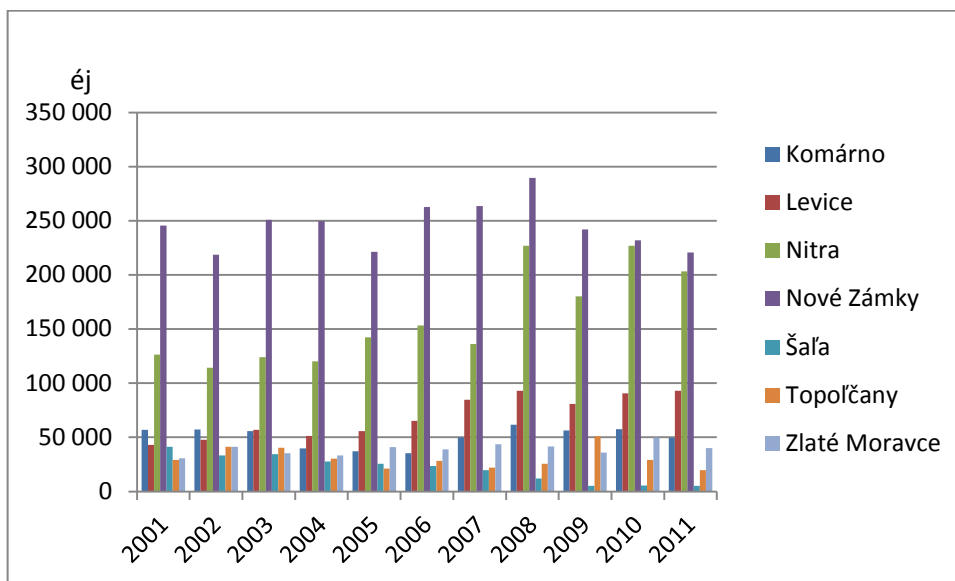
24. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszakák száma 2001-2011

Forrás: <http://portal.statistics.sk>, <http://www.ksh.hu/> alapján saját szerkesztés

A vendégéjszakák számának alakulása kapcsán Komárom-Esztergom megyében a 2002-es mélypontot követte egy enyhén hullámzó növekedés, majd 2008-tól egy jelentős csökkenés tapasztalható 2011-ig, ami sajnos a 2002-es mélypont alá süllyedt. Míg Komárom-Esztergom megyében a vendégéjszakák számának csökkenése figyelhető meg, addig Nyitra kerületben növekedés tapasztalható (24. ábra). Az elemzésben érdemes Nyitra kerület járásainak adatait is tanulmányozni, hiszen a járások adatai tükrözik a növekedés területiségét. Jelentősen kiemelkedik az érsekújvári járás – a kerület területén belül ez az a térség, amely a legtöbb természeti és ember alkotta vonzerővel rendelkezik, amelyek tartósan vonzzák a turistákat (Vadas termálfürdő- Párkány, Bazilika, királyi vár Esztergom). Nyitra járás – ezen belül Nyitra város (Szlovákia 4. legnagyobb városa) – a konferencia turizmus szempontjából jelentős helyszín, a vendégéjszakák számának növekedése 2007-2008 között igen intenzív, majd a válság hatására kissé csökken, azt követően pedig ismét megközelíti a 2008-as csúcst (25. ábra).

25. ábra: Nyitra kerület járásainak vendégéjszaka száma 2001-2011

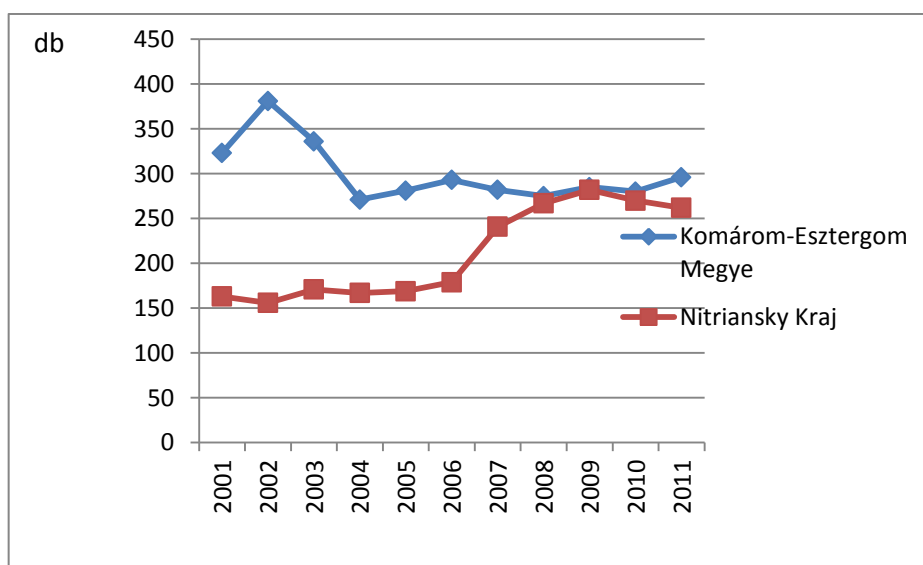

Forrás: <http://portal.statistics.sk> alapján saját szerkesztés

Komárom-Esztergom megye szálláskapacitása többek közt az I. Széchenyi Tervnek köszönhetően is nagy lendületet kapott. A támogatottságot szemlélteti a megye egységének rövid, de intenzív növekedése, majd a 2002-től megszűnt ez a támogatás, sajnos ezzel pedig együtt járt egy 2004-ig tartó intenzív csökkenés, melyet lassú kiegyensúlyozott növekedés követ. A gazdasági válságot megelőző évben közelít egymáshoz a két vizsgált terület (26. ábra).

26. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye szálláshelyeinek száma

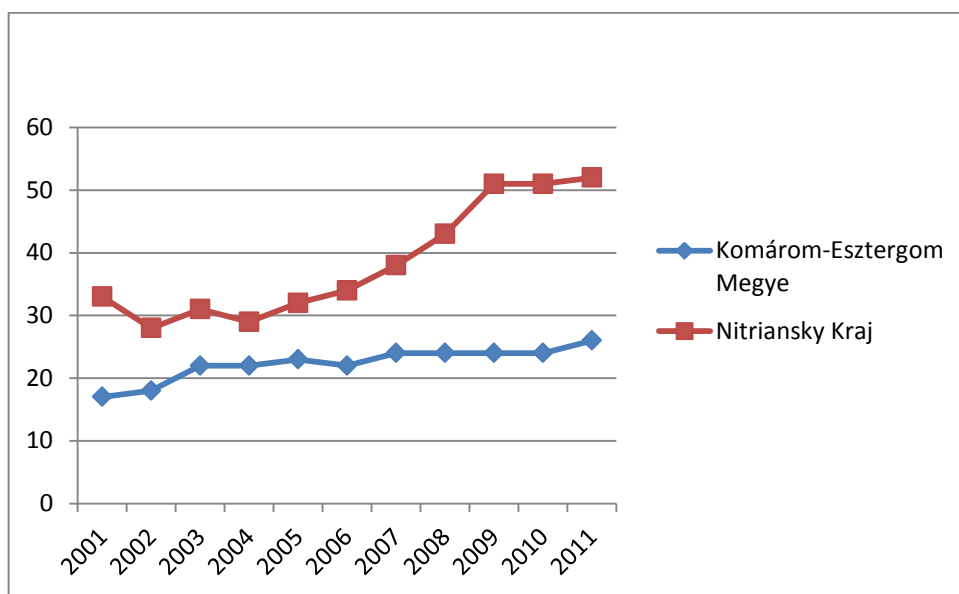
2001-2011

Forrás: <http://portal.statistics.sk>, <http://www.ksh.hu/> alapján saját szerkesztés

A szálláshelyek összességéből nem tudható meg a szállás típusa, így az eloszlás miatt érdemes külön-külön megvizsgálni azokat. A szállodafejlesztésekben Nyitra kerület sokkal intenzívebben ruházott be, a vizsgált időszakban csaknem megduplázta szállodáinak számát. Bizonyára közrejátszik az is, hogy az ország 4. legnagyobb városa Nyitra, a kerületben pedig jelentősek az egészségturizmus attrakciók. Komárom-Esztergom megyében minimális szálloda beruházások voltak a vizsgált időszakban (27. ábra).

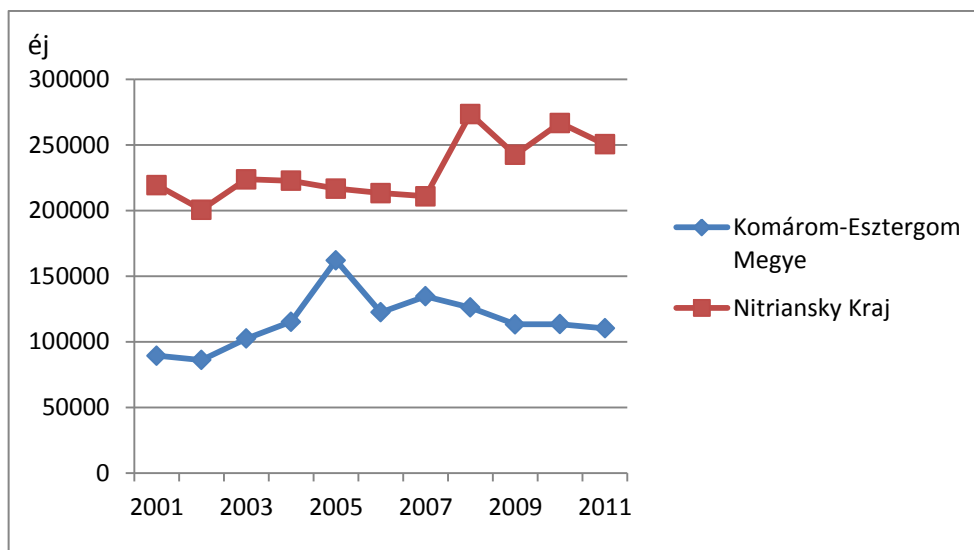
27. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye szállodáinak száma 2001-2011

Forrás: <http://portal.statistics.sk>, <http://www.ksh.hu/> alapján saját szerkesztés

Érdeemes azt is kiemelnünk, hogy Nyitra kerület szálloda kihasználtsága több mint 2,5 szerese Komárom-Esztergom megye szállodai kihasználtságának. A 2002-2007 közötti időszak nagyon lassú csökkenést mutat, majd jelentős fejlődés figyelhető meg 2007-2008 időszakban, 2008/2009-es évben ebből a szempontból is töréspont látható. Komárom-Esztergom megye vendégéjszakáinak száma lassú csökkenést mutat (28. ábra).

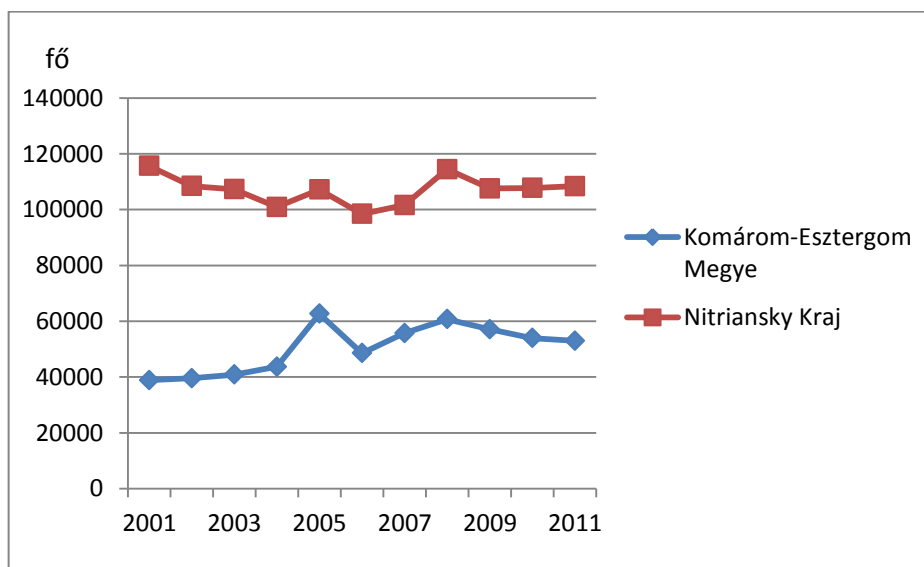
28. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye szállodáiban eltöltött vendégéjszakák száma 2001-2011

Forrás: <http://portal.statistics.sk>, <http://www.ksh.hu/> alapján saját szerkesztés

A két megyében a vendégéjszakák száma kétszeres különbséget mutat. Nyitra kerület vendégszámában lassú csökkenés tapasztalható, míg Komárom-Esztergom megye vendégeinek száma megközelíti a 1,5 szeres növekedést. (29. ábra).

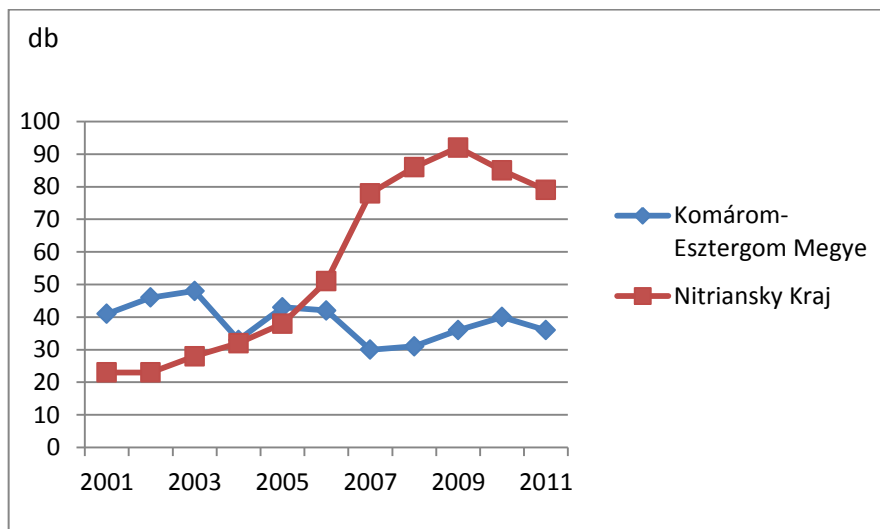
29. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye szállodáinak vendégéjszaka száma 2001-2011

Forrás: <http://portal.statistics.sk>, <http://www.ksh.hu/> alapján saját szerkesztés

Nyitra kerületben a 2007-es schengeni határnyitás évétől csaknem megháromszorozódott a panziók száma, ez az intenzív fejlődés egészen a 2008-2009-es évig, a válság megjelenéséig tartott (30. ábra).

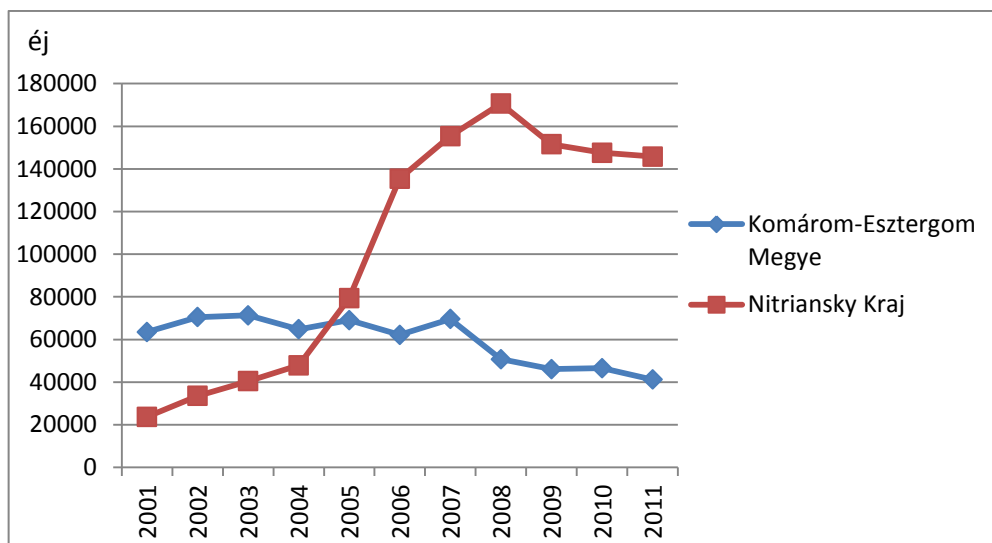
30. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye panzióinak száma 2001-2011

Forrás: <http://portal.statistics.sk>, <http://www.ksh.hu/> alapján saját szerkesztés

Komárom-Esztergom megyében minimális panzió beruházások voltak a vizsgált időszakban. Nyitra kerületben a 2001/2011-ben nyitott panziók példája azt mutatja, hogy a beruházási érdeklődés a közép kategóriás, illetve a két-három, maximum négy csillagos panziók iránt továbbra is létezik, van igény új és modernebb panziók kialakítására. Jellemzően inkább a meglévő panziók, két-, illetve három csillagos szállodák fejlesztették az épületeiket, leggyakrabban wellness részleget alakítottak ki.

31. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye panzióiban eltöltött vendégéjszakák száma 2001-2011

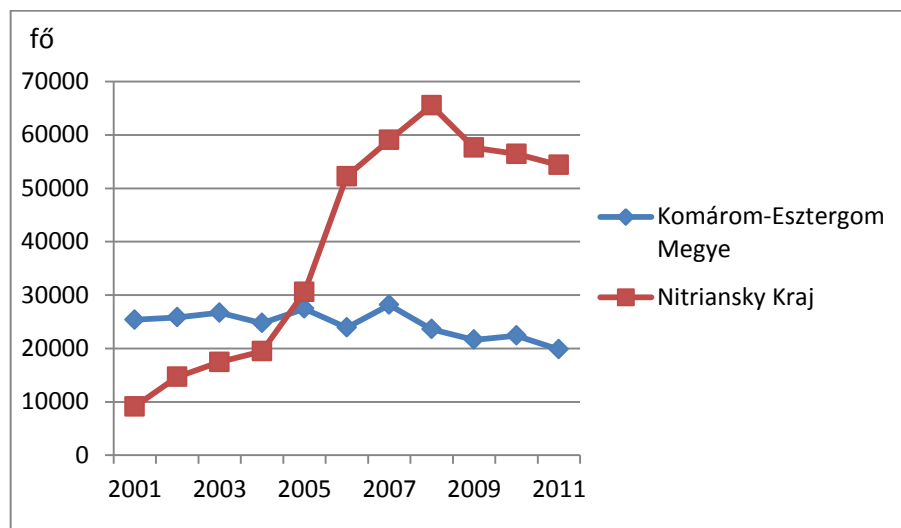

Forrás: <http://portal.statistics.sk>, <http://www.ksh.hu/> alapján saját szerkesztés

A Nyitra kerület panzióinak kihasználtsága csaknem háromszorosa a Komárom-Esztergom megyében található panziókban eltöltött vendégéjszakák arányának. Ezen adatokat alátámasztja, hogy a vendégek szívesen választják szállásul a panziókat. A Nyitra kerület szállodáiban eltöltött vendégéjszakák száma a vizsgált időszakban alig változó, lassú növekedést mutat, míg a panziókban, ugyanebben az időszakban több, mint 6-szorosára emelkedett az eltöltött vendég éjszaka. Ezt az intenzív növekedést a gazdasági válság sem tudta jelentősen befolyásolni.

Míg a szállodák jelentősen új szegmenseket nem tudtak bevonítani, addig ez a folyamat a Nyitra megyében található panziók esetében sikeresen alakult. Valószínűsíthető azonban, hogy nem csupán a tisztán turizmusban résztvevő vendégek adják ezt a kihasználtságot, hanem a határ közelségben rejlő munkavállalási lehetőségek is. Ezt részletesebb adatokkal lehetne igazolni, mivel a szlovák KSH nem rögzít ilyen felméréseket, ezért ez statisztikai adatokkal nem alátámasztott, csupán a résztvevő megfigyelés igazolja. A Komárom-Esztergom megye panzióiban eltöltött vendégéjszakák száma konstans lassú csökkenést mutat (31. ábra).

32. ábra. Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye panzióinak vendégszáma 2001-2011

Forrás: <http://portal.statistics.sk>, <http://www.ksh.hu/> alapján saját szerkesztés

Nyitra megyében a panziófejlesztés harmonizál az intenzív fejlődést mutató vendégszámmal. Érdekes lenne szám adatokkal alátámasztani, hogy területileg hol épültek új panziók, sajnos ezt csak résztvevő megfigyeléssel tudtam elvégezni. A panziók vendégeinek száma meghatszorozódott a vizsgált időszak végére. A panziófejlesztések Komárom és Érsekújvár járásokban valósultak meg, egyrészt a termálfürdőkre épülő vendégforgalom, másrészt az üzleti turizmus vendégkörére építve. A gazdasági válság következménye volt, hogy a munkaerő utaztatását 70 km-es körzetből először 50, majd 25 km-re csökkentették a magyarországi vállalatok, tehát a munkavállalónak meg kell oldania a vállalati közlekedéshez való csatlakozást.

A Komárom-Esztergom megye panzióiba érkező vendégek száma harmonikusan lassú csökkenést mutat, hasonlóan a szállodai érkezésekhez. Komárom-Esztergom megyében az átlagos tartózkodás a vizsgált időszak elején 2,5, majd a végén átlagosan 2 éjszakára csökkent, míg Nyitra kerületben az induló 2,5 átlagos vendégéjszaka érték átlagosan 2,6-ra növekedett. A panziótulajdonosokkal készített interjúim során tudtam meg, hogy Komárom-Esztergom megyében, a migrációban részt vevő munkavállalók egyéb (magán) szálláshelyeket vesznek igénybe, csupán a középvezetők elhelyezése valósul meg a panziókban (32. ábra).

Összességében megállapítható, hogy a vizsgált időszakban a szállodafejlesztések a nyitrai kerületben jelentősebbek voltak, de a vendégéjszakák

száma nem nőtt ezzel arányosan. A kempingek az utóbbi 10 évben vesztek jelentőségükből, míg a panziók fejlesztése a területben jelentős intenzitást tudhat magának. Komárom-Esztergom megyében nem ennyire jelentős a fejlesztés és a kihasználtság. A két megyét összehasonlítva Nyitra megyében voltak jelentősebb beruházások.

5.5. KOMÁROM –ESZTERGOM MEGYE ÉS NYITRA MEGYE TURISZTIKAI SWOT ELEMZÉSE

A helyzetelemzés összegzéseként SWOT analízis segítségével jelölhető ki az esetleges fejlesztési stratégia iránya, a fejlesztések keretei. Az elemzés során disszertációmban kiemeltem a határon átnyúló együttműködés szempontjából releváns tényezőket. Értékelésem szerint a két érintett megye számos olyan adottsággal rendelkezik, amelyeket célszerű összekötni egymással, közös csomagokban értékesíteni a turisztikai piacon.

A turisztikai együttműködésnek két kiemelt területén valósulhat meg szoros és eredményes együttműködés: a termékfejlesztés és a turisztikai marketing területén. A termékfejlesztés közös turisztikai tematikus utak (kerékpárutak, lovas túraútvonalak, borutak, vízi turisztikai útvonalak, kulturális témaútvonalak stb.) és a kapcsolódó infrastruktúra (információs táblák, szolgáltatási klaszterek, tájékoztató irodák stb.) terén lehetne realizálható. A turisztikai marketing területén a két megye turisztikai vásárok megrendezésével, ilyen vásárokon történő közös megjelenéssel, közös éves tematikus akciók meghirdetésével, közös arculattal, kiadványokkal, study tourok szervezésével, közös internetes felület létrehozásával és fenntartásával működhetne együtt sikeresen (15. táblázat)

15. táblázat: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye turisztikai SWOT elemzése

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> - a természetvédelem alatt álló területek jelentős száma és kiterjedése - gazdag kulturális örökség - értékes műemlékek sokasága - a lakosság vendégbarát attitűdje és vendégfogadói aktivitása 	<ul style="list-style-type: none"> - tőkehiányos idegenforgalmi vállalkozások - az önkormányzatok és vállalkozások közötti együttműködés alacsony szintű - az attrakciókat kiegészítő szolgáltatások és programok hiányosak, színvonaluk ingadozó - hiányzó kínálati szegmensek perspektivikus

<ul style="list-style-type: none"> - a minőségi szálláshelyek gyarapodása - formálódó, önálló arculatú desztinációk - különleges minőségű termálvízkinccs - nemzetközi vonzású rendezvények, fesztiválok - országos, nemzetközi hírű szőlő- és borkultúra - nemzetközi borúthálózat - hálózattá fejlődő falusi turizmus és agroturizmus - kedvező földrajzi helyzet, fizetőképes vendégközönség közelsége a közeli nagyvárosokban - erősödő belföldi kereslet - etnikai sokszínűség - potenciális világörökségi helyszínek 	<p>termékeknel (pl. tematikus- és élményparkok)</p> <ul style="list-style-type: none"> - a turisztikai szolgáltatók közötti hatékony kooperáció hiánya - gyengén működő szervezeti rendszer (falusi vendégfogadás tekintetében Szlovákia komoly hiányt szenved) - „2 órás ” vendégek
<p>Lehetőségek</p>	<p>Veszélyek</p>
<ul style="list-style-type: none"> - regionális növekedési pólusfejlesztések dinamizáló hatásai - tervezett nagy közlekedési fejlesztések elérhetőséget javító hatásai - a régió imázsának erősítése, modern desztináció menedzsment szemlélet és gyakorlat kialakítása - komplex turisztikai termékek és programcsomagok kialakítása - vonzerő, humán erőforrás és infrastrukturális fejlesztési programok ösztönzése, kidolgozása - együttműködési hálózatok, klaszterek fejlesztése - a települések arculatának megújítása a turisztikai vonzerőfejlesztés érdekében - szakképzési rendszer 	<ul style="list-style-type: none"> - a közlekedési periférikus helyzet csak lassan oldódik - egymás hatásait rontó, párhuzamos fejlesztések, a helyi erőforrások szétaprózása - nem megfelelő turizmusmarketing és promóció - elmaradó beruházások - a határmentiségből származtatható előnyök nem realizálódnak - a szlovák intézmények regionális diszkriminációja a magyar lakta falvakkal és városokkal szemben - konkurens turisztikai desztinációk versenyképességének erősödése - szlovák-magyar politikai feszültségek

Forrás: saját szerkesztés

Hiányosságként jelölhető meg a helyi információs rendszerek kiépítetlensége, pl. az online tájékoztatás, vagy az információs táblarendszer ritkán olvasható idegen nyelveken.

A turisztikai desztináció menedzsment azon tevékenységek összessége, amelyek egy adott földrajzi egység számára ahhoz szükségesek, hogy látogatókat vonzzon, számukra ottani tartózkodásuk során élményt és komfortot nyújtson, tehát a térség turisztikai fogadóterületté, desztinációvá váljon (AUBERT A. 2007). A turizmus marketing a vizsgált terület északi részén nagyon kezdetleges, a városokban a turista nem kap megfelelő információt, a kitáblázás nem megfelelő, hiányoznak a nyilvános illemhelyek, hiányoznak a központi fekvésű, széles körű szolgáltatásokat nyújtó turisztikai információs központok, akár a színvonalas ajándéktárgyak.

Az utazó élményt keres, ezért olyan komplex turisztikai termékre, „csomagra” vágyik, amely változatos és tartalmas időtöltést jelent számára. Ha ezen termékek nem állnak a rendelkezésére, akkor véleményem szerint a mentális térképekben továbbra is „kétórás programnak” maradnak meg a dél-szlovákiai falvak és városok. A dél-szlovákiai turizmus gyenge oldala továbbá, hogy a meglévő attrakciók nincsenek felfűzve komplett kínálat formájában, a kistérségi vonzerők nincsenek komplex csomagba foglalva, amely már egész napos, vagy több napos tartózkodást is generálhatna.

Az első ilyen kezdeményezés a Komáromi Régiófejlesztési Ügynökség kezdeményezésére napjainkban van kialakulóban, amely programcsomag a „Dunai hétvége” nevet viseli, s amely egy vizes nap (termálvíz, felszíni vizek nyújtotta élmény), egy történelmi nap (múzeumok, műemlékek megtekintése), valamint egy sportnap kerül kiajánlásra gazdag gasztronómiai kínálattal kiegészítve. Ezt a kínálatot bővíti a Duna menti borút.

6. AZ ISTER-GRANUM EGTC TURISZTIKAI KÍNÁLATI JELLEMZŐINEK ELEMZÉSE

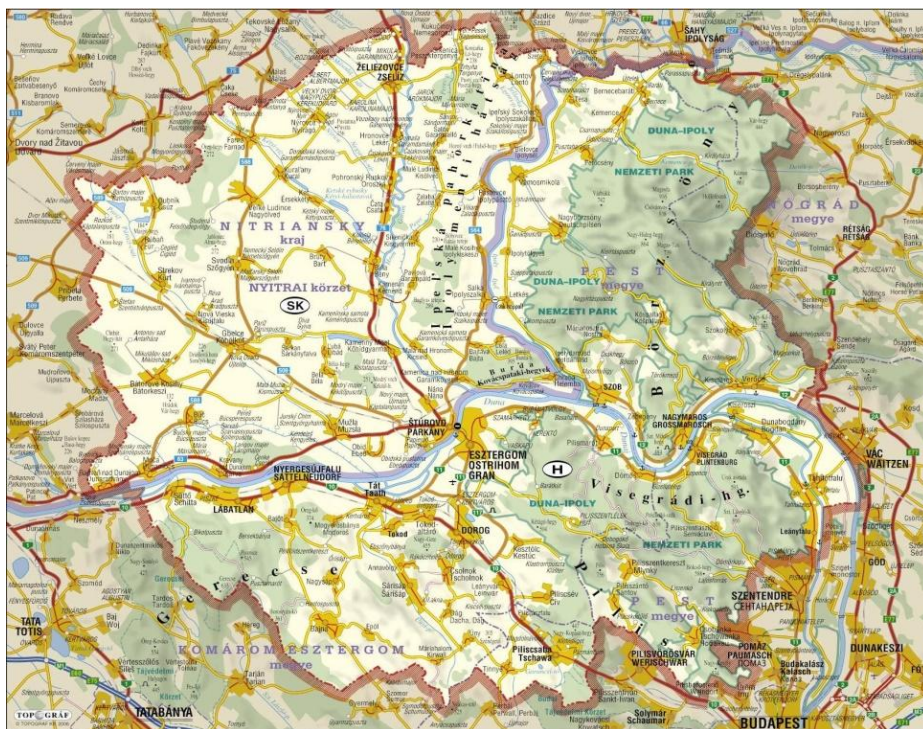
Az Ister-Granum EGTC magyar és szlovák településeinek a közös történelemnek köszönhetően közel azonosak a történelmi és kulturális hagyományai. (3. melléklet) A határon átnyúló turizmusfejlesztés kiindulópontjának tehát a közös történelmi- és kulturális hagyományok és a vonzó természeti táj számít, melynek határt adó természeti erőforrása, a Duna.

Az Ister-Granum EGTC turisztikai kínálatfejlesztése lehetőséget teremt a két ország közötti szinergiák kiaknázására, aminek véleményem szerint az egyik legnagyobb sikere a regionális borút és egy regionális idegenforgalmi tájékoztató rendszer kiépítése.

Ugyanakkor a potenciál nincs kellően kihasználva, annak ellenére, hogy a térség már rendelkezik közös turisztikai programcsomagok tervezetével és találunk a közös marketing és promóciós tevékenység végzésére irányuló kezdeményezéseket is.

A Duna és a Garam nevét viselő Ister-Granum EGTC-hez összesen 102 település tartozik 216 045 lakossal (33. ábra), melynek több mint kétharmada (148 064 fő, 69 %) a magyarországi oldalon él. Miközben a lakosságarány tekintetében a magyar oldal sokkal jelentősebb, a települések számában ez nem mutatkozik meg, ami a szlovák részek városhiányos térségeivel magyarázható. A 49 szlovákiai település nagy része kis falu vagy község, összesen két város, a közel 12000-es lélekszámú Párkány és a 7500-es lélekszámú Zselíz fekszik az eurorégió területén. A magyarországi térség lakosainak viszont közel fele (64 614 fő) él városban.

33. ábra: Az Ister-Granum EGTC területi elhelyezkedése

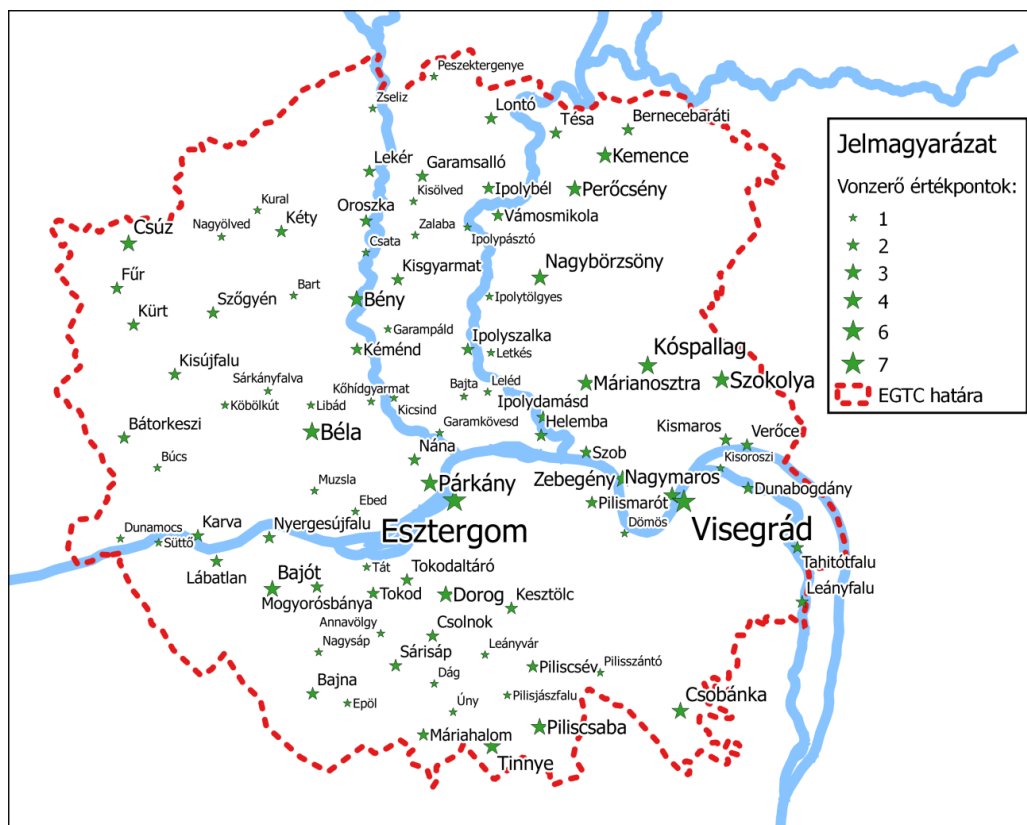

Forrás: www.istergranum.hu (szerk.: Topográf)

6.1. VEZETŐ VONZERŐK ÉS TERMÉKEK

A vonzerő mind a kereslet, mind a kínálat oldaláról a turisztikai rendszert az egyik legjobban meghatározó tényező (RICHARDS G. 2002). Keresleti oldalról a legegyszerűbben vonzerőnek nevezzük azt, amiért a turista útra kel (LENGYEL M. 2004, PUCZKÓ L. – RÁTZ T.), amiért a látogatók egy adott helyet felkeresnek (34.ábra) (4. melléklet). Jelen fejezet a tárgyalt térség legfontosabb vonzerőit, turisztikai vezértermékeit mutatja be.

34. ábra: Az Ister-Granum EGTC vonzerői vonzerőértékekkel

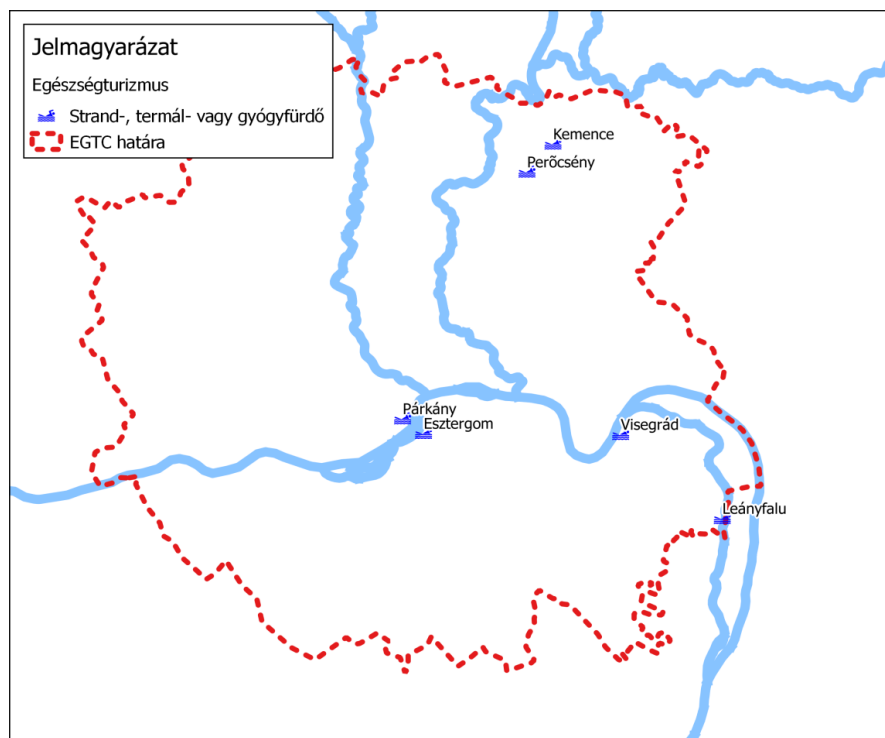
Forrás: Saját szerkesztés

6.1.1. AZ EGÉSZSÉGTURIZMUS

A régióban számos település rendelkezik komplex, szálláslehetőséggel is ellátott egészségügyi vonzeróval (35. ábra).

- *Párkány-Vadas Termálfürdő*: szállodakomplexummal, fedett uszodával rendelkezik. Éves vendégforgalma mintegy 200 000 főre becsülhető. A vendégéjszakák száma az elmúlt évek során dinamikusan növekedett, míg 2001-ben közel 65 ezer, 2003-ban közel 120 ezer vendégéjszakát regisztráltak.
- *Esztergom*: téliesített medencével rendelkező strandfürdő. 2005 nyarán új élményfürdőt adtak át.
- *Visegrád-Lepence*: élményfürdő és szállodakomplexum, konferenciaközpont.
- *Leányfalu*: felújított gyógyfürdő.
- *Perőcsény*: strandfürdő.
- *Kemence*: strandfürdő.

35. ábra: Az egészségturizmus helyszínei az Ister-Granum EGTC területén

Forrás: saját szerkesztés

6.1.2. A KULTURÁLIS TURIZMUS

„A térségben egyedülállóan nagy jelentősége van az épített örökségnek, hiszen összesen 62 településen található helyi védettségű műemlék. Két helyszínen találkozhatunk a világörökség várományosaként nyilvánított műemlékkel, nevezetesen az esztergomi középkori vár, valamint a visegrádi királyi központ és vadászterület tartozik a kiemelt jelentőségű attrakciókhoz. A régióban több, mint 100 történelmi jelentőségű templom, kápolna és kálvária található, kiemelkedik azonban Esztergom, ahol 16 templom látogatható.” (KULCSÁR L. 2005 pp. 33.)

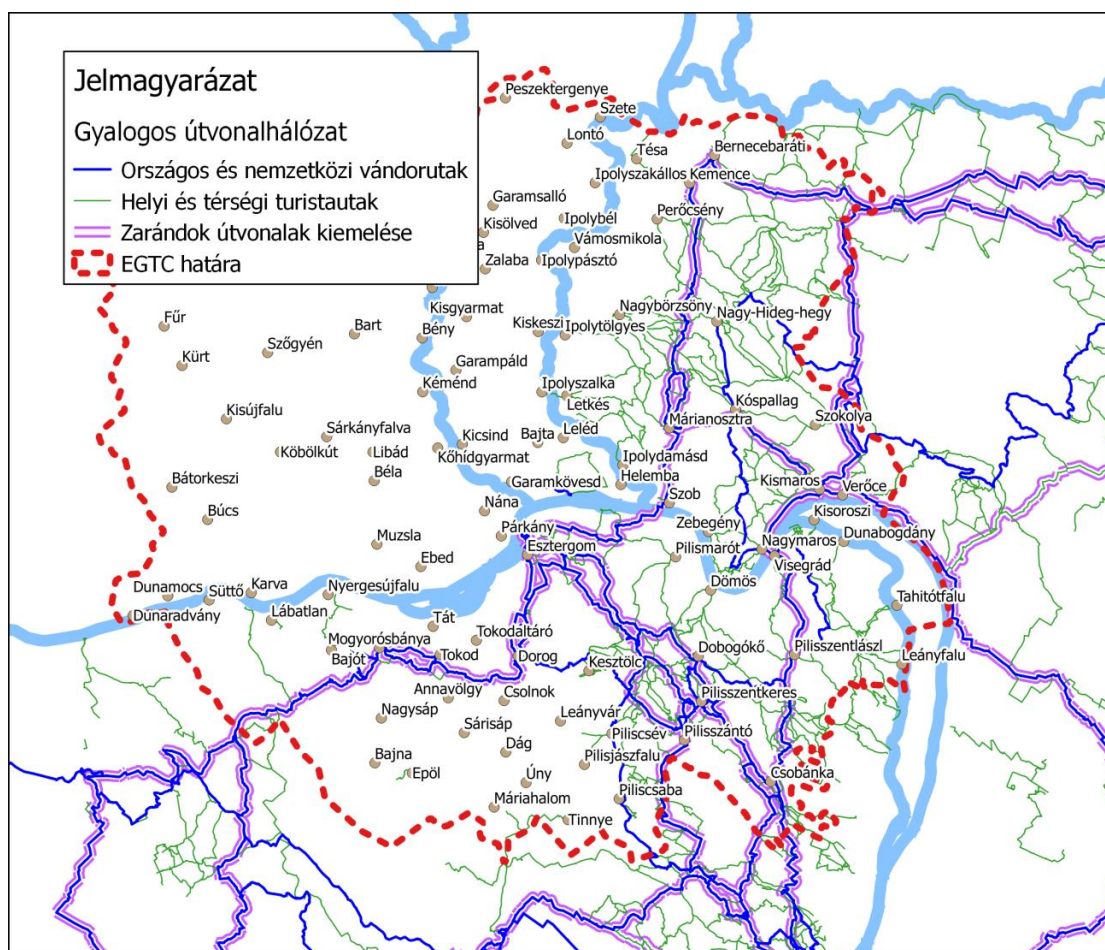
Az épített örökségen belül a turisztikai szempontból is hasznosítható kastélyok és kúriák száma mintegy 30 darab, a műemlék jellegű pincesorok száma pedig 11. Ez utóbbiak mindegyike már felújításra szorul. A vizsgált régióban közel 300 további helyi nevezetesség található. A térségben 53 múzeum, falu- vagy tájház és annak számos típusa található, ami természetesen tovább színesíti a kínálatot. A helyi hagyományok bemutatása kapcsán 70 település 366 rendezvényét emelhetjük ki (KULCSÁR L. 2005, HARTL M. 2009).

6.1.3. TERMÉSZETJÁRÁS, ÖKOTURIZMUS

A régió sajátos természetföldrajzi kínálatát erősíti a Duna-Ipoly Nemzeti Park, amely az EGTC közel felét magában foglalja elsősorban a Börzsönyt, a Pilist és a Visegrádi-hegységet, vagyis a magyarországi oldalon a Dunakanyar kiemelt üdülőövezet nagy részét is. Az említett hegységekben kijelölt országos túravonalakat, kulcsos házakat és turistafogadókat találhatnak a bakancsos turisták mindkét oldalon (36. ábra).

Összességében elmondható, hogy a rendelkezésre álló potenciál még csak kevéssé került kiaknázására, a terület szálláshelyei és vendéglátó egységei általában közepes minőségűek, az erdei utak jelzései, információs pontjai pedig rendezetlenek, továbbá alacsony színvonalú programokat, és szolgáltatás minőséget és mennyiséget találunk a területen (MOLNÁR A. J. 2012).

36. ábra: A természetjárás, ökoturizmus az Ister-Granum EGTC területén

Forrás: saját szerkesztés

6.1.4. A VÍZI TURIZMUS

A térség vízi turizmusának erősítése igen erősen függ a területi együttműködéstől, a közös programok kialakítása tehát elengedhetetlen. (BÁNHIDI M. 2011). A legfontosabb vízi turisztikai központok a következők:

- Visegrád és Nagymaros (a kultúra és a természet találkozása, egészségturizmus)
- Dömös és Zebegény (bakancsos turizmus)
- Pilismarót és Szob (lovasság turizmus, kulturális turizmus, valamint ökoturizmus)
- Esztergom és Párkány (kultúra és szórakozás, bor- és gasztronómia,
- Nyergesújfalu/Lábatlan és Karva (bor- és gasztronómia)
- Süttő és Dunamocs (rendezvényturizmus, bor- és gasztronómia).

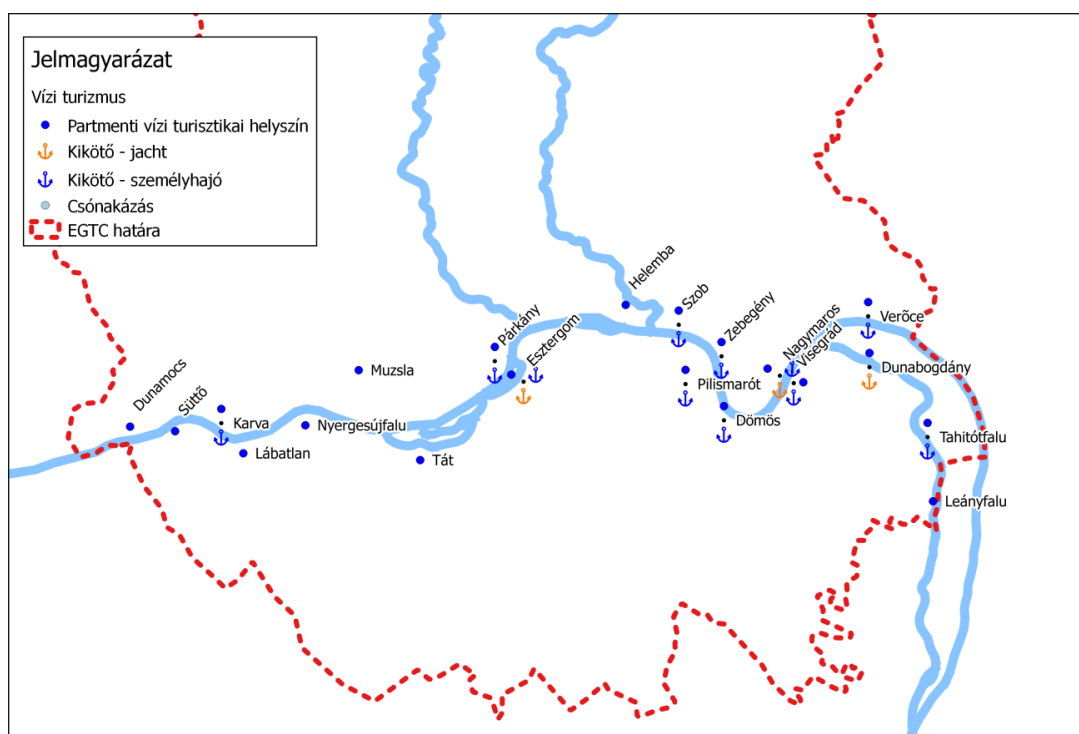
A sétahajózás és az attrakciók segítségével a régió nagy területe megismerhetővé válik az Ister-Granum EGTC területén a Duna jobb partján a folyón közlekedő vízi turisták számára. Esztergomon kívül azonban kevés a szolgáltatás, ahol személy és jachtkikötő is az érkezők rendelkezésére áll. Személyhajó-kikötő üzemel Nagymaroson, Visegrádon, Zebegényben. A Duna bal partján Karván személyhajó-kikötő üzemel, Párkányban csónakház (turistaszállással), jachtkikötő és sétahajózási lehetőséget hoztak létre, azonban ezen létesítmények csak kisebb forgalom lebonyolítására és fogadására alkalmasak (37. ábra) (IVÁN Z. 2006).

A térség kikötővel rendelkező települései Dömös, Esztergom, Nagymaros, Párkány, Pilismarót, Szob, Tahitótfalu, Verőce, Visegrád, Zebegény.

A kikötővel még nem rendelkező települések: Muzsla, Nyergesújfalu, Tát. A jachtkikötővel rendelkező települések: Dunabogdány, Esztergom, Nagymaros.

A jachtkikötővel még nem rendelkező települések: Helemba, Párkány, Pilismarót, Tát, Visegrád (IVÁN Z. 2006).

37. ábra: Vízi turizmus az Ister-Granum EGTC területén

Forrás: saját szerkesztés

6.1.5. SPORT- ÉS KERÉKPÁROS TURIZMUS

A téli és nyári szezonban egyaránt számos sportolási lehetőség nyílik az ide látogatók számára. Szinte minden településen lehetőség van sportolásra, helyi, vagy regionális jelentőségű sportlehetőségekkel pedig a következő települések rendelkeznek:

- Barlangászat: Jankovich-barlang. (Bajót), Sátorkőpusztai kristálybarlang (Esztergom), Csévi-barlang, Leány-, Legény-barlang (Piliscsév),
- Sziklamászás: Bajóti Öreg-kő, Csobánka (Oszoly), Esztergom (várfal), Kesztölc
- Hegyi kerékpáros versenyek: Tokod
- Motorversenyzés: Piliscsév, Tokod
- Minigolf: Dömös, Visegrád
- Siklóernyőzés: Hegyeskő (Tokod), Pilis (Kesztölc), Esztergom
- Íjászat: Nagymaros, Nyergesújfalu Visegrád
- Téli sportok (sí, szánkó, bob): Dobogókő, Dömös, Visegrád, Zebegény, Nagy- Hideg-hegy

- Tekepálya: Sárísáp

Véleményem szerint a kerékpáros turizmus és a kerékpárutak kiépítése meghatározó aktív turisztikai termékévé válhatna a régiónak (38. ábra). A szlovák oldalon nem található épített kerékpárút, de a kis forgalom miatt a terület alkalmas a kerékpárral érkező turisták fogadására. Az Euro Velo európai kerékpárút-hálózat 6. sz. korridorának (Nantes-Constanța) az eurorégióra eső (Süttő-Leányfalu, illetve Dunamocs-Szob-Verőce) teljes szakasza összesen közel 150 km hosszú kerékpárutat jelent, melyből ma kb. 35 km szilárd burkolatú út áll rendelkezésre. A főútvonalról négy helyen épül leágazás az EGTC belső területei felé (javasolt útvonalak: Dunamocs-Farnad; Párkány-Zselíz (Garam menti); Helemba-Ipolyszakállos és Tésa-Szob (Ipoly menti); Nyergesújfalú-Bajna-Piliscsaba (gerecsei). Ezen kiépített kerékpárutakról az eurorégió összes települése megközelíthetővé válik (IVÁN Z. 2006).

38. ábra: A sport- és kerékpáros turizmus területi elhelyezkedése az Ister-Granum EGTC területén

Forrás: saját szerkesztés

6.1.6. LOVAS TURIZMUS

A térségben jelenleg számos településen foglalkoznak lovas turizmussal, így a feltételek adottak a további fejlesztésekhez. Lovarda, lovaglási lehetőség és jellemzően egyben szálláshely is található Bajnán, Nyergesújfaluban, Pilismaróton,

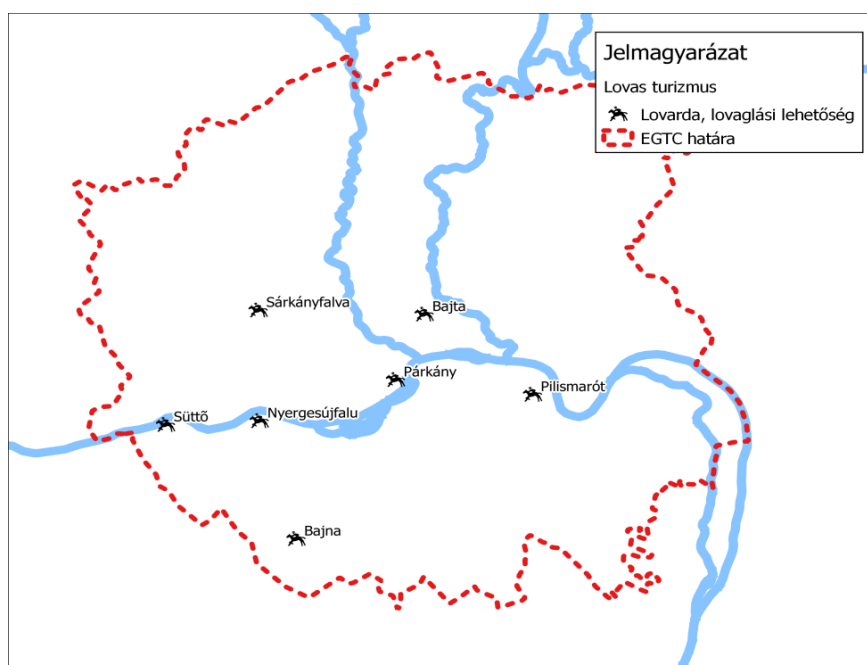
Süttőn, Bajtán, Sárkányfalván és Párkányban (39. ábra). A lovas turizmus fejlesztése az egyik legkézenfekvőbb feladat lehetne a régióban, mivel szálláshely létesítésre, túraútvonalak kialakítására is számos lehetőség nyílik, valamint az ott élők életéhez szervesen kapcsolódik ez a tevékenység. A ló elengedhetetlen kelléke a falusi életnek.

A lovas turizmus főbb minősítési szempontjai:

- Környezeti szempontok
- A lovak tartásával, alkalmasságával kapcsolatos szempontok
- A lovas szolgáltatásokkal kapcsolatos szempontok
- Személyi tényezők
- Egyéb programok, lehetőségek

A minősítés értelmében 5 patkós az a hely, amely legalább 12 db alkalmas lóval és felszereléssel rendelkezik, legalább 1 fő idegen nyelvet beszélő lovas szakemberrel rendelkezik. 1 patkós az a hely, amelyik minimum 5 alkalmas lóval és felszereléssel rendelkezik, lovas szolgáltatások fő témaköreiből legalább kettőt képes nyújtani - van kapcsolódó programja (http://www.mltsz.hu/patkos_minosites).

39. ábra: A lovas turizmus területi elhelyezkedése az Ister-Granum EGTC területén

Forrás: saját szerkesztés

6.1.7. VADÁSZ- ÉS HORGÁSZTURIZMUS

A tárgyalt régió legfontosabb horgászterülete természetesen a Duna, továbbá az egyesületi formában működő fontosabb halastavak (összesen 17) emelhetőek ki. A horgászturizmus infrastrukturális háttere egyelőre még hiányos, a rendelkezésre álló létesítmények és épületek nem elégítik ki a modern igényeket. (16. táblázat).

16. táblázat: Vadászati és horgászati lehetőségek az Ister- Granum EGTC területén

Vadászati lehetőségek	Bajót, Bajta, Bart, (galamblövészet) Búcs, Esztergom, Helemba, Ipolybél, Ipolyszakállos, Ipolyszalka, Muzsla, Pilismarót, Süttő, Szőgyén
Halastavak	Bernecebaráti, Búcs, Esztergom, Ipolypásztó, Ipolyszakállos, Kisújfalu, Lábatlan, Nagybörzsöny, Nagymaros, Nyergesújfalu, Párkány, Perőcsény, Pilismarót, Süttő, Szob, Tokod, Verőce

Forrás: Vonzeróeltár, 2011 alapján saját szerkesztés

A magas erdősültségnek is köszönhetően kialakult vadállomány következtében a területen ma már több vadásztársaság és egyesület működik a legális vadászat népszerűsítésére és koordinálására. Erdőterületének 61%-a természetvédelmi oltalom alatt áll (Natura 2000). Nagyvad lövési lehetőség: őz, dámszarvas, gímszarvas, vaddisznó, de találkozhat a vadász hiúzzal és vadmacskával is. Lehetőség van terelő és lesvadászatra.

Az idegenforgalmi kataszter összeállításakor a vadászati és horgászati lehetőségeket a következő településeken jelölték meg (40. ábra).

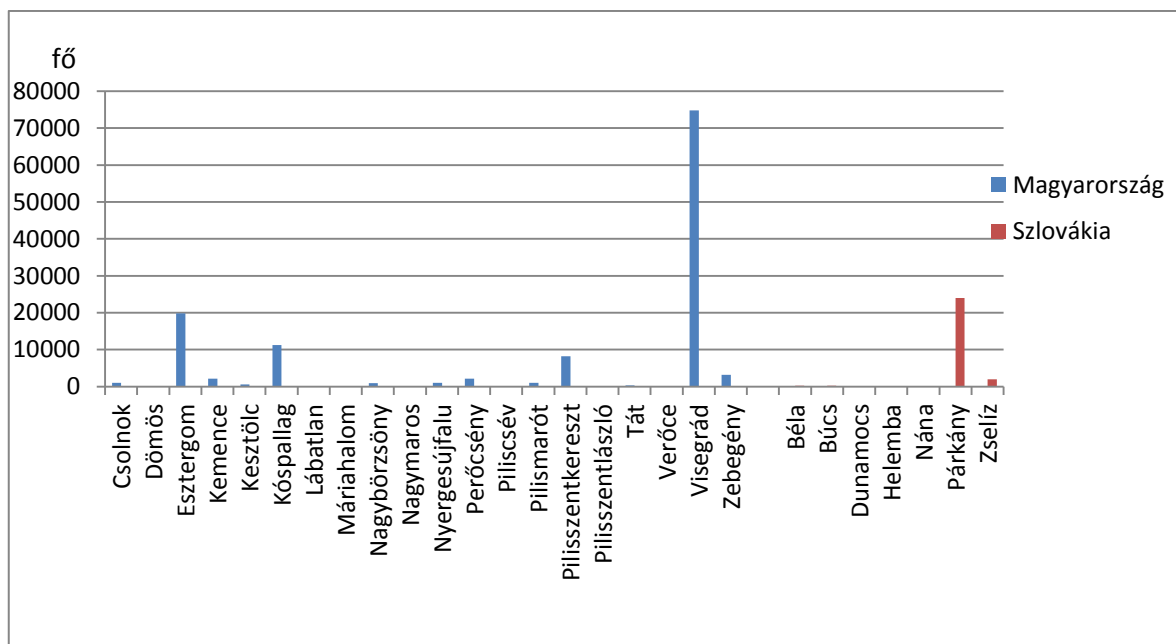
40. ábra: Vadász- és horgászturizmus az Ister-Granum EGTC területén

Forrás: saját szerkesztés

6.2. KERESKEDELMI SZÁLLÁSHELYEK ÉS VENDÉGÉRKEZÉSEK ÖSSZEFÜGGÉSEI

Az Ister-Granum EGTC területén a turistaforgalom erősen koncentrált amennyiben a központi települések regisztrálják a forgalom legnagyobb részét, igaz azt is ki kell emelni, hogy még itt is nagyon alacsony tartózkodási időket regisztrálhatunk. (41. ábra).

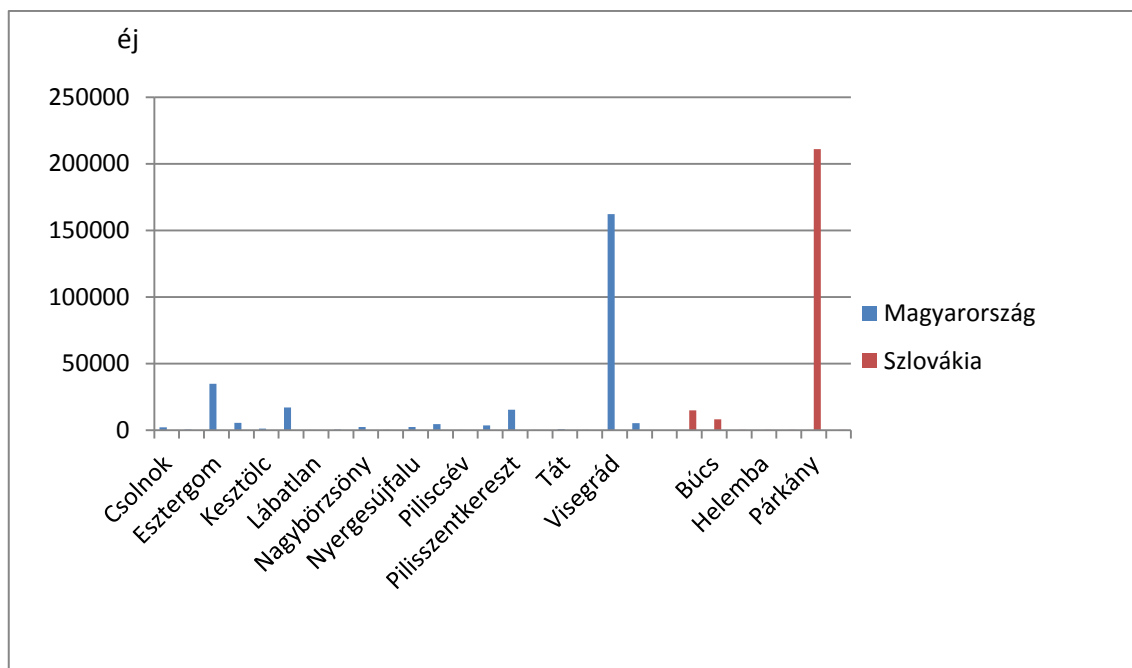
41. ábra: Az Ister-Granum EGTC vendégeinek száma a kereskedelmi szálláshelyeken 2011-ben

Forrás: <http://portal.statistics.sk>, <http://www.ksh.hu/> alapján saját szerkesztés

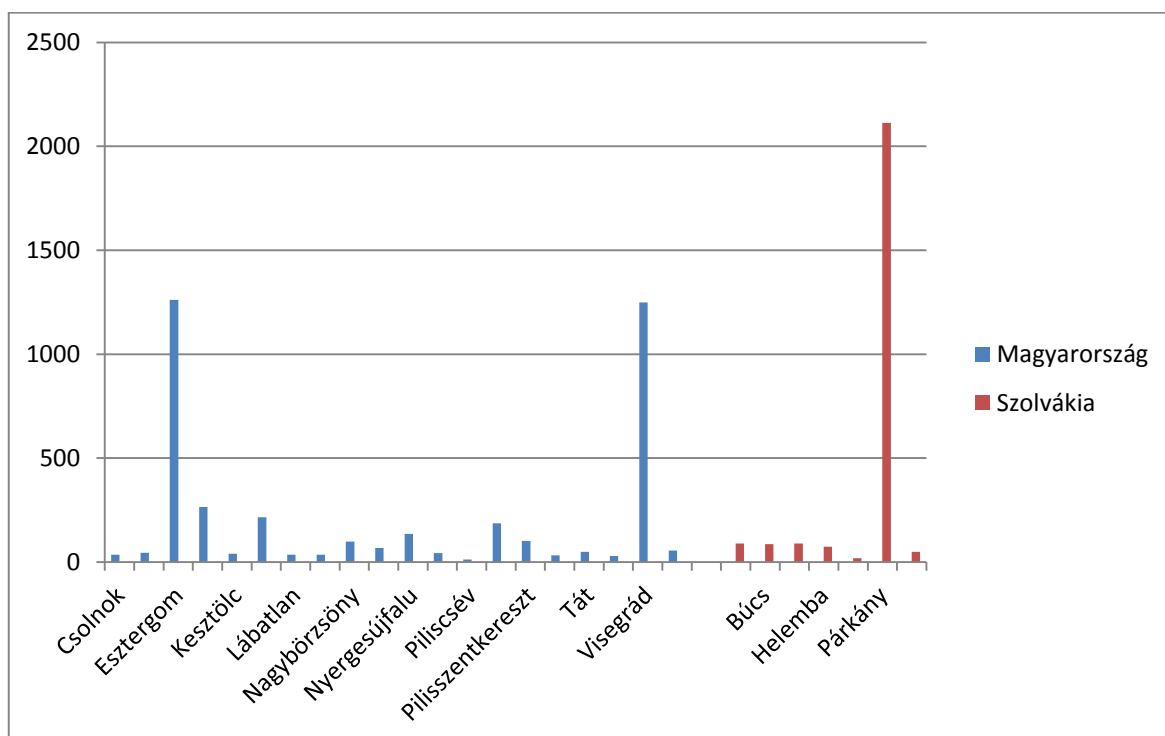
E tekintetben az EGTC dunakanyari, jobb parti települései sem jelentenek kivételt. A bal parton Párkány, ahol a termálfürdőben a szezon során több ezren fordulnak meg, önmagában nem tudja teljes értékűen kiszolgálni vendégeit. Az EGTC valamivel több, mint félmillió vendégéjszakáinak mintegy 40%-át adja Párkány (42. ábra). A térség turizmusa és látogatottsága csak akkor erősödhet meg, ha az Ister-Granum EGTC önálló desztinációként tudna megjelenni a piacon (43. ábra).

42. ábra: Az Ister-Granum EGTC vendégéjszakáinak száma a kereskedelmi szálláshelyeken 2011-ben

Forrás: <http://portal.statistics.sk>, <http://www.ksh.hu/> alapján saját szerkesztés

43. ábra: Az összes kereskedelmi szálláshely férőhelyeinek száma az Ister- Granum EGTC területén 2011-ben

Forrás: <http://portal.statistics.sk>, <http://www.ksh.hu/> alapján saját szerkesztés

Ahhoz, hogy önálló desztinációvá válhasson a térség:

- megfelelő mennyiségű és minőségű, valamint széles választási lehetőséget kínáló szállás kapacitással kell rendelkeznie,
- önállóan értékesíthető, színes, megfelelő infrastruktúrával ellátott turisztikai termékkínálattal kell bírnia,
- hatékony, a térséget közösen megjelenítő marketingtevékenységet kell folytatnia, önálló arculattal, attraktív megjelenéssel, offenzív kampánnyal.

A fejlesztendő turisztikai termékek széles palettája található meg az EGTC területén, ezáltal az itt eltöltött idő növelhető az aktív turizmus, a bor- és gasztronómiai turizmus, a falusi turizmus, a kulturális és vallási turizmus, a kerékpáros turizmus, a vízi turizmus, a wellness és konferenciaturizmus, illetve a zöldturizmus által. A tematikus utak közül kiemelt hangsúlyt kap a borút, mely már két meglévő borutat köt össze.

6.3. AZ ISTER-GRANUM EGTC TURISZTIKAI FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

Az Ister-Granum EGTC a VII. sz. helsinki korridor, a Duna mentén található. Ugyanakkor az EGTC jelenlegi infrastrukturális adottságai nem teszik lehetővé ennek a kedvező adottságnak a kihasználását. A Dunán jelentős személyforgalom bonyolódik a nyári időszakban. A nemzetközi szállodahajók fogadásához szükséges feltételek megteremtése azonban még várat magára. A szállodahajók mellett évről évre jelentősebb a jachtforgalom is, a régió területén azonban mindezek fogadására eléggé elavult infrastruktúra áll rendelkezésre.

A személyhajó-kikötők infrastruktúrájának és szolgáltatásainak többsége rossz állapotú, nemzetközi forgalom fogadására nem alkalmas. A régió idegenforgalmi fejlesztéseinek egyik kitörési pontja lehet a Dunára alapozott vízi turizmus háttér feltételeinek megteremtése. Felújításra várnak a régió területén egykor működött, ma jórészt bezárt, romlott állagú fogadóépületek is, mely épületek a regionális, országos és nemzetközi hajóforgalom fogadóbazisaként is szolgálhatnának.

A Duna két partja közötti vízi közlekedés is fejlesztésre szorul Nyergesújfalu és Muzsla, Pilismarót és Zebegény (személy), valamint Lábatlan és Karva (személy és jármű) között. A ma meglévő három jachtkikötő (Esztergom, Nagymaros,

Dunabogdány) mellett újabbak kialakítása is szükséges. Az EGTC fekvése továbbá kedvező a kerékpáros turizmus fejlesztése szempontjából, mivel a Duna menti EuroVelo 6. sz. kerékpárút mentén található. Ahogy azt már korábban is kiemeltem, az említett kerékpárút azonban csak egyes rövid szakaszokon épült ki eddig.

Az Ister-Granum EGTC területén lévő kistelepülések is bekapcsolódhatnak az idegenforgalmi vérkeringésbe. A kerékpáros turizmus összekapcsolható a falusi turizmus kínálta lehetőségekkel, azaz a helyi kultúra, gasztronómia megismertetésével, a településeken szálláshelyek kialakításával, helyi rendezvények népszerűsítésével. A terület nagyságából és a települések látnivalóinak sokaságából az is adódik, hogy célszerű körút jelleggel létrehozni az útvonalat.

Szintén meg kell említeni, hogy a térség kisvasútjainak népszerűsége növekvő tendenciát mutat. Az EGTC területén, a Börzsönyben három kisvasút is található (Kismaros és Királyrét, Nagy Börzsöny és Nagyirtáspuszta, valamint Kemence és Godóvár között). A kisvasutak az idegenforgalmi kínálat egyik különlegességét jelentik az EGTC-ben, ezért fejlesztésük túlmutat az érintett települések hatókörén. A kisvasúti fejlesztés a forráshiányos, hátrányos helyzetű térségben katalizátor szerepet tölthet be. A kisvasutak a térség egészének fejlődését pozitívan befolyásolhatják.

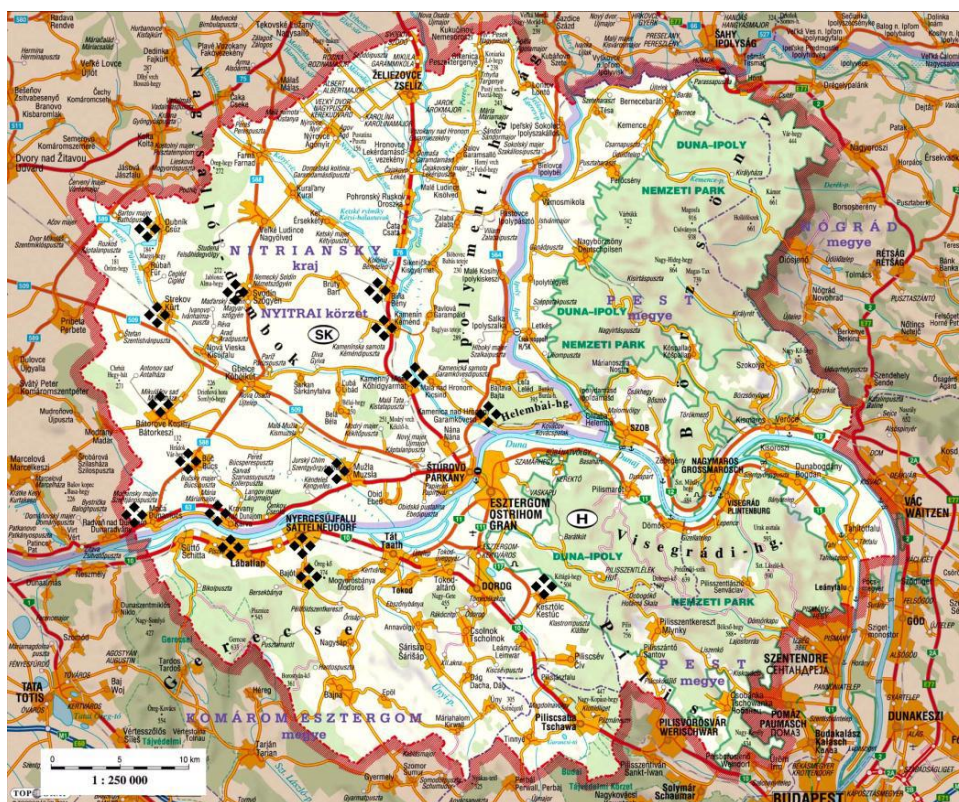
További lehetőségként jelölhető meg a Pilis- és a Visegrádi-hegység régészeti leleteinek, továbbá épített emlékeinek a bemutatása, különös tekintettel az egyházi örökségre és a vallási turizmus lehetőségeire.

Ahogy azt már korábban említettem, a régió legnagyobb kiterjedésű turisztikai attrakciója a természeti környezete. A területen nemzeti park és több védett terület is található, ahol jelenleg is sok aktív természetjáró turista fordul meg, akiknek a száma megfelelő turisztikai infra- és szupratruktúra kiépítésével még jócskán növelhető lenne. *(6. melléklet)*

6.4. AZ ISTER-GRANUM BORÚT

Az Ister-Granum EGTC határon átívelő együttműködés kiemelten aktív és jól működő területe a borhoz, borturizmushoz, borúthoz köthető, különös tekintettel pedig a szlovákiai oldalra. A vizsgált terület több száz éves hagyománnyal rendelkezik a bortermelés és a szőlészet terén, így egyértelmű, hogy a turizmus fejlesztéseként a borútra is érdemes koncentrálni (44. ábra).

44. ábra: Az Ister-Granum EGTC borturizmusból részt vevő települései

Forrás: www.istergranum.hu

Az EGTC több települése és gazdája életében játszik meghatározó szerepet a szőlőtermesztés és borkészítés, a közös munka eredményessége érdekében a térségben számos borászattal foglalkozó civil szervezet alakult. Az ágazat fontosságát jelzi az is, hogy megalakult a határon átnyúló Ister-Granum Borlovagrend.

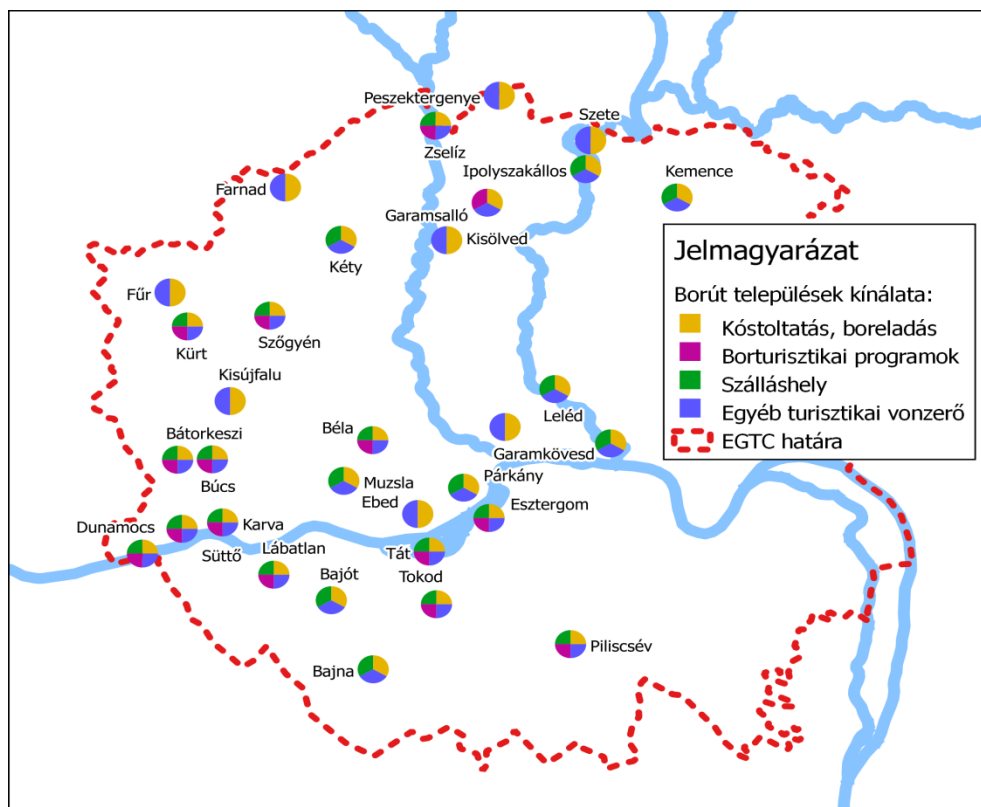
A borturizmus kapcsán fontos a borvidék pincészeteinek, pincesorainak felújítása, újbóli használatba vétele és turisztikai szempontú bemutatása, a bor kultúrájának népszerűsítése, regionális és országos szintű borversenyek

rendezése, valamint a szőlő- és bortermelés további népszerűsítése. A borturizmus természetesen közvetlenül főleg a bortermelő településeket érinti, közvetve azonban az egész EGTC turizmusára hatással van (45. ábra).

A fejlesztésbe bevont települések és tevékenységeik a következők:

- borkóstolók, borversenyek szervezése (Bátorkeszi, Béla, Bény, Búcs, Kéménd, Kisgyarmat, Kisújfalu, Köbölkút, Kürt, Muzsla, Szőgyén);
- szüreti bálók szervezése (Bajót, Bátorkeszi, Béla, Bény, Búcs, Kéménd, Kisgyarmat, Kisújfalu, Köbölkút, Kürt, Lábatlan, Muzsla, Nyergesújfalu, Süttő, Szőgyén);
- borutak szervezése (Béla, Bény, Fűr, Kéménd, Kisgyarmat, Kisújfalu, Köbölkút, Kürt, Szőgyén);
- bormúzeum kialakítása (Béla, Bény, Kéménd, Kisgyarmat);
- szőlészeti-borászati bemutatóhely, reprezentatív borospince kialakítása (Béla, Bény, Kéménd, Kisgyarmat, Kisújfalu, Szőgyén);
- borpincék rekonstrukciója (Bajót, Bajta, Bátorkeszi, Béla, Bény, Helemba, Kesztlőc, Kéménd, Kisgyarmat, Kisújfalu, Kürt, Lábatlan, Muzsla, Nyergesújfalu, Mogyorósbánya, Piliscsév, Süttő, Szőgyén, Tát, Tokod);
- hegyközségek újjáélesztése, megszervezése (Bátorkeszi, Béla, Bény, Kéménd, Kisgyarmat, Muzsla)
- palackozás feltételeinek megteremtése, fejlesztése (Bajót, Lábatlan, Muzsla, Nyergesújfalu, Süttő, Szőgyén);
- borminősítési rendszer kidolgozása, a minőségi borok termelésének elősegítése (Alsó-Ipoly Mikrorégió, Bajót, Bény, Kéménd, Kisgyarmat, Lábatlan, Nyergesújfalu, Süttő) (KULCSÁR L. 2005).

45. ábra: Az Ister-Granum EGTC borturizmusban részt vevő településeinek kínálatai

Forrás: saját szerkesztés

6.4.1. A BORÚT TERMÉSZETI ÉS KÖRNYEZETI ADOTTSÁGAI

Az Ister-Granum EGTC területe változatos domborzati adottságokkal rendelkezik (17. táblázat). Az Ipoly és Garam menti, alacsonyan fekvő területek nagy része mezőgazdasági szempontból közepes minőségű. A Duna mentén a mezőgazdasági területek jelentős része lejtős, dombos területen található (HARTL M. 2008).

17. táblázat: A Neszmély borút és a Dunamenti borút jellemzése

	Neszmély borút	Dunamenti borút
Ország	Magyarország	Szlovákia
Régió	Közép-Dunántúl Komárom-Esztergom megye	Dél-Szlovákia Nyitra megye
Borrégió	Észak-Dunántúli borrégió	Dél- Szlovák borrégió
Éghajlat	kontinentális	kontinentális
Talajösszetevők	lössös barna erdőtalaj, mészkő, homokkő és dolomit	vályogtalaj, alatta agyagos lössréteg, tengeri és édesvízi üledék, mészkő erek és homokkő található, a termőföld legmélyebb rétegei szürkés-sárgás, kékes-szürkés agyagból állnak
Régió területe	1432 hektár	2200 hektár
Fehér szőlőfajták	Chardonnay, Ezerjő, Rizlingszilváni, Tramini, Olaszrizling, Rajnai rizling, Zöld veltelini, Cserszegi fűszeres és Királyleányka	Olaszrizling, Rajnai rizling, Irsai Olivér, Pinot Blanc, Pinot Gris, Zöldveltelini, de a Müller Thurgau, Chardonnay és a Sauvignon Blanc
Kék szőlőfajták	Kékfrankos, Cabernet sauvignon, Pinot noir és Merlot	Alibernet, Pinot Noir, Cabernet Sauvignon, St. Laurent, Zweigelt és Lemberger.
Érési időszak	szeptember vége	szeptember vége
		az új szlovák nemesítések: Devín és a Dunaj, de a Breslava, Hetera, Nitria, Váh Hron

Forrás: saját szerkesztés

6.4.2. A BORÚT INFRASTRUKTURÁLIS ELLÁTOTTSÁGA

A borút infrastruktúrájának értékelése kapcsán véleményem szerint mindenképpen az úthálózat modernizálása, továbbá a csatornázás és a hulladékgazdálkodás megoldása lennének a legfontosabb feladatok. A vizsgált borutak pincevölgyeiben 13 település esetében nem rendelkezik szilárd útburkolattal, csupán murva, vagy földút vezet a pincevölgyig. A megközelíthetőség nehézkes, a pincék 40%-nál időjárásfüggő. A pincék 87,5%-nál be van vezetve a villany.

A szlovákiai oldal aprófalvas településeinek pincevölgyei víz- és csatornahálózattal való ellátottsága alacsony színvonalú, 56,2%-a nem rendelkezik vezetékes vízzel. Ez nagy problémát jelent, mert a szőlőfeldolgozás és a borkészítés vízigényes folyamat. Az elmúlt években szerencsés módon több kezdeményezés is indult a Párizsi-csatorna és a Garam mentén a vízvezetékhalózat kiépítésére, továbbá a térségben felerősödtek azok a kezdeményezések is, amelyek a falukép gondozásával, a településközpontok modernizálásával, az épített örökség védelmével kapcsolatosak (KULCSÁR L. 2005).

18. táblázat: A borút infrastrukturális ellátottsága

Település	Infrastruktúra		
	villany	víz	burkolat
Bajna	-	-	-
Bajót	-	-	köves
Bátorkeszi	n.a	n.a	n.a
Belá	n.a	n.a	n.a
Búcs	n.a	n.a	n.a
Esztergom	+	+	+
Farná	+	-	-
Helemba	+	-	+
Ipolyszakállos	+	-	+
Kamenica	+	-	+

nad Hronom			
Kemence	+	+	
Két	-	-	-
Kravany nad Dunajom	+	-	-
Kubaňovo	+	-	+
Lábatlan	+	+	+
Leľa	+	+	-
Malé Ludince	+	-	-
Moča	+	+	+
Mužla	+	-	-
Nova Vieska	+	-	-
Obid	n.a	n.a	n.a
Piliscsév	-	-	-
Rubaň	n.a	n.a	n.a
Süttő	+	+	+
Sikenica	+	-	-
Strekov	+	-	-
Svodin	+	-	-
Šalov	+	-	+
Štúrovó	n.a	n.a	n.a
Tát	+	-	-
Tokod	+	-	+
Želiezovce	n.a	n.a	n.a

Forrás: saját szerkesztés

A pincék jelentős részében be van vezetve a villany, a legnagyobb probléma a víz- és csatornahálózat kialakításának hiányában keresendő. Jelentős fejlesztéseket igényel a szilárd útburkolat kialakítása is, ami többek közt a megközelítést nagyban elősegítené (18. táblázat).

6.4.3. BORUTAS TERMÉKKÍNÁLAT

A borútban résztvevő települések lakosság száma igen nagy szórást mutat: a legkisebb településen csupán 204 fő él, míg a legnépesebb településen közel 30 000 és ez a jelentős különbség igen sok nehézséget jelent. A szőlőterületeket tekintve a 2ha és a 300ha szőlőültetvényre is találunk példát. Van olyan település, ahol csak 8 gazda foglalkozik szőlészettel-borászattal (19. táblázat).

19. táblázat: A borút települései

Település	Település területe (ha)	Lakosság száma (fő)	Szőlő-terület (ha)	Szőlős gazda (fő)	Borospince (db)
Bajna	3721	2046	50	100	100
Bajót	1644	1567	13,4	50	50
Bátorkeszi	4586	3514	n.a	n.a	n.a
Belá	869	433	n.a	n.a	n.a
Búcs	3150	1243	n.a	n.a	n.a
Esztergom	10035	29092	30	254	200
Farná	3275	1450	132	520	460
Helemba	1387	705	15	100	90
Ipolyszakállos	1797	862	67	31	100 (50)
Kamenica nad Hronom	1880	1300	112	92	68
Kemence	4275	1100	3	15	10+25
Két	1965	703	6	60	-
Kravany nad Dunajom	1590	789	30	40	30
Kubaňovo	1200	317	9	30	31
Lábatlan	2635	5414	20,3	465	465
Leľa	824	396	104	20	12
Malé Ludince	680	204	18	30	10

Moča	2346	1174	100	120	25
Mužla	5210	1937	300	295	335
Nova Vieska	1748	799	110	90	60
Obid	2409	1165	n.a	n.a	n.a
Piliscsév	2490	2335	2	8	250
Rubaň	1611	964	n.a	n.a	n.a
Süttő	3451	2019	45	130	380
Sikenica	2550	629	80	30	15
Strekov	4105	2233	280	150	200
Svodin	4436	2649	170	210	-
Šalov	1904	445	60	21	58
Štúrovó	1312	11708		50	n.a
Tát	1178	5635	25	50	45
Tokod	1490	4317	40	155	250
Želiezovce	5652	7522	42	154	n.a

Forrás: saját szerkesztés

6.4.4. A SZŐLÉSZETI ÉS BORÁSZATI LEHETŐSÉGEK ELEMZÉSE

Az EGTC legnagyobb előnye a szőlőtermesztéssel kapcsolatban, hogy a Szlovákia területén lévő szőlőültetvények közül a régióknak van a legjobb fekvése, földtani és a napos órák számának tekintetében egyaránt. Ezen a részen termelik egész Szlovákia legjobb borait, nemcsak a 7 alapfajtát, de sok más különleges és egyedi fajtát is, amelyek csak itt kerülnek termelésbe.

A felmérések, beérkezett kérdőívek és a személyes beszélgetések, interjúk alapján egyértelművé vált, hogy a szőlő- és borágazat egyik gondja, hogy sok az elöregedett, tőkehiányos ültetvény, ahol a művelési technológia is elavult. Sajnos az EGTC területén is évről évre több a művelés alól kivont ültetvény. Szlovákiában 2003-ban 13 072 ha, 2004-ben 12 003 ha, 2005-ben 10 460 ha és 2006-ban 10 400 hektáron művelték a szőlőt, holott az EU felmérése szerint 21 500 hektár engedélyezett. Ennek köszönhetően is került kialakításra egy új minisztériumi rendelet, amely szerint a terméskiesésre hektáronként 19 000 koronának

megfelelő eurót, ún. kiegészítő támogatást ígér a szaktárca, a bejegyzett területekre. E rendeletnek is az a célja, hogy a termelők törekedjenek a minőségi szőlő termesztésére és az integrált szőlőtermesztés kialakítására.

Több borász véleménye, hogy vámtarifával kellene védeni a termelőt, tehát magasabb vámadót kéne megszabni a behozott borokra. Véleményük szerint azért tudják olcsón behozni a borokat az EU régebbi tagállamaiból, mert ott is borfelesleg van, és az adott állam is támogatja a bor kivitelét. A továbbiakban pedig a hazai fogyasztókat kell meggyőzni arról, hogy a régióban termelt borok értékben megfelelnek, vagy akár túl is szárnyalják a behozott/importált bor minőségét.

A fogyasztók gondolkodásán és hozzáállásán is változtatni kellene, annak érdekében, hogy ha lehet, hazai terméket vásároljanak, azt részesítsék előnyben. A borászok egyetértenek abban is, hogy az itteni embereknek jobban ízlenek a hazánkban termelt és a különböző régiókra jellemző szőlőfajtákból készült borok, az idelátogató vendégek pedig inkább a helyi területre jellemző borokat keresik, vásárolják és fogyasztják. A visszatérő vendégek közül is sokan az égetett szesz és a sör fogyasztásáról átálltak a borra (HARTL M. 2010).

2004. december 21-én 25 borosgazda hozta létre alapító tagként a „Vinum Ister-Granum Regionis Borlovagrendet“ Esztergomban. Céljukként jelölték meg az eurorégió szőlő- és bortermelési, és a hozzá kapcsolódó történeti-kulturális hagyományainak, értékeinek fejlesztését éppúgy, mint az emberi kapcsolatok alakítását és ápolását. A másik ügy, amit zászlajára tűzött a rend, a borvidék, az itt termelt borok hírnevének, minőségének védelme, a borkultúra megismertetése és színvonalának emelése. Ennek egyik fontos eszköze egy nemzetközi borút kialakítása.

A borrend lovagjai előadásokat, borbemutatókat tartanak, kiállításokat, borversenyeket és fesztiválokat szerveznek, más borrendekkel és gasztronómiai, borászati egyesületekkel építenek ki kapcsolatokat. A térségben immár 9. éve rendeznek borversenyeket évente kétszer, az Ister-Granum és a Mária Valéria borversenyt, valamint a borászok bálját. Az EGTC több településén komoly hagyományai vannak a bor- és szőlőfeldolgozásnak, de ezen kezdeményezéseket egyelőre nem karolta fel a települések vezetése (*8. melléklet*) mivel, hogy annak ellenére, hogy a települések alapvetően szeretnének bekapcsolódni a borturizmusba, csak komoly befektetések és fejlesztések után válhatnak a

turisztikai termékkínálat részévé. A borút kialakításánál a legfontosabb szempont, hogy a már meglévő lehetőségeket bővítsük és fejlesszük tovább (HARTL M. 2009).

Azon településeket, ahol már működő borutas termékkínálat van, két kisebb csoportra lehet osztani:

1. Ahol már most működik a borturizmus,
2. Kisebb beruházásokkal beindítható a borturizmus.

Az 1. csoportba tartozó települések fő gondja, hogy a minőségi bor és a szakképzett borkóstolók ellenére kevés az igényesebb (minőségi) szálláskínálat, továbbá a kapcsolódó programok hiánya és a helyi lakosok érdektelensége, hozzáállása tapasztalható. Ezen problémákat minimális pénzügyi ráfordítással, együttműködve a helyi civil szervezetekkel és a lakosok felvilágosításával aránylag könnyen orvosolni lehetne. A civil szervezeteket főleg új kulturális- és sportrendezvények megszervezésével érdemes megbízni, a helyi kisvállalkozókat pedig a még hiányos turisztikai szolgáltatások kiépítésével lehetne ösztönözni.

A 2. csoportba azon települések tartoznak, ahol kisebb beruházásokkal kell számolnunk. Ilyen település például ahol nagyon jó minőségű borokat termelnek, vonzó a természeti környezet, de a pincesorhoz csak földút vezet és hiányzik az alap-infrastruktúra (néhány település csak víz- és csatornahálózattal rendelkezik, de vannak helyek, ahol még a villany sincs bevezetve). Ezen településeket mindenképpen be kell vonni a borutas turisztikai termékkínálatba és a beruházások elvégzését ösztönözni kell a helyi önkormányzatnál is.

6.4.5. A BORÚT TELEPÜLÉSEINEK JELLEMZÉSE

A borútban részt vevő települések, komoly befektetések és fejlesztések után válhatnak a turisztikai termékkínálat részévé. A települések csaknem teljességgel rendelkeznek természeti értékekkel és épített vonzeróval, szinte minden településen szerveznek továbbá rendezvényeket, rendszerint a borhoz kapcsolódóan.

A vizsgált települések 75%-ban rendelkeznek kereskedelmi vagy egyéb szálláskínálattal. Nincs szálláslehetőség ellenben Farna, Kéménd, Kéty, Garamkövesd, Garamsalló, Ebed, Fűr, Leléd, Peszektergenye aprófalvas településein. Megszeretném jegyezni, hogy a szállások minőségi vizsgálatára nem terjedt ki az elemzés, csupán a meglétére és típusára.

Vendéglátással is csaknem valamennyi településen találkozhatunk, ennek csupán számosságát vizsgáltam, a szolgáltatás típusát és milyenségét nem, kivételt képez a 9 apró település. Turisztikai szolgáltatások nagy számban előfordulnak a településeken, így legjelentősebb a borturisztikai szolgáltatás, majd a horgászat és vadászathoz kapcsolódó turisztikai szolgáltatásokat veheti igénybe az ide látogató turista, legkevésbé a lovas és fürdőturizmus szolgáltatásaival találkozhatunk a borturizmusba bekapcsolódó települések esetében.

Meg kell azt is állapítanom, hogy a primer kutatás eredményeinek a feldolgozása folyamán a szállásadók sok esetben a szállások wellness szolgáltatásait is fürdő vagy strand funkcióként értelmezték. A vizsgált területen egy öt csillagos, hat négy csillagos szálloda található, azonban jellemzően három csillagos panziók és magánszállások épültek a legnagyobb számban. A falusi turizmus szálláshelyeinek minősége nem egységes a borút magyarországi és szlovákiai területén.

Komoly hiányosságként könyvelhetjük el, hogy a látogatók részére nem áll rendelkezésre megfelelő színvonalú tájékoztatási infrastruktúra. Különösen fontos lenne ez, ha tudjuk, hogy az EGTC legtöbb természeti és kulturális látnivalója ma is elsősorban a nem megfelelő tájékoztatás miatt ismeretlen a látogatók előtt. Az EGTC területén kialakított 50 információs pont, ahol a turista a régió teljes kínálatát megismerhetné, sajnos nem működik. Az EGTC településein összesen 100 tájékoztató térképtábla segíti az eligazodást, egy-egy településen pedig többnyelvű irányító táblák segítik a látnivalók megtalálását (20. táblázat).

20. táblázat: Az Ister-Granum borút településeinek kínálati szempontú vizsgálata

Település	Természeti értékek	Épített örökség	Múzeumok, tájház	Rendezvény	Kereskedelmi szálláshely	Egyéb szálláshely	Vendéglátás	Turisztikai szolgáltatás	Lovarda	Vadászat	Horgászat	Borturisztikai szolgáltatás	Fürdő, strand
Bajna		x		x	x		x	x	x				
Bajót		x		x		x			x				
Bátorkeszi	x	x		x	x		x					x	
Belá	x	x		x	x			x				x	
Búcs	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x		x
Esztergom	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
Farná	x	x	x	x				x					
Helemba	x	x		x	x	x	x			x			
Ipolyszakállos		x	x	x	x		x			x	x		x
Kamenica nad	x	x		x			x						
Kemence	x	x	x	x	x	x	x	x					
Két		x	x	x	x		x						
Kravany Nad	x	x		x	x		x					x	
Kubaňovo				x									
Lábatlan	x	x	x	x	x	x	x	x				x	
Lel'a	x	x		x		x							
Malé Ludince		x											
Moča	x				x	x	x	x			x	x	
Mužla	x	x		x	x	x	x	x		x			
Nova Vieska	x	x	x	x							x		
Obid	x	x	x										
Piliscsév	x	x	x	x	x	x	x	x				x	
Rubaň	x	x	x	x									
Süttő	x	x		x	x	x	x	x		x		x	

Sikenica	x												
Strekov	x	x	x	x		x	x					x	
Svodin		x	x	x	x	x	x					x	
Šalov		x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x
Štúrovó		x		x	x	x	x						
Tát		x	x	x	x	x	x	x			x	x	
Tokod													
Želiezovce													

Forrás: saját szerkesztés

6.4.6. A BORÚT SWOT ELEMZÉSE

A borúton az egyik legégetőbb probléma a minőségi szálláshelyek és vendéglátóhelyek hiánya. A térség még a borvidék kialakulásának „embrió fázisában” jár. Eleinte csak néhány településnek származhat előnye a borturizmusból, de véleményem szerint, ha a térség elér arra a szintre, hogy megfelelő szolgáltatást tud nyújtani az ideérkezőknek, jelentős gazdasági bevételre számíthat (21. táblázat).

21. táblázat: Az Ister-Granum Borút tematikus SWOT elemzése

Vizsgált témakör	ERŐSSÉG	GYENGESÉG	LEHETŐSÉG	VESZÉLY
Térszerkezeti pozíció, közlekedés	Budapest közelsége Határon átnyúló borturisztikai fejlesztések	Az utak rossz állapota A folyók két partja közötti közlekedés nem megoldott	A határon átnyúló nemzetközi borút összekapcsolása Az EGTC többirányú közlekedési kapcsolattal rendelkezik	Infrastruktúra hiánya Szilárd burkolatú utak hiánya, több esetben a vízvezeték kiépítésének hiánya
Környezet	Kiváló minőségű szőlőtermő területek (Dél-Szlovákia) Mikroklíma érvényesülése	Leromló rurális és urbánus területek	Borturisztikai fejlesztések Helyi épített örökség hasznosítása a turizmusban	A határ menti egységes problémakezelés hiánya
Gazdasági környezet	Megőrzött szőlészeti, borászati tradíciók Kisebb szőlővel - borral foglalkozó települések gazdasági élénkülése	A mezőgazdasági termékek alacsony feldolgozottsági szintje, kevés helyi termék Családi vállalkozások megalakulása A megtermelt bor helybeni eladásának növelése	A bor eladásából származó kiegészítő és alternatív jövedelmek növekedése Minőségi bortermelés továbbfejlődése Közvetlen és közvetett munkahelyteremtés	Pályázati források esetlegessége Támogatás bővítésére nem lehet számítani
Népség, humán erőforrások	Sok kiváló borász, szőlősgazda Szakmaiság Gazdag nemzetiségi hagyományok	Előregedő aprófalvak, a képzetlenebb lakosság magasabb aránya Szlovákiában Kommunikációs problémák, a nyelvtudás hiányosságai Képzetségi problémák a turizmus ágazatban	Etnikai sokszínűség A turizmus és vendéglátás képzési rendszere. Egymást kiegészítő iskolai és tanfolyami képzési és felkészítési rendszerek, erős gyakorlati orientáció	Az aprófalvak kedvezőtlen demográfiai folyamatai Munkahelyek hiánya Romló szociális helyzet
Települések, kistérségek	Műemlék jellegű pincesorok	Tőkehiány miatt értékeiket veszítő aprófalvak, periférikus fekvésű településcsoportok	Településkép javulása	Borútba bekapcsolódó önkormányzatok rossz anyagi helyzete

Vizsgált témakör	ERŐSSÉG	GYENGESEG	LEHETŐSÉG	VESZÉLY
Fejlesztési politika	Az EGTC kiemelten preferált fejlesztési területe a turizmus (borturizmus, egészségturizmus, kerékpárturizmus, üzleti turizmus, falusi turizmus)	Térségi borturisztikai koncepció hiánya	Komplex borturisztikai stratégia, közös pályázatok	Határon átnyúló fejlesztések nem megfelelő dinamikája, lelassulása
Imázs, marketing	Ister-Granum Eurorégió / EGTC magas színvonalon működő szervezet	Gyenge marketing stratégia Hiányoznak az önerőt biztosító pénzeszközök A borút fogalma kevésbé ismert	Információk, tapasztalatok kölcsönös cseréje Belső PR erősítése Egységes ER/EGTC marketing Az EGTC ismertebbé tétele az eladott bornak köszönhetően	Nem egységes minősítési rendszer a két ország között
Attrakciók	Kiváló termőhelyi adottságok Az EGTC-nek jelentős műemléki, építészeti és történelmi emlékei vannak	A programok között nincs kapcsolat, nem fűzik fel azokat tematikus utakra, a rendelkezésre álló lehetőségek rosszul szervezettek, nem kötik össze a meglévő programokat	A vonzerők jelentős részére nem települt turisztikai kínálat, legtöbbször kiegészítő jellegűek, vonzerőértékük alacsony	Műemléki és népi építészeti értékek állagának a romlása
Szervezés, intézményrendszer	A turizmusban érdekelt civil szervezetek jelenléte (Vinum Ister- Granum Regionis Borlovagrend, Borút egyesület)	Kevés az információ, alacsony az információ csere a borral foglalkozó szakemberek között Nincs külön irodája a borturizmusnak, a borút csak rövid ideje működik Gyenge kapcsolat a Prímás Pince Borászati látogató központtal	Közvetlen kapcsolat kialakítása az állami, önkormányzati, vállalkozói és civil szférával Az együttműködés erősítése szakmai szervezetekkel mindkét országban	A borút menedzser hiánya szakszerűtlenséget von maga után
Szolgáltatások programok	Jó adottságok az aktív szabadidő eltöltés területén Borversenyek, borfesztiválok	Szálláshelyek mennyisége-minősége Kevés a szolgáltatás, többsége alacsony színvonalú Döntően szezonális turisztikai kínálat	A szolgáltatások sokszínűsége Minősített szolgáltatások biztosítása	A még nem kialakított minősítési rendszer

Vizsgált témakör	ERŐSSÉG	GYENGESÉG	LEHETŐSÉG	VESZÉLY
Turisztikai termékek	Vízi és horgász turizmus fejlettsége Termásvíz és strandok egyedi környezetben	„Szétszórt” borturisztikai kínálat, a szabadidő-eltöltés alulhasznosítása (kerékpár, lovaglás)	A borvidék fejlesztése, mint komplex turisztikai termék A borút turisztikai potenciáljának erősítése Borturisztikai programcsomagok szervezése	Hálózatos együttműködések lassú kialakulása Az infrastruktúra és a szolgáltatások gyenge minősége Vendégfogadás, szálláskínálat hiánya, vagy gyenge színvonala
Kereslet, vendégkör	Napi kiránduló forgalom	Külföldi vendégérkezések lassú növekedése Új fogyasztói körök megnyerése	Magas presztízsű kiegészítő szolgáltatások Szállás, vendéglátás hiánya Stabil belföldi kereslet kialakítása	Megfelelő szállás hiányában a borturisták pár órát töltenek csak a borvidéken
Desztinációk	Határon átnyúló, egymást kiegészítő, bővülő hatókörű desztináció	Az EGTC leszakadó területei nem értelmezhetőek desztinációként	Az „Ister-Granum Nemzetközi Borút”, a két országot összekapcsoló borút kialakítása	A desztináció marketing intézményrendszere kialakulatlan

Forrás: saját szerkesztés

6.5. A KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS FŐBB EREDMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA

Az Ister-Granum EGTC területén a jól működő kapcsolatok, együttműködések egyike a borhoz köthető. A Mária Valéria hídrekonstrukció még el sem kezdődött, de a boros gazdák már az 1980-as évektől építették a „bor hídját” szlovák-magyar borversenyek megrendezésével. A Mária Valéria híd átadását követően (2001) évente két alkalommal megrendezendő borversenyek, az Ister-Granum nemzetközi borverseny és a Mária Valéria nemzetközi borverseny megmozgatják a települések lakóit is. A rurális térben ez jelentős eseménynek, rendezvénynek számít, megszólítva ezzel a falvak városok lakosait is (HARTL M. 2009).

Az Ister-Granum Nemzetközi borverseny egy „vándor” rendezvény, minden évben más bortermelő település adja a helyszínt az Ister-Granum EGTC területén, az egyik évben az anyaországban, azt követően a Felvidéken. Az Esztergomban megrendezett borfesztiválok sora mindig nagy érdeklődésről tett tanúbizonyságot, amely eseményt aztán követte Párkány és a kisebb települések is (Bátorkeszi, Kürt, Madar, Ebed). Napjainkban már a rendezvény idejére beállított „egész napos ingázó buszok” viszik-hozzák a vendégeket a Felvidékre, és ezekben az időszakokban megtelnek a falusi turizmus szálláshelyei is.

A terület ismertségének vizsgálata motiválta a kérdőíves kutatást, fogalmazta meg az egyik kutatási problémát: ha az együttműködés jól működik, ez mennyire tudatos a fogyasztókban, mennyire sikerül népszerűsíteni a borvidéket, milyen a borvidék imázsa, mennyire tudatos a borfogyasztó?

Az Ister-Granum EGTC, az Ászár-Neszmélyi és a Dél-Szlovák borvidékek ismertségét valamint a fesztiválon résztvevők borismeretét kérdőív segítségével dolgoztam fel. Az első kérdéscsoport az információszerzés módját vizsgálta. A második kérdéscsoport a lakóhelyre és a választott szállással kapcsolatos információkra volt kíváncsi. A harmadik kérdéscsoport az Ister-Granum EGTC ismertségét, imázsát kutatta. A negyedik kérdéscsoport már az eurorégió területén magyar és szlovák oldalon található borvidékek ismertségét elemezte. Az ötödik kérdéscsoportban borvásárlási és borivási szokásokat elemeztem. A hatodik kérdéscsoport az általános szociológiai kérdésekre vonatkozott. (9. melléklet)

A lakossági megkérdezés eredményei:

A borfesztivál résztvevőinek, demográfiai vizsgálatainak eredményei: a borfesztivál megkérdezett résztvevők nemek közötti megoszlása alapján a látogatók 51,3 % nő és 48,7%-férfi volt. Közel azonos számban vettek részt a fesztiválon a nők, mint a férfiak, valószínűsíthető azonban, hogy jellemzően párban, vagy társaságban látogatták a borfesztivált a megkérdezettek (22. táblázat).

22. táblázat: A megkérdezettek életkor szerinti megoszlása

18-30 év	39.6%
31-40 év	25.5%
41-50 év	14.6%
51-61 év	12.7%
61-70 év	6.6%
70 év fölött	0.9%

Forrás: A kérdőíves felmérés adatai alapján HARTL M.

A „fesztiválozás” nagy divat, ez alól a gasztronómiai fesztiválok sem kivételek. A megkérdezettek közül az országos trendnek megfelelően elsősorban a 18-30 éves korosztály, továbbá a 30-40 évesek kedvelik ezt a fajta szabadidő eltöltést. Legkevésbé az idősebb korúak látogatták a fesztivált (23. táblázat).

23. táblázat: A megkérdezettek iskolai végzettség szerinti megoszlása

Általános iskola	9.1%
Szakmunkás	6.1%
Érettségi	30.3%
Technikum	21.2%
Főiskola/egyetem	30.3%
Egyéb	3%

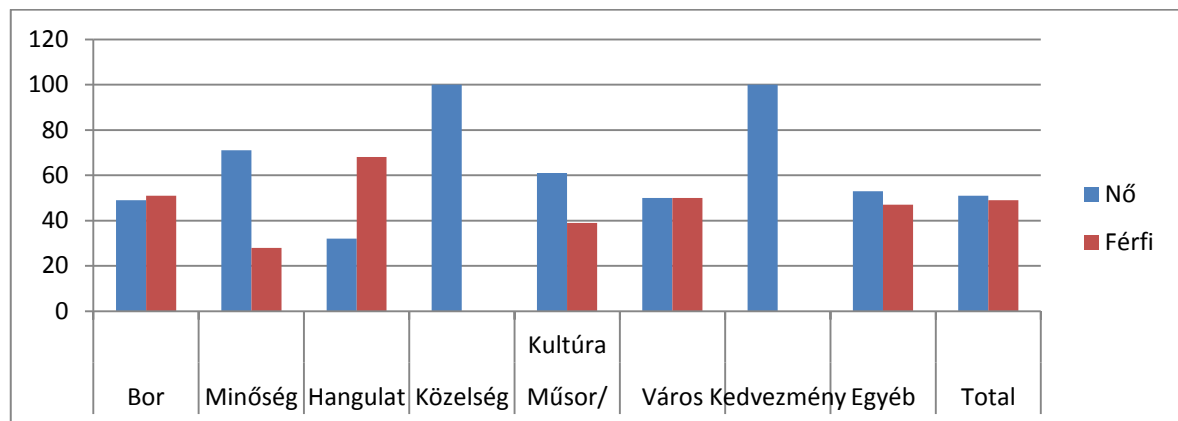
Forrás: A kérdőíves felmérés adatai alapján HARTL M.

A rendezvényen a megkérdezettek középiskolai vagy felsőoktatási végzettséggel rendelkeztek a legtöbben, a szakmunkás és általános iskolai végzettségűek alacsonyabb számban keresték fel az eseményt.

A borfesztivál látogatási motivációk vizsgálata során a fesztivál látogatottságát a megkérdezettek körében leginkább a várható kedvezmények, a rendezvény közelsége, a borok és kiegészítő programok (koncertek, népzenei műsorok) motiválták.

A keresztábra elemzés lehetőséget adott arra, hogy megvizsgáljam, hogy a mintába került férfi és nő válaszadók milyen arányában preferálták a bor, a minőség, a hangulat, a közelség, a kultúra-műsor, a város és a kedvezmények relációit. A kutatás kiértékelése folyamán kiderült, hogy elsősorban a bor, a város és a műsor-kultúra miatt választották a megkérdezett vendégek a borfesztivált (46. ábra).

46. ábra: Mely szempontok voltak fontosak, amikor felkereste a Borfesztivált? – nemi megoszlás alapján

Forrás: A kérdőíves felmérés adatai alapján HARTL M.

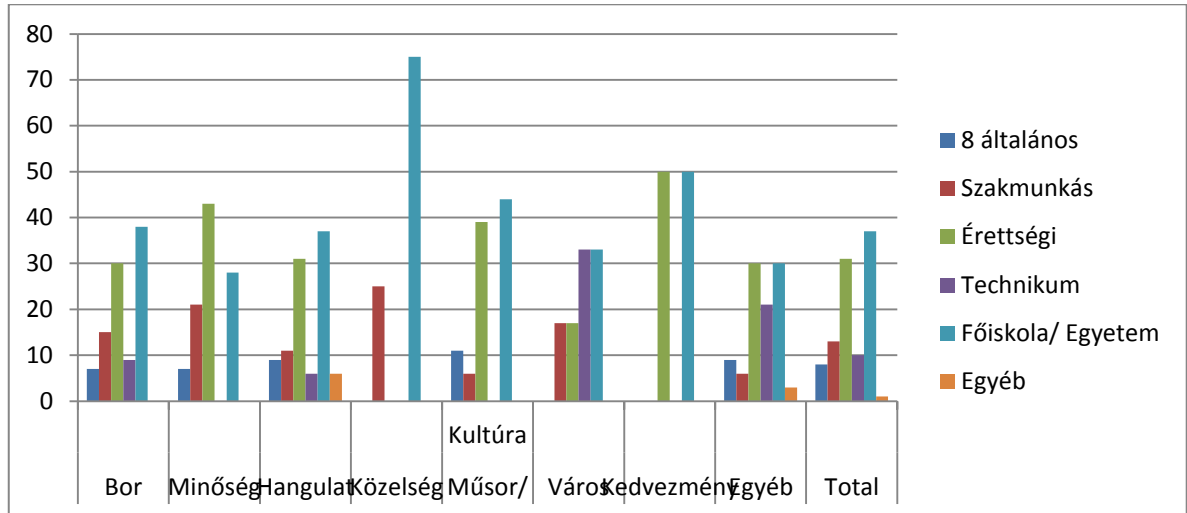
Szembetűnő, hogy csak a nőknek volt fontos a „közelség”, és a „kedvezmény”, valamint a minőség. A megkérdezett férfiak esetében legfontosabb volt a hangulat, majd ezt követte a bor és maga a város, Esztergom. A megkérdezett férfiakra kevésbé volt jellemző a minőség, valamint a kulturális élmény adta kikapcsolódás keresése.

Vizsgáltam továbbá, hogy a rendezvénylátogatási motiváció és az iskolai végzettség milyen kapcsolatban állnak egymással. Az eseményt a megkérdezettek közül a közép és felsőfokú végzettségűek látogatták leginkább, legkevésbé az általános iskolát végzettek. A mintába került nyolc általánost végzettek leginkább a műsorért, a hangulatért és magáért a bor élvezetért jöttek el.

A középiskolai végzettségűek esetében már megjelenik a minőség, a bor és a hangulat összekapcsolása, ezt egészíti ki a kulturálódás utáni vágy.

A felsőfokú végzettségűek esetében prioritást élvez a kulturális kikapcsolódás és a minőségi jó hangulatú borfogyasztás lehetősége (47. ábra).

47. ábra: Mely szempontok voltak fontosak, amikor felkereste a Borfesztivált? – iskolai végzettség

Forrás: A kérdőíves felmérés adatai alapján HARTL M.

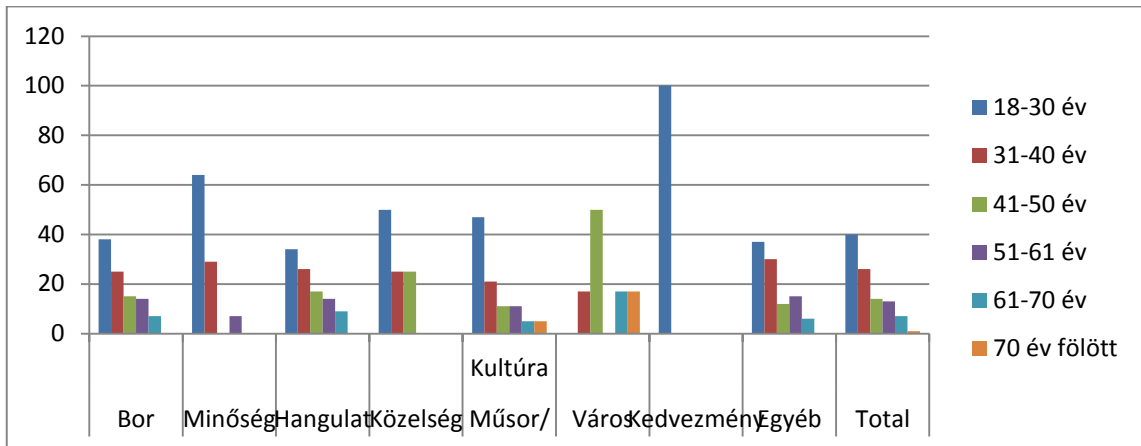
Összességében megállapítható, hogy a bor és a hangulat igénye szinte teljesen megegyező arányokat mutat a válaszokban, tehát ezen szempontok nem differenciáltak a különböző végzettségűek között.

Fontos, hogy helyi rendezvényről van szó, így legtöbbször nincsen utazási költség és nem okoz problémát a kóstolás utáni járművezetés.

A kérdőíves megkérdezés során kutattam a motiváció és az életkor összefüggéseit is. Főként a nagy eltérésekre érdemes odafigyelni, hiszen a bor, a hangulat a műsor/kultúra iránti igény szinte a mintával megegyezően oszlik meg. Kiemelendő viszont a kedvezmény és a közelség értékelése, mivel megfigyeléseim szerint az ezekre adott értékek nagyon eltérnek az alapeloszlástól, azonban hozzá kell tenni, hogy valószínűleg kevés megkérdezett tartozik ezekbe a csoportokba, ezért statisztikailag ezek az eltérések itt nem feltétlenül értelmezhetőek.

A rendezvényt a megkérdezettek közül leginkább a 18-30 éves korosztály látogatta, náluk kiemelkedően fontosak voltak a kedvezmények. Valószínűsíthető, hogy nem rendelkeznek még (annyi) saját jövedelemmel, de törekednek a minőségi borkóstolásra, borfogyasztásra (48. ábra).

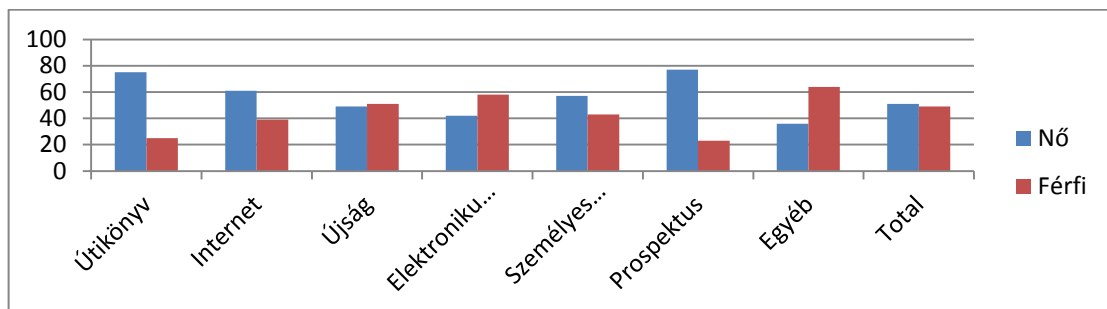
48. ábra: Mely szempontok voltak fontosak, amikor felkereste a Borfesztivált? - korosztály

Forrás: A kérdőíves felmérés adatai alapján HARTL M.

Vizsgáltam továbbá, hogy milyen médiumból szerzik az adott eseményről az információt a fesztiválon résztvevők.

49. ábra: Mely információs eszközökön keresztül értesült a Borfesztiválról? – nemi megoszlás alapján

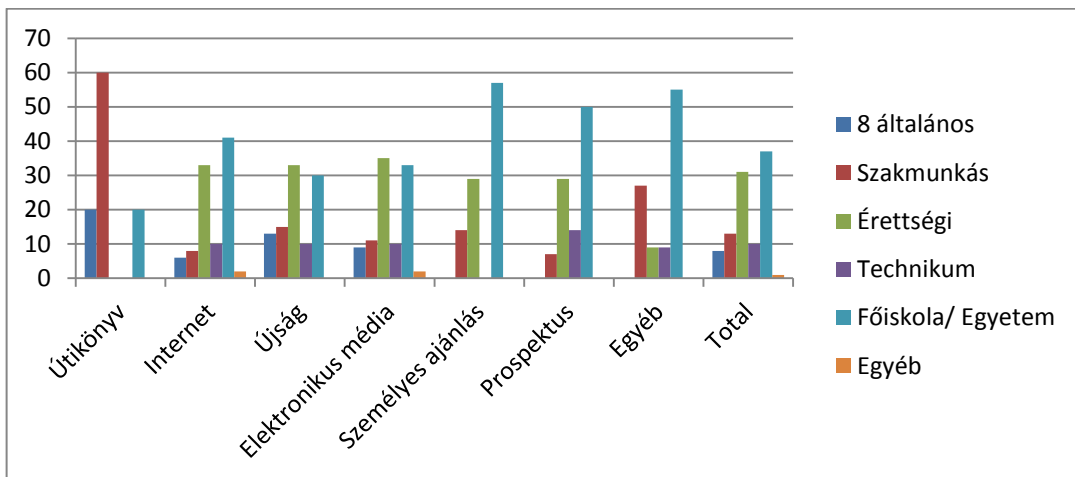

Forrás: A kérdőíves felmérés adatai alapján HARTL M.

A grafikonból kiolvasható, hogy a nők elsősorban a papír alapú kiadványokat részesítik előnyben, ezt követi az elektronikus információgyűjtés. A megkérdezett férfiak a legkevésbé szerezték az információkat prospektusokból. Ezzel szemben a megkérdezett nők előnyben részesítik a papír alapú kiadványokat valamint az internetes tájékozódást (49. ábra).

Amennyiben az információszerzés és az iskolai végzettség összefüggéseit vizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy a prospektusok, a személyes ajánlás elsősorban az alacsonyabb iskolai végzettségűek körében elterjedt a megkérdezettek körében. Érdekes, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségű megkérdezettek gyakran szerzik be az információkat útikönyvekből (50. ábra).

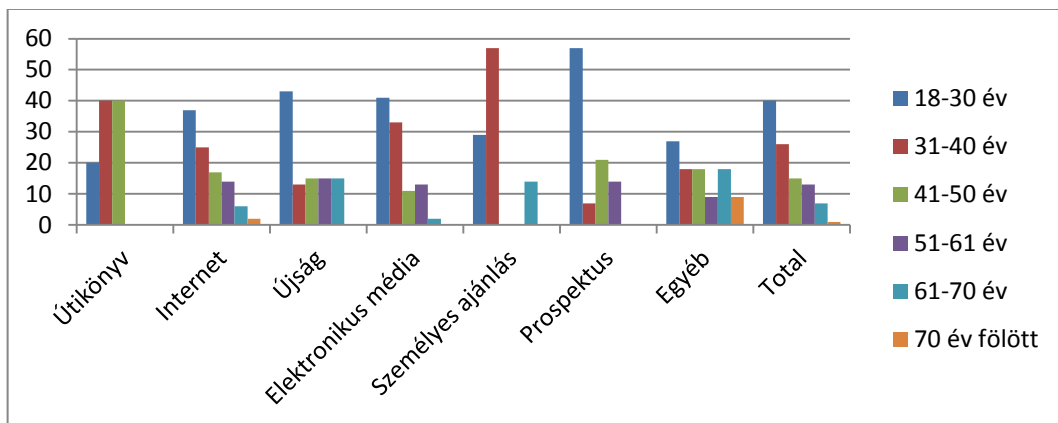
50. ábra: Mely információs eszközökön keresztül értesült a Borfesztiválról? – iskolai végzettség

Forrás: A kérdőíves felmérés adatai alapján HARTL M.

Kiemelendő a személyes ajánlás fontossága, a „face to face” kommunikáció. Valószínűsíthető, hogy baráti társaságok, családok látogatják döntően a rendezvényt és egymást értesítik annak időpontjáról. A mintába került legszélesebb korcsoport a 18-30 közötti korosztály, akikre az internet használat igen jellemző, de a válaszokból ez nem derül ki, hiszen a megkérdezettek körében az elektronikus média csatornákon való tájékozódás csupán a második helyen szerepel (51. ábra).

51. ábra: Mely információs eszközökből értesült a Borfesztiválról? - korosztály

Forrás: A kérdőíves felmérés adatai alapján HARTL M.

Az Ister-Granum jellemzése kérdéskörnél a felmérésben a megkérdezettek jellemezték az Ister-Granum Eurorégiót (EGTC-t) amely során a térséget vidámnak, vonzónak tartották, biztonságosnak, érdekesnek, vendégszeretőnek jellemezték.

Átlagosan drágának, kevésbé fiatalosnak és haladónak ítélték meg a válaszadók. A 41,4%-os variancia több esetben formált pozitív véleményt.

Az Ister-Granum Eurorégió jellemzésénél kerestem az összefüggést a nemek, az iskolai végzettség és az életkor között, valamint fontosnak tartottam megvizsgálni milyen véleménybefolyásoló szerepe van annak, hogy a megkérdezett a Duna bal, vagy jobb partján él. Az adatok feldolgozásából az olvasható ki, hogy egyik vizsgált demográfiai változónak sincs szignifikáns lineáris hatása arra, hogy mennyire pozitívan értékelték a régiót a válaszadó.

Hasonló eredményt hozott az ANOVA-val való vizsgálódás is, mely során a lineáris regresszióban is használt négy magyarázó változó szerint (nem, végzettség, életkor és lakóhely) néztem meg, hogy van-e a kategóriákon belül különbség a függő változó átlagában. A szignifikancia értéke nagyobb, mint 0.05, ezért nem igazolható, hogy lenne a nemek között különbség a vizsgált főkomponensen belül. A nemi hovatartozás nem befolyásolja az eurorégió (EGTC) megítélését.

Az eurorégió (EGTC) megítélése a végzettségen belüli vizsgálatban arról tanúskodik, hogy a szignifikancia jóval közelebb van a határértékhez (0.05), azonban itt sem éri el azt, így itt sem bizonyosodott be, hogy lenne különbség a végzettségen belüli kategóriákon belül a régió megítélését illetően. Megállapítható, hogy nincs hatással az iskolai végzettség a régió megítélésére.

Azon változó mentén, hogy a válaszolónak Magyarországon, vagy az eurorégió szlovák területén van-e a lakóhelye sem különböznek szignifikánsan a régióval való elégedettségéből összeállított főkomponens értékei. Az eurorégió (EGTC) megítélést nem befolyásolja, a megkérdezettek országbeli hovatartozása, hogy mely országban van a lakóhelye.

Az Ister-Granum Eurorégió (EGTC) területén lévő borvidékek jellemzése során az Ászár–Neszmélyi Borvidék (ANB) és a Dél-Szlovák Borvidék (DSZB) jellemzése és összehasonlítása volt a kérdéskör vizsgált területe.

A következők során a korábban is használt lineáris regressziót használtam és a korábban is magyarázó változóként használt változóknak (neme, végzettsége, életkora, lakóhely) mind az ANB, mind a DSZB borvidékekre adott jellemzésekre való hatását elemeztem. A megmagyarázott hányadot azokban az esetekben tüntettem fel, amikor valamelyik változónak szignifikáns volt a hatása.

A magasabb iskolai végzettségűek alacsonyabbra értékelték az ANB borainak minőségét, mint az alacsonyabb végzettségűek. A magasabb iskolai végzettségűek, akik a mintába kerültek kritikusan értékelték a borvidéket. A szlovák lakóhellyel rendelkezők alacsonyabbra értékelték ennek a borvidéknek a borminőségét, mint a magyar lakóhellyel rendelkezők. A többi hatás nem volt szignifikáns, mert a szignifikancia oszlopban lévő értékük nem kisebb, mint 0.05.

Vizsgáltam az ANB hírnevét, ismertségét: az ANB hírnévére egyik vizsgált változó sem volt szignifikáns hatással. A változókat továbbra is a nem, az iskolai végzettség, életkor, lakóhely jelentette. A lakóhely szempont továbbra is a szlovákiai, vagy magyarországi lakóhelyet jelentette.

Kerestem az összefüggéseket a demográfiai adatok és a borvidék természeti környezetének megítélése között, az adott borvidék természeti értékeire vonatkozó értékelésre sem volt azonban hatással egyik demográfiai változó sem.

A vizsgált terület bővelkedik népi hagyományokkal, így vizsgáltam, hogy a demográfiai változók miként befolyásolják az ANB népi hagyományainak értékelését. A végzettség az ANB népi hagyományainak értékelésére szignifikáns hatással volt. Itt is, mint a bor minőségénél a magasabb végzettségűek alacsonyabb értékelést adtak, mint az alacsony végzettségűek.

A megkérdezettek értékelték az ANB rendezvényeinek ismertségét is. A válaszadók közül a rendezvények ismertségét is szigorúbban osztályozták ezen borvidék esetén a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők, mivel a szignifikancia értéke 0.21 és a B érték negatív. A válaszadók párhuzamosan értékelték ugyanezen szempontok alapján a Dél-Szlovákiai Borvidéket.

A lakóhely, miszerint az eurorégió szlovák vagy magyar területén él-e a megkérdezett turista szignifikáns volt az ANB megítélésében. A DSZB esetében egyik magyarázó változónak sem volt szignifikáns hatása. A magyarázó változó a bevont demográfiai változók, a függő változó pedig a bor minősége volt. A borvidékek hírnévének vizsgálatakor sem volt egyik magyarázó változó sem szignifikáns hatással a függő változóra.

Összehasonlítottam továbbá a lineáris regresszió segítségével a két borvidéket, így a magyarázó változóként használt változóknak (nem, végzettség, életkor, lakóhely) mind az Ászár–Neszmélyi borvidék, mind pedig a Dél Szlovákiai Borvidékre adott jellemzésekre való hatását vizsgáltam (24. táblázat).

24. táblázat: Az ANB és a DSZB borvidékek jellemzése a demográfiai változók hatása szempontjából

	Ászár-Neszmélyi borvidék	Dél-Szlovákiai borvidékre	A két borvidék együttesen
A bor minősége	végzettség és a lakóhely volt szignifikáns hatással	egyik vizsgált változó sem volt szignifikáns hatással	végzettség, lakóhely
A borvidék hírneve	egyik vizsgált változó sem volt szignifikáns hatással	végzettség volt szignifikáns hatással	végzettség
Természeti értékek	egyik vizsgált változó sem volt szignifikáns hatással	egyik vizsgált változó sem volt szignifikáns hatással	-
Népi hagyományok	végzettség volt szignifikáns hatással	életkor volt szignifikáns hatással	végzettség, életkor
Rendezvények ismertsége	végzettség volt szignifikáns hatással	egyik vizsgált változó sem volt szignifikáns hatással	végzettség

Forrás: A kérdőíves felmérés adatai alapján HARTL M.

Összességében a „tükörelemzés” a két határmenti borvidék megítélésében a következő eredményekkel zárult:

- Az iskolai végzettség és a lakóhely az ANB-nél a „bor minősége” értékelésre szignifikáns hatással volt.
- Az iskolai végzettség a DSZB-nél a „borvidék hírnevére” történő értékelésre szignifikáns hatással volt.
- Az adott borvidékek természeti értékeire vonatkozó értékelésre nem volt hatással egyik demográfiai változó sem.
- A népi hagyományok vizsgálatánál az iskolai végzettség az ANB-nél, az életkor a DSZB-nél bírt szignifikáns hatással.
- Az iskolai végzettség az ANB-nél a „rendezvények ismertsége” értékelésre szignifikáns hatással volt.

A „borral kapcsolatos attitűd vizsgálatok a borfesztivál résztvevői körében” kérdéscsoportban a borfogyasztási és borvásárlási szokásokat vizsgáltam

faktoranalízis segítségével. A faktoranalízis eredményeképpen 3 fő vonás fedezhető fel a megkérdezettek önmaguk által adott borfogyasztásra vonatkozó jellemzése mögött. A három faktor az összes variancia 46%-át magyarázza meg összesen, külön-külön pedig 18.6%-ot, 14.5%-ot és 12.9%-ot (26. táblázat). A bevont változók kommunalitását (a faktorok létrehozásában való részvételük súlyát) a következő táblázat tartalmazza:

25. táblázat: A bevont változók kommunalitását

	Kommunalitás
Az erős, testes borokat kedvelem	.999
Gyümölcsös, könnyű borokat kedvelem	.153
Érdekel a borok világának megismerése	.369
Évjárat alapján választok	.309
Ár alapján választok	.203
Címke alapján választok	.742
A borvidék, pincészet alapján választok	.411
Odafigyelek a borhirdetésekre	.499

Forrás: A kérdőíves felmérés adatai alapján HARTL M.

26. táblázat: Faktorok kialakítása

	Faktor1	Faktor2	Faktor3
Az erős, testes borokat kedvelem		.976	
Gyümölcsös, könnyű borokat kedvelem		-.357	
Érdekel a borok világának megismerése	.583		
Évjárat alapján választok	.487		
Ár alapján választok			.448
Címke alapján választok			.821
A borvidék, pincészet alapján választok	.624		
Odafigyelek a borhirdetésekre	.697		

Forrás: A kérdőíves felmérés adatai alapján HARTL M.

Az első faktoron azok a személyek rendelkeznek magas értékkel, akik évjárat, borvidék és pincészet, valamint a borok világa (és azok megismerése) szerint választanak és odafigyelnek a borhirdetésekre. A második faktoron azok rendelkeznek magas értékekkel, akik főleg a testes borokat kedvelik, viszont kevésbé szeretik a gyümölcsös, könnyű fajtákat (itt azért tapasztaltunk elutasító attitűdöt, mivel a faktorsúly negatív). A harmadik képzett faktoron magas értékkel azok szerepelnek, akiknek az ár és a címke a fontos a borválasztásnál (27. táblázat). Ezek alapján nevet is adtam a faktoroknak:

- **Faktor1:** Bort személyiséggel felruházás indikátora (magas értékkel rendelkeznek rajta azok, akik inkább perszonalizálják (minél mélyebben kívánják megismerni a bort)).
- **Faktor2:** Ízre fókuszálást jelző faktor (magas értéket kapnak, akik a testesebb, alacsonyabban azok a gyümölcsösebb ízeket kedvelik).
- **Faktor3:** Materializmus faktora (magas értéket kapnak azok, akik az olyan kézzel fogható dolgok, mint az ár és a címke kinézete alapján választanak bort).

27. táblázat: A korábban képzett, régióval való elégedettséget mérő főkomponens és a kialakított 3 faktor közötti korreláció kiszámítása

		Főkomponens	Faktor1	Faktor2	Faktor3
Főkomponens	korreláció	1	.196**	-.051	.018
	szignifikancia		.006	.479	.802
Faktor1	korreláció	.196**	1	.013	.087
	szignifikancia	.006		.852	.212
Faktor2	korreláció	-.051	.013	1	.051
	szignifikancia	.479	.852		.461
Faktor3	korreláció	.018	.087	.051	1
	szignifikancia	.802	.212	.461	

Forrás: A kérdőíves felmérés adatai alapján HARTL M.

Végül korrelációt számoltam a négy képzett magas mérési szintű változó (tehát a főkomponens és a három faktor) között (korrelációt csak magas mérési szintű változók között lehet számolni), eredményként pedig az jött ki, hogy a

régióval való elégedettséget mérő főkomponens és az 1-es Faktor korrelálnak egymással szignifikáns mértékben. Ez tehát azt jelenti, hogy ha valaki inkább perszonalizálja a borokat (vagy jobban meg akarja ismerni azokat), az valószínűbb, hogy pozitívabb válaszokat is adott a régióval kapcsolatos kérdéspárokra. Ez onnan látható, hogy a szignifikancia sorok közül itt volt egyedül 0.05 alatt az érték (A táblázat szimmetrikus, tehát kétszer látható benne a szignifikáns érték, valamint a ** azt jelzi, hogy 99%-os szignifikancia szint mellett is szignifikáns). A korreláció erőssége (0.196) megközelítőleg 0.2, ez a gyenge és a közepes erősség határán mozog (28. táblázat).

7. ÖSSZEFOGLALÁS

A disszertációban a turizmus területén megvalósuló határon átnyúló együttműködések modell értékű bemutatását tűztem ki célul. A kutatás célja az volt, hogy a határmenti fekvés, a nemzetközi együttműködés és a turizmus összekapcsolásának lehetőségeit bemutassa, elemezze egy regionális példa alapján. A doktori értekezés fontos célja volt tehát esettanulmány segítségével bemutatni egy olyan kezdeményezést a magyar-szlovák határtérségből, amely az Európai Unió határon átnyúló együttműködésének fejlődése során Közép-Európában elsőként alakította ki az Európai Területi Együttműködési Csoportosulást (EGTC).

A dolgozat fel kívánta továbbá tárni a Mária Valéria híd térségben betöltött katalizátor szerepét. A 2001-ben újjáépült híd valódi határvárossá tette Esztergomot és Párkányt, azóta a két város fejlődése hatalmas lendületet vett. A Mária Valéria híd nem csupán a két város jelképévé vált, hanem a közvetlenül a „hídnak köszönhetően” létrejött Ister-Granum EGTC „motorja is lett”. Az értekezés az újjáépült híd átadását követő 10 év alatt tapasztalható fejlődést kívánta bemutatni turizmusföldrajzi aspektusokat helyezve az előtérbe. Jelen fejezetben a vizsgálat főbb megállapításait, eredményeit kívánom összegezni.

A téma tudományos szempontból véleményem szerint azért lehet fontos és érdekes, mert a vizsgált jelenség komplex társadalomtudományi megközelítést kíván, amely sikeresen integrálja magába a regionális tudományi megközelítést, a természet- és társadalomföldrajzi, turizmusföldrajzi, közgazdaságtudományi, szociológiai diszciplínák számos vonatkozó eszközét, megközelítésmódját.

A célkitűzéseknek megfelelően áttekintettem a határhelyzet, határmentiség hazai és nemzetközi irodalmának kiemelkedő kutatási eredményeit. A dolgozat szakirodalmi megalapozottságát a határmenti térségek és perifériák fogalomköre alkotja. A határok (ki)fejlődése, változása, az államra gyakorolt hatásuk a politikai földrajz egyik kiemelt témája. A határok a határterületeken olyan változásokat indukáltak, amelyek tovább árnyalták a határok területi hatásait. A határok jelentése és funkciói sokfélék a határfunkciók pedig az idők folyamán számos fejlődési szakaszon estek át.

A határmenti térségekkel kapcsolatos szakirodalmi háttér összefoglalása után az eurorégiókkal és az európai területi együttműködési csoportosulásokkal foglalkozott a kutatás. A regionális együttműködések legfiatalabb szintje Európában a határon átnyúló régió. Az erre a felismerésre alapozva létrehozott eurorégió határokon átvívelő együttműködéssel bír, amely két, vagy több állam helyi és/vagy regionális kormányzatai közötti kapcsolatokra épül. A tagországok megegyeznek, hogy egyes tevékenységeket összehangolva végeznek, miközben a határok átjárhatósága biztosított. Az együttműködés fő célja a gazdasági-társadalmi együttműködés, a társadalmi interakció és a közös területfejlesztés a célok megvalósítása érdekében. Nincs az Európai Unióban olyan határszakasz, ahol ne jött volna létre határon átvívelő együttműködés, több esetben még a tengerek sem akadályozhatták meg léthozásukat.

A hazai EGTC-eket bemutató részt követően, azok tipizálására tettem kísérletet. Az Európai Területi Együttműködési Csoportosulás (EGTC) az együttműködések legújabb generációja, amelyek az eurorégiós kapcsolatokat emelték egy magasabb-fejlettebb szintre. A témakör elméleti alapjainak felvázolása után összefoglaló táblázatban tipizáltam a Magyarország részvételével működő EGTC-eket.

Az EGTC-kre vonatkozó tipizálás alapján jelen értekezés célul tűzte ki bemutatni az EGTC-k létrehozásának motivációit. Az együttműködések minden esetben az motiválta, hogy az Európai Unió által nyújtott társfinanszírozás mellett területi együttműködésben létrejövő programokat, projekteket valósítson meg, így erősítve a határtérségben a gazdasági és társadalmi kohéziót. Motiváló erő volt, hogy a térségi civil szervezetekkel és a magáncégekkel közösen olyan fejlesztési programokat valósítson meg az együttműködés, amelyek a térség gazdasági és szociális fellendülését biztosítják, új munkahelyeket teremtve meg. A csoportosulások általános célja, hogy a gazdasági és társadalmi kohézió megerősítése céljából, tagjai között előmozdítsa a határokon átnyúló együttműködést.

Az irodalmi összefoglalónak véleményem szerint a legfontosabb része „*A határ és a turizmus – Elválaszt vagy összeköt?*” című alfejezet. Az alfejezet célja a határmenti fekvés, a nemzetközi együttműködés és a turizmus összekapcsolásával foglalkozó hazai és nemzetközi irodalom legszámottevőbb kutatási eredményeinek

áttekintése. A dolgozat témájául szolgáló határmenti együttműködés kialakulásához elengedhetetlen az interakció a határmenti térségekben. A határon átvélő turizmus olyan társadalmi interakció eredménye, amelyben a gazdasági folyamatok fontosak, de nem kizárólagos szerepet játszanak. Ennek oka, hogy a határ átjárhatósága nem csupán gazdasági, hanem társadalmi és politikai (hatalmi) folyamatok függvénye.

A turizmus a határterület számára rendkívül fontos hiszen:

- a turizmus a határterület gazdasági fejlődésének alapvető eleme;
- kiemelt fontosságú a megfelelő infrastruktúra kialakítása a határterület turizmusban rejlő lehetőségeinek maximális kihasználhatósága érdekében;
- a régióban javítani kell a turizmus termékeinek minőségét a szektor minél nagyobb nyeresége érdekében;
- a közös értékesítési stratégiák kidolgozása és hálózatok kialakítása a turisták számára minden jövőbeni törekvésben prioritást élvez a határmenti idegenforgalom területén.

Kutatási problémaként merült fel a határterületek kapcsolatainak, együttműködéseinek keresése. A kutatás hangsúlyozza, hogy a turizmusfejlesztés és a határmenti térségek fejlesztése összekapcsolódott és a turizmusban megvalósuló együttműködések generálják a gazdaság további, határon átvélő összefogásait. Ezt a megállapítást a disszertáció eredményei visszaigazolják.

A disszertáció következő logikai egysége a vizsgált esettanulmány területének bemutatására irányult. A fejezet a vizsgált két terület komplex összevetését célozta meg, melyben a közlekedési adottságok, a demográfia és a foglalkoztatás folyamatai, a gazdasági környezet, valamint a turizmus jellemzőinek elemzése kapott kulcsszerepet. A határterületeken, elsősorban a fejlődésben lemaradó régiókban – ha rendelkeznek turisztikai vonzerővel – lehetőség kínálkozik a közös turizmusfejlesztésére. Elemeztem azokat a folyamatokat, amelyek során a turizmus multiplikátor szereppel rendelkezik és generálja a gazdaság további határon átnyúló összefogásait.

A határmenti térségek bizonyos „híd” szerepet töltenek be a szomszédos országok között. Ennek a „híd” szerepnek a dimenzióit vizsgáltam az Ister-Granum EGTC közigazgatási kereteit adó Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület társadalmi, gazdasági, kiemelten pedig turisztikai jellemzőiben. A vizsgált magyar-

szlovák határtérség számos területe kínál lehetőséget az integrált fejlesztéshez, de ehhez meg kell teremteni az együttműködés kulcsfeltételeit, ösztönözni kell a térség szereplői közötti együttműködések kezdeményezését. Céлом volt megvizsgálni, hogy mely tényezők befolyásolják ezeket az együttműködések. Komárom-Esztergom megye és Nyitra megye fejlesztési lehetőségeit a közlekedés (közút, vasút, légi, kerékpáros és vízi közlekedés), a demográfia struktúrája és a foglalkoztatási viszonyok, valamint a gazdaság adatainak elemzésével kívántam bemutatni. A három kiemelt terület indokoltsága: a kapcsolattartás és a munkaerőmozgás feltétele a közlekedési infrastruktúra fejlettsége. Elkészítettem továbbá egy elemzést Komárom-Esztergom megye és Nyitra megye összehasonlító közlekedési mutatói alapján. Az összefoglaló táblázatból kitűnnek az egyensúlytalanságok és a hiányok, melyek segítik megfogalmazni a közös fejlesztési stratégiát. A demográfiai folyamatok meghatározzák a határmenti együttműködések intenzitását és minőségét. Az értekezésben bemutatásra kerültek azok a természeti, gazdasági, társadalmi tényezők, amelyek jelenléte erőteljesen befolyásolta a vizsgált terület határon átnyúló együttműködéseit. Előzetes feltevésem igazolódott: a határmenti fekvés befolyásolja a települések és vállalkozások kapcsolati rendszerét.

Vállalkozás alapítás céljából a határtérség magyar oldala előnyösebb, mert nagyvállalkozásokkal sűrűbben ellátott, mint a szlovák oldal. Ennek komoly munkaerőmozgást befolyásoló hatása van, amely kiterjed a határ túloldalára is. Azt a sajátosságot azonban meg kell említeni, hogy a két állam jog- és adórendszere közül Szlovákiáé bizonyult a vállalkozások létesítése szempontjából kedvezőbbnek, ez pedig alapjaiban befolyásolja a vállalkozásalapítási hajlandóságot, viszont nem szükségszerűen utal valós termelő tevékenységre.

Az ikervárosi és testvérvárosi kapcsolatok olyan alulról jövő kezdeményezések, melyek városok/községek között jönnek létre. Az együttműködések alapjául a közösen kialakított együttműködési megállapodás szolgál. Az ikervárosi kapcsolatok olyan határon átnyúló városok együttműködési formája, melyeket csupán a mesterségesen létrehozott, közigazgatási határok választanak el egymástól (például Komárom – Révkomárom, Esztergom – Párkány).

Vizsgálataimból az is kiderült, hogy az Esztergom-Párkány várospár jól ki tudta használni a határnyitásból adódó új lehetőségeket, ami alapvetően a jó stratégiai tervezés eredményeinek tudható be. A határtérség határon átnyúló fejlődését azonban korlátozza a városok közötti belső közlekedési kapcsolatok relatív gyengesége. A két megyeszékhely, Tatabánya és Nyitra között a kapcsolatok teljességgel hiányoznak. Komárom-Esztergom megyében továbbá fontos nyugatkeleti közlekedési útvonalakat találunk (Budapest-Bécs közúti, vasúti és vízi közlekedési útvonal), ami a gazdaság fejlődése szempontjából rendkívül fontos. A vizsgált terület dunai kikötőit Komárom-Révkomárom és Esztergom városok adják.

A fejlesztési területek közül hangsúlyozom a határon átívelő turizmus fontosságát. Véleményem szerint a területen az együttműködés lehetőségeinek egyik fő alapját az azonos történelmi múlt és kulturális hagyományok adják. Ebben a fejezetben elemzem Komárom-Esztergom megye és Nyitra megye turizmusának kínálatát és keresletét.

A továbbiakban a turisztikai szempontú SWOT elemzés segítségével helyzetelemzést végeztem, melyből kiderült, hogy a vizsgálatban résztvevő országokban a Duna turisztikai szempontból rendkívül alulértékelt. Javaslatként megfogalmazódik, hogy a magyar-szlovák közös turisztikai termékfejlesztésben a Duna térség egy közös turizmusmárkát hozzon létre. A megye jövőképe szerint a folyó két oldalán fekvő Duna menti hídfővárosok együttműködve erősítik meg térszervező szerepeiket, míg az őket összekötő térség újrapozicionálása e hídfővárosok megerősödésére építve válik esélyessé. Fontos továbbá a világörökség-(várományos) területekre (Limes, Dunakanyar történelmi táj, Komárom-Révkomárom erőrendszer) fókuszáló integrált örökséggazdálkodás összehangolt megalapozása is.

Előzetes feltételezésem szerint a terület meghatározó eleme a Duna, melynek turisztikai szerepe, mint természeti, tájképi tényező meghatározó. Ha ezt a megállapítást hipotézisként fogjuk fel, akkor ennek visszaigazolása csak részben történt meg a disszertáció különböző fejezeteiben. A transznacionális határon átnyúló együttműködések jó példája a Datourway projekt, mely a Duna-menti turizmus fejlesztéséért jött létre. A projekt feltárja, hogy milyen lehetőségei vannak a turizmusnak, mint területfejlesztő erőnek, melyet a résztvevő 7 ország egységes

szempontrendszer szerint dolgoz ki a teljes projektterületen. A Fekete-erdőtől a Fekete-tengerig a teljes Duna-szakasz vizsgálata a disszertáció továbbfejlesztésének ad lehetőséget.

A témakör elméleti alapjainak felvázolása után a gyakorlati megvalósulás jellemzőit esettanulmány keretében kívántam elemezni, melyet az Ister-Granum EGTC bemutatásával végeztem el. Kiemelve a turizmus adta lehetőségeket, fókuszálva a Mária Valéria híd valóságos katalizátor szerepére, mely nagy lendületet adott az Ister-Granum Eurorégió majd EGTC működéséhez. A vizsgálat fontos tárgyát képezte, hogy az értekezés bemutassa az Ister-Granum EGTC vonzerőit, melyeket a primer kutatás eredményeként vonzerőértékkel láttam el. Az értekezés vizsgálta az Ister-Granum EGTC vonzerőit, és az arra épülő termékeket, valamint a kínálati és vendégforgalmi pozícióját, elkülönítve a magyar és szlovák területen.

Összegzés céljával elkészítettem az Ister-Granum EGTC turizmusának tematikus SWOT elemzését, melynek segítségével fejlesztési javaslatokat fogalmaztam meg.

Az Ister-Granum EGTC a szőlőtermeléshez és a borkészítéshez köthetően a szlovák-magyar együttműködések közül az egyik legaktívabbnak mondható. A vizsgálat fontos tárgyát képezte az Ister-Granum borút bemutatása, a természeti környezet adottságainak, infrastrukturális ellátottságának szemléltetése. A vizsgált területen a vezető vonzerők és turisztikai termékek közül a bor és gasztronómiai turizmus a legkeresettebb, így célul fogalmazódott meg a borturizmus tanulmányozása.

A mintába került települések csaknem teljességgel rendelkeznek természeti értékekkel és épített vonzerővel. Szinte minden településen szerveznek rendezvényeket rendszerint a borhoz kapcsolódóan, a vizsgált települések pedig 75%-ban rendelkeznek kereskedelmi, vagy egyéb szálláskínálattal. Vendéglátással 9 apró település kivételével csaknem valamennyi településen találkozhatunk, ennek csupán számosságát vizsgáltam, a szolgáltatás típusát és milyenségét nem. Vizsgálataimból az is kiderült, hogy a falusi turizmus és a borturizmus szálláshelyeinek minősége nem egységes a borút magyarországi és szlovákiai területén.

Hiányzik továbbá a térségben a megfelelő tájékoztatási infrastruktúra. Az EGTC legtöbb természeti és kulturális látnivalója ma is elsősorban a nem megfelelő tájékoztatás miatt ismeretlen a látogatók előtt.

A továbbiakban turisztikai szempontú összefoglalást készítettem a borút településeiről tematikus SWOT elemzés segítségével, ezt követően megfogalmaztam a borút fejlesztési irányait. Elemeztem a borút társadalmi és gazdasági céljait, a borút gazdasági környezetét. Elvégeztem a borútban résztvevő települések szakmai értékelését is.

A disszertáció megírása során összetett módszertani apparátust alkalmaztam. A vizsgálat módszerei közül alapvetően klasszikusan a szakirodalmi anyagok áttekintése mellett kérdőíves megkérdezést végeztem el. A primer módszertani eszköztár legfontosabb eleme tehát a kérdőíves felmérés volt, melyben a borvidék ismertségét, továbbá a Regulus borfesztiválon résztvevők borivási és borismereti szokásait kívántam megvizsgálni.

A terület ismertségének vizsgálata motiválta a kérdőíves kutatást, fogalmazta meg a kutatási problémát. Ha az együttműködés jól működik, ez mennyire tudatos a fogyasztókban, mennyire sikerül népszerűsíteni a borvidéket, milyen a borvidék imázsa, mennyire tudatos a borfogyasztó.

Vizsgálataim kapcsán az az állítás, hogy az Ister-Granum EGTC turizmusfejlesztési programjaival utat nyit és mutat az együttműködés különböző formáira megerősítést nyert.

Európában egyedülálló módon alakult meg a határon átnyúló borlovagrend 2004 végén a magyar és szlovák borászok részvételével. A lovagrend évente két nemzetközi borversenyt rendez, 2007-ben pedig első ízben megszervezték a borászok bálját. Az elmúlt évek során továbbá elszaporodtak az Ister-Granum EGTC nevét viselő kezdeményezések. Több alkalommal került megrendezésre az Ister-Granum népművészeti fesztivál, de évekre visszanyúló hagyományai vannak az Ister-Granum gyermekrajz, mese- és versmondó versenynek, labdarúgókupa sorozatnak, küzdősport versenynek, véradó napnak, színjátszó fesztiválnak.

A napi kapcsolattartást hivatott segíteni az EGTC portálhálózata. Az Ister-Granum honlapját (www.istergranum.hu) a régiófejlesztési ügynökség munkatársa napi szinten frissíti. A hírek generálása mellett ide kerülnek fel az EGTC működésével kapcsolatos legfontosabb információk is. 2005-ben egy regionális

gazdasági portált is létrehoztak, ahol a régió cégei regisztrálhatják magukat, ajánlhatják szolgáltatásaikat, de elérhetőek a települések befektetési, munkaerő piaci és képzési lehetőségei is (http://cesci-net.eu/tiny_mce/uploaded/INFO-NET_halozat_letrehozás.pdf).

Az értekezésben bemutatásra kerültek azok a természeti, gazdasági, társadalmi tényezők, erőforrások, amelyek jelenléte erőteljesen alátámasztotta, hogy a határmenti fekvés, a nemzetközi együttműködés és a turizmus összekapcsolásának megvannak a lehetőségei.

Összegezve megállapítható, hogy a határmenti térségek fejlesztése és a határmenti turizmusfejlesztések összekapcsolódtak a vizsgált területen. A fentiek alapján megállapítható, hogy azon határrégiók érhetnek el sikeres határon átnyúló együttműködést a turizmus területén, amelyek az alábbi minimumfeltételek mindegyikének megfelelnek:

- természetes vonzerő jelenléte,
- átfogó származtatott kínálat,
- közös földrajzi nevezetesség,
- megalapozott határon átnyúló együttműködés a turizmusban.

8. A KUTATÁS JÖVŐBENI IRÁNYAI, HASZNOSÍTÁSI LEHETŐSÉGEI

A határon átnyúló integrált turizmusfejlesztés az a terület, ahol – pozitív hozzáállás esetén – a legkönnyebben lehet közös turisztikai termékeket fejleszteni, a közös érdeket megtalálni. A határon átnyúló integrált turizmusfejlesztésnek a legfőbb pozitív hatása a területi különbségeket kiegyenlítő hatás, amely a foglalkoztatás és az (alternatív) jövedelem szerzés területén érvényesül leginkább.

A közeljövőben fontosnak tartom kutatásaim folytatását azért, hogy a változó makro- és mikropiaci környezet hatásait ki tudjam mutatni, továbbá az eddig még nem vizsgált kapcsolódó határmenti jelenségek elemzését is elvégezhessem.

A vizsgált terület sikeréhez nagymértékben hozzájárul(hat)nak a turisztikai vállalkozások által létrehozott turisztikai klaszterek, amelyek kialakításához a vizsgált területen működő EGTC-k megfelelő jogi és adminisztratív keretet ad(hat)nak. Magyarországon a turisztikai klaszterek kialakulásának már megfelelő hagyományai vannak (Dél-Dunántúli Borturisztikai Klaszter, Pannon Termál klaszter), míg Szlovákiában ez még kialakulatlan.

Véleményem szerint a vizsgált határmenti térségben a bor és a termálvíz turisztikai attrakciói köré szerveződhetne klaszter, szűkebb területen az Ister-Granum EGTC, tágabb területen pedig Komárom-Esztergom és Nyitra megyékben, kiterjesztett területi lehatárolásban pedig a Duna menti Turisztikai klaszter formájában. Ezek lekutatása, kialakítási lehetőségeinek vizsgálata megszabhatná a kutatás további irányait is.

További kihívást és kutatási irányt adna határon átnyúló desztináció menedzsment felépítése, sajátos turisztikai brand-ek kialakítása nagyban támaszkodva a Duna Stratégia turizmus fejlesztési elveire és elképzeléseire.

Véleményem szerint a disszertáció tartalma nemcsak a turizmusföldrajz kutatói, hanem a turizmus aktív szereplői számára is hasznos lehet, így a helyi önkormányzatok, a vállalkozások és a helyi közösségek, civil szervezetek is profitálhatnak az összegyűjtött eredményekből.

9. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönettel tartozom témavezetőmnek, Prof. Aubert Antalnak, intézetigazgató, egyetemi tanárnak a sokévi segítségéért és emberségéért, szakmai odafigyeléséért és jó tanácsaiért.

Ezúton szeretném megköszönni Prof. Dövényi Zoltán Doktoriskola Igazgató úrnak, a Földtudományok Doktori Iskola vezetőjének a támogatását, hogy biztosította számomra a doktori képzésben való részvétel lehetőségét.

Külön köszönöm mindazoknak, akik hozzájárultak a disszertációm még színvonalasabbá tételéhez, mélyinterjú alanyaimnak, a felmérés résztvevőinek, a borászoknak, az Ister-Granum EGTC munkatársának: Eck Andrásnak, Molnár András Józsefnek, akik nagyban segítettek a munkámat.

Köszönöm kollégáimnak a szakmai támogatást, bátorítást, észrevételeket, mellyel támogatták munkámat. Köszönöm a felvidéki hallgatóimnak, akik segítettek áthidalni a nyelvi akadályokat.

Hálával tartozom a családomnak, a kitartásért és a lelki támogatásért és türelemért, hogy mindezt lehetővé tették.

10. FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANCEL, A. 1999: *A határok geográfiája, Geopolitikai Szöveggyűjtemény.* – In: CSIZMADIA, S. – MOLNÁR G. – PATAKI, G. Zs. (szerk.): Budapest, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, pp. 413-422.
- ANDERSON, J. – O'DOWD, L. 1999: *Borders Border Regions and Territoriality: Contradictory Meanings Changing Significance.* – Journal of the Regional Studies Association. 33.(7.), pp. 593-605.
- AUBERT A. – BERKI M. – SZABÓ G. 2008: *A turisztikai magterületek kutatása és regionális jellemzői.* – In: SZABÓ V. – OROSZ Z. – NAGY R. – FAZEKAS I. (szerk.): IV. Magyar Földrajzi Konferencia, Debreceni Egyetem, Debrecen, pp. 492-498.
- AUBERT A. – BERKI M. 2007: *A nemzetközi és a hazai turizmus területi folyamatai, piaci tendenciái a globalizáció korában.* – Földrajzi Közlemények 55.(3.), pp. 119-133.
- AUBERT A. – CSAPÓ J. – MARTON G. – SZABÓ G. 2012: *The development of cross-border cooperation in the strategy of the Datourway programme.* – Geographica Timisiensis 21.(2) pp. 115-125.
- AUBERT A. – CSAPÓ J. – MARTON G. – SZABÓ G. 2014: *A possible development approach to the creation of the river Danube's common tourism brand.* – In: TALABOS I. (szerk.): TOURISM OF DANUBE AREA: Strategical study volumes. Čikoš Group, Subotica, pp. 43-80.
- AUBERT A. – MISZLER M. – SZABÓ G. 2000: *Regionális területfejlesztés és a turizmustervezés összefüggései a Dél-Dunántúlon.* – Turizmus Bulletin 4.(1.), pp. 33-38.
- AUBERT A. – MISZLER M. 2000: *A Duna-Dráva-Száva Eurorégió turizmusának fejlesztési lehetőségei.* – Turizmus Bulletin 4.(2.), pp. 36-40.
- AUBERT A. (szerk.) 2007: *A térségi turizmuskutatás és tervezés módszerei, eredményei.* – PTE TTK, Pécs, 391 p.
- AUBERT A. 1996: *A turizmus Magyarország határ menti térségeiben.* – In: PÁL Á. – SZÓNOKYKÉ ANCSIN G. (szerk.): Határon innen-határon túl. József Attila Tudományegyetem Természettudományi Kar, Szeged, pp. 336-334.
- AUBERT A. 2002: *A turizmus földrajza.* – In: TÓTH J. (szerk.): Általános társadalomföldrajz II. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 143-152.

- AUBERTA. 2006: *A turizmusföldrajz rendszertani helye és főbb kérdései a földrajztudományban.* – Földrajzi Értesítő, 54.(3-4.), pp. 333-354.
- AUBERT A. – SZABÓ G. 1999: *Differenciált turizmusfejlesztés Baranya megye példáján.* – Turizmus Bulletin 3.(1.), pp. 24-30.
- AUBERT A. – CSAPÓ J. 2008: *Tourism cooperation opportunities in the Danube-Drava-Sava Euroregion.* In: Süli-Zakar I (szerk.) Neighbours and partners: on the two sides of the border. 402 p. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, pp. 299-309.
- AUBERT A.- SZABÓ G. 2007: *Turizmuskutató és tervezés egy határmenti régióban: Dél-Dunántúl.* – In: SZÓNOKYKÉ ANCSIN G. (szerk.): Határok és Eurorégiók. - Nemzetközi Földrajzi Tudományos Konferencia, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, pp. 475-481.
- AUBERT, A. – SZABÓ, G. 2008: *Tourism Geographical Interpretation as Complex Spatial Categories.* – In: LÓCZY D. – TÓTH J. – TRÓCSÁNYI A. (szerk.): Progress in Geography in the European Capital of Culture 2010. Institute of Geography, University Pécs, Pécs, pp. 149-160.
- AUBERT A. (szerk.) 2006: *Magyarország Idegenforgalma szakkönyv és atlasz.* – Cartographia Kiadó, Budapest, p. 12.
- AUBERT A. – JÓNÁS-BERKI M. – MÉSZÁROS B. – SARKADI E. 2009: *A TDM modell adaptálásának differenciált megközelítése.* – In: HANUSZ Á. (szerk.) Turisztikai desztináció, „desztinációs menedzsment”. Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza, pp. 3-17.
- BABBIE E 1999: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata.* – Balassi Kiadó, Budapest, 704 p.
- BÁNHIDI M. 2011: *Sportföldrajz.* – Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 43. p.
- BARAN, V. 1995: *The Function of State Border in Slovak- Hungarian Border Area from the Geopolitical Aspect.* – In: BARAN, V. (szerk.) Boundaries and their Influence upon the Territorial Structure of the State and Regions. Banská Bystrica, pp. 22-25.
- BARANYI B. 2004: *A határmentiség dimenziói. Magyarország és keleti államhatárai.* – Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 309. p.
- BARANYI B. 1999: *A „periféria perifériáján”- a határ mentiség kérdőjelei egy vizsgálat tükrében az Északkelet- Alföldön.* – Tér és Társadalom 13.(4.), pp. 17-44.

- BARANYI B. 2001: *A határ mentiség kérdőjelei az Északkelet- Alföldön* – MTA RKK, Pécs, 368 p.
- BARANAYI, B. 2002: *Euroregional Organisations and New Interregional Formations on the Eastern Borders of Hungary*. – In: SÜLI-ZAKAR I. (szerk.): *Borders and Cross-Border Co-operations in the Central European Transformation Countries*. Debreceni Egyetem Kossuth Kiadója, pp. 137-156.
- BARANYI B. 2009: *Paradigmaváltás a határon átnyúló kapcsolatokban*. – *Tér és Társadalom* 23.(2.) szám, pp. 25-43.
- BIEGER, T. 1997: *Management von Destinationen und Tourismusorganisationen*. – Oldenbourg Verlag, München-Wien, 395 p.
- BIEGER, T. 2002: *Management von Destinationen*. – Oldenbourg Verlag, München-Wien, pp. 185-195.
- BLATTER, J.- CLEMENT, N. 2000: *Transborder collaboration in Europe and North America: Explaining similarities and differences*. – In: VELDE, M. VAN DER – HOUTUM, H. VAN (szerk.): *Borders, Regions and People. European Research in Regional Science* 10. Pion Limited, London, pp. 85-103.
- BUHALIS, D. 2000: *Marketing the competitive destination of the future*. – *Tourism Management* 21.(1.), pp. 97-116.
- BUJDOSÓ Z. 2001: *A határ menti kapcsolatok elmélete és néhány gyakorlati vonatkozása magyar példákon keresztül*. – In: EKÉNÉ ZAMÁRDI I. (szerk.): *Társadalomföldrajz és területfejlesztés az ezredfordulón*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, pp. 91-98.
- CESCI – HATÁRON ÁTNYÚLÓ KEZDEMÉNYEZÉSEK KÖZÉP-EURÓPAI SEGÍTŐ SZOLGÁLATA (2010) *A határ menti fejlesztések új keretei – Hozzászólás az Új Széchenyi Terv Vitairatához*. http://cesci-net.eu/tiny_mce/uploaded/uj-szechenyi-terv-hsz_web.pdf 72 p.
- COURLET, J. 1988: *La frontiere:couture oucoupure?* – *Economite et humanisme* 301.(5), pp. 5-12.
- CROUCH, G. I. – RICHIE, J. R. B. 1999: *Tourism, competitiveness and social prosperity*. – *Journal of Business Research* 44.(1.), pp. 137-152.
- CZIMERE K. 2003: *Az eurorégiók szerepe a határon átnyúló kapcsolatok erősítésében*. – In: SÜLI-ZAKAR I. (szerk.): *Politikai földrajza*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, pp. 385-426.

- CSAPÓ J. 2014: *An Analysis of Tourism Oriented Cross Border Co-operations (2007-2013) between Hungary and Croatia*. In: Czech Hospitality and Tourism Papers 10:(23) pp. 48-63.
- CSAPÓ J, CELAN T J, TRÓCSÁNYI A. 2015: *A határmenti együttműködés hatásai a területi fejlődésre a magyar-horvát szakasz példáján az EU tervezési mechanizmusának tükrében (2007-2013)*. In: Területfejlesztés és Innováció 9:(2) pp. 22-31.
- CSAPÓ T. 1996: *Határ menti együttműködések Vas megyében*. – In: PÁL Á. – SZÓNOKY NÉ ANCSIN G. (szerk.): *Határon innen-határon túl*. József Attila Tudományegyetem Természettudományi Kar, Szeged, pp. 367-377.
- CSIZMADIA Z. 2008: *Társadalmi kapcsolatok a szlovák-magyar határtérségben*. – Tér és Társadalom 22. (3.), pp. 27-51.
- DANCS L. 2001: *Az északkelet-alföldi határszél kialakulása és néhány geográfiai jellemzője*. – In: BARANYI B. (szerk.): *A határmentiség kérdőjelei az Északkelet-Alföldön*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, pp. 13-25.
- DARABOS F. 2010: *Versenyképesség a Magyar-Szlovák határmenti térség fesztiválturizmusában*. In: MAJOROS P. (szerk.): *Merre tovább? Gazdaság és társadalom, realitás és esély*. Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest, pp. 10-11.
- DÖVÉNYI Z. – HAJDÚ Z. 2002: *A magyarországi Duna-völgy területfejlesztési kérdései. I-II*. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 558 p.
- EHLERS, N. – BUURSINK, J. 2001: *Cross-border regional enlargement in Öresund*. – GeoJournal 64.(3.), pp. 249-258.
- ÉGER GY. 1993: *Multietnikus határtérségek Közép-Európában*. – Régió 4. (3.), pp. 34-55.
- ÉGER GY. 1994: *A határ két oldalán - Az életkörülmények és életmód azonosságáról és különbségéről az osztrák-magyar határtérségben*. – Agrártörténeti Szemle 36.(1-4.), pp. 160-166.
- ÉGER GY. 1996: *Gyepű vagy periféria? Néhány közép-európai határ menti térség hosszú távú demográfiai iránya*. – Iskolakultúra 6 (9), pp. 34-37.
- ÉGER GY. 2000: *Regionalizmus, határok és kisebbségek Kelet-Közép-Európában*. – Osiris, Budapest, pp.44-56.
- ÉGER GY. 1996B: *Kettős tükörben. Etnikai preferenciák néhány közép-európai határtérségben*. – Pro Minoritate 5.(3.), pp.95-106.

- ÉGER GY. 1997: *A határ, ami elválaszt és összeköt. Életmód, életkörülmények, etnikai preferenciák az országhatár mentén élő magyar népesség körében.* – Limes 28 (2.), pp. 87-116.
- ÉGER GY. 1998: *Az eurorégió mint ez európai integráció sajátos térbeli vetülete.* – Külpolitika 4.(4.), pp. 76-87.
- EHLERS, N. – BUURSINK, J. 2000: *Binational Cities: people, Institutions, and Structures.* – In: VELDE, M. VAN DER – HOUTUM, H. VAN (szerk.): *Borders, Regions and People. European Research in Regional Science 10.* Pion Limited, London, pp. 182-202.
- ENYEDI, GY. 1998: *Sikeres régiók.* – In: KERESZTES A. (szerk.): *Tények könyve: régiók.* Delacroix, Budapest, pp. 409-411.
- ERDŐSI F. 1988: *A határ menti térségek kutatásairól.* – In: ERDŐSI F. – TÓTH J. (szerk.): *A sajátos helyzetű térségek terület- és településfejlesztési problémái.* MTA RKK, Pécs, pp. 18-30.
- FARKAS I. et al 2014: *Baross Gábor Terv Dél-Szlovákia/Felvidék regionális gazdasági fejlesztési terve.* Szlovákiai Magyar Közgazdász Társaság, Győr 155 p.
- FRITSCH M. – NÉMETH S. 2003: *Egy „binacionális” városközpont kialakításának kezdeményezéséről a finn – svéd határ mentén.* – Falu Város Régió, 10. (2.), pp. 28-34.
- GUICHONNET, P. – RAFFESTIN, C. 1974. *Géographie des frontiè`res.* – Une géographie des frontières Paris, P. U. F. (Le Géographe), 1974, Paris, 223 p.,
- GULYÁS L. 2004: *A szlovák ipar fejlődése, 1918-1993.* – In: HORVÁTH GY. (szerk.): *Dél-Szlovákia. - A Kárpát-medence régiói, 2.* Dialóg-Campus Kiadó-MTA Regionális Kutatások Központja, Budapest-Pécs, pp. 326-335.
- GULYÁS L. 2005: *Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig.* – Hazai Térségfejlesztő Rt, Budapest, pp. 166-178.
- GULYÁS L. (szerk.) 2008a: *Ne a munkanélküliséget, a munkát támogasd! Tanulmányok a HRM és a munkaerőpiac témaköréből, 1998–2008.* – EETOSZVIKEK, Budapest 112 p.
- GULYÁS L. 2008b: *Az EU-csatlakozás hatása a magyar és a szlovák munkaerőpiacra.* – In: STEINERNÉ MOLNÁR J. – TÓTH S. A. (szerk.): *Kutatások az Eötvös József Főiskolán 2007, Eötvös József Főiskola, Baja, pp. 45-51.*

- GULYÁS L. 2009: *Regionalizáció, területi reformok és közigazgatási térfelosztás Közép-Európában: 1. rész: Cseh-szlovák és szlovák tanulságok.* – Közép-Európai Közlemények 2.(1.), pp. 86-89.
- GYURICZA L. 1996: *Szlovénia függetlenné válásának hatása Lentire és környékére.* – In: PÁL Á. – SZÓNOKYKÉ ANCSIN G. (szerk.): *Határon innen-határon túl.* Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Kar Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged, pp. 288-298.
- HAGGET, P. 1979: *Geography: A Modern Synthesis.* – Harper International Editor, New York, 627 p.
- HAJDÚ Z. 1996: *A magyar-horvát határ menti együttműködés dilemmái.* – In: PÁL Á. – SZÓNOKYKÉ ANCSIN G. (szerk.): *Határon innen-határon túl.* Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Kar Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged, pp. 306-312.
- HAKSZER R. 2006: *A PHARE CBC és az INTERREG III. - A programok regionális aspektusai Szlovákiában.* –In: RÁCZ SZILÁRD: *Regionális átalakulás a Kárpát-medencében.* MRTT, Pécs, pp. 324-341.
- HANSEN, N. 1977: *Border Regions: a Critique of Spatial Theory and a European Case Study.* – *Annals of Regional Science.* 15.(11), pp. 255-270.
- HARDI T. 2002: *A Duna menti területek regionális különbségei, együttműködési lehetőségei.* – In: GLATZ F. (szerk.) *A magyarországi Duna-völgy területfejlesztési kérdései. I. kötet.* - Magyarország az ezredfordulón sorozat. MTA, Budapest, pp.99-118.
- HARDI T. 1999: *A határ és az ember. - Az osztrák-magyar határ mentén élők képe a határról és a „másik oldalról”.* – In: NÁRAI M.. – RECHNITZER J. (szerk.): *Elválaszt és összeköt – a határ.* MTA RKK, Győr-Pécs, pp.159-189.
- HARDI T. 2000: *Államhatárok és regionális együttműködések.* In: Horváth Gy.-
- HARDI, T. 2005: *Borders and regional co-operations.* – In: GYÖRGYI, B. – FEKETE, G. É. – SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI, I. –TIMÁR, T. (szerk.): *Hungarian Spaces and Places: Patterns of Transition.* MTA RKK, Pécs, pp.502-526.
- HARDI T. 2004: *A határ menti együttműködések lehetőségei Magyarország EU tagsága előtt és után.* – In: KISS, É. (ed.): *A határmenti együttműködés lehetőségei és korlátai Magyarország és Ukrajna között.* Ukrán Tudományos Akadémia Világgazdasági és Nemzetközi Kapcsolatok Kutatóintézet – MTA

Debreceni Akadémiai Bizottság – Nyíregyházi Főiskola Európai Tanulmányok Központja, Nyíregyháza–Ungvár, pp. 58-73.

HARDI T. – LAMPL ZS. 2008: *Határon átnyúló ingázás a szlovák–magyar határtérségben.* – Tér és Társadalom. 22.(3.), pp. 109-126.

HARDI T. – NÁRAI M. 2001: *A határ és a határmentiség. - A mentális kép vizsgálata négy osztrák-határ-menti településen.* – Comitatus 11.(1-2.), pp. 42-52.

HARDI T. 2007: *Integrációs folyamatok a szlovák–magyar határtérségben.* – Pro Minoritate. 11. (3.), pp. 72–97.

HARDI T. 2001: *A határ és a határmenti együttműködések a kialakuló határrégiókban.* – Doktori Értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Pécs.

HARDI T. 2009: *A szlovák-magyar határtérség társadalmi-gazdasági vizsgálata.* – In: TÓTH K. (szerk.): *Határaink mentén.* Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, pp. 11-17.

HARDI T. – HAJDÚ Z.– MEZEI I. 2009A: *Határok és városok a Kárpát-medencében.* – MTA Regionális Kutatások Központja, Győr-Pécs, 374 p.

HARDI T. – HAJDÚ Z. – MEZEI, I. 2009: *A határ menti városaink helyzete a 21. század elején.* – MTA Regionális Kutatások Központja, Győr-Pécs, pp. 345-360.

HARDI T. 2008: *A határtérség térszerkezeti jellemzői.* – Tér és Társadalom 22.(3.), pp. 3-25.

HARDI T. 2009A: *Az államhatár, mint térbeli jelenség.* – MTA Regionális Kutatások Központja, Győr-Pécs, pp.11-38.

HARDI T. 2009B: *Városhálózat, vonzáskörzet és a határ.* – MTA Regionális Kutatások Központja, Győr, pp.39 -52.

HARDI, T. – NÁRAI, M. 2001: *A határ menti területek jellegzetességeinek átalakulása a 20. század végi Nyugat-Magyarországon.* – Tér és Társadalom 15.(2.), pp. 107-130.

HARDI, T. 2003: *Az államhatár.* – Rendvédelmi Füzetek 13.(7.), pp. 27-28.

HARDI T. 2004: *Az államhatárokon átnyúló régiók formálódása.* – Magyar Tudomány, 49. (9.), pp. 991-1001.

HARDI T. 2000: *Államhatárok és regionális együttműködések.* – In: HORVÁTH GY, – RECHNITZER J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.* MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, pp. 595-615.

- HARKÁNYINÉ SZ. ZS. – HORKAY N. – MOLNÁR A. 2010: *Mária Út - a Közép-Európán átívelő spirituális turista- és zarándokút* (kézirat).
- HARTL M. 2005: *Határ menti kapcsolatok a Vág- Duna-Ipoly Eurorégió területén.* – Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, p. 94.
- HARTL M. 2006: *A határ mentiség és a munkaerő szerepe a Mária Valéria-híd két oldalán.* – In: MAGYAR GY. (szerk.): Ifjúság - munka – kultúra. Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola, Esztergom, pp. 252-261.
- HARTL M. 2008. *Bor és kultúra.* – In: JUHÁSZ E. (szerk.): Acta Andragogiae et Culturae. - Sorozat 21. szám. Andragógia és közművelődés, Debrecen. pp. 439-450.
- HARTL M. 2009 A: *A magyar-szlovák határ menti kapcsolatok az Ister- Granum Eurorégió területén. - A Mária Valéria Borút lehetősége.* – Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok. 4.(3-4.), pp. 265-270.
- HARTL M. 2009 B: *Esztergom, mint az Ister- Granum Eurorégió potenciális kapuja.* – In: AUBERT A. – BERKI M. (szerk.): Örökség és turizmus. PTE TTK, Pécs, pp. 203-208.
- HARTL, M. 2010 A: *Slovakian-Hungarian Touristic Cooperation in the Ister-Granum Euroregion.* - In: HORGA, I – SÜLI-ZAKAR I (szerk.): Cross-border partnership with special regard to the Hungarian-Romanian-Ukrainian tripartite border. IERS, Oradea-Debrecen, pp. 212-218.
- HARTL, M. 2010 B. *Strategies affecting tourism in the Ister-Granum – Euroregion.* – In: DOMBAY Ş. – MAGYARI-SÁSKA ZS. (szerk.): The role of Tourism in Territorial Development. Babeş-Bolyai University, Clujenana, pp. 149-158.
- HARTL M.: 2011: *Az Ister- Granum Eurorégió fejlesztési stratégiái.* – Közép Európai Közlemények 4.(1.), pp.183-190.
- HÁRS Á. (vezető kutató) 2010: *Nemzetközi és határ menti együttműködések támogatása. Tanulmányok a határ menti régiók gazdasági és munkaerőpiaci helyzetéről és lehetőségeiről, a foglalkoztatást segítő támogatásokról. Összegző tanulmány.* TÁMOP-1.3.1-07/1.-2008-0002 „Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat fejlesztése az integrált munkaügyi és szociális rendszer részeként” c. kiemelt projekt, 3.6 alprojekt. Budapest, 128 p.

- HÁRS Á. – SIK E. – SIMONOVITS B. 2006: *Munkaerőpiac és migráció: fenyegetés vagy lehetőség?* – In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.): Társadalmi Riport. TÁRKI, Budapest, pp. 272-289.
- HASSAN, S. 2000: *Determinants of market competitiveness in an environmentally sustainable tourism industry.* – Journal of Travel Research 38.(3.), pp.239-45.
- HOÓZ I. 1992: *A határ menti települések elnéptelenedése.* – Statisztikai Szemle 70. (12.), pp. 1005-1017.
- HORVÁTH GY.(szerk.) 2004 : *Dél-Szlovákia.* – MTA Regionális Kutatások Központja - Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 523 p.
- HORVÁTH GY. 2002: *Régiók Magyarországa.* – In: ENYEDI GY – HORVÁTH GY (szerk.): Táj, település, régió. MTA Társadalomkutató Központ – Kossuth Kiadó, Budapest, pp. 393-459.
- HORVÁTH GY. – RECHNITZER J. (szerk.) 2000: Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 615 p.
- HORVÁTH Z. 2007: *Kézikönyv az Európai Unióról.* – HVG-ORAC. Budapest, 46 p.
- HUNYADY GY. 1997: *A nemzeti identitás és a sztereotípiák görbe tükre.* – Új Pedagógiai Szemle 47.(10.), pp. 45-59.
- HOUTUM, H. VAN 1998: *The development of cross-border economic relations. - Dissertation Series, 40.* – Centre for Economic Research - Tilburg University, Tilburg, 25 p.
- HOUTUM, H. VAN 2000: *An Overview of European Geographical Research on Borders and Border Regions.* – In: Journal of Borderlands Studies. 15.(1.), pp. 56-83.
- HUSZTI ZS. 2008: *Két régió, két kistérség új összekapcsolódása.* – Tér és Társadalom, 22.(4.), pp. 149-157.
- ILLÉS I. 2008: *Regionális Gazdaságtan – Területfejlesztés.* – Typotex, Budapest, 190 p.
- ILYÉS Z. 2004: *A határforgalom változó tartalmai a geográfiától az empirikus kultúra kutatásig.* – In: Kovács N- Osvát A- Szarka L (szerk.): Tér és terep, Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 9-15.
- IŠTOK, R. 1995: *The Importance of Borders and of Researching The min Political Geography.* – In: BARAN V. (szerk.): Boundaries and their Influence upon

- the Territorial Structure of the State and Regions. FPV UMB Banská Bystrica, Katedra geografie Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, pp. 14-15.
- IVÁN Z. (programigazgató) ET AL 2006: *Az Ister-Granum vállalozási-logisztikai övezet – Operatív megvalósíthatósági tanulmány. 1. kötet: Struktúraterv. Záródokumentáció.* Esztergom város önkormányzata – Ister-Granum Eurorégió. 32 p.
http://www.istergranum.hu/tanulmanyok/log_ov/log_ov_1_kot_strukturakon_yv.pdf
- JASCHITZ M. 2010: *Elzárt múlt – határtalan jövő?* – Esztergom vonzáskörzete a huszadik században és az ezredfordulón. – Tér és Társadalom 24 (3.), pp. 93-135
- KEATING, M. – LOUGHLIN, J. 1997: *The political economy of regionalism.* – Frank Cass, London, 126.p.
- KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYE TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA, 2012: Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat, 292 p.
- KOVÁCS A. – SZABÓ I. 2008: *Nemzetközi tőkebefektetések munkaerő-piaci hatásai Komárom és Komárno térségében.* – Földrajzi Értesítő, 57.(1-2.), pp. 229-241.
- KOVÁCS A. 2010: *Kereskedelem határok nélkül – A határ menti kiskereskedelem sajátosságai a szlovák–magyar határtérség nyugati felében.* – PhD-értekezés. Széchenyi István Egyetem, Győr, pp. 41-47.
- KOVÁS T. 1997: *A határmenti fekvés szerepe a falusi települések életében.* – Tér és Társadalom 5 (1.), pp. 41-53.
- KOVÁCS Z. 1990: *A határ menti területek központhálózatának átalakulása az első világháború utántól napjainkig.* – Földrajzi Közlemények 114.(1-2.), pp. 3-16.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL 2008: *Komárom-Esztergom megye statisztikai évkönyve.* – Veszprém, 302 p.
- KRUPPA É. 2003: *Határ menti együttműködés az Európai Unióban és Közép-Európában.* – PhD-értekezés, BKÁE Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola, Budapest, pp. 127-130.
- KUJALA, J. 2000: *Co-operation as a tool for border area development – Two cases from the European North.* Licantiate Thesis, University of Joensuu.
- KULCSÁR L. (projektvezető) 2005: *Fejlesztési Program – Ister-Granum Eurorégió. I. kötet.* 138 p.

http://www.istergranum.hu/tanulmanyok/fejlesztési_terv/fejlesztésiprogram_1.pdf

- LELKES G. 2008: *Régió és gazdaság*. – Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 258 p.
- LELKES G. 2011: *A turizmus szerepe és perspektívái a dél-szlovákiai területfejlesztésben*. – Fórum Kisebbségkutató Intézet, Dunaszerdahely. pp. 41-52.
- LENGYEL I. 1996: *A regionális versenyképességről*. – Közgazdasági Szemle 47.(12), pp. 962-987.
- LENGYEL M. 2004: *Turizmus általános elmélete*. – Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája - Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Intézet, Budapest, 528 p.
- LENGYEL M. 1992: *A turizmus általános elmélete*, VIVA Reklámügynökség, Budapest, 212 p.
- LOVÁSZ GY. 1982: *A természeti környezet szerepe a városépítésben*. – TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS, Pécs, 3-4. füzet, pp. 17-26.,
- LOVÁSZ GY. 1985: *A lefolyás tendenciái a Duna nagymarosi szelvényében 1883–1980 között*. – Földrajzi Értesítő 34.(1–2.), pp. 47–57.
- MACKINDER, H. J. 1996: *Democratic ideals and reality: A study in the politics of reconstruction*. – National Defense University Press, Washington DC., 213 p.
- MAROIT, P. 1988: *Contribution to the Characteristic of the Industrial Branches Structure of the Slovak Socialist Republic*. – Geographický časopis, číslo 40 (1-2.), pp. 93-111.
- MARTINEZ, O. J. 1994: *The dynamics of border interaction. New approaches to border analysis*. – Global Boundaries, World Boundaries Volume 1. London and New York, pp. 1-15.
- MEZEI I. 2000: *A népesség képzettségi és demográfiai jellemzőinek egyes területi sajátosságai*. – In: PÁL Á. – SZÓNOKYKÉ ANCSIN G. (szerk.): *Határok és régiók: Nemzetközi Földrajzi Tudományos Konferencia. Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszéke, Szeged*, pp. 351-358
- MEZEI I. 2008: *A magyar-szlovák határ menti kapcsolatok esélyei*. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 160 p.

- MICHALKÓ G. 2004: *A turizmuselmélet alapjai*. – Turizmus Akadémia 1. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, pp. 47-53., 67-81.
- MOHOS M. 1996: *Népességföldrajzi vizsgálatok a magyar-szlovén határmentén*. In PÁL Á. – SZÓNOKYKÉ ANCSIN G. (szerk.): *Határon innen-határon túl*. József Attila Tudományegyetem Gazdasági Földrajzi Tanszék- Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Földrajz Tanszék, Szeged, pp. 313-318.
- MOHOS, M. – TÉSITS, R. 2002: *Két határmenti kistérség eltérő fejlesztési lehetőségei* – In: SZÓNOKYKÉ ANCSIN G. (szerk.): *Határok és az Európai Unió*. Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Kar Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged, pp. 215-223.
- MOLNÁR A. J. 2014: *Útvonal kijelölés, útjelző táblarendszer* – In: FILEPNÉ KOVÁCS K. (szerk.): *A MÁRIA ÚT hálózat és kialakítása*. Budapesti Corvinus Egyetem, Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék, Budapest, pp. 75-89.
- MOLNÁR J. 2000: *Társadalomföldrajzi vizsgálatok Magyarország és Szlovákia Sajó és Hernád közötti határtérségében*. – PhD értekezés, PTE Pécs, 188 p.
- MOLNÁR L. A. 2007: *Az utak és autópályák hasznáról és áráról* Valóság, 50. évf. 2007. 3.sz. p. 80-98.
- NAGY G. 2007: *A területi tervezés dilemmái a szerb-magyar-román határrégióban*. – In: TIMÁR J.: *Határkonstrukciók a magyar-szerb vizsgálatok tükrében*. MTA RKK ATI. Békéscsaba, pp.8-21.
- NEMES NAGY J. 1998: *A tér a társadalomkutatásban*. – Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület. Budapest, pp. 81-81.
- NIJKAMP, P. 1993: *Private and public development strategies for sustainable tourism development of island economies*. – Serie Research Memoranda 68., University Amsterdam, Amsterdam, pp.1-19.
- NOVOTNY, G. 2003: *Határon átnyúló regionális hálózatok Európában*. – PhD-értekezés, PTE, Pécs, 200 p.
- NOVOTNY, G. 1999: *A határokon átnyúló együttműködések munkaügyi problémái* – In: SZÓNOKYKÉ ANCSIN G. (szerk.): *Határok és régiók*. Szegedi Tudományegyetem, TTK Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszék Szeged, pp. 143-154.
- Novotny G. 2007: *Határokon átnyúló regionális hálózatok Európában*. – In: Buday-Sántha A. Erdősi F.- Horváth Gy. (szerk.): *Regionális Politika és Gazdaságtan* Doktori Iskola Évkönyv. PTE. Pécs, pp. 387-399.

- PAASI, A. 1999: *The Finnish-Russian Border in a World of Deterritorialisation*. – In: Hedegard, L. – Lindström, B. (szerk.): *The NEBI Yearbook 1999. - North European and Baltic Sea Integration*. Springer – Verlag, Berlin, pp. 215-228.
- PÁL, Á. – SZÓNOKYNE ANCSIN, G. 1994: *Határon innen határon túl. Határ menti települések összehasonlító gazdasági elemzése a Dél-alföldön*. – Alföldi Társadalom. Békéscsaba. pp. 241-245.
- PERKMANN, M. 2003: *Cross-Border Regions in Europe. Significance and Drivers of Regional Cross-Border Cooperation*. – *European Urban and Regional Studies* 10.(2.), 153-171.
- PERKMANN, M. 1998: *The anatomy of cross-border co-operation. Institutional innovations in regional governance*. – Second European Urban and Regional Studies Conference - „Culture, Place and Space in Contemporary Europe”. Durham.
- PISKÓTI I. – DANKÓ L. – SCHUPLE, H. 2002: *Régió –és településmarketing*. – Kerszöv Kiadó, Budapest, pp. 311-320.
- PRESCOTT, J. R. V. 1987: *Political Frontiers and Boundaries*. Unwind Hyman, London, – In: HARDI T. 2000: *Államhatárok és regionális együttműködések*. In: HORVÁTH Gy.– RECHNITZER J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, pp. 595-615.
- PROKKOLA, E. K. 2007: *Cross – border Regionalization and Tourism development at the Swedish – Finnish Border: „Destination Arctic Circle”* – *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 7., pp. 120-138.
- PUCZKÓ L. – RÁTZ T. 2005: *A turizmus hatásai*. – Aula Kiadó, Budapest, 496 p.
- PUCZKÓ L. – RÁTZ T. 2000: *Az attrakciótól az élményig. - A látogatómenedzsment módszerei*. – Geomédia, Budapest, 399 p.
- RAFFESTIN, C. 1993: *Autor de la fonction sociale de la frontière*. – *Espaces et Sociétés: Identités, Espaces, frontières* 70-71. (n° 70-71.), pp.157-174.
- RATTI, R. – REICHMAN, S. 1993: *Theory and practice of transborder cooperation*. – Helbing&Lichtenhahn, Basel, pp. 331- 376.
- RATZEL, F. 1897: *Politikai földrajz*. – In: CSIZMADIA S.- MOLNÁR G.-PATAKI G. Zs. (szerk.): *Geopolitikai szöveggyűjtemény. Stratégiai és Védelmi Kutató Hivatal*, Budapest, pp.162-235.

- RECHNITZER J. 1988: *Győr-Sopron megye határ menti kapcsolatai*. – In: ENYEDI GY. (szerk.): *A sajátos helyzetű térségek terület és településfejlesztési problémái*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, pp. 80-89.
- RECHNITZER, J. 1999: *Határ menti együttműködések Európában és Magyarországon. Az osztrák-magyar határ menti együttműködések a kilencvenes években*. – NÁRAI, M. – RECHNITZER, J. (szerk.): *Elvlaszt és összeköt a határ*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs-Győr, pp. 9-128.
- RECHNITZER, J.- SMAHÓ, M. 2007: *Unirégió. Egyetemek a határ menti együttműködésben*. – MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs-Győr, 312 p.
- REISINGER, A. 2008: *Oktatási kapcsolatok a szlovák-magyar határtérségben*. – *Tér és Társadalom*. 22 (3.), pp. 127-149.
- SAARINEN, J. 2004: „Destinations in change”: *The transformation process of tourist destinations*. – *Tourist Studies* 4., pp. 161-179.
- SARKADI E. – SZABÓ G. – URBÁN A. 2000: *Borturizmus szervezők kézikönyve*. – AMC-Baranya Megyei Falusi Turizmus Szövetség, Pécs, 86 p.
- SCOTT, J. 2000: *Euroregions, Governance and Transborder Cooperation within the EU*. – In: VELDE, M. VAN DER – HOUTUM, H. VAN (szerk.): *Borders, Regions and People*. Pion, London, pp. 104-115.
- SCOTT, J. 1997 : *A határ menti együttműködés nemzetközi rendszerei: Németország, Lengyelország és az EU (Transboundary Regionalism within International Regimes: Germany, Poland and the EU)*. – *Tér és Társadalom* 11 (3.), pp. 117-131.
- SIKOS T. T. – TINER T. 2002: *Fejlődési térfolyamatok Komárom-Esztergom megyében*. – Geomarket. Budapest, pp. 47-56.
- SIKOS T. T. – TINER T. 2007: *Egy város-két ország. Komárom- Komárno*. – Selye János Egyetem Kutatóintézete, Komárom, pp. 17-25.
- SIKOS T. T. – TINER T. 2008: *Határmentiség és fejlődési térpályák*. – MÜTF. Tatabánya, 68 p.
- Soós E. 2010: *Határon átnyúló együttműködések a nemzetpolitikai célok szolgálatában*. – MKI-tanulmányok No. 4., Magyar Külügyi Intézet, Budapest, pp.4-21.
- SUCHA, M. S. 1995: *Eurorégiók Németország és az Európai Unió keleti határain*. – Deutschland, pp. 28-31.

- SÜLI – ZAKAR I. 2003: *A határ menti területek (külső perifériák) fejlesztésének kérdései*, – In: SÜLI – ZAKAR I. (SZERK.): *A terület – és településfejlesztés alapjai*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, pp.231-268.
- SÜLI-ZAKAR I. 1991: *Határ menti falusi térségek társadalom földrajzi problémái ÉK-Magyarországon*. In: SZÓNOKYNE ANCSIN G. (szerk.): *Határon innen-határon túl*. József Attila Tudományegyetem Természettudományi Kar. Szeged, pp. 354-366.
- SÜLI-ZAKAR I. 1992: *Az államhatár társadalmi –gazdasági fejlődését akadályozó hatásának vizsgálata ÉK-Magyarország határ menti területein*. – Földrajzi Közlemények 40. (1-2.), pp. 45-56.
- SÜLI-ZAKAR I. 1996: *A határon átnyúló kapcsolatok erősítésének lehetőségei a Kárpátok Eurorégió területén*. – In: PÁL Á. – SZÓNOKYNE ANCSIN G. (szerk.): *Határon innen-határon túl*. József Attila Tudományegyetem Természettudományi Kar, Szeged, pp. 46-51.
- SÜLI-ZAKAR I. 1997: *Határon átnyúló kapcsolatok* – In: Buda M. – Kozma T. (szerk.): *Határ menti együttműködés a felsőoktatásban*. Acta Pedagogica Debrecenia XCVI., Debreceni Egyetem Kossuth Kiadója, Debrecen, pp. 13-65
- SÜLI-ZAKAR I. 1999: *The Carpathian Euroregion: An Instrument of Political Stability*. Council of Europe. The 7th European Conference on Border Regions. Timisoara. 18 p.
- SÜLI-ZAKAR I. 2001: *Euroregionalism in Central Eastern Europe: Case Study: Carpathian Euroregion*. – In: SÜLI-ZAKAR I. – CZIMERE K. (szerk.): *Carpathian Euroregion: Borders and the Regions-Cross –Border Co-operation*. Debreceni Egyetem Kossuth Kiadója, Debrecen, pp. 18-32.
- SÜLI-ZAKAR I. 2002: *Borders and Border regions in East Central Europe*. – In: SÜLI-ZAKAR I. (szerk.): *Borders and Cross-Border Co-operations in the Central European Transformation Countries*. Debreceni Egyetem Kossuth Kiadója, Debrecen, pp. 42-61.
- SZABÓ G. 1999: *A területfejlesztés és a turizmus tervezés kistérségi tapasztalatai a Dél-Dunántúlon, különös tekintettel a falusi turizmus fejlesztési feladataira*. – Alma Mater 2.(3.), pp. 65-85.

- SZABÓ G. 1995: *A Villányi-Siklói borút, mint idegenforgalmi termék és területfejlesztő együttműködés.* – In: KOVÁCS T. (szerk.): *A mezőgazdaságtól a vidékfejlesztésig.* III. Falukonferencia. MTA RKK, Pécs, pp. 358-359.
- SZABÓ G. 2001: *Borturizmus és borutak.* – In: CEY-BERT R. GY. (szerk.): *Balatoni borgasztronómia.* Paginarium Kiadó, Budapest, pp. 124-140
- SZABÓ G. 2002: *A borút, mint tematikus turisztikai termék Magyarországon.* – In: ERDŐSI M. (szerk.): *A borturizmus és a tájegységei hagyományos terméke gazdaságfejlesztő hatása.* Olasz Köztársaság Magyarországi Nagykövetsége-Hegyközségek Nemzeti Tanácsa, Budapest pp. 16-27.
- SZABÓ G. 2008: *Borutak a vidéki turizmus rendszerében.* – III. Nemzetközi EUROGITÉS Kongresszus 2007 Eger. Falusi Turizmus Tájékoztató 2008/1. sz., p. 89.
- SZABÓ I. 2006: *Selye János Egyetem: egy dinamikusan fejlődő felsőoktatási központ a Felvidéken.* – In: RÁ CZ SZ.: *Regionális átalakulás a Kárpát-medencében.* MRTT. Pécs, pp. 204-214.
- SZÉKELY A. 2007: *A határon átnyúló funkcionális városi területek kommunikációja Komárom példáján.* – In: SZÓNOKY NÉ ANCSIN G. – PÁL V. – KARANCSI Z. (szerk.): *A határok kutatója.* Magyarországkutató Tudományos Társaság, Szeged-Szabadka, pp. 241-248.
- SZLOVÁK TURISZTIKAI HIVATAL 2005: *A Szlovák Köztársaság új turisztikai fejlesztési stratégiája 2006-2013.* – 23 p.
- SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I. 1996: *Határon átnyúló térkapcsolatok a Nyugat-Dunántúlon.* – In: PÁL Á. (szerk.): *In: Pál Á. – Szónokyné Ancsin G. (szerk.): Határon innen-határon túl.* József Attila Tudományegyetem Természettudományi Kar, Szeged, pp.354-366.
- TAYLOR, P. J. 1993: *Political geography- world-economy, nation-state and locality.* – Longman, New York, 360. p
- TEAMPANNON KFT. 2012: *Komárom-Esztergom megye területfejlesztési koncepció.* – Komárom, pp 36-48.
- TÉSITS R. 2006: *A területi és társadalmi kohézió megalapozásának lehetőségei.* – In: TÉSITS R. – TÓTH J. – ROMVÁRI M. (szerk.): *Innovációk a térben: A terület- és településfejlesztés aktuális kérdései.* PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola, Pécs, pp. 7-8.

- TIMOTHY, D. 2001: *Tourism and Political Boundaries*. – Routledge, London, 219.p
- TINER T. 1994: *Az országhatár "átjárhatóságának" néhány közlekedés-földrajzi feltétele Észak- Magyarországon*. – In: SIMON I. – BOROS L. (SZERK.): *Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv* Stúdium Kiadó, Miskolc-Nyíregyháza, pp. 91-104
- TÓTH J. – CSATÁRI, B. 1983: *Az Alföld határ menti területeinek vizsgálata..* – Területi Kutatások 6., pp. 78-92.
- SZÓNOKYNE ANCSIN G. (szerk.): *Határon innen-határon túl.*–József Attila Tudományegyetem Természettudományi Kar, Szeged, pp. 27-47.
- TÓTH J. 1996: *A regionális fejlődés kezdetei és mai problémái a Kárpát-medencében*. – In: PÁL Á. – SZÓNOKYNE ANCSIN G. (szerk.): *Határon innen-határon túl*. József Attila Tudományegyetem Természettudományi Kar, Szeged, pp. 27-47.
- TÓTH, J. – CSATÁRI, B. 1988: *Az urbanizálódás területi különbségei*. – Statisztikai Szemle, 66.(3.), pp. 158-244.
- TÓTH P. 2008: *A települési és területi önkormányzatok kapcsolatai a magyar-szlovák határ mentén*. – Tér és Társadalom 22. (3.), pp. 51 – 80.
- VERES L. 2004: *Belső perifériák jelene és jövője a társadalmi-gazdasági térszerkezetben Magyarországon*. – In: KADOCSA L. (szerk.): *A Magyar Tudomány Hete 2004*. Dunaújvárosi Főiskola, Dunaújváros, pp. 128-135.
- VERES L. 2005: *Belső perifériák jelene és jövője*. – Ma és holnap: Környezetvédelmi és területfejlesztési Folyóirat 4. (3.), pp. 35 – 37.
- VERES L. 2008: *DONAUREGIONEN Az interregionális együttműködés térségfejlesztési koncepciója a Duna menti térségben* – In: KADOCSA L. (szerk.): *A Magyar Tudomány Hete 2008*. Dunaújvárosi Főiskola, Dunaújváros, pp. 168-172.
- VERES L. 2011: *DATOURWAY – az első turizmusstratégia a Duna mentén*. – Ma és holnap: Környezetvédelmi és területfejlesztési Folyóirat 11. (4.), pp. 44 – 45.
- VERES L. 2007: *Stratégiai szemlélet megjelenése a területi tervezésben* – In: AUBERT A. (szerk.): *A térségi turizmuskutató és tervezés módszerei, eredményei* PTE TTK, Pécs, pp. 157-161.
- VERES L. 2007: *Területi tervek összhangja* – In: AUBERT A. (szerk.): *A térségi turizmuskutató és tervezés módszerei, eredményei* PTE TTK, Pécs, pp. 162-163.

- VERES L. 1998: *Kistérségek- régiók komplex fejlesztésének helyi intézményrendszere* –
In: HAHN Cs. (szerk.): *A területfejlesztés feladatai az ezredfordulón és az
információs társadalom*. Hazai Térségfejlesztő Kft., Budapest, pp. 111-114.
- VERES L. 2006: *Stratégiaalkotás és programkészítés a területfejlesztésben.* – Hazai
Térségfejlesztő Kft., Budapest, 217 p.
- VERES L. 2000: *Stratégiaalkotás a területfejlesztésben.* – Hazai Térségfejlesztő Kft.,
Budapest, 72 p.
1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről
- 1082/2006/EK-rendelet az Európai területi együttműködési csoportosulásról
(angolul: European Grouping of Territorial Cooperation, röviden: EGTC).
[http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/gect/ce_1082\(2006\)_en.pdf](http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/gect/ce_1082(2006)_en.pdf)
http://cesci-net.eu/tiny_mce/uploaded/INFO-NET_halozat_letrehozاس.pdf
<http://egtc.kormany.hu/magyarorszagon-nyilvantartasba-vett-ett-k>
<http://portal.statistics.sk>
http://www.mltsz.hu/patkos_minosites
<http://www.istergranum.hu/index.html>
<http://www.eurovelo.com/en/eurovelos/eurovelo-6>
http://www.husk-cbc.eu/hu/a_regiorol

11. ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

Ábrák jegyzéke

1. ábra: A határok területi hatásai	14
3. ábra: A határjellemzők ellentétpárjai	17
3. ábra: A határfunkciók és hatásaik	18
4. ábra: A határmenti területek vizsgálata, alapvető határ problémák típusai	19
5. ábra: A határok típusai	20
6. ábra: Interakciók a határmenti térségekben	21
7. ábra: A határ hatása a határon átnyúló tényezőáramlásokra 1.	23
8. ábra: A határ hatása a határon átnyúló tényezőáramlásokra 2.	23
9. ábra: Tóth József térkapcsolati formáinak modellje	27
10. ábra: EGTC-k a magyar határ mentén	41
11. ábra: A turizmus és a határok kapcsolata	43
12. ábra: A Helsinkifolyosók	57
13. ábra: EuroVelo 6 Duna menti nemzetközi kerékpárút	61
14. ábra: Élve születés és halálozás (1000 lakosra) Komárom-Esztergom megye kistérségeiben 2011	65
15. ábra: Nyitra kerület és járásai a népességszám-változás tükrében 2012	66
16. ábra: Élve születések száma a Nyitrai kerületben és Komárom-Esztergom megyében (1000 lakosonként) 2001-2012	67
17. ábra: A munkanélküliség aránya 2011-ben Dél-Szlovákiában	70
18. ábra: Nyitra kerület járásai és Komárom-Esztergom megye kistérségei területén nyilvántartott álláskeresők 2011-ben	72
19. ábra: Regisztrált vállalkozások száma Komárom-Esztergom megyében és Nyitra kerületben	73
20. ábra: Mezőgazdasági vállalkozások Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület jáásaiban 2011-ben	76
21. ábra: Nyitra kerület magyar kisebbsége 2001 és 2011 évben	77
22. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye szálláskapacitása 2001-2011	86
23. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye kereskedelmi szálláshelyeinek vendégforgalma 2001-2011	87

24. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszakák száma 2001-2011	88
25. ábra: Nyitra kerület járásainak vendégéjszaka száma 2001-2011	89
26. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye szálláshelyeinek száma 2001-2011	89
27. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye szállodáinak száma 2001-2011	90
28. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye szállodáiban eltöltött vendégéjszakák száma 2001-2011	91
29. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye szállodáinak vendégéjszaka száma 2001-2011	91
30. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye panzióinak száma 2001-2011	92
31. ábra: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye panzióiban eltöltött vendégéjszakák száma 2001-2011	93
32. ábra. Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye panzióinak vendégszáma 2001-2011	94
33. ábra: Az Ister-Granum EGTC területi elhelyezkedése	99
34. ábra: Az Ister-Granum EGTC vonzerői vonzerőértékekkel	100
35. ábra: Az egészségturizmus helyszínei az Ister-Granum EGTC területén	101
36. ábra: A természetjárás, ökoturizmus az Ister-Granum EGTC területén	102
37. ábra: Vízi turizmus az Ister-Granum EGTC területén	104
38. ábra: A sport- és kerékpáros turizmus területi elhelyezkedése az Ister-Granum EGTC területén	105
39. ábra: A lovas turizmus területi elhelyezkedése az Ister-Granum EGTC területén	106
40. ábra: Vadász- és horgászturizmus az Ister-Granum EGTC területén	108
41. ábra: Az Ister-Granum EGTC vendégeinek száma a kereskedelmi szálláshelyeken 2011-ben	109
42. ábra: Az Ister-Granum EGTC vendégéjszakáinak száma a kereskedelmi szálláshelyeken 2011-ben	110
43. ábra: Az összes kereskedelmi szálláshely férőhelyeinek száma az Ister- Granum EGTC területén 2011-ben	110
44. ábra: Az Ister-Granum EGTC borturizmusban részt vevő települései	113

45. ábra: Az Ister-Granum EGTC borturizmusban részt vevő településeinek kínálatai	115
46. ábra: Mely szempontok voltak fontosak, amikor felkereste a Borfesztivált?	
– nemi megoszlás alapján	132
47. ábra: Mely szempontok voltak fontosak, amikor felkereste a Borfesztivált?	
– iskolai	133
48. ábra: Mely szempontok voltak fontosak, amikor felkereste a Borfesztivált?	
– korosztály	134
49. ábra: Mely információs eszközökön keresztül értesült a Borfesztiválról?	
– -nemi megoszlás alapján	134
50. ábra: Mely információs eszközökön keresztül értesült a Borfesztiválról?	
– iskolai végzettség	135
51. ábra: Mely információs eszközökből értesült a Borfesztiválról? – korosztály	135

Táblázatok jegyzéke

3. táblázat: A határforgalom különböző jelentései	16
2. táblázat: Térségi szintek a társadalomban	32
3. táblázat: Gazdasági régió	33
4. táblázat: A régiók nemzetközi kapcsolatainak okai	35
5. táblázat: Az interregionális és határon átnyúló kapcsolatok típusai	35
6. táblázat: A határmenti együttműködések kialakulása Magyarországon	39
7. táblázat: Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület összehasonlító adatai	54
8. táblázat: Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület közlekedési mutatói (2011)	62
9. táblázat: Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület lakónépessége (1990-2011)	64
10. táblázat: A népesség gazdasági aktivitásának változása Komárom-Esztergom megyében 2000-2012	68
11. táblázat: Mutatók a Nyitra kerület járásaiban nyilvántartott munkanélküliségről 2012-ben	69
12. táblázat: A szlovák vállalkozások helyzete 2014-ben	74

13. táblázat: A szlovákiai KKV szektor egyes mutatói 2012-ben	74
14. táblázat: A két megye turisztikai kínálatának értékelése	84
15. táblázat: Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye turisztikai SWOT elemzése	95
16. táblázat: Vadászati és horgászati lehetőségek az Ister- Granum EGTC területén	107
17. táblázat: A Neszmély borút és a Dunamenti borút jellemzése	116
18. táblázat: A borút infrastrukturális ellátottsága	117
19. táblázat: A borút települései	119
20. táblázat: Az Ister-Granum borút településeinek kínálati szempontú vizsgálata	124
21. táblázat: Az Ister-Granum Borút tematikus SWOT elemzése	127
22. táblázat: A megkérdezettek életkor szerinti megoszlása	131
23. táblázat: A megkérdezettek iskolai végzettség szerinti megoszlása	131
24. táblázat: Az ANB és a DSZB borvidékek jellemzése a demográfiai változók hatása szempontjából	138
25. táblázat: A bevont változók kommunalitását	139
26. táblázat: Faktorok kialakítása	139
27. táblázat: A korábban képzett, régióval való elégedettséget mérő főkomponens és a kialakított 3 faktor közötti korreláció kiszámítása	140

12. MELLÉKLETEK

1. számú melléklet: Eurorégiók és tagországok a magyar határon

Eurorégió	Tagországok	Alapítás éve
Duna Eurorégió	Magyarország, Szlovákia	2003
Duna-Dráva-Száva	Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Magyarország	1998
Duna-Körös-Maros-Tisza	Magyarország, Románia, Szerbia	1997
Hajdú-Bihar - Bihar Eurorégió	Magyarország, Románia	2002
Hármas Duna-vidék Eurorégió	Magyarország, Szlovákia	2001
Ipoly Eurorégió	Magyarország, Szlovákia	1999
Ister-Granum Eurorégió	Magyarország, Szlovákia	2003
Kárpátok Eurorégió	Lengyelország, Magyarország, Románia, Szlovákia, Ukrajna	1993
Kassa-Miskolc Eurorégió	Magyarország, Szlovákia	2001
Mura-Dráva Eurorégió	Horvátország, Magyarország	2001
Muránia Eurorégió	Ausztria, Horvátország, Magyarország, Szlovénia	2003
Nyugat-pannon Eurorégió	Ausztria, Magyarország	1998
Sajó-Rima Eurorégió	Magyarország, Szlovákia	2000
Vág-Duna-Ipoly Eurorégió	Magyarország, Szlovákia	1999
Zemplén Eurorégió	Magyarország, Szlovákia	2004

Forrás: <http://portal.cor.europa.eu/> alapján HARTL M.

2. számú melléklet: Magyar részvétellel működő eurorégiók, EGTC/ETT-k és együttműködések

Nagy regionális együttműködések	Regionális együttműködések	Lokális együttműködések	
BELSŐ HATÁR			
Duna-Menti Tartományok Munkaközössége (1990)	West/Nyugat Pannon Eurorégió (1999)	Ipoly Eurorégió (2002) 1999	
	Pannónia Eurorégió (1999)	Duna Eurorégió (2003)	
	Hármas Duna Eurorégió (1999)		
	Vág-Duna-Ipoly Eurorégió (1999)	Ister-Granum Eurorégió (2004) 2003	Ister-Granum EGTC (2008)
	Hajdú Bihar-Eurorégió (2002)	Sajó- Rima Eurorégió (2000)	Ung-Tisza-Túr-Sajó (Hernád-Bódva-Szinva) (2009)
		Neogradiensis Eurorégió (2000)	Karszt-Bódva EGTC (2009)
		Kassa- Miskolc Eurorégió (2000)	ABAÚJ - ABAÚJBAN EGTC (2010)
		Zemplén Eurorégió (2004)	Pons Danubii EGTC (2010)
		Bihar- Bihar Eurorégió (2002)	Bánát - Triplex EGTC (2011)
			Arrabona EGTC (2011)
			Rába-Duna-Vág (2011)
			Európa-kapu (ETT) (2012)
			BODROGKÖZI EGTC (2012)
			Novohrad-Nógrád - Nógrád ETT (2011)
KÜLSŐ HATÁR			
Alpok - Adria Munkaközösség (1978)	Interregio (2000)	Dráva- Mura Eurorégió (2002)	Pannon ETT (2012)
Kárpátok Eurorégió (1993)	Duna- Körös- Maros - Tisza Eurorégió (1997)		
	Mura - Dráva- Száva Euroregionális Együttműködés (1998)		

Forrás: Hartl M. 2012

3. számú melléklet: Esztergom vármegye és Ister-Granum EGTC térkép

Az ISTER-GRANUM EURORÉGIÓ, az egykori vármegyehatárral és a 2006-os tiszta, elméleti vonzáttal.

Sajátszékészítés alapján, alaptérkép: www.istergranum.hu adat: Borovszky S. 1908 KSH, T-STAR SLOVSTAT www.maps.google.com

--- tiszta, elméleti vonzáttal, az egységes régió határai 2006-ban
 - - - - - Az egykori Esztergom vármegye határa

Vezetékváz - Ábramjelölés - Legend

STURDÓV PÁRKÁNY
 Művelési, Víznyelő, Park, Terasz

Lábaltalaj
 Öntözés, Víznyelő, Park, Terasz

0 5 10 km
 1 : 250 000

Forrás: HARTL M. 2012

4. számú melléklet: Turisztikai vonzerők értékpontok

Vonzerő értékpont	A vonzerő kategória, hatókör	Kiegészítő feltétel
1	Helyi vonzerő I. , potenciális, attrakciót fejleszthető	Helybeliek tudnak róla és felkeresik, de turisztikai forgalma nincs, vagy jelentéktelen. Az érkező turista, ha tudomást szerez róla, megnézi (kiegészítő program), de nem ezért utazik a településre!
2	Helyi vonzerő II. , kistérségi kihatással, látogatottsággal	A környékeliek tudnak róla, vendégeiknek bemutatják, a környéken ismert és látogatott, turisztikai forgalma is van. Önálló keresletet nem gerjeszt!
3	Regionális vonzerő I.: az adott objektumot felkereső látogató többsége az adott régióból érkezik. Jelentős forgalmat gerjeszt	Régiójában ismert és elismert helynek számít, amit felkeresnek, ám a régió kívüli ismertsége minimális, külső kereslete elhanyagolható.
4	Regionális vonzerő II.: az adott objektumot felkereső látogató többsége ugyan az adott régióból érkezik, ám a vele szomszédos régiók településeiről is toboroz látogatókat (ez természetesen nem zárja ki, hogy az ország távolabbi részéről vagy külföldről érkezők is látogassák a vonzerőt, de az ő részarányuk alacsony a teljes látogatószámhoz viszonyítva).	Saját régiójában jól ismert, a régió lakói kötődnek hozzá, büszkének rá, a régióimázs részének tartják és rendszeresen látogatják. Külső ismertsége túlterjed a régió határain, onnan is nyer látogatókat
5	Országos vonzerő I.: az attrakció látogatói az egész ország területéről érkeznek, ám speciális vendégkör szegmensét jelentenek, jelentősebb számban nem generál látogatottságot az országhatáron kívülről.	A régióban teljesen elfogadott és kiemelkedő fontosságúnak vélt vonzerő, amely egy vendégkör szegmens számára az egész országból keresletet gerjeszt (pl. terepverseny pálya), míg más szegmenseket nem mozdit meg.
6	Országos vonzerő II.: az attrakció látogatói az egész ország területéről érkeznek, de jelentősebb számban nem generál látogatottságot az országhatáron kívülről.	Szinte minden vendégkör szegmensben utazást gerjeszt, ám nemzetközi vonzását korlátozza, hogy csak a magyar kultúrkör számára ismert és befogadható (nyelvi, történelmi sajátosságok).
7	Nemzetközi vonzerő I.: az adott objektumot felkereső látogatók jelentős része külföldről érkezik, ám alapvetően egy speciális vendégkör szegmens számára vonzó (ez természetesen nem zárja ki, hogy belföldiek is látogassák a vonzerőt, de az ő részarányuk alacsonyabb).	Jelentős külföldi vendégkörét speciális érdeklődésű szegmens építi fel (pl. vadász turizmus)
8	Nemzetközi vonzerő II.: az adott objektumot felkereső látogatók jelentős része külföldről érkezik, akik igen széles piaci szegmentációt reprezentálnak (ez természetesen nem zárja ki, hogy belföldiek is látogassák a vonzerőt, de az ő részarányuk alacsonyabb).	Jelentős külföldi vendégkört vonz, alapvetően a szomszédos országokból és a hagyományos küldő-országokból, kereslete tömeges, ám új piacokat jelen állapotában nem mozgósít, ám erre adottságokkal rendelkezik!
9	Globális vonzerő: értelmezése annyival lép túl a nemzetközínél, hogy	Országosan csak néhány ilyen létezik, igazi „nagyágyúk”, mint Budapest,

	a világ szinte bármely országának lakosai számára attraktív, így szinte távolságtól függetlenül indukálhat az adott desztinációba való utazást.	Forma 1, Hévíz(?) Világörökségek(?), Balaton(?).
--	---	--

Forrás: Aubert A – Szabó G. 2007

5. számú melléklet: Vonzerőleltár és értékpontok Az Ister- Granum EGTC területén

Település	Megnevezés	Értékelés
Annavölgy	Bányász emlékmű	1
Annavölgy	Millenniumi emlékmű	1
Bajna	Szent István templom	1
Bajna	Kastély	2
Bajót	Római katolikus templom	1
Bajót	Péli földszentkereszt (zarándokhely)	3
Bajót	Szalézi rendház	1
Bajót	Millenniumi gyűjtemény	2
Bajta	Római katolikus templom	1
Bajta	I. és II. VH áldozatainak emlékhelye	1
Bajta	Elhurcolt izraeliták emlékére készített emléktábla	1
Bart	Római katolikus templom	1
Bart	Székelykapu	1
Bart	Szent Vendel-szobor	1
Bart	Szent János-szobor	1
Bart	Szentháromság-szobor	1
Bart	Millenniumi emléktábla	1
Bart	Világháborús hősök emlékműve	1
Bart	Szűz Mária szobor	1
Bátorkeszi	Római katolikus templom	1
Bátorkeszi	Obelisz	1
Bátorkeszi	Malom	2
Bátorkeszi	I. és II. VH emlékmű	1
Bátorkeszi	Hídverő falu kopjafa	1
Bátorkeszi	1848-as emlékmű	1
Béla	Baldácsy-kastély	4
Béla	Szent Kereszt felmagasztalása templom	1
Bény	Szűz Mária templom	1
Bény	Rotunda	3
Bény	Avar sáncok	1
Bény	Szentkút kápolna	1
Bernecebaráti	Római katolikus templom	1
Bernecebaráti	Szent Rókus-kápolna	1
Bernecebaráti	Huszár-féle kastély	2
Bernecebaráti	Szokolyi-kastély	2
Bernecebaráti	Árpád-kori sáncvár	1
Bernecebaráti	Tájház	2
Búcs	Klasszicista református templom	1
Búcs	Zsemlye-kúria	1
Búcs	Honismereti Szoba	1
Búcs	Bulcsú vezér lovasszobra	1
Búcs	Millenniumi emlékmű	1
Búcs	Kpjafák - a kitelepítettek emlékére	1
Búcs	Hídverő napok	1
Búcs	Petőfi Sándor mellszobra	1
Búcs	II. VH emlékmű	1
Búcs	Katona Mihály emléktábla (református templom)	1
Csobánka	Hubertusz kápolna	1
Csobánka	Margitligeti kastély	3
Csata	Jellegzetes lakóházak	1

Csata	Útmenti kereszt	1
Dág	Római katolikus templom	1
Csolnok	Nepomuki Szent János templom	1
Csolnok	Szent Borbála templom	1
Csolnok	Német Nemzetiségi Múzeum	2
Csolnok	Szentháromság-szobor	1
Dorog	Késő római lakótelep	1
Dorog	Szent Borbála templom	1
Dorog	Római katolikus templom	1
Dorog	Bányász Emlékház	2
Dorog	József Attila Művelődési Ház és Könyvtár	3
Dorog	Dorogi Galéria	2
Dorog	Polgármesteri Hivatal Tanácskozóterme: Vasarely-gyűjtemény	2
Dorog	I. VH emlékmű	1
Csúz	Csúzi-kastély	2
Csúz	Árpád-házi Szent Erzsébet-templom	1
Csúz	Vízimalom	2
Csúz	Plébánia	1
Csúz	Szentháromság gyógyszerár	1
Csúz	Csúzi Kastélymúzeum	3
Csúz	Panoptikum (felvidék nagyjainak életnagyságú kerámiaszobrai)	2
Csúz	Bútorkiállítás	2
Csúz	I. VH emlékmű	1
Csúz	II. VH áldozatainak emlékét megőrkítő emléktábla	1
Csúz	Sőtér Kálmán emléktábla	1
Csúz	Artézi kút	1
Csúz	Millenniumi emlékoszlop	1
Dömös	Dömösi Galéria	1
Dömös	Nepomuki Szent János szobor	1
Dömös	Promenád (világháborús emlékmű)	1
Dunamocs	Szentháromság-templom	1
Dunamocs	Református templom	1
Dunabogdány	Nepomuki Szent János római katolikus templom	1
Dunabogdány	Szent-Rókus kápolna	1
Dunabogdány	Szent Sebestyén-kápolna	1
Dunabogdány	Szent Donát-kápolna	1
Dunabogdány	Református templom	1
Dunabogdány	Castrum romjai	2
Dunabogdány	Helytörténeti kiállítás	2
Dunabogdány	Polgármesteri Hivatal Tanácssterme (Hock Ferenc kiállítás)	1
Dunabogdány	Egyházi Múzeum	2
Dunabogdány	Rókus Gyógyszerár	1
Dunabogdány	Kitelepítési emlékmű	1
Dunabogdány	Millenniumi emlékmű	1
Dunabogdány	Bányászkereszt	1
Dunabogdány	1838-as árvíztábla	1
Dunabogdány	Kőből faragott kapuk, padok	1
Dunabogdány	Szamizdat sajtónak állított emléktábla	1
Dunabogdány	Mária-szobor	1
Dunabogdány	Nepomuki Szent János-szobor	1

Ebed	Szent István templom	1
Epöl	Római katolikus templom	1
Epöl	Kopjafa	1
Érsekkéty	Római katolikus templom	1
Érsekkéty	Református templom	1
Érsekkéty	Falumúzeum	2
Esztergom	Királyi vár	7
Esztergom	Bazilika	7
Esztergom	Barokk belváros	6
Esztergom	Vármúzeum	6
Esztergom	Főszékesegyházi Kincstár	7
Esztergom	Keresztény Múzeum	7
Esztergom	Duna Múzeum	6
Esztergom	Balassa Bálint Múzeum	5
Esztergom	Babits-emlékház	5
Esztergom	Mindszenty Emlékmúzeum	5
Esztergom	I. István és I. László szobra (Bazilika előtti lejtőn)	3
Esztergom	Vitéz János szobra	3
Esztergom	Magyarok Nagyasszonya szobor	4
Esztergom	Szent István megkoronázása szobor (Melocco Miklós)	4
Esztergom	Balassa Bálint szobor	2
Esztergom	Liszt Ferenc szobor	2
Esztergom	Pestises Madonna szobor	2
Esztergom	Kálvária	2
Esztergom	Szent István megkoronázásának domborműve (Szent Tamás-hegy)	2
Esztergom	Sobieski János emlékmű	2
Esztergom	Hídoltalmazó Boldogasszony szobor (hídő mellett)	2
Esztergom	Szentháromság szobor (polgármesteri hivatal előtt)	3
Farnád	Római katolikus templom	1
Farnád	Református templom	1
Farnád	Evangélikus templom	1
Farnád	Falumúzeum	2
Farnád	Világháborús hősök emlékműve	1
Farnád	Ikladai kereszt	1
Farnád	Farnadi kereszt	1
Farnád	Református temetői kopjafák	1
Fűr	Szent Imre római katolikus templom	1
Fűr	Kastély	1
Fűr	Tájház	2
Fűr	Szent Flórián kőszobor	1
Fűr	Szeplőtlen Szűz Mária kőszobor	1
Fűr	Nepomuki Szent János kőszobor	1
Fűr	Lourdes-i Szent János kőszobor	1
Fűr	Szűz Mária szobor	1
Garamkövesd	Római katolikus templom	1
Garamkövesd	Gyurcsó István mellszobra (falu főterén)	1
Garampáld	Római katolikus templom	1
Garampáld	Hősök szobra	1
Garamsalló	Református templom	1
Garamsalló	Eszterházy gróf borospincéje	1
Garamsalló	Pincesor	2
Garamsalló	Tájház	2

Helemba	Szent Imre római katolikus templom	1
Helemba	Szent Orbán-kápolna	1
Helemba	Pincesor	2
Helemba	XI-XVI. Századból való középkori település maradványai	1
Helemba	I. és II. VH elesett hősök emlékműve	1
Helemba	Millenniumi kopjafa	1
Ipolybél	Szent Márton római katolikus templom	1
Ipolybél	Csécsy-kastély	2
Ipolybél	Bossányi-kastély	2
Ipolybél	Szeszler szeszgyár	2
Ipolybél	I. és II. VH áldozatainak emlékhelye	1
Ipolybél	Öntöttvas kereszt	1
Ipolybél	Kőkereszt	1
Ipolypásztó	Református templom	1
Ipolypásztó	I. és II. VH emlékmű	1
Ipolypásztó	48-as kopjafa	1
Ipolypásztó	Kovács Sebestyén József 48-as szabadságharcos sírhelye	1
Ipolydamásd	Rózsafüzér királynéja római katolikus templom	1
Ipolydamásd	Várrom	2
Ipolydamásd	Kőkereszt	1
Ipolykiskeszi	Szent Mihály arkangyal templom	1
Ipolyzakállas	Római katolikus templom	1
Ipolyzakállas	Tájház	2
Ipolyzakállas	Feszület	1
Ipolyzakállas	I. és II. VH emlékmű	1
Ipolyzakállas	Kőkereszt	1
Ipolyzalka	Nagyboldogasszony templom	1
Ipolyzalka	Kálvária	1
Ipolyzalka	Falumúzeum	2
Ipolyzalka	Tájház	2
Ipolyzalka	I. és II. VH emlékmű	1
Ipolyzalka	Millenniumi kopjafa	1
Ipolyzalka	Boldogságos Szűz Mária szeplőtlen fogantatása szobor	1
Ipolyzalka	Boldogságos Szűznek a Szentháromság által való megkoronázása faragott szobor	1
Ipolyzalka	Szent János-szobor	1
Karva	Római katolikus templom	1
Karva	Láng-kastélypark	1
Karva	Szarvassy-kúria	2
Karva	Kuzmik-kastély	2
Karva	Hrossó-kúria, Nedecky-kúria	2
Karva	Nepomuki Szent János kőszobor	1
Karva	Képoszlop (Láng-kápolna)	1
Karva	II. VH áldozatainak emlékműve	1
Ipolytölgyes	Római katolikus templom	1
Ipolytölgyes	Lakóház	1
Ipolytölgyes	Szent Vendel-szobor	1
Ipolytölgyes	Nepomuki Szent János szobor	1
Kemence	Megyeháza épülete	1
Kemence	Római katolikus templom	1
Kemence	Múzeumvasút	3

Kemence	Tájház	2
Kemence	Hősök emlékműve	1
Kéménd	Úr mennybemenetelének temploma	1
Kéménd	Iszomfalva: pincesor	1
Kéménd	Néprajzi gyűjtemény	2
Kéménd	A két világháború emlékműve	1
Kéménd	Szent Vendel-szobor	1
Kéménd	Szűz Mária-szobor	1
Kesztölc	Klastrompusztai kolostorrom	2
Kesztölc	Római katolikus templom	1
Kesztölc	Falumúzeum	2
Kicsind	Római katolikus templom	1
Kicsind	Kicsind pecsétje	1
Kisgyarmat	Római katolikus templom	1
Kisgyarmat	Vízimalom	2
Kisgyarmat	Pincesor	1
Kisgyarmat	I. és II. VH áldozatainak emlékhelye	1
Kisgyarmat	XIX. Századi képoszlop	1
Kisgyarmat	Homokkőből készült út menti keresztek	1
Kismaros	Római katolikus templom	1
Kismaros	Pincesor	2
Kismaros	Falumúzeum	2
Kismaros	Nepomuki Szent János-szobor	1
Kismaros	Mátyás király fája	2
Kisoroszi	Katolikus templom	1
Kisoroszi	Református templom	1
Kisoroszi	Római őrtorony maradványai	1
Kisölvéd	Református templom	1
Kisölvéd	I. és II. VH emlékmű	1
Kisölvéd	Emléktábla: II. VH eltemetett német katonák emlékére	1
Kisújfalu	Református templom	1
Kisújfalu	Evangélikus harangláb	1
Kisújfalu	Községi tájház	2
Kisújfalu	Millenniumi emlék-oszlop	1
Kisújfalu	Kossuth -relief	1
Kisújfalu	I. és II. VH hősök emléktáblája	1
Kőhídigyarmat	Szent Mihály római katolikus templom	1
Kóspallag	Mária templom	1
Kóspallag	Rablótanya turistaház	4
Kóspallag	Nagy-hideg-hegyi turistaház	4
Kóspallag	I. és II. VH emlékmű	1
Köbölkút	Római katolikus templom	1
Köbölkút	Kúria	1
Köbölkút	I. és II. VH elesettek emlékműve	1
Köbölkút	1849-es tavaszi hadjárat emlékműve	1
Kural	Római katolikus templom	1
Kürt	Mindenszentek római katolikus templom	1
Kürt	Ciglédi kegyhely	2
Kürt	Út menti kereszt	1
Kürt	Mária-képoszlop	1
Kürt	I. VH áldozatainak emlékműve	1
Kürt	Millenniumi emlékmű	1

Leányvár	Római katolikus templom	1
Leányfalu	Szent Anna római katolikus templom	1
Leányfalu	Római őrtorony maradványai	2
Leányfalu	Móricz - villa	1
Leányfalu	Szendrey Gyula-villa	1
Leányfalu	Gyulai Pál obeliszkje	1
Leányfalu	Elngyel emlékmű	1
Leányfalu	Móricz Zsigmond mellszobra	1
Lábatlan	Gerenday-arborétum	2
Lábatlan	Református templom	1
Lábatlan	Gerenday-kúria	2
Lekér	Szent Megváltó katolikus templom	1
Lekér	Barokk kastély	2
Lekér	Jézus szíve templom	1
Lekér	A két világháború hőseinek emléktáblája: Vezekény főterén	1
Libád	Keresztelő Szent János római katolikus templom	1
Leléd	Keresztelő Szent János római katolikus templom	1
Leléd	Harangláb	1
Leléd	Pieta kápolna	1
Leléd	Feszület	1
Leléd	II. VH áldozatainak emékműve	1
Leléd	Emléktábla	1
Letskés	Krisztus Mennybemenetele római katolikus templom	1
Letskés	széppataki-kúria	1
Letskés	Liliompusztai kúria	1
Letskés	I. VH áldozatainak emlékműve	1
Letskés	II. VH áldozatainak emlékműve	1
Lontó	Római katolikus templom	1
Lontó	Szentiványi-kastély	2
Lontó	"Talián bárónő kastélya"	2
Lontó	Rakovszky-kúria	1
Lontó	Jekelfalussy-kastély	2
Lontó	Nepomuki Szent János szobor	1
Lontó	I. VH emlékmű	1
Márialalom	Katolikus templom	11
Márialalom	Borospincék	2
Márialalom	Ó- és középső temető sírkövei	1
Márianosztra	Pálos kolostor alapjára épült rendház: ma fegyház és börtön	3
Márianosztra	Római katolikus templom	1
Márianosztra	Kálvária	2
Márianosztra	Római katolikus plébániaház	1
Márianosztra	Nagy Lajos szobor	1
Márianosztra	Kálvária kápolna	1
Márianosztra	Szilvász Miklós emléktábla	1
Muzsla	Szűz Mária római katolikus templom	1
Muzsla	Katonai erődítmény maradványai	1
Muzsla	Luczenbacher-kastély	1
Muzsla	Enródi János Általános iskola homlokzata	1
Muzsla	Boszniai hadjáratban elesettek emlékműve	1
Muzsla	I és II. VH elesettek emlékműve	1
Muzsla	Szent Flórián szobor	1

Muzsla	Millenniumi kopjafa	1
Mogyorósbánya	Szűz Mária plébánia	1
Mogyorósbánya	Pestisjárvány -kápolna	1
Mogyorósbánya	Bányászati múzeum	2
Mogyorósbánya	Hősök, szobra	1
Mogyorósbánya	II. VH áldozatainak emlékműve	1
Nagymaros	Remete-barlang	3
Nagymaros	Szent Kereszt felmagasztalása templom	3
Nagymaros	Julianus-kilátó	3
Nagymaros	Kálvária	2
Nagymaros	Kálváriakápolna	1
Nagymaros	Kőkereszt	1
Nagybörzsöny	Szent István király római katolikus templom	1
Nagybörzsöny	Fájdalmas Szűz Bányásztemplom	1
Nagybörzsöny	Evangélikus templom	1
Nagybörzsöny	Római katolikus plébániaház	1
Nagybörzsöny	Vízimalom	3
Nagybörzsöny	Pincék, parasztházak	2
Nagybörzsöny	Szent Miklós római katolikus templom	1
Nagybörzsöny	Malomipari kiállítás	2
Nagybörzsöny	Tájház	2
Nagyölvéd	Római katolikus templom	1
Nagyölvéd	Református templom	1
Nyergesújfalu	Római katolikus templom és plébánia	1
Nyergesújfalu	Kernstok-villa	2
Nyergesújfalu	Kernstok Károly Galéria	2
Nyergesújfalu	Nyergesi János emlékháza	1
Nyergesújfalu	Szent István szobor	1
Nána	Szent Vendel templom	1
Nána	Kastély	1
Nána	Tájház	2
Nána	Szent Vendel szobor	1
Nána	Temetőkereszt	1
Nagysáp	Szent Mihály római katolikus templom	1
Nagysáp	Református templom	1
Nyírágó	Nepomuki Szent János templom	1
Nyírágó	Kastély klasszicista	2
Nyírágó	Nepomuki Szent János szobor	1
Oroszka	Cukorgyár	2
Perőcsény	Református templom	1
Perőcsény	Salgó várának romjai	2
Perőcsény	Pincesor	2
Perőcsény	Nagy-hideg-hegyi turistaház	3
Párkány	Mária Valéria híd	4
Párkány	Szent Imre templom	1
Párkány	Hungári Szálló	1
Párkány	Városi Múzeum	2
Párkány	Millenniumi kopjafa	1
Párkány	Két VH és holokauszt áldozatainak emlékműve	1
Párkány	Városi emlékmű	1
Párkány	Dr. Wertner Mór emléktáblája	1
Peszkegergenye	Klasszicista református templom	1

Peszkekergenye	Barokk református templom	1
Piliscsaba	Alagút	1
Piliscsaba	Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar (Makovecz Imre)	3
Piliscsaba	Klarissza-szállás	2
Piliscsaba	Szűz Mária római katolikus templom	1
Piliscsaba	Katonai emlékszoba	1
Piliscsaba	Aquinói Szent Tamás - szobor	1
Piliscsaba	Arisztotelész - szobor	1
Piliscsaba	Szent István - szobor	1
Piliscsév	Pince és présház	2
Piliscsév	Kisboldogasszony római katolikus templom	1
Pilisjászfalu	Jászok emlékköve	1
Pilismarót	Heckenast kúria	1
Pilismarót	Hoffmann-kunyhó	2
Pilismarót	Református templom	1
Pilismarót	Szent Lőrinc római katolikus templom	1
Pilismarót	Római tábor alapfalai	2
Pilismarót	Nepomuki Szent János szobor	1
Pilismarót	Dobozy-szobor	1
Pilisszántó	Barokk templom	1
Pilisszántó	Jankovich-kúria	1
Pilisszántó	Pilis Keresztje	1
Pilisszentkereszt	Klasterom-kerti kőfaragványok	2
Pilisszentkereszt	Dobogókő	6
Pilisszentlászló	Ménes	2
Pilisszentlászló	Szent László király római katolikus templom	1
Sárisáp	Római katolikus plébániaház	1
Sárisáp	Kálvária	1
Sárisáp	Faluház	2
Sárisáp	Emlékmű	1
Sárkányfalva	Szűz Mária római katolikus templom	1
Sárkányfalva	Kúria	1
Sárkányfalva	Temetőmúzeum	1
Sárkányfalva	Pieta szobor	1
Szob	Luczenbacher-kastély	1
Szob	Órtorony-rom	1
Szob	Szent László király római katolikus templom	1
Szob	Vendégfogadó	2
Szob	Börzsöny múzeum	2
Szob	Luczenbacher-kápolna	1
Süttő	Szent Lipót római katolikus templom	1
Süttő	Szent Ilona-kápolna	1
Süttő	Giacinto-ház	1
Süttő	Reviczky kúria	1
Süttő	I. VH emlékmű	1
Süttő	II. VH emlékmű	1
Süttő	Szent István ivókút	1
Süttő	Trianoni emlékmű	1
Szőgyén	Szent Mihály római katolikus templom	1
Szőgyén	Szűz Mária Mennybemenetele templom	1
Szőgyén	Tájház	2
Szőgyén	Pató Pál sírja	1

Szógyén	I. VH emlékmű	1
Szógyén	II. VH emlékmű	1
Szokolya	Református templom	1
Szokolya	Királyréti Oktató és Látogató Központ	3
Szokolya	Pap-hegy gerince és a Királyrét feletti Várhegy	4
Szokolya	Királyréti Erdei Vasút	4
Szokolya	Viski-Mányoki emlékszoba	2
Szokolya	Mányoki Ádám szobor	1
Tahitótfalu	Református templom	1
Tahitótfalu	Római castellum maradványai	2
Tahitótfalu	Római katolikus templom	1
Tahitótfalu	Baptista imaház	1
Tahitótfalu	Kernstok-villa	1
Tahitótfalu	Pollack Mihály nyaralója	1
Tahitótfalu	Pollack Mihály szüreti háza	1
Tahitótfalu	Pollack Mihály síremléke	1
Tát	Római katolikus templom	1
Tinnye	Garancsi tó	3
Tinnye	Református templom	1
Tinnye	Szent Anna római katolikus templom	1
Tinnye	Setéth sírbolt	1
Tinnye	Kossuth emlékoszlop	1
Tinnye	Nepomuki Szent János szobor	1
Tésa	Római katolikus templom	1
Tésa	Foglár-kastély	2
Tokod	Római katolikus templom	1
Tokod	Orbán-kápolna	1
Tokod	Szentháromság-kápolna	1
Tokod	Alkotóház	2
Tokod	I. VH emlékmű	1
Tokodaltáró	Horgásztó	2
Úny	Római katolikus templom	1
Úny	Református templom	1
Visegrád	Fellegvár	7
Visegrád	Királyi palota	7
Visegrád	Salamon-torony	6
Visegrád	Vízi bástya	5
Visegrád	Sibrik-dombi erőd	4
Visegrád	Mátyás Király Múzeum	6
Visegrád	Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma	6
Visegrád	Zsigmond Vilmos Gyűjtemény	3
Visegrád	IV. Béla szobor	2
Visegrád	Mátyás szobor	2
Vámosmikola	Huszár-kastély	2
Vámosmikola	Református templom	1
Vámosmikola	Szent Mária Magdolna római katolikus templom	1
Vámosmikola	Helytörténeti gyűjtemény	1
Vámosmikola	Antifasiszta emlékmű	1
Vámosmikola	Lengyel emléktábla	1
Vámosmikola	Világháborús emlékmű	1
Vámosmikola	Nepomuki Szent János szobor	1
Verőce	Migazzi kastély	1

Verőce	Református templom	1
Verőce	Szent András római katolikus templom	1
Verőce	Római kori maradványok	1
Verőce	Sturm Ferenc nyaralója	1
Verőce	Templomrom	1
Verőce	Népi lakóház	1
Verőce	Gorka Géza Kerámiamúzeum	2
Verőce	Faluház	2
Zebegény	Sziklaszentély	3
Zebegény	Havas Boldogasszony római katolikus templom	1
Zebegény	Napraforgók Háza	1
Zebegény	Öregmalom	1
Zebegény	Hétlyukú Vasúti híd	2
Zebegény	Maróti-villa	1
Zebegény	Szőnyi István Emlékmúzeum	2
Zebegény	Vasmúzeum	2
Zebegény	Az ezredéves kiállítás dohánycsarnoka	1
Zebegény	Kopjafa	1
Zebegény	Szőnyi-szobor	1
Zebegény	Országzászló	1
Zebegény	Hősök emléke	1
Zalaba	Régi borospincék	1
Zalaba	Akácus erdő	1
Zalaba	Református templom	1
Zalaba	Csontos Vilmos emlékház	1
Zseliz	Esterházy-kastély	1
Zseliz	Római katolikus templom	1
Zseliz	Református templom	1
Zseliz	Esterházy-kripta	1
Zseliz	Bagolyvár	1
Zseliz	Schubert-szobor	1
Zseliz	I. VH emlékmű	1
Zseliz	Emléktábla a Puhinszky-házon az 1919. március 21. csehszlovák sortűz áldozatainak	1

Szerkesztette: HARTL M.

6. számú melléklet: Az Ister-Granum EGTC turizmusának SWOT elemzése (2013)

A SWOT analízis segítségével végzett helyzetelemzés alapján megállapítható, hogy az Ister-Granum EGTC erőssége természeti adottságai és épített öröksége valamint hagyományai. Azzal szemben számos társadalmi, gazdasági, politikai gyengeség és veszélyforrás kérdésessé teszi az EGTC jövőjét. A jövőkép azonban elengedhetlenné teszi a turizmus térségi együttműködéseket. Az alapstratégiának a közös marketing és menedzsment partnerségére kell épülni erőssége.

Az Ister-Granum EGTC turizmusának SWOT elemzése (2013)

Vizsgált témakör	ERŐSSÉG	GYENGESÉG	LEHETŐSÉG	VESZÉLY
<i>Térszerkezeti pozíció, közlekedés</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Az EGTC központja Esztergom–Párkány ikervárosok – turisztikai együttműködése 	<ul style="list-style-type: none"> • Esztergom a Dunakanyar északi kapuja, Budapest közelsége • Párkány Szlovákia legdélibb csücske – „zsák” helyzet • Fejletlen K–Ny irányú közlekedésfejlesztés Szlovákiában 	<ul style="list-style-type: none"> • Határon átnyúló turisztikai fejlesztések, interregionális együttműködés • Közút, vasút, vízi út, légi elérhetőség • Kikötők felújítása, újabbak létrehozása 	<ul style="list-style-type: none"> • A közlekedés periférikus helyzete • Közlekedés eltérő színvonala a két ország között • Geopolitikai feszültségek
<i>Környezet</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Jelentős számú műemlék, örökségi érték az EGTC-ben • Az EGTC több mint harmada természetvédelmi terület (Duna–Ipoly N. P. Párizsi mocsár Nemzeti természetvédelmi rezervátum (Národné prírodné rezervátum – NPR)!) 	<ul style="list-style-type: none"> • Felhagyott iparterületek • Leromló rurális és urbánus területek 	<ul style="list-style-type: none"> • Ökoturisztikai fejlesztések • Helyi épített örökség hasznosítása a turizmusban 	<ul style="list-style-type: none"> • A környezetvédelem és a természetvédelem nemzetenként eltérő módszertana • követ Magyarországon és Szlovákiában • A határon átnyúló területfejlesztési programok, a területrendezési tervek integrációját ez a módszertan szinte kizárja. A gazdasági szabályozás ezért nem lehet organikus, a környezeti, a természeti fenntarthatóságot biztosító tájhasználatot nem preferálhatja.

				<ul style="list-style-type: none"> • A határ menti társadalmi-gazdasági együttműködést is megnehezíti az egységes problémakezelés hiánya • Védett területek kontrollálatlan igénybevétele • Hasznosítatlan épített értékek fokozódó leromlása • Árvíz
Vizsgált témakör	ERŐSSÉG	GYENGESÉG	LEHETŐSÉG	VESZÉLY
Gazdasági környezet	<ul style="list-style-type: none"> • Megőrzött tradíciók iparban és mezőgazdaságban egyaránt 	<ul style="list-style-type: none"> • Vállalkozói affinitás a turizmus iránt • Szlovákia és Magyarország eltérő gazdasági mutatói • Leszakadó régiós gazdaság, lemaradó turizmus • A két határ menti területen a KKV-k eltérő motiváltsága • Alulfinanszírozott idegenforgalmi vállalkozások tőkeellátottsága • Alacsony beruházói aktivitás a régióban és a turizmus szektorban is, 	<ul style="list-style-type: none"> • Szálláshely-beruházások (szálloda) az EGTC Magyarország területén • Falusi vendéglátás lehetőségeinek kiépítése szlovák területen • A Duna-stratégia fejlesztésének kedvező hatásai • Esztergom zarándokközpont szerepének kihasználása É-D/K-Ny, Mária út • A Szt. Adalbert Központ üzleti, konferencia-központ • A Prímás Pince borturisztikai potenciálja 	<ul style="list-style-type: none"> • A szlovák-magyar határ mentén a „mozaikszerű” gazdasági környezet fékező hatása a turizmusra • Elmaradó szálloda-beruházások, korlátozzák a turizmus fejlődését

		<p>különösen a külföldi érdeklődés alacsony</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eltérő minőség az idegenforgalmi vállalkozások területén 		
<p>Népesség, humán erőforrások</p>	<ul style="list-style-type: none"> • A lakosság vendégbarát attitűdje és vendégfogadói aktivitása 	<ul style="list-style-type: none"> • Elhagyó-előregedő aprófalvak, a képzetlenek magas aránya – Szlovákia • Kommunikációs problémák, a nyelvtudás hiányosságai • Képzettségi problémák a turizmus ágazatban 	<ul style="list-style-type: none"> • Etnikai sokszínűség • A turizmus és vendéglátás képzési rendszere. Egymást kiegészítő iskolai és tanfolyami képzési és felkészítési rendszerek, erős gyakorlati orientáció 	<ul style="list-style-type: none"> • A képzetlenek magas aránya a turizmus ágazatban • A szakágazat képzett munkaerő-igénye

Vizsgált témakör	ERŐSSÉG	GYENGESÉG	LEHETŐSÉG	VESZÉLY
<i>Települések, kistérségek</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Kulturális és műemléki centrum Esztergom, Visegrád. Potenciális világörökségi helyszínek: Dunakanyar, a római limes magyarországi szakasza „Dunakanyar kultúrtáj”, a komárom-révkomáromi erődrendszer (kulturális) szlovák-magyar közös felterjesztés • Tájhálózat (A megye területén 533 műemléki védelem alatt álló objektum található; Esztergomban /127/, Tatán /94/) • Egyedi arculatú települések a régióban 	<ul style="list-style-type: none"> • Tőkehiány okán, értékeiket vesztő aprófalvak, periférikus fekvésű településcsoportok • Periférikus fekvés Dél-Szlovákiában • Jelentős színvonalbeli és keresleti különbségek az EGTC turizmus régión belüli allokációjában 	<ul style="list-style-type: none"> • Megújuló rurális és urbánus településközpontok, bővülő számú felújított és újrahaznosított műemlék (kastélyok, kúriák – Béla kastély) 	<ul style="list-style-type: none"> • A turisztikai centrum Esztergom hangsúlya és a leszakadó periférikus turisztikai területek közötti óriási különbségek • A leszakadó települések, kistérségek kimaradnak a turizmusból

<p>Fejlesztési politika</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Az EGTC kiemelten preferált fejlesztési területe a turizmus (borturizmus, egészségturizmus, kerékpárturizmus, üzleti turizmus), ezt követik más gazdaságot serkentő területek (logisztikai központ, Ipoly-hidak stb.) 	<ul style="list-style-type: none"> • A fejlesztési programok finanszírozása akadályokba ütközik • Önerő biztosítása • Az önkormányzatok, vállalkozások és a civil szektor közötti együttműködés alacsony szintű • A turisztikai hálózatok hiánya. Turizmushálózatok fejlődése, a fejlesztések szinergikus hatásainak kihasználatlansága 	<ul style="list-style-type: none"> • További EGTC-s együttműködések megjelenése, az „ikerváros” együttműködése a turizmus kínálat- és desztinációfejlesztésében 	<ul style="list-style-type: none"> • Határokon átnyúló fejlesztések lelassulása
------------------------------------	---	---	--	--

Vizsgált témakör	ERŐSSÉG	GYENGESÉG	LEHETŐSÉG	VESZÉLY
Imázs, marketing	<ul style="list-style-type: none"> Az Ister-Granum Eurorégió / EGTC magas színvonalon működő szervezet 	<ul style="list-style-type: none"> Az EGTC területén kevés a jelentős értékű vonzerő (kivéve: Esztergomban, ahol koncentráltan jelenik meg a turisztikai kínálat); szétszórt, vidéki jellegű vonzerői alig jelennek meg a térségi imázsban A kevés minőségi szintű turisztikai kínálat 	<ul style="list-style-type: none"> Fesztiválokra, koncertekre, vásárookra, ismert termékekre és területekre koncentrált marketingkampányok végrehajtása Az EGTC programok összehangolása, közös marketing-megjelenés, felelős intézmények megerősödése és szoros együttműködése Az EGTC P. R. erősítése, imázsának, belső kohéziójának bővítése turisztikai eszközökkel 	<ul style="list-style-type: none"> A két pólus: Esztergom és Párkány dominanciája Nem egységes minősítési rendszer a két ország között
Attrakciók	<ul style="list-style-type: none"> Természeti értékek védettsége (NP, NPR) Duna, Dunakanyar Jelentős tradicionális, kulturális/örökségi értékek az urbánus és rurális terekben egyaránt A helyi védettségű emlékek nagy száma, településeink jellegzetes karakterét meghatározó tulajdonsága, valamint sokfélesége 	<ul style="list-style-type: none"> Az EGTC attrakciófejlesztés hatékonysága területi és települési szinteken is alacsony A vonzerők jelentős részére nem települt turisztikai kínálat, legtöbbször kiegészítő jellegűek, vonzerőértékük alacsony A programok között nincs kapcsolat, nem fűzik fel „téma utakra”, a lehetőségek rosszul 	<ul style="list-style-type: none"> Tematikus utak szervezése Újabb vonzerő-potenciálok feltárása a turizmus területi hálózatainak fejlesztésével Hangsúlyosabban megjelenni a borturizmus piacán Kastélyok és kúriák funkcióváltásával és rekonstrukciójával új minőségi centrumok 	<ul style="list-style-type: none"> Az EGTC rurális térségeinek, vonzerőinek turisztikai hasznosítása elmarad A turizmus területi hálózatainak hiánya Rossz, lassú, hosszú elérhetőség

	<ul style="list-style-type: none"> • Termál- és gyógyvízkincs • Nemzetközi és országos vonzású rendezvények, fesztiválok, egyházi események • Jelentős borvidékek (Szlovákia legjobb borvidéke) 	szervezettek, nem kötik össze a meglévő programokat	<p>megjelenése a régió több térségében</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kikötőfejlesztések, a Dunához kapcsolódó lehetőségek kihasználása • Az elérhetőség javulásával az attrakciók felértékelődnek • Tájékoztató rendszerek szlovák-magyar nyelven 	
Vizsgált témakör	ERŐSSÉG	GYENGESÉG	LEHETŐSÉG	VESZÉLY
<i>Szervezés, intézményrendszer</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Az ER/EGTC fejlesztési és marketingstratégiák kiépültek, működésük eredményei érzékelhetők 	<ul style="list-style-type: none"> • A szervezés és marketing nonprofit hálózat alulfinanszírozott • Területi és szakmai szerveződés 	<ul style="list-style-type: none"> • Az EGTC fejlesztési, marketing- és turizmusmarketing rendszer összekapcsolódása • A források megteremtésével kialakítandó háttér a turisztikai intézményrendszerénél 	<ul style="list-style-type: none"> • A tourinform-hálózat hiánya • Az EGTC-ből kilépő önkormányzatok
<i>Szolgáltatások programok</i>	<ul style="list-style-type: none"> • A két ország eltérő minősítési rendszere • Konferencia- és üzleti turizmus, jelentős keresletű kínálat • Minőségi szálláshelykínálat (panzió) • Versenyképes, jelentős keresletű régiós fesztivál- és programkínálat 	<ul style="list-style-type: none"> • Lemaradás a minőségi szálláshelyek és szolgáltatások területén (szálloda), falusi vendéglátás (Szlovákia) • Helyi vonzású rendezvénykínálat 	<ul style="list-style-type: none"> • A konferencia- és üzleti, valamint rendezvényturizmus, továbbá zarándokturizmus lehetőségei az EGTC területén • Bővülő, minőségi gasztronómiai szolgáltatások (borturizmus) 	<ul style="list-style-type: none"> • Minőségi szálláshelyek (szálloda) • A nemzetközi színvonal hiánya a fesztiválok és programok kínálatában • Az attrakciókat kiegészítő szolgáltatások és

			<ul style="list-style-type: none"> • Versenyképes, jelentős keresletű programok 	<p>programok hiányosak</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hálózatos együttműködések hiánya (vízi, lovas, bor-, falusi turizmus) • Infrastruktúra és a szolgáltatások minőségének elmaradásával nem alakul ki a Duna menti és a Garam- és Ipoly menti vízi turizmus • Yacht kikötők létesítése, kikötő-felújítások
Turisztikai termékek	<ul style="list-style-type: none"> • Esztergom és Visegrád központú a kulturális és örökség turizmus • Esztergom és Visegrád történelmi és kulturális városainak erőssége a kulturális és örökségturizmusban • A védett ökoturisztikai területek • Párkány, Visegrád egészségturizmus központok 	<ul style="list-style-type: none"> • Hiányzó kínálati terület: tematikus utak • A régió vízi turizmusának korlátozott kínálata • Az egészségturisztikai bázisok kínálata nagyon eltérő • Az EGTC egészségturisztikai, zarándokturisztikai és borturisztikai lehetőségei kevésbé kihasználtak 	<ul style="list-style-type: none"> • Hálózatos együttműködéssel pozíció kialakítása a bor- és az egészségturizmusban, a vízi, kerékpáros, lovas és falusi turizmusban • Specializálódó termékek a falusi turizmusban • A Duna, mint turisztikai termék • Az EGTC vízi turizmus adta lehetőségek kihasználása 	
Vizsgált témakör	ERŐSSÉG	GYENGESÉG	LEHETŐSÉG	VESZÉLY
Kereslet, vendégkör	<ul style="list-style-type: none"> • Stabil belföldi kereslet az EGTC kiemelt termékek iránt • Folyamatosan erősödő külföldi kereslet (Esztergom, Visegrád, Párkány) • Egyes sikeres termékek (öko-, rendezvény-, konferencia-, egészség-, kulturális és örökségturizmus) iránt markáns érdeklődés 	<ul style="list-style-type: none"> • „2 órás vendég érkezések” • Új fogyasztói körök megnyerése (bor- és zarándokturisták) 	<ul style="list-style-type: none"> • Új vendégkör szegmensek megszerzése a kulturális és rendezvény-, valamint üzleti és konferencia-, bor- és zarándokturizmusban • Vízi turizmus újrapozícionálása 	<ul style="list-style-type: none"> • Tartózkodási idő csökkenése • Az EGTC iránti kereslet csökkenése

<p><i>Desztinációk</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Határon átnyúló, bővülő hatókörű desztináció • Az „ikerváros” kiegészítő egységét adó vonzerő és szolgáltatás alapok egészsként való megjelenése új desztinációként való értelmezése fejlesztésében 	<ul style="list-style-type: none"> • Az EGTC mint turisztikai desztináció nem elég markánsan jelenik meg • Az EGTC leszakadó területei nem értelmezhetőek desztinációként 	<ul style="list-style-type: none"> • Területi márkák az EGTC-n belül • Újabb EGTC területi márkanevek piaci bevezetése 	<ul style="list-style-type: none"> • A desztinációmarketing térségi és helyi intézményrendszerének hiánya. Szlovákiában kialakulatlansága (TDM)
-----------------------------------	--	---	--	--

Forrás: saját szerkesztés

7. számú melléklet: A borút leírása

A borút az adott borvidék szervezett, összehangolt turisztikai program-kínálatát jelenti. A látogató turista a borúton közvetlenül megismerkedhet a szőlőtermesztés és feldolgozás munkafolyamataival, a boron keresztül betekintést nyerhet az adott borvidék kultúrájába és az ott élő emberek életébe.

A borút vidékfejlesztési szempontból, egy borvidéken belül, helyi jellegzetességű programmá szervezett, helyi összefogással kialakított, a résztvevők számára alternatív és kiegészítő jövedelmet hozó szolgáltatások összessége.

A borút olyan bejárható kistérség, mely a borturizmus és falusi turizmus fejlesztésének segítségével hatással van a helyi gazdaság élénkülésére. Előmozdítja a minőségi bortermelést, segíti a családi vállalkozásokat és hozzájárul az életminőség javulásához. Az egyes szolgáltatók (a vállalkozók, önkormányzatok, civil szervezetek) kínálatukat a lakosság által helyi összefogással (a térségre jellemző termelési, kulturális, építészeti értékekre és hagyományokra épülő) programmá szervezik. Ez a szerveződés a résztvevők számára jövedelmet hoz, munkahelyet biztosít és javítja a településképet.

A borút tehát olyan összetett turisztikai termék, amely

- sajátos egyedi kínálattal rendelkezik
- szervezett egységben működik (pl. borút egyesület irányításával)
- közösségi marketing segítségével jelenik meg a piacon
- szolgáltatásai minősítettek
- és garantáltan megfelelnek a nemzetközi turisztikai elvárásoknak is.

Borvidék:

A borvidék nevezetes bortermő táj, ahol a szőlővel betelepített terület aránya számottevően nagyobb, mint más vidékeken. A borvidékeken a szőlőtermelésnek és a borkészítésnek komoly társadalmi és gazdasági szerepe és hagyománya van.

Borút egyesületek:

A borút egyesület összhangot teremt a térségi önkormányzatok, gazdálkodó szervezetek, civil szervezetek és egyéb lakossági kezdeményezések között, egyeztetni az ezekkel kapcsolatos pénzügyi, finanszírozási forrásokat, ezek ismeretében ajánlást dolgoz ki a fejlesztési célok meghatározására. Az egyesület továbbá feltárja a fejlesztési célok és programok finanszírozási lehetőségeit, különös tekintettel a külső pályázati lehetőségek bevonására.

A borút egyesületek létrehozásának legfontosabb célja:

- a minőségi bortermelés előmozdítása,
- a borturizmus, falusi turizmus fejlesztése,
- az adott borvidék szőlőültetvényeinek, ökológiai arculatának megóvása,
- a helyi minőségi borok piacának és keresletének növelése,
- a művészeti, kulturális, műemlék és népi építészeti értékeinek védelme,

- a fentiekhez fűződő érdekek megfogalmazása és képviselete,
- és a térség infrastrukturális, gazdaság- és vállalkozásélénkítő, természet- és környezetvédő programjainak összefogása és koordinációja.

Borutak minősítési rendszere:

A borutak minősítési rendszere, vagyis az a követelmény-rendszer, amelynek a borúti tagoknak meg kell felelniük, hogy minősített taggá válhassanak.

A minősítés biztosítja, hogy a vendégek minden szolgáltatónál ugyanazzal a magas színvonalú kiszolgálással találkozzanak. A minősítési rendszer kiterjed a nyitvatartásra, a vendégfogadás módjára, a szolgáltató felszereltségére, az alkalmazottak szakmai és nyelvtudására, a kínált borok fajtáira, és még számos egyéb tényezőre.

Borutak Szlovákiában és Magyarországon az Ister- granum EGTC területéhez kapcsolódóan:

A Nyitrai királyi borút a legnagyobb és leghosszabb Szlovákiában, melynek négy ága – a Felsőnyitravidéki, mely a Nyitra folyó forrásától indul, a Tekovi, Topolčianky és Pukanec között, a Dél-Szlovákiai a Dunától és a Vág-menti Vrbovától Sered'ig – az ősrégi Nyitrában ér össze.

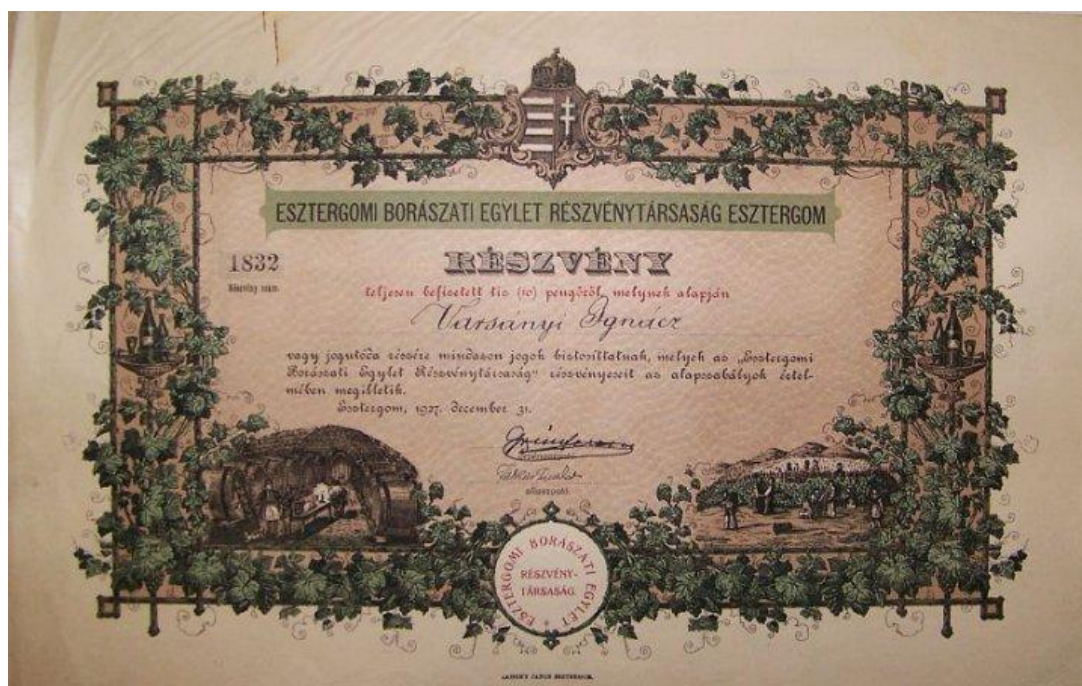
A Duna Menti Borút a Komárom, Érsekújvár és Párkány által körülhatárolt területen fejt ki fő tevékenységét. A régió délen Magyarországgal, így a Duna folyóval határos. Az egész terület a Duna menti alföld területén fekszik.

Szőlészetek legfőképp a Dél-Szlovákiai régióban találhatóak, az ógyallai, a kürti és a párkányi területeken.

Az **Ászár-Neszmélyi borút** a Dunántúl északi részén, a Dunától délre található dombvidékeken terül el. A borvidék címet 1977-ben kapta meg. Ez a vidék a maga 6574 hektárnyi betelepíthető szőlőtermő területével a nagyobbak közé tartozik. Kiváló löszös-vályogos talaja és a magyar átlagnál picit hűvösebb, csapadékosabb klímája a könnyű, karcsú fehérborok ideális termőhelyévé teszik. Ez a táj csak mostanában kezd ébredezni, hiszen hiába volt jó neve a második világháborúig: az ötvenes évektől kezdve évtizedekig nem kapta meg a borvidék státuszt és csak az utóbbi évtizedben nyerte vissza azt.

Ászár-Neszmélyi borturisztikai állomások: Gimeskő-Vin Borászat, Hilltop Neszmély.

8. számú melléklet: Borrészvény

Forrás: Esztergomi Borászati Egylet

9. számú melléklet: Lakossági kérdőív a Regulus borfesztiválon

Regulus Borfesztivál kérdőív

Tisztelt Hölgyem /Uram, Kedves Vendég!

Kérdőíves felmérést végzünk a szakdolgozatomhoz a Regulus Borfesztivál és az Ister Granum Eurorégió borturizmus lehetőségeinek ismertségéről. **Kérem, a kérdőív kitöltésével segítse a munkámat!** A kérdőív kitöltése név nélkül történik és nem kötelező. Az adatait teljes mértékben bizalmasan kezelem!

1. Mi jut eszébe a Regulus Borfesztiválról?

.....

2. Mely szempontok voltak fontosak, amikor felkereste a Regulus Borfesztivált?

1.....

2.....

3.....

3. Hányadik alkalommal látogatja a Regulus Borfesztivált?

először 2-5 alkalommal több, mint 5.

4. Mely információs eszközökből értesült a Regulus Borfesztiválról?

útikönyv újság elektronikus média

személyes ajánlás prospektus

Internet (település honlapja / rendezvény honlapja / régiós honlap /.....)

egyéb:.....

5.Honnan érkezett a rendezvényre (lakóhelye)? település

(Ha Ön esztergomi, kérem ugorjon a 6.kérdéshez!)

5/1. Melyik településen van ma este a szálláshelye?

.....

Milyen típusú a szálláshelye? szálloda panzió fizető vendéglátás kemping

egyéb:.....

Hogyan foglalta le a szállását? helyben telefonon interneten utazási irodában

egyéb:.....

5/2. Itt tartózkodása alatt hová tett/ill. hová tervez kirándulásokat az Ister Granum Eurorégió területén (Magyarország ill. Szlovákia)?

1.....

2.....

3.....

6. Jelölje a táblázatban, hogy az alábbi ellentétes tulajdonságok közül melyekkel jellemezné az Ister Granum Eurorégiót (Esztergom és Párkány környéke)!

(3: nagyon jellemző, 2: eléggé jellemző 1: inkább ez, mint az ellentettje 0: sem-sem)

	nagyon	elégé	inkább, mint	sem- sem	inkább, mint	elégé	nagyon	
	3	2	1	0	1	2	3	
természetes								épített
unalmas								érdekes
elszigetelt								megközelíthető
elhanyagolt								takaros
veszélyes								biztonságos
drága								értékarányos
lehangoló								vidám
távolságtartó								vendégszerető
előregedő								fiatalos
modern								hagyomány- tisztelő
szegény								gazdag
halódó								életképes
taszító								vonzó
	3	2	1	0	1	2	3	

7. Kérem, osztályozza az Ister Granum Eurorégió borvidégeit az alábbi szempontok szerint és válaszoljon a kérdésekre!

(1: legrosszabb, 5: legjobb)

Borvidékek:	Ászár-Neszmély Borvidék					Dél-Szlovákiai Borvidék				
	(Kesztölc, Esztergom, Neszmély, stb.)					(Kürt, Párkány, Béla, Muzsla, Ebed Búcs stb.)				
Bor minősége	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Borvidék hírneve	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

Természeti értékek	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Népi hagyományok	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Rendezvények ismertsége	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5

8. Hányszor járt Ön a borvidéken?

9. Nevezzen meg Ön által ismert pincészetet vagy borászt!

.....

10. Mi a borvidék legfontosabb értéke az Ön véleménye szerint?

.....

11. Mennyire igazak Önre az alábbi állítások?

(1 egyáltalán nem, 5 teljesen igaz)

Az erős, testes borokat kedvelem	1 2 3 4 5
Gyümölcsös, könnyű borokat kedvelem	1 2 3 4 5
Érdekel a borok világának megismerése	1 2 3 4 5
Évjárat alapján választok	1 2 3 4 5
Ár alapján választok	1 2 3 4 5
Címke alapján választok	1 2 3 4 5
A borvidék, pincészet alapján választok	1 2 3 4 5
Odafigyelek a borhirdetésekre	1 2 3 4 5

12. Mennyire elégedett Ön az említett borvidékek szolgáltatásaival?

	<i>próbálta?</i> <i>igen(I)/</i> <i>nem(N)</i>	<i>Általános elégedettség</i>				
		<i>teljesen egyáltalán nem</i>				
		<i>5</i>	<i>4</i>	<i>3</i>	<i>2</i>	<i>1</i>
nyitott pincék rendezvénye						
egyéb rendezvény (pl.....)						
borkóstolás						
borvásárlás						
pincelátogatás						

szálláshely (minősége)						
kulináris élvezetek/étkezési lehetőségek						
népi hagyományok (kézműves termékek, tájház...)						
templom, műemlék						
történelmi emlékhelyek, vár						
sportolási lehetőség (túra, kerékpárút, stb.)						

13. Milyen gyakran fogyasztja az

alábbi borokat?

(Kérem, X-el jelölje!)

	Leggyakrabban	Időnként	Csak bizonyos fajtáknál	Soha
Édes				
Fél-édes				
Fél-száraz				
Száraz				

14. Melyik bortípust kedveli?

(Kérem, X-el jelölje!)

	nagyon	közepesen	kevésbé
Vörös			
Rosé			
Fehér			

15. Másoknak is ajánlaná a Regulus Borfesztivált, mint úti célt?

igen → ***kinek inkább?*** mindenkinek saját korosztályomnak idősebbeknek fiatalabbaknak

nem → ***miért?***

16. Tervezi, hogy a közeljövőben ismét ellátogat turistaként ebbe a térségbe?

igen, biztosan valószínűleg talán valószínűleg nem semmiképp sem

Ha nem, mi az oka?

Ha igen, akkor mely turisztikai szolgáltatás lenne Önnek fontos? Ön szerint mi szorul fejlesztésre?

.....

17. Magyar borhoz képest a felsorolt borok közül mely(ek)nek:	francia	szlovák	olasz	spanyol	kaliiforniai	német	chilei	dél-afrikai	auszt-rál
Jobb a minősége									
Jobb az ár-érték aránya									
Szebb a címkéje									
Jobb a marketingje									
Jobb az imázsa									
Jobb az ismertsége									
Melyeket kedveli?									

18. Mit jelent Önnek a Mária Valéria-híd?

.....

19. Kivel érkezett a térségbe?

egyedül családdal, barátokkal

kollégákkal egyéb:.....

20. Kérem adja meg a korát és a nemét!

.....éves

nő férfi

21. Milyen legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezik?

8 általános szakmunkás érettségi technikum főiskola/egyetem egyéb:.....

22. A foglalkozása melyik csoportba sorolható be?

vállalkozó magas beosztású/vezető alkalmazott szakmunkás

irodai/egyéb alkalmazott háztartásbeli nyugdíjas

tanuló/egyetemi hallgató/képzésben résztvevő munkanélküli

egyéb:.....

23. Melyik kategóriába sorolná a saját háztartását a hazai egy főre jutó átlagjövedelem alapján?

jóval az átlag alatt kicsivel az átlag alatt átlagos valamivel az átlag felett jelentősen az átlag felett

24. Kérem, jelölje, Önre mely tulajdonságok igazak!

inyenc igényes borivó hétköznapi borivó

"mindenivó" tudatos borfogyasztó nem tudatos borfogyasztó hetente többször is fogyaszt bort

kéthetente fogyaszt bort havonta, alkalomhoz kötötten fogyaszt bort nem fogyaszt bort